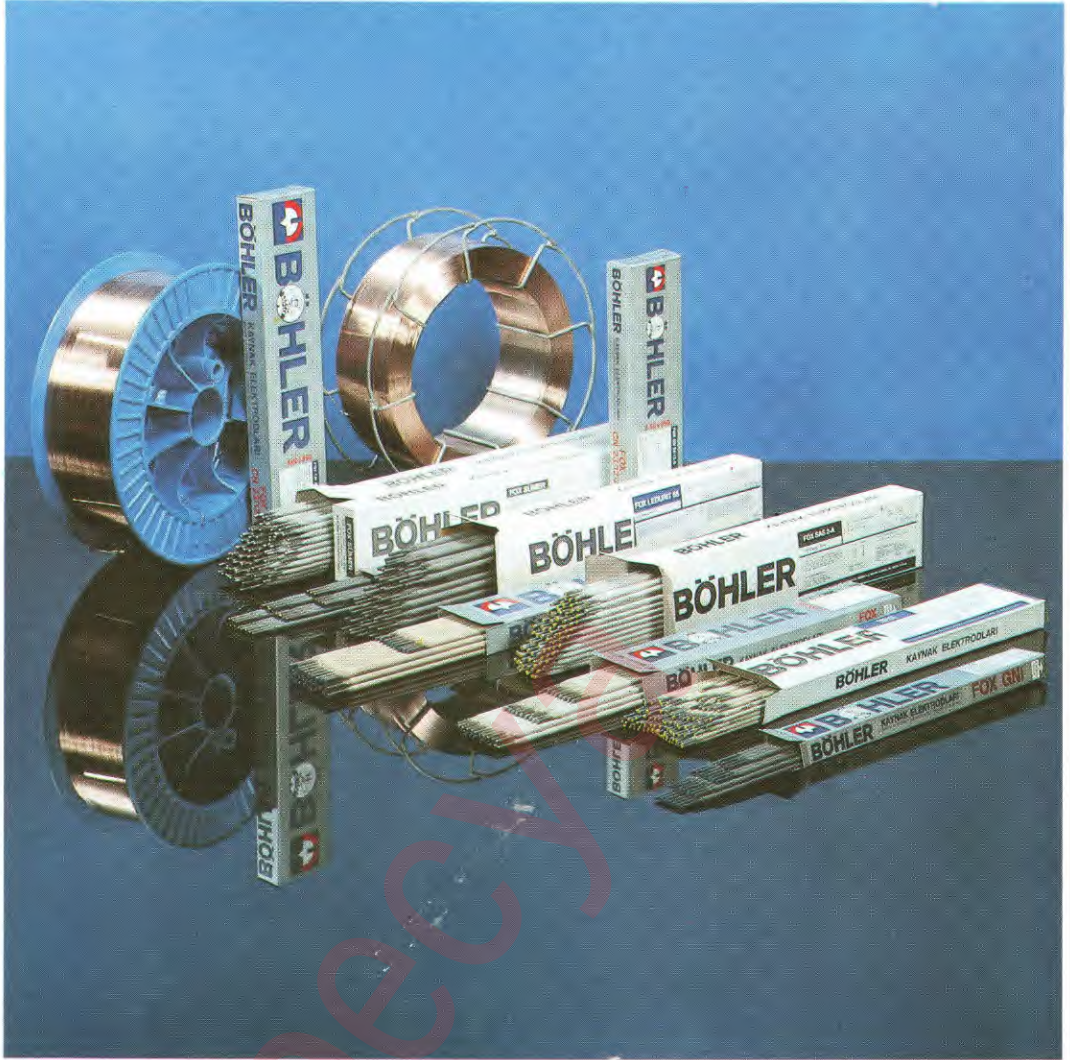

Değişen Dünya Doğu Avrupa ve Türkiye

Bülent Akarcalı • Asaf Savaş Akat • İshak Alaton • Erdoğan Alkin
Çağatay Anadol • Tülay Arın • Taner Berksoy • İsmail Cem • Esat Çam
Erol Çevikçe • Süleyman Demirel • Mahmut Dikerdem • Mehmet Dülger
Atıla Eralp • Nihat Gökyiğit • Emre Gönensay • Akın İlkin • Kâmrân İnan
Gülten Kazgan • Çağlar Keyder • Ali Koçman • Onur Kumbaracıbaşı
Yalçın Küçük • Ahmet C. Özkan • Doğu Perinçek • Sungur Savran
Burhan Şenatalar • İlter Turan • Yüksel Ülken • Haluk Ülman
Tolga Yarman • M. Süreyya Yüksel

İFMC

Kaynakta “Usta”nın imzası.

BÖHLER, Kaynak Çubukları, Elektrodları San. ve Tic. A.Ş.

Fabrika:

Yakacak Cad. No:134 Kartal - İstanbul
Tel : 387 18 80 (10 Hat)
Fax : 353 58 53
Telex : 36 570 gehö tr

Pazarlama ve Satış: GEDİK PAZARLAMA A.Ş.

Necatibey Cad. Ali Paşa Değirmen Sok.
No: 24 80030 Tophane-İstanbul
Tel : 151 60 06 (4 Hat) - 145 70 71 (3 Hat)
Fax : 145 11 91 Telex : 24064 htrp tr.

GEDİK PAZARLAMA A.Ş. BİR GEDİK HOLDİNG KURULUŞUDUR.

İktisat dergisi

AYLIK DERGİ

Sayı : 305 - 306 - 307

Sahibi:

İ. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
VEYSEL ÇARIKCIOĞLU

Sorumlu Yayın Yönetmeni:

NAİL SATLIGAN

Danışma Kurulu:

ASAF S. AKAT, ERDOĞAN ALKİN,
TOKTAMIŞ ATEŞ, NİHAT BATUR,
AYHAN BERMEK, NATİK BUDA,
KEMAL CİVELEK, NUSRET EKİN,
MEHMET EMANET, SEYFETTİN GÜRSEL,
AKIN İLKİN, GÜLTEN KAZGAN, SAİM KURUL,
ESİN KUYLULU, EROL OKUYAN, ALP ORÇUN,
TALAT ORHON, İZZETTİN ÖNDER,
ŞEREF ÖZGENGİL, SELÇUK SANCAR,
ORHAN SOFUOĞLU, RAMAZAN SÖNMEZ,
ZAFER TUNCA, OSMAN ULAGAY,
REŞAD UMUR, YÜKSEL ÜLKEN

Kapak:

ÖMER ÜLKENCİLER

Yönetim Yeri:

Cumhuriyet Cad. No: 27 / 6
Taksim - İSTANBUL
Tel.: 150 50 34 - 150 16 42

Abone Kosulları:

Yıllık 30.000.-TL. (Öğrenci: 18.000.-TL.)
Yurtdışı: Yıllık 42.000.-TL.

Banka Hesap No:

AKBANK Taksim Şb. (923)
T. İŞ BANKASI Beyoğlu Şb. (4678)

Ofset Hazırlık:

MER AJANS / (1) 526 11 17

Dergideki yazılar Cemiyet'i bağlamaz;
görüşler yazarlarına aittir.

İÜ İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR.

İçindekiler

Sosyalist Ekonomiler Nereye Gidiyor?	3
Türkiye Ekonomisi İçin Uluslararası Perspektifler	25
Yalta'dan Malta'ya Bloksuz Bir Dünya'ya Doğru mu?	37
Değişen Dünyada Türkiye'nin Yeni Jeo-stratejik Konumu	51
Dünyadaki Gelişmelerin Siyasi Hayatımıza Yansımaları	63
Sosyalist Sistemin Sonu mu, Demokratik Sosyalizm mi?	85

VakıfBank'ta şimdi 7 kredi kartı 7 seçenek var...

Bu çağdaş kolaylıklardan
yararlanın!

Türkiye'de ve dünyanın 163 ülkesinde,
7 milyonu aşkın işyerinde para yerine
geçen, tüm alışverişlerde
kullanabileceğiniz 7 kredi kartı
VakıfBank'ta.

Değişik ihtiyaçlara uygun Visalar,
MasterCard/Eurocardlar...
Ve Türkiye'de ilk defa, yurtdışında
geçerli özel şirket kartı
BusinessCard VakıfBank'ta.

İşte, VakıfBank'ın çok özel
olanaklarla sunduğu 7 kredi kartı!

► Dünyanın en büyük seyahat klübü
IAPA ve uluslararası oto kiralama servisi
Budget Rapid Action'a doğal üyelik...
Lüks otellerde ve oto kiralamada %40'a
varan özel indirim.

► Yurtdışında 150.000 ABD Doları
tutarında uluslararası seyahat sigortası...
Yurtiçinde yıllık 10 milyon TL tutarında
yaşam sigortası.

► Yurtiçinde VakıfBank şubelerinden,
hesabınız olmasa bile limitiniz dahilinde
500.000 TL nakit para çekebilme olanağı.

En yakın VakıfBank şubesine gelin.
7 kredi kartından dilediğinizi seçin...
Dilediğinizi yaşayın!

VakıfBank

8 Mart 1990 (Sabah)

Sosyalist Ekonomiler Nereye Gidiyor ?

Sunuş : Ahmet C. ÖZKAN
Açılış : Kamran İNAN
Oturma Başkanı : Gülten KAZGAN
Panelistler : İshak ALATON
Tülay ARIN
Onur KUMBARACIBAŞI
Yalçın KÜÇÜK

BAŞKAN - Sayın Bakan, sayın milletvekilleri, çok değerli konuklarımız, sevgili öğrenciler, TRT ve basınımızın değerli üyeleri; bildiğiniz gibi, bu sabah, İktisat Fakültesi Mezunlar Derneği Başkanı Ahmet Özkan'ın bir konuşmasından sonra, Sayın Devlet Bakanı Kamran İnan bir konuşma yapacaklar. Daha sonra Panele geçiyoruz.

Sabah oturumunun konusu, "Sosyalist Ekonomiler Nereye Gidiyor?" Daha geniş bir tanımıyla, Doğu Avrupa'daki değişme, gerek dünyayı, gerek Avrupa'yı, gerek Türkiye'yi acaba ne yöne götürüyor; bunu irdelemeye çalışacağız.

Şimdi Sayın Ahmet Özkan'ı kürsüye davet ediyorum.

AHMET ÖZKAN (İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Başkanı) - Sayın Bakanım, sayın konuklar, sevgili iktisatçılar; geçen yılın son, bu yılın ilk aylarında Doğu Avrupa'da meydana gelen köklü değişiklikler, dünyamızı ve bizim de güneydoğu ucundan tutunmuş olduğumuz yaşlı kıta, Avrupa'yı muazzam bir altüst oluş içine itti.

Bu yılki İktisatçılar Haftasının anakonusu, yalnız Avrupa'nın doğusunda değil, tüm dünyada oluşan büyük dönüşüm ve bunun Türkiye için beraberrinde getirebileceği sonuçlar; aslında böyle olması doğal. Çünkü, 1989 Avrupa Devrimi öncesinde

dünya düzeni, batı - doğu karşıtlığı temelinde kurulmuştu. Bu eksenin bir ucunda yaşanan depremin, sistemin iki temel parametresinden birinin değişmesi dolayısıyla, dünyanın bütünü etkilemesi kaçınılmazdı. Nitekim öyle oldu.

Bugün Varşova Paktının resmen değilse bile, fiilen sona erdiği görüşü, hemen herkesçe kabul ediliyor. COMECON, olsa olsa bir an önce kurtulmak istenen eski bağımlılıkların bir kalıntısı olarak ayakta durabiliyor; ama belirsizlikler, işlev yitimleri, yalnız Doğu Bloğunun temel kurumlarıyla sınırlı değil, günümüzde bütün dünyada Avrupa Topluluğunun, NATO'nun rolü de tartışılıyor. İlginç olan, soğuk savaşı kazanmış görünen bu örgütlerin, geleceklerinin de tartışmalı oluşudur.

Söz gelimi, Avrupa Topluluğunun ileride yerini bir ortak Avrupa Evine bırakıp, bırakmayacağı belirsiz.

Varşova Paktının çöküşü karşısında NATO'nun özellikle askerî aygıtına daha ne kadar süre gerek olacağı, hararetli tartışmaların konusu.

Bizim ülkemiz Türkiye'miz de, tarihinin her döneminde uluslararası çalkantılardan fazlasıyla etkilenmiş, kurulup yeniden bozulan dengelerin son zaman odak noktasını oluşturmuş bir bölgenin tam göbeğinde yer alıyor. Dolayısıyla bizim dünya düzenindeki yeniden yapılaşmaları ele alıp

tartışırken, bunların Türkiye üzerindeki olası etkilerini asla gözden kaçırmamak gibi bir görevimiz olmalı.

Haftamızın oturumlarının başlıklarını saptarken, bu gerekliliğe uymaya çalıştık. Yeni dünya düzeninin biçimlenmesinde Türkiye'nin oynayabileceği rol, süper devletlerin, iktisadî devlerin etkisine oranla çok kısıtlı olabilir; ama olayları kendi gücümüz çapında etkilemeye çalışmaz ve yalnızca peşlerinden sürüklenirsek açıktır ki, sorunları algılamamızda bile zaafa uğramamız olasılığı büyüyecektir.

O halde, düşünmemiz, tartışmamız, bizi bekleyen olasılara ilişkin öngörülerimizi, alternatif çözümlerimizi yüksek sesle dile getirmemiz zorunludur. Her şeyden önce demokrasinin de bir gereğidir.

İktisatçılar olarak biliyoruz ki, İkinci Dünya Savaşının bitiminden bu yana Türkiye, yapısal iç tasarruf ve dış ödemeler açıklarının kapatılmasında dünya üzerindeki konumundan kaynaklanan bir jeostratejik ranttan yararlanmıştır.

Doğu Blokunun global üstünlük yarışında havlu atmış görünmesinin ardından gerek içeride, gerekse dışarıda birçok çevre, Türkiye'nin jeostratejik öneminin değişse bile azalmayacağı konusunda teminatlar veriyor.

Bu çevreler, jeostratejik önemin hemen her zaman bir dış tehditle yüz yüze kalmak demek olduğunun farkındalar mı acaba? Bu soruyu yalnız askerlerin ve hariciyecilerin değil, bütün toplum kesimlerinin her türlü uzmanlık kaygısının ötesinde tartışmalarında sayısız yarar vardır; çünkü, barışçı ve iktisadî amaçlar için serbest kalacak kaynaklar, daima birtakım bütçelerin daralmasını da beraberinde getirir. Bütçeleri, dolayısıyla çıkarları zarar görenler, sorunlara nesnel bir soğukkanlılıkla yaklaşmakta zorluk çekebilirler.

Biz, bir akademik kurumdan, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültemizden mezuniyetimizle tanımlanan bir camıyız. Dolayısıyla, soruna sadece reel politika boyutlarıyla değil, aynı zamanda iktisat felsefesi ve iktisadî sistemler teorisiyle ilgili yanlarıyla da ele almaya çalışmamız yerinde olurdu.

Yeni kurulacak dünyada sosyalizmin ve kapitalizmin yeri ne olacaktır? Soğuk savaştan galip çıkan, sosyalizm karşısında kapitalizm midir; yoksa, refah devleti mekanizmalarıyla enikonu zapturapt altına alınmış bir serbest piyasa düzeni, başlangıçtaki ideallerinden hayli uzaklaşmış, ya da uzaklaştırılmış bir bürokratik merkezî planlama düzenini mi yenilgiye uğratmıştır?

Doğu Bloku ülkeleri nasıl gelecek bekliyor, bu ülkeler kapitalizme mi geçecekler? Geçerlerse, bu geçiş, acısız, sarsıntısız gerçekleşebilecek mi?

Bütün bu sorunların tartışılmasında bu yıl aramızda bulunan seçkin konuklarımızın katkıları emi-

nim ki görüş ufkumuzu genişletecektir.

Sözlerimi burada noktalarken, geçenlerde öldürülen Muammer Aksoy ve dün öldürülen gazeteci Çetin Emeç'in; demokrasi düşmanları tarafından hunharca öldürülmesini camiamız adına nefretle kınıyorum.

Hepinize saygılarımı sunarım. (Alkışlar)

BAŞKAN - Efendim, Ahmet Özkan'a çok teşekkür ediyoruz.

Sayın Bakan Kâmrân İnan'ı davet ediyorum. (Alkışlar)

KÂMRÂN İNAN (Devlet Bakanı) - Sayın Başkan, değerli misafirler; İktisat Fakültesi Mezunları Derneğinin böyle önemli bir toplantının açılış konuşması şerefine bana vermiş bulunmasından son derece mutluyum. Bilhassa bu sabah mevcutların büyük çoğunun, değişen dünyanın ve yarının güzel günlerini yaşayacak olan gençlerden oluşması ayrı bir mutluluk kaynağı olmaktadır.

Sözlerimin başında, dün bu dünyanın en güzel şehrinde meydana gelen en çirkin olayı kınamak isterken, zannediyorum hepinizin hissiyatına tercüman oluyorum.

Türk siyasî hayatı ve sosyal hayatından artık kan silinmelidir ve bu hak hiçbir şekilde Türk toplumunda müsaade almaması gerekir. Toplumumuz, aslında bunların çok üstünde bir toplumdur, bu gibi acı yaraları milletimize yaşatmaya hiçbir hainin hakkı yoktur.

Bu konunun seçilmiş bulunması, ayrıca çok önemlidir. Kabul etmek lazımdır ki, dünyadaki bu çok önemli gelişmeler, Türk kamuoyunda yeterince münakaşa edilmiş, değerlendirilmiş değildir maalesef. Nedense bizim milletlerarası gelişmeler karşısındaki duyarlılığımız yeterli olmamakta, genellikle iç meselelerle uğraşan, içeriye kapalı bir toplum manzarası vermekteyiz. Oysa, bu defa içi de aşıyor; bu bir bakıma dünyanın bir politik ve sosyal zelzele geçirmesi kadar büyük bir olaydır; yani, olayı çok güzel bir şekilde analiz etmek ve üzerinde durmak gerekir. Bundan dolayı da Derneğinizi tebrik ediyorum.

Ayrıca, üç gün arka arkaya memleketimizin bu alanlarda en yetkili insanları çeşitli açılardan bu konuyu inceleyecekler. Eminim ki, yalnız hazır bulunanlar sizler değil, sizler aracılığıyla da bütün Türk toplumuna bunu ulaştırmak gibi son derece önemli bir vazife de yerine getirilmiş olacaktır.

Belki şu noktada bunlara işaret etmek lazım; buradaki görüş değerlendirmeler şahsidir. mensup bulunduğum Sayın Hükümeti bağlamaması gerekir, bunu da bilhassa sayın basın mensuplarının ilgisi için belirtmekte fayda gördüm.

Bu gelişmeler, aslında çok önemli; önceden öngörülmesi de o derece zor gelişmeler olmuştur. Sovyetler Birliğinin ilk defa hürriyet yolunda bay-

rak açanlardan biri olan Soljenitsin'in bir sözü var; "Bazen bir çılgılık, bir çığ başlatır" diyor. Böyle de olmuştur. İlk çılgılığı Alexander Dubcek, 1968'de Çekoslovakya'da söyledi, fakat çığ kendi başına yıkıldı. İsteddiği güler yüzlü bir sosyalizmdi; gelişmeleri biliyorsunuz; 19 Ağustos 20 Ağustosla başlayan gecede Varşova Paktına mensup 360 bin asker, bu güler yüzlü sosyalizmi boğmak için Çekoslovakya'yı işgal etti. Yine biliyorsunuz, o memleketin genç evladı olan Jan Palach, buna isyan olmak üzere meydana kendisini yaktı ve bugün haklı olarak da yeni Çekoslovakya'nın kahramanları arasındadır.

Bu gelişmeleri, bir bakıma belki daha sonradan Walesa bir başka çılgılıkta Polonya'da başlattı; Dayanışma Derneği Başkanı olarak. İtiraf etmek lazımdır ki, büyük bir cesaretle ve şartların da yardımıyla büyük bir inisaf alarak memleketinin bugünkü noktaya gelmesinde çok büyük katkısı olan milletlerarası bir isim. Bir fabrika işçiliğinden bir memleketin siyasî ihtilalinin başlangıç noktası, yapıcı bir ihtilalin kahramanı olmak; bu çok güzel, övünülür bir şeydir.

Sonra 1985'te bizzat Sovyetler Birliğinin son 50 yılın en genç ve en geniş düşünen liderine, Sayın Başkan Gorbacov'a kavuşması ve onun yeni yaklaşımı yaşandı. Meşhur *perestroyka, glasnost...* Tabii ki arada kehanetlerde bulunanlar oldu. Biliyorsunuz "1984'ü Sovyetler Birliği aşamaz" diyen meşhur George Orwell'in o zaman istihza ile söz edilen, anılan cümleleri olmuştur. Daha sonra Sovyetler Birliğinden kaçan Andrey Amalrik isimli bir başkası, Sovyet İmparatorluğunun ve düzeninin 1970'leri aşamayacağı görüşünü ileri sürmüştür. Bunlar arasında pek de bilinmeyen Bayan Hélène Carrère d'Encausse 1978'de yazdığı "Parçalanmış İmparatorluk" kitabında adeta bugünün bir nevi tablosunu çizmiştir; ama, olaylar bütün bunları aşmıştır, hatta Sayın Gorbacov'un bekleyiş ve düşüncelerini aşmıştır. İki sene evvel iki Almanya'nın birleşmesinden söz edilirken, Sayın Gorbacov, "Bu meseleyi tarih halleder. Belki önümüzdeki yüzyıl içerisinde bu meselenin halli görülür" demişti. Hatta daha sonra Sayın Mitterrand ile yaptığı bir konuşmada -ki, Sayın Mitterrand'ın bu konuşmayla ilgili görüşleri 24 Kasım 1989 tarihli Le Monde gazetesinde yayımlanmıştır tırnak içinde görüşmesini naklediyor; Sayın Gorbacov, "İki Almanya'nın birleşmesinin ilan edildiği gün, benim başlattığım reformların, hatta belki iktidarının sonu olur" demiş. Ama olaylar o kadar süratle gelişti ki, bizzat Sayın Başkan Gorbacov, her türlü etaba bir nevi yeşil ışık verir oldu.

Bu neden böyle?.. Burada çok önemli görüşler var. Eski Avusturya Başbakanı Metternich'in enteresan bir görüşü var, "Siyaset dünyada bir piyes gibidir. Bir kere perde kalktı mı, sahneleri

durduramazsınız, sonuna kadar bu oyun devam eder" diyor. Hatta, "Aktörler bu oyunu devam ettirmezlerse, seyirciler sahneye fırlar, onlar tamamlar" diyor. Aslında şimdi olan odur. Seyircilerin sahneye fırlaması suretiyle, bu işin devamı bu. Bu, tabii ki bir ihtilaldır. Bunu Sayın Gorbacov, *Perestroika*'da söylüyor ve bütün insanlar değerlendirken, olayın bir ihtilal olduğunu açıkça ortaya koyuyor.

İhtilaller, her zaman bütün tarih boyunca başlatılması bazen kolay, ama kontrolü imkânsız olan hareketlerdir. Hiçbir ihtilali başlatan grup istediği gibi sonuna kadar olayları kontrol edebilmiş götürbilmiş değildir, bunun en acı ve açık örneği, tarihte Fransız İhtilalidir; başlatanlar, sonra geçirilen maceralar ve başlarına bizzat ihtilali başlatanların başlarına gelenler ve meşhur gilyotinler.

Kissinger'in bir değerlendirmesi vardı; "Sovyetler Birliği iki şeyden birisini yapmaya mahkûmdur; birisi, bugünkü sistemi götürmek suretiyle ekonomik bakımdan çözmeyi göze almak, bunu göze almayacak, reformlara gidecekse ekonomik hayatı kurtarmak için, politik krizi göze almaya mecburdur" demiştir. Bugün de yapılan zannedirim odur. Ekonomik reform başlatılmıştır; ama politik kriz bugün başlamış ve devam etmektedir, nereden nasıl biteceği de bugün kesin hatlarıyla ortaya çıkmış değildir.

Doğu Avrupa memleketlerinin hepsindeki gelişme etaplarını sizler benden iyi takip ettiniz, bunların üzerinde durmak istemiyorum. Bütün mesele bunların analizini yapmak ve yeniden oluşmakta bulunan dünyanın şeklini eğer mümkünse tahmine çalışmak.

Burada aşırı iyimserlik, öfori, her şey bitti, dünya tümüyle değişiyor, silahları bırak, insanlar kucağa geçti, barış, hürriyetler, insan hakları çok güzeldir; bunun rüyası dahi olsa yaşamak lazımdır, ama dünya gerçekleri çok defa buna uymuyor.

Olay ne idi?.. İkinci Dünya Savaşından sonra -ki, ilkbaharda 45'inci yıldönümü olan Yalta sistemi üzerine kurulu bir nevi soğuk savaş, bölünmüş bir Almanya, bölünmüş bir Avrupa coğrafyası üzerine sistemler bina etmek, Doğuda bloklar ve kuruluşlar, Varşova Paktı 1955, COMECON karşılığı olmak üzere Avrupa Topluluğuna, Batıda bir seri Avrupa Konseyi, Kuzey Atlantik İttifakı ve Batı Avrupa Birliği 7 üyesi vardı, 9 oldu - 1954, OECD ve kuruluşlar; ama hepsinin kuruluş konsepti belirttiğim üç temel üzerinedir. Bölünmüş Avrupa coğrafyası, bölünmüş iki Almanya ve soğuk savaş.

"Bu faktörler ortadan kalkınca, tabii ki sistemin tümü yeniden oluşmak durumuna geliyor. Varşova Paktını artık yaşatmak mümkün değildir. COMECON'u yaşatmak değil, sözünü etmek de artık

imkânsız hale gelmiştir. Daha şimdiden üye memleketler çekilebileceklerini beyan ediyor. Çekoslovakya, Brüksel'i ziyaretle Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üyelik için müracaatta bulunacaklarını dahi beyan etmiştir ki, Avrupa Konseyine müracaatta bulunacaklarını dahi beyan etmiştir ki, Avrupa Konseyine müracaat sıraya girmiştir, en son Sovyetler Birliği Sayın Dışişleri Bakanı yakın bir tarihte Konseye girmek yolunda başvuracaklarını söylemişlerdir. Zaten, biliyorsunuz meşhur Sayın Gorbaçov'un sözü, Ortak Avrupa Evi ve orada birleşmek, bütünleşmek...

Bu da kolay değildir; yani, bu büyük evde odalar, salonlar arasındaki geçişler, iletişim nasıl olacak, hangi şartlarla yaşanacak, bu evin çok derin şartları vardır. Demokrasi, demokratik hürriyetler ve müesseseler vardır. İnsan hakları vardır. Ekonominin serbest bir sisteme dayanması prensibi vardır. Acaba, Doğu memleketleri bu sisteme intibakta zorluk çekmeyecekler mi? Birisi 73 yıldan beri son derece şiddetli bir sosyalist rejim altında kalmış, diğerleri de son 45 yıl içerisinde bunu yaşamış memleketler. Serbest ekonomiyi unutmuş; demokratik hürriyetler ve müesseseleri unutmuş insanları yeniden bu sisteme getirmek meselesi.

Jean-Jacques Rousseau'nun zamanında iki tane daha çalışması var; birisi Polonya'ya bir Anayasa hazırlamış, birisi de Korsika'ya bir Anayasa hazırlamış. Polonyalıları "Kölelerinizi çok çabuk serbest bırakmayın; çünkü, bunlar üretmeye alışmamıştır, bundan dolayı da eskisinden daha büyük sefaletin içine düşer" demiş; bu, aslında doğru bir sözdür.

Şimdi dikkat ederseniz, Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızdan bazıları dönerken, "Burada bizi çok çalıştırıyorlar, biz buna alışkın değiliz" dediler. Biz öyle üç dört saat çalışırız, ücretlerimiz malum, emin Ondan sonra hayat güzel... "Burada sekiz dokuz saat en azından çalıştırıyorlar, bu sisteme gelemem" diyenler vardı.

Bugün bu aslında bütün Doğu memleketleri içerisinde de geçerlidir. Bir başka yönü daha var tabii ki; demokratik müesseselere, hürriyetlere geçmek, 40-50 yıllık ekonomik tahribata uğramış bir sistemin tılsımlı bir değnekle düzeltilmesi demek değildir. Binaenaleyh, burada bir risk doğuyor; demokrasiden hayal kırıklığına uğramak, desepsyon; en büyük tehlike budur. Bu şimdiden başlamıştır. Polonya'da şimdiden işsizlik şikayetleri, enflasyon şikayetleri başlamıştır. Romanya'nın hali ve sıkıntıları ortadadır.

Bu nasıl halledilecektir; nasıl ortadan kalkacak? Buradaki bekleyişleri, Avrupa Ekonomik Topluluğunun ve Batı dünyasının, onlarca bitmez

tükenmez kaynaklarıyla bu meselenin üstesinden gelmek.

Avrupa Ekonomik Topluluğu tek başına bu işi yapabilecek mi? Dünya Bankası ve IMF yapabilecekler mi; kaynakları yeterli mi? Emin değilim.

Geçen yıl içerisinde Doğu Bloku memleketleri dış borçlanmalarından yüzde 15 artış olmuş; 16 milyar dolar artarak, 90 milyar dolara çıktı. Yalnız Doğu Almanya'nın bugün Batı Almanya'dan istediği 15 milyar DM. Bütün bu kaynakları Batı vermeye hazır mı? Verirse kendi refahından kısacak demektir. Bunu yapacak mı? Yapmazsa, öteki memleketler hürriyetlere ve hür memleketlerin desteğine ümit bağlamış olan memleketlerin kamuoyunda, toplumlarındaki desepsyon ne olacak? Bu, üzerinde çok durulması gereken bir hadisedir.

Buradan şu risk çıkar; burada bunu da açıkça belirtmek lazım: Komünizm, Marksizm meselelerini sol çözmedi, demokrasiye geçişte de eğer hayal kırıklığı uzun süre devam ederse, çalkalanmalarla aşırı sağ alternaslarının belirmesi endişesi vardır. Bu sefer, sağ, faşizm idarelerine düşmesin ki, geçmişte Avrupa tarihine dikkat ederseniz, sağ faşist idareleri hep bu tepkilerden gelmiştir.

Doğu Avrupa memleketlerinin birçoğunda, bilhassa Doğu Almanya'da, Çekoslovakya'da, Polonya'da ve tabii ki en ileri safhada Macaristan'da biraz daha rahatlıkla intikal oluyor. Bulgaristan'da olan hadise bir bakıma bir saray ihtilali havasındadır. Halka intikal etmiş, benimsenmiş, desteklenmiş bir havası yoktur ve hürriyetler, insan hakları, oradaki soydaşlarımız yönünden şeklen her gün beyanda bulunuluyor; ama fiilen henüz ortaya çıkmış bir şey yok. Romanya'daki durum ise çok karışıktır.

Sovyetler Birliğinin ise arzu ettiği ve Sayın Başkan Gorbaçov'un *Perestroika*'da üzerinde durduğu, hürriyetleri geniş, açıklık prensibine dayalı ve ekonomisi baştan aşağıya reforme edilmiş; onun kafasında, bir bakıma Lenin'in "NEP" sistemi, daha sonra da Stalin tarafından dejenere edilen sistemin geri getirilmesi suretiyle, Sovyetler Birliğinde sosyalizmin temelleri değişmeden bu sistemi modernize etmek, yaratmak mümkün olacak mı? Bunu yapabilecek mi; olaylar kendisini nereye götürecektir?

Binaenaleyh, bir tercih yapmak meselesi çıkıyor Sovyetler Birliğinin liderlerinin önüne. O da, demokrasi, hürriyetler, dolayısıyla imparatorluğun parçalanmasını göze almak veya bu göze alınmıyorsa, demokrasi ve hürriyetlere sınır ve limit getirmek. Nitekim, Baltık cumhuriyetlerindeki gelişmeleri gördünüz. Sonra Kafkasya'daki gelişmeler, Azerbaycan'daki olaylar var, henüz bitmiş de değil.

Bir başka mesele; Marksizm, sosyalizm aslında bunları bir arada tutan ve milliyetçiliği reddeden bir konseptti, bir nevi harçtı. Bu harç ortadan kalkınca, bu sefer milliyetçilik cereyanları tıpkı Fransız ihtilalinden sonra Viyana Kongresine kadar böyle dalgalar halinde gelen milliyetçilik cereyanlarını ön plana çıkıyordu. Bu milliyetçilik cereyanlarının bu sefer kontrolü meselesi ve bunların bağımsızlık taleplerinin kontrolü ve karşılanması.

Biraz daha yakından ve derinden bakarsanız, Sovyetler Birliğindeki temel reformlara inmenin de çok kolay olmadığı ortaya çıkıyor. 19 milyon ile 20 milyon arasında Komünist Partisinin kayıtlı üyesi vardır. Bunların bir nevi yerleşmiş menfaati de vardır. Bir de politik angajmanları dolayısıyla - Romanya örneği de ortada - başlarına gelebilecek tehlike vardır.

Sovyet işçisinin şartları ne olursa olsun, emin bir maaşı vardır; tam istihdamı vardır; kapıda kalmamak ve o emin maaşla sosyalist sistemin verdiği nimetlerle yaşamak. Buradan çıkıp, yeni sisteme intibak. Dış ticareti bilmiyor. Ferdi teşebbüsün ne olduğunu bilmiyor. Bu nosyonların hepsi kaybolmuş. Bunun adeta yeniden yeşermesi ve eğitilmesi lazım. Binaenaleyh, Sovyetler Birliğinde bizim anladığımız manada demokratik sistemin tüm müesseseleriyle serbest teşebbüs dahil, işleyebilmesi yarının işi değildir. Çok zaman alacaktır ve çok uzun mesafeli olacaktır.

Mesele sadece Sayın Başkan Gorbacov'un şahsiyeti mi? Hayır. Başlamıştır ve bu kartopu dönmeye devam edecektir. Bütün mesele, tabiatıyla büyük sıkıntılar yaratmadan, emin bir şekilde götürülebilecek mi; riskleri nedir ve milliyetçilik cereyanlarının kontrolü nasıl mümkün olacaktır.

Bu çerçevede Batı basınında son zamanlarda çok enteresan yayınlar yapıldığını **takip etmişsinizdir**. Bundan bir ay evvel Fransızların "Türk Uyanışı" başlığı altında 110 milyon dünyadaki Türklerin milliyetçilik duygularının ayağa kalktığı ve İstanbul'la birleşerek bir yere götürülmek istediği şeklinde gayet garip mesajlar veren bir makale.

Daha sonra New York Times ve International Tribune'da -şubat tarihli yayınlanan Daniel Pipes'in makalesi; Daniel Pipes, Amerika'nın en iyi düşünen kafalarından biridir ve Doğu Avrupa uzmanı, Beyaz Saray'da da danışmanlık yapmıştır, Harvard'da yapmıştır, şimdi de Washington Stratejik Araştırma Enstitüsünde çalışır, kendisiyle de bazı toplantılarda karşılaşmışımdır, "Sovyetler Birliğinin en büyük endişe kaynağı, Türk milliyetçiliği" diyor. Bu milliyetçiliğin çeşitli yerlerdeki mevcudiyeti--Türk ırkının mevcudiyeti- sayılarını 108 milyon olarak veriyor ve bunun ortaya çıkardığı tabloyu veriyor.

Buradan hareketle bazı Türkiye aleyhtarları çevrelerin başlattığı bir kampanya daha var. O da Batı Trakya'da Türklere yapılan zulüm, Bulgaristan'da, Azerbaycan'da çekilen sıkıntıların bir nevi oradaki otoritelerden kaynaklanmadığı, Türk milliyetçiliğinin ayağa kalkması karşısında meydana gelmiş hadiseler olduğunu söylemek gibi fevkalade yanlış bir tehlikeli değerlendirme.

Bir de Independent gazetesinde, İngilizlerin enteresan bir makalesi var. Bu da aslında o kampanyanın bir kampanyası, o da bütün dikkatleri Türk milliyetçiliğinin uyanışına çekiyor, "İslami ve Türklerin 1340'ta Çanakkale'yi işgaliyle başlayan İslamın Batı ile komşuluğu ve Türk milliyetçiliği ancak 1683'te Viyana kapılarında durdurulabilmiş, kontrol edilmiştir. Binaenaleyh, hadise yeniden ayaklanmak gibi fevkalade bazı çevreleri adeta tahrik edici şekilde bazı görüşler ileri sürülmektedir.

Bütün bunlardan çıkan bir netice de, bu konuların bazen de başka maksatlarla istismarı şeklinde bazı gayretlerin ve çalışmaların olduğu ve bunlar karşısında son derece dikkatli ve uyanık olmak gerektiği hadisesi; ama her ne olursa olsun, bu gelişmeler neticesinde, artık dünya eski dünya olmayacaktır, bu bir gerçektir.

Bu neticeyi doğurmak noktasına kadar Atlantik Dünyasında barışı korumuş bulunan Kuzey Atlantik İttifakının eski şeklini muhafaza edebilmesi kolay olmayacaktır. Bu ikinci bir gerçektir.

Üçüncü gerçek; Avrupa Ekonomik Topluluğu da demin belirttiğim üç esas üzerine bölünme, soğuk savaş üzerine kurulu.

Bu yeni realiteler karşısında topluluk ne olacaktır? Adapte olacak mıdır? Bütün Avrupa'yı kucaklayabilecek bir nevi Avrupa Ekonomik Birleşik Milletleri olabilecek mi? Mümkün değildir.

Bazıları, mesela Sayın Delors artık her haftada bir fikir üretiyor. Son fikri de üç odalı bir Avrupa entegrasyonu; bu mümkün olacak mıdır, realist midir?... Bir de birleşmiş 80 milyonluk bir Almanya, bu topluluğun duvarları arasına sığabilecek midir, yoksa patlatacak mıdır?

Bugünkü gelişmeler karşısında Topluluk üyesi memleketlerin-belki Fransa hariç-hepsinin menfaatleri Topluluk dışı sahaya yayılmış bulunmaktadır. Binaenaleyh, dikkat sahası orada olacaktır. Tabiatıyla Topluluk bir ortak para politikası istiyordu; artık DM politikası haline gelecektir. Dolayısıyla da, bugün Avrupa'da mevcut bir gelişme, birçok çevrelerin açıklıkla beyan ettiği Almanya meselesi var. Bunun münakaşaları devam ediyor. Biliyorsunuz, son hudutlar meselesi, Polonya hudutları meselesi ve gelişmeler; bunu daha fazla derinleştirmek istemiyorum.

Fakat, bu gelişmelerin acaba başka yönleri yok mudur? Dikkat ederseniz, musibetler tümünde

negatif değildir. Dünyanın 45 yıl iki bloka bölünmüş bulunması, Doğu Bloku ve Atlantik Dünyası, iki lider...Ne olmuştur?..Bir denge meydana gelmiştir.

45 yıl boyunca Atlantik bölgesinde barış korunmuştur. Emin bir şekilde korunmuştur. Bugün iki lider bir bakıma çekiliyor; Sovyetler Birliği malum sebeplerle, Amerika Birleşik Devletleri de ekonomik ve teknolojik sıkıntılarla, ödemeler dengesindeki büyük açıklar, mağlup ettiği Japonya ile yıllık ticaret dengesi açığı olan 50 milyar dolar, senede 100-150 milyar dolar açık veren, bütçesi açık veren, teknolojisi geri kalmaya başlayan, eskiden dünya ticaretinin yüzde 25'ini elinde tutan Amerika, bugün yüzde 5'ine inmiş vaziyette. Eskiden ekonomik rantabilitesi Japonya ve Avrupa'nın beş altı misli olan, bugün Avrupa'nın beşte biri oranında ve Japonya'nın sekizde biri oranında teknolojiye geri kalan, binaenaleyh evine bakmak isteyen ve nitekim Avrupa'dan kuvvet çekmek isteyen bir Amerika.

Bunlar çekildi, paktlar etkinliklerini kaybetti; ne olacak? Klasik sisteme döneceğiz. Klasik sistemde o zaman herkes kendi başına buyruk. O sistemde de maalesef ihtilaf kaynakları çok. Etnik ihtilaf kaynakları çok, hudut/ihtilaf kaynakları çok. Dolayısıyla, bilhassa benim beslediğim büyük endişe; bu sefer global değil, ama bölgesel ihtilaflar çok artacaktır. Korkarım ki Balkanlar bu ihtilafların bir kaynağı haline getirilmesin. Ortadoğu'da benzeri olaylar olacaktır, ki Ortadoğu'da denge tamamiyle değişme noktasına gelecektir. Çünkü, Doğu Avrupa memleketleri, Sovyetler Birliği de dahil, Batının finansman imkânlarından yararlanmak için şimdiye kadar Arap yanlısı ve Filistin yanlısı tutumlarından vazgeçerek, İsrail yanlısı tutuma gelecektir. Batının kendilerine adeta bir şartı olacaktır bu.

Bu sefer Ortadoğu'da dengeler değişecektir ve onun getireceği sıkıntılar meydana gelecektir. Bu, başka bir yaklaşım açısidir.

Binaenaleyh, bir bakıma uzun seneler kontrol altında tutulan bazı ihtilafların su üstüne çıkması, aysbergin görünmeyen taraflarının ortaya çıkması, ve sıkıntıların başlaması.

Unutmayın ki, İkinci Dünya Savaşından sonra henüz Avrupa'da barış anlaşması yapılmış değildir. Bir tek 1975 tarihli 31 Temmuz-1 Ağustos Helsinki dokümanı vardır. O sadece bir dokümandır ve daha sonra bunun teyidi, konferanslar vardır; ama bir barış konferansı yoktur. Metne bağlanmış, bir anganjmana girmiş, hatta bir Versay yoktur ortada. Binaenaleyh, bunları da hatırdan tutmak lazımdır.

Bu gelişmeler, büyük liderler ve blok sistemleri zayıflayınca ister istemez bölgesel liderlik sistemi-ne doğru gidecektir. Uzakdoğu'da ekonomik

bakımdan bugün Japonya, belki 2020 ve 2025 yılından sonra bir buçuk milyarıyla ve biraz kalkınmış Çin olacaktır. Batıda 80 milyonluk Federal Almanya olacaktır, Ortadoğu'da Türkiye olmaya namzettir.

Aslında duyulan rahatsızlıkların bir kaynağı ve demin belirttiğim bir nevi Türk milliyetçiliğinin uyanışı üzerine bazı şimşekleri yönetmenin gayesi de budur; Türkiye'nin Ortadoğu'da bir teknolojik, ekonomik, politik ve mevcut askerî potansiyeliyle bir bölge lideri haline gelmesi. Bu, bir bakıma kaçınılmazdır. Çünkü, aslında dünyaya bu mesajı bir bakıma dikkatleri üzerine çekmek suretiyle önce Kıbrıs konusunda olmuştur, sonra da GAP projesinin gerçekleşmesiyle olmuştur. Bundan da çok büyük rahatsızlıklar duyulduğu da meydandadır. Başlatılan bazı kapırdamalar, demin telin ettiğimiz acı olaylar, bütün bunların işaretidir.

Burada yapılması gereken millî ittifaktır. Türkiye'nin bu misyonunu görmesi ve kabul etmesi, kendisini de buna göre hazırlaması. Siz sevgili gençlerle bilhassa şu samimi inancımı paylaşmak isterim: Bu değişen dünyada ve 2000'den sonraki 3000'inci yıla girişimiz döneminde, eğer bazı çevrelerin bizim içimizi karıştırmak suretiyle yolumuzu bir kere daha kesmezlerse-çünkü, o teşebbüsler mevcut Türkiye, Batı yarımküresinde 21'inci yüzyılın büyük devleti olmaya namzettir. Bunu gayet samimi söylüyorum. Biz iktisatçılara, gençlere böyle bir şeyi nasıl söylersiniz; fert başına millî gelir şu, ötekiler şu, ötekiler şu diyebilirsiniz. Faktörler bundan ibaret değil.

Burada ilmi çalışmalar var. Ben de daha önce incelemiştim; Batı sanayileşmiş memleketlerinin nüfus trendlerine baktığımız zaman, Batı sanayileşmiş memleketlerinin nüfus trendlerinde -ki, bunda hiçbir günahımız, kusurumuz yok büyük bir azalma var. 2020 yılında Batı Avrupa nüfusunun dünya nüfusu içerisindeki oranı sadece yüzde 4,7 olacaktır. 2010 yılından itibaren Batı Avrupa'nın nüfusunun ancak yüzde 30'u çalışabilir çağa olacak, yüzde 70'i ya çocuk, yaşlı, ya emekli olacaktır. Bu trend, bugünkü görünüşüyle -eğer tabiatla başka bir değişiklik olmazsa- devam ediyor. Bunun en süratli olduğu yer Federal Almanya'dır. Hiç beklemediğiniz güneyde Yunanistan'da, İtalya'da, Fransa'da aynı trend süratle devam etmektedir.

Bunun karşısında tek dinamik gücü bugün pek çok ekonominin Türk ekonomisinin bir kam-buru olarak gördüğü yüzde 2,5'luk nüfus artışımızın getirdiği yükün yarın bize teşkil edeceği potansiyel. 2010 yılından sonra 80 milyonluk, yüzde 70'i aktif, dinamik ve o zaman teknolojiyi daha ileri götürmüş, sanayileşmesini çok ileri safhaya götürmüş bir Türkiye'nin dünyadaki ve Batıdaki yerini düşünün ve o zaman -size gayet açık söyleyeyim-

bizi bugün böyle Avrupa Ekonomik Topluluğu kapılarında bekletenler, veya bizi, İngilizlerin "high brow" dediği kaşlarını yükselterek bakanlar, hami olarak görmek isteyeceklerdir; gayet açık söylüyorum. Sistemlerini korumak için bize ihtiyaçları olacaktır. Sanayilerini işletmek için; teknolojinin bütün gelişmesine rağmen, yüzde 30'la bunu götüremeyecektir. Sosyal güvenlik fonlarının hepsi iflas edecektir. Yüzde 30'un geliriyle yüzde 70 insan besleyeceksiniz; ekonomide bunun yeri yoktur.

Binaenaleyh, istikbalinize çok güzel bakın. Geleceğinize sahip olun sevgili gençler. Emin olun, sizlerin yaşayacağınız Türkiye, benim şimdiden heyecanını yaşadığım ve gıpta ettiğim bir Türkiye'dir. Bütün gelen yabancıları GAP'a götürdüğümüzde, hayranlıklarının arkasında şu var: "Bu memleket, daha düne kadar kapı kapı dolaşıp kredi arayan bu memleket, 21 milyar dolarlık bir projeyi tek başına, teknolojisi dahil, Türk işçisi, mühendisi ve müteahhidiyle nasıl gerçekleştirme noktasına geldi demektedirler. Hatta, bazıları adeta "Buz bunu galiba atladık, farkına varmadık Türkiye'nin buraya gelmesine" diyebilmektedirler.

Japonların son çıkmış güzel bir kitabı var; "Japonya artık hayır deme noktasına geldi" diyor. Doğrudur. Türkiye de "hayır" deme noktasına çok yakın bir yerdedir; ama bunu bizden fazla görenler var. Bu noktayı ve yolu kesmek isteyenler var.

Türkiye'de bir eksik daha var. Türkiye'de, belki de içinde olduğumuz için, belki de aile içinde çocuğun büyümesinin farkına varılmama hadisesi gibi büyük devlet olduğumuzun şuuru yok pek. Kimse bunun farkında değil. Bunu dışarıdan görenler çok. Gittiğiniz zaman da hissediyorsunuz. Biz büyük devletiz, büyük gücü olan memleketiz, büyük potansiyelimiz var. Son gelişmeler, bize, şimdiye kadar doğu batı ufkuna ilave olarak kuzey - güney ufkunu açtı. 280 milyonluk tüketici bir Sovyet piyasası ve Doğu Avrupa memleketleri var. Her şeyi isteyen ve muhtaç olan bir piyasa. Bu, aslında Avrupa Ekonomik Topluluğunun Türkiye'ye getireceği ekonomik imkânlardan çok daha üstündür.

Güneyimizde büyük sahalar var; ekonomik işbirliği imkânları var ve deminki gelişmeler ışığında Türkiye kaynağı sınırsız olan bir memleket, en güzel kaynağı da insanıdır. Çalışkan insanı, disiplinli insanı, vatanına bağlı insanı vardır. Yalnız bir noksanımız var; kendi kendinizle yarışa girmeniz lazım.

Türkiye artık şu noktada Batı kompleksinden kurtulmalıdır. Aslında GAP bunun mesajı olmuştur. Şimdiye kadar onlar "Türkler yapamaz" derdi; biz de "biz yapamayız" derdik. Bugün onlar "Türkler yapıyor" diyor. Ne eksik?.. Biz yapabiliriz dememiz eksik. Bunu siz gençler diyeceksiniz.

Teşekkür eder, saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN - Efendim, Sayın Bakan Kâmrân İnan'a, bu güzel konuşması için teşekkür ediyorum. Hem gerçekçi, hem de geleceğe daha umutla bakmamızı sağlayan bir konuşma idi.

Şimdi panel konuşmacısı olan arkadaşları kürsüye davet ediyorum. Sayın İshak Alaton, Tülay Arın, Onur Kumbarcıbaşı ve Yalçın Küçük. (Alkışlar)

Şimdi Panele başlıyoruz. Panelin konusu, "Sosyalist ekonomiler nereye gidiyor?". Konu daha büyük bir ayrıntı içinde ele alınacak. Giriş konuşmasında Sayın Dernek Başkanı ve Sayın Bakan Kâmrân İnan'ın yaptığından daha ileri aşamada, ayrıntıda ve aynı zamanda belki değişik görüşler de ortaya çıkacak. Buradaki sıraya göre konuşmacıları davet etmek istiyorum.

Sayın İshak Alaton, ilk sözü de size veriyorum.

İSHAK ALATON - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Evvela hepinizi sevgi ve saygıyla selamlamak istiyorum. Sabahleyin buraya geldiğim zaman biz salonu hazırlamıştık. Allah bizi ziyade etsin, duvarları yıkmaya mecbur olduk ve sizlere de yer bulamadık. Onun için de üzüntümü ifade etmek istiyorum. Bunun yanında da İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yönetim Kurulunu da ilk konuşmacı olarak özellikle tebrik etmek istiyorum. Çok güncel ve çok önemli bir mevzuu bizlere getirdiler. Ümit ediyorum ki, bunun devamı da olacak. Çünkü, dünya büyük bir hızla değişiyor. biz de kendi aramızda bir iletişimle bilgimizi artırmalı, dış dünyaya da yaklaşmalı, dış dünyadan daha bir feyiz ve bir ilham almamız gerekiyor.

Bir iş adamı olarak şahsi gözlemlerimi dile getiren bir kısa konuşma yapacağım. Bugünkü toplantımızın mevzuu, "Sosyalist Ekonomiler Nereye gidiyor?".

Sizler gibi seçkin bir topluluğa hitap ederken, kısıtlı bilgi ve tecrübemin çerçevesi içinde kalmanın önemini idrak ediyorum. Benden sonra söz alacak olan üniversite öğretim üyeleri, sizlere Sosyalist ve Kapitalist sistemler arasında çeşitli bilimsel benzerlik ve farklılıkları dile getireceklerdir. Onların sahasına girmek istemiyorum. Ben, izninizle sizlere farklı bir yöntemle sesleneceğim.

Halen Sovyet Rusya'da bazı tesisleri gerçekleştiren ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinde aynı şekilde faaliyette bulunmaya hazırlanan bir şirkete mensup bir sanayici, iş adamının gözlemlerini dile getirmeye çalışacağım.

Son birkaç ay içinde büyük bir değişim içinde olan Doğu Avrupa ülkelerindeki sosyalist ekonomilere getirilmek istenen yapı değişikliği ve günlük hayatlarına yansıyan ve yaratması beklenen sonuçlarını sizlere kısaca sunacağım. Sonra da bunlardan kendimize ufak bir pay çıkarmaya bakacağım.

A black and white photograph showcasing a variety of AKFA brand food products. In the background, a large can of AKFA Domates Salçası (Tomato Paste) stands prominently, featuring a tomato illustration. To its left are two cans of AKFA Türlü (Assorted) beans. In the center, a can of AKFA Domates Püresi (Tomato Puree) is visible. To the right, there are cans of AKFA Bamya (Lima Beans) and AKFA Mercimek (Lentils). In the foreground, several smaller cans of AKFA Türlü beans are arranged. To the right of the beans, there are boxes and bags of AKFA Rize Harman (Rice), including a large bag with a striped pattern and a smaller box. The products are displayed on a light-colored, textured surface.

- Kalite AKFA'nın parolasıdır...

Tel: (1) 511 80 80 (7 Hat)
Fax: 513 68 85

Hemen ortaya konabilecek birinci gözlem; Doğu Avrupa ve Sovyet Sosyalist ekonomileri, Kapitalizme gitmiyor. Hem Kapitalizmden çekiniyorlar, hem de mesafeyi çok büyük buluyorlar.

Bildiğiniz gibi, bir uçuşu iki adımda atlama-ya çalışmak, uçuşu düşmekle neticelenir. Diğer taraftan, mesafe tek adımla alınamayacak kadar büyüktür. Dünyanın en büyük Mc. Donald'ının Moskova'da devamlı kuyruklar oluşturmaları, iki büyük ülke arasındaki yakınlaşmanın halk nezdindeki beklentisini tatmin etmesi yönünden faydalı bulunuyor. Fakat, bu tabii bütün ekonominin değişmesi manasına da gelmiyor.

Ancak, yıllardan beri bu ülkelerin televizyonlarında, yani Doğu Avrupa ve Sovyet ülkelerinin televizyonlarında, New York'un sokaklarındaki evsizlerin sefil görüntüleri, acımasız Kapitalizmin bir neticesi olarak anlatıldığı için, Kapitalizmin çöküntüsü, Doğu Avrupa insanının soğancığında yaşıyor. Bütün zenginlik ve konfor belirtilerinin yine televizyonuna yansıyan resimlerine rağmen.

Sosyalist ekonomiler, bugün Batı Avrupa ve özellikle İskandinav ülkelerinde tatbik edilmiş sosyal demokrat ekonomileri model alıyorlar. Bu mevzuda belki yeri gelmiştir, sizlere, sevgili dostumuz Profesör Gülten Yazgan'ın bir ay önce basılmış olan "Sosyalist Toplumlarda Arz ve Talep" yazısını da okumanızı tavsiye ediyorum. Çok değerli bir yazı ve ondan feyiz aldım.

Özellikle İsveç'e büyük ilgi gösteriyorlar. Halen Stokholm, Upsala gibi şehirlerinin üniversitelerinde yüzlerce Doğu Avrupa'lı ve Rus genci öğrenim görüyor. Genç bürokratlar, entansif kurslara katılıyor ve yepyeni bir ekonomik dünya keşfediyorlar.

Serbest rekabet kuralları içinde daha çok maddî imkânlar kazanmanın, insanın motor gücü olduğunu anlıyorlar. Daha çok çalışarak, kendi hayat şartlarının sonsuza doğru yükselebileceğini idrak ediyorlar. İnsanı motive etmenin hayata kattığı hazzı tadıyorlar, yaşıyorlar. Kısacası, gri ve monoton bir hayattan heyecanlı ve bol renkli bir yeni hayata geçiyorlar.

1917 Devriminden daha heyecanlı, daha insancıl, kansız, kardeşlik dolu bir yeni devrim, bir ihtilal yaşıyorlar. Sosyalist ekonomiler model olarak niçin İsveç'i seçtiler? Bunun cevabını, son birkaç ay içinde muhtelif konferanslar vermek üzere İstanbul'a davet ettiğimiz birkaç İsveç'li ekonomist ve sosyal demokrat politikacıdan öğrenme fırsatı buldum. Söylediklerinin özetini sizlere aktarmak isterim.

İsveç, 1932 yılından beri, yani 60 yıla yakın bir zaman dilimi içinde sosyal demokratlar tarafından yönetildi. Sadece 1976 - 1982 arasında orta ve sağın oluşturduğu beceriksiz bir koalisyon iktidarda idi. 1932'de iktidara gelen sosyal demokratlar,

altı ay müddetle bocaladılar. Sosyalizmin dogmatik kuralları arasında olduğu var sayılan emek ve sermaye arasındaki kavgada, çalışan kitlenin lehine olacağı zannedilen kamulaştırma politikasının iyi ve kötü yönlerini tartıştılar. Neticede tarihi bir karar aldılar. Kamulaştırma fikrini rafa kaldırdılar, unuttular. 60 yıl boyunca aynı çizgide, tutarlı bir politika güttüler. Sermayeyi, yani özel sektörü karşılarına değil, yanlarına aldılar. Üretim araçlarının mülkiyetiyle ilgilenmediler. Serbest rekabet kuralları içinde dünyada açık bir ekonomik modelde özel sektörün yaratıcı gücünü kullandılar. Artı değer in oluşmasında devletin ve bürokrasinin yeri olmadığına karar verdiler. Ancak, artıdeğer oluştuktan sonra tutarlı bir vergilendirme politikasıyla bu artıdeğerin bir kısmının özel sektörden alınarak, önceden belirlenmiş kısıtlı sahalarda kullanılmasına özen gösterdiler. Başta eğitim olmak üzere, sağlık, savunma ve altyapı tesislerinin modernizasyonuna devamlı kaynak yarattılar. Bu politikalar neticesinde petrol fakiri bir ülkeyi dünyanın en zengin bir ülkesi haline getirdiler.

Bu İsveçli dostlarımla anlattıklarına göre, Sosyalist ekonomistler, bugünkü İsveç'in durumuna baktıklarında, ekonomilerinin yönetimine ışık tutacak prensipleri şöyle sıralıyorlar:

İsveç'teki bütün bankalar özel sektörün mülkiyetinde. Merkez Bankası, yani Riksbanken hariç. Zaten o da banka değildir. Tedavüldeki parayı dengeleyen bir kuruluştur.

Altyapı hariç, bütün üretim araçları özel sektördür, yani bütün çimento fabrikaları, bütün petrokimya tesisleri aynen özel sektörün. Bütün ormanlar - yalnız parklar hariç - özel sektördür. O da mümkün olduğu kadar çok ağaç kestirilir; Maliye Bakanlığı çok ağaç kestirir ki, ona göre geliri de artsın. Fakat, "Reforestation" denilen bir sistemle yeni ağaçlar dikilir.

Bütün madenler özel sektördür; bir tek maden vardır özel sektörün olmayan, o da kuzeydeki Kiruna demir madenidir.

Şimdi de, devlete ait sağlık tesisleri ve hastanelerin, yemek ve temizlik gibi hizmetlerini de özel sektöre devretmeye başlamışlar.

Şimdi en mühim soru: Doğu Avrupa ülkelerinin, o İsveç modeline geçmeleri mümkün müdür? Bence evet. Hem de iki ilâ dört yıl içinde esaslı neticeler alacaklarına inanıyorum. Sebebi basittir. Zihinsel hazırlıkları vardır. Halk kültürlü ve bilinçlidir. Bugün bulundukları platform dahi gıpta edilecek bir yerdedir. Bugün şahıs başına millî gelirleri Türkiye ile karşılaştıracak olursak, Polonya'ninkî üç misli, Macaristan ve Çekoslovakya, bizimkinin altı misli, Doğu Almanya'da bizimkinin yedi misli. Üstelik, belleklerinde liberalizm hâlâ yaşıyor. Libe-

ral ekonomi, bu ülkelerde sadece 40 yıl müddetle intikaya uğramış, 1948'lerde.

Rusya'da durum biraz farklı, çok daha müşkül görünüyor. 75 yıldır güdümlü merkeziyetçi demir gömlek giyen bu ülkede, liberal ekonomi yaşamış tek bir insan yok. Her şeyi yeni baştan öğrenmeye mecburlar. Ancak, uyum göstermede şaşılacak derecede hızlı mesafe alıyorlar. Size bu konuda pratik bir misal vereyim: Biz, halen Moskova'da büyük bir bina arayışındayız. Ana caddelerde bürokrasinin boşaltmakta olduğu birçok bina var. Bunlardan birini seçip, Moskova Şehir Meclisinden tahsisini istiyoruz. Bize bedelsiz olarak 99 yıllığına kiralanıyor. Rusya Anayasasında mülkiyet hakkı yakında tanınacak, o zaman otomatik olarak tapuyu da alacağız. Tekrar edeyim, bedelsiz bina veriyorlar. Binanın içini, bizler Türk sermayesi, yabancı sermaye olarak restore edip, otel veya büro binası veya apartman haline getirip, yabancı şirketlere veya şahıslara kiralayacak ve döviz kazanacağız. İşletmeye başladıktan sonra 5 yıl müddetle vergi muafiyetimiz var. 5 yıl sonra kârımızın yüzde 30'unu vergi olarak Moskova Vergi Dairesine ödeyip, kalan yüzde 70'i serbestçe dışarı transfer edebileceğiz. Bu teklifi, bize İNTOURIST'in Joint-Venture Departmanı Direktörü Mister Konstantin Çernakov yaptı; sizlere de aynı teklifi yapar, tabii ki eğer ilgilyseniz.

Şimdi soracaksınız; bütün Sosyalist ekonomiler, bu yukarıda kısaca özetlediğim yola girdiler mi? Hayır. Her türlü reformu reddeden, eski yolundan şaşmayan, belki konuşulmaya değer üç ülke var. Bunlar Kuzey Kore, Küba ve Arnavutluk. Müşterek karakterlerinin başında, hepsi de acımasız, taviz vermez diktatorya sistemiyle yönetiliyorlar. Bürokrasi, halkına demir gömlek giydirmiş. Herkesi fakirlikte eşit kılmış, Üst düzey birtakım bürokrat ayrı ve zengin bir dünyada nisbi bir lüks içinde yaşıyor. Devlete ait üretim araçlarının milletin malı olduğu hikayesini işleyerek halkı uyutuyorlar. Dışa tamamen kapalı, özelleştirmeyi reddediyor, yabancı sermayeden öcü gibi korkuyor ve reddediyorlar. Kendi yağıyla kavrulma sistemini bir millî haysiyet paketi içinde halkına yutturuyor. Bazen hakikaten yağsız kalıyor, bir tarafı iyice kavruluyor. Küba'nın yaptığı gibi, Rusya'dan aldığı ucuz petrolü, liberal piyasada satıp ilaç parası temin ediyor; çünkü, başka imkânı yok.

Bu üç ülkenin bir benzer tarafı daha. Hepsinde şahıs başına millî gelir 1000 dolar civarında, bundan 200 dolar fazla veya eksiktir. Eşit düzeyde; fakirlikte eşit düzeyde ülkeler ve halklar.

Şimdi neticeye gelelim:

Bugün burada Sosyalist ekonomilerin nereye gittiğini tartışmaya açmakta öngörülen yarar, Türkiye'nin ekonomisi için ne gibi dersler çıkarabiliriz

arayışıdır. Yoksa burada boşuna zaman harcamış oluruz. Bu yönü çok önemli ve yararlı görüyorum.

Evet, Türkiye bu resmin neresindedir. Çok kaba hatlarıyla ülkenin ekonomileriyle ilgili birer şablon çıkardım. Şablonları üst üste getirip, benzerliklere ve farklılıklara bakmak istedim. Burada çok iyimser olmuyorum. Sayın sevgili Bakanımız Kâmrân İnan'ın söylediklerine yüzdeyüz iştirak ediyorum. Bir büyük devletiz, bir büyük milletiz. Fakat size bazı hakikatleri de dile getirmek benim borcumdur; yani, aynayı biraz kendimize tutalım diyorum, onun için beni affediniz.

Bu şablonları çıkardım. Evvela Türkiye şablonunu, Amerikan şablonu üzerine koydum. Çerçeve, yani gelir seviyesi mukayese dışı. Orada şahıs başı 20 bin dolar, bizde bin dolar. Fakat, vahşi kapitalizm başlığının birinci kısmında büyük benzerlik var. Dürüst çalışmanın ve vergi vermenin neredeyse safık olarak algılandığı, tescilli hırsızların stadyumlarda alkışlandığı ve hayali ihracatçıların hapisane çıkışlarında prens muamelesi gördüğü, moral kıymetlerde fikir karmaşası içinde kendine has bir ülke; vahşi Kapitalizm tanımının ikinci kısmı, yani Kapitalist... (Alkışlar) Efendim, kendine has dedim. Bir ara garip diyecektim, sonra vazgeçtim, sizleri rahatsız etmek istemedim, alkışınız için sağolun.

Vahşi Kapitalizm tanımının ikinci kısmı, yani Kapitalist sıfatı bize hiç mi hiç benzemiyor; yani bizim sisteme Kapitalist demişler, ama ilgisi yok.

Bizim şablonu İsveç şablonu üzerine koydum, hiçbir tarafa uymuyor; ne çerçevesi, ne içeriği, hiçbir tarafı benzemiyor, bıraktım. Biliyorsunuz İsveç'te şahıs başına 20 bin dolar, bizde bin küsur dolar.

Son olarak bizim şablonu Arnavutluk şablonu üzerine koydum. Şaşılacak derecede benzerlikler var. (Gülüşmeler, alkışlar) Çerçeve aynı, bin dolar civarı. Devlet mülkiyeti, kutsallığı ve dokunulmazlığı aynı. İnsanları aynı yönde şartlandırılmış. Fertler devlet içindir. "Devlet fertleri güder" zihniyeti aynı. Devlet ağırlıklı, demir gömleklî, güdümlü merkeziyetçi bürokratik sistem, tarihin aynı tornasından çıkmış gibi. Geçmişin karanlıklarında aynı sultanlar tarafından yönetilmişiz itibarı veriyor.

Eğer benzetileceksek, biz, Arnavutluk'a benziyoruz neticesi çıkıyor. (Gülüşmeler)

Bundan sonra ne yapabiliriz?.. Şimdi de pembeye gidiyorum. Vaziyet ciddi, fakat ümitsiz değil. Benim yukarısıyla aram iyidir. (Gülüşmeler, alkışlar) Allahın sevgili kullarının başında biz Türkleri sayabiliriz. (Gülüşmeler) Uçurumun kenarına geldikten sonra uyanıp düzyolu bulmakla tanınmış bir milletiz. (Gülüşmeler) Bu defa da aynı mucizenin oluşacağına inanıyorum. Yalnız, biz de şansımıza

biraz yardımcı olsak, biraz daha hızlı akıllınsak fena olmaz diyorum.

Kapısını yüzümüze kapatan Ortak Pazarı bir müddet unutup, yeni açılmakta olan Doğu Avrupa ve Sovyet Rusya kapısına bakalım. Orada Türk sanayisi için büyük imkânlar görüyorum. Sovyet Rusya'nın yüksek teknolojisi var; ancak, tüketim malları endüstrisi yok denecek kadar ilkel; Türkiye ise tam tersi.. Bu iki ekonominin yakın ilişkiler kurmaları, hatta entegre olmaları, her iki tarafa büyük yararlar sağlayacaktır. Ancak, bunun için mühim bir zihniyet atılımı, hızla, vakit geçirilmeden gerçekleştirilmelidir.

Bugün bütün Doğu Avrupa ülkeleri ve Sovyet Rusya rekabet kuralları içinde çalışacak serbest piyasa ekonomisinin temellerini atıyorlar. Özelleştirme ve yabancı sermayeye açılma, hızla gerçekleşiyor. Türkiye'nin özelleştirme ve yabancı sermayeye açılma yolunda son beş yılda sadece havanda su dövdüğü tartışılmaz. Hukuk yolunda çıkmaza giren iki KİT satışı, Türkiye'nin dış itibarına ve güvenirliliğine büyük bir darbe vurmuş, rakamla ifade edilemeyecek derecede büyük kayıplara yol açmıştır.

Doğu Avrupa ve Sovyet Rusya'da halen tatbik konan köklü reformları yakından takip etmeyi ve onlardan ders almayı faydalı buluyorum. Onların yolunda giderek, İsveç'tekine benzer bir liberal ekonomiye varabileceğimize inanıyorum. Bu yolda üniversite öğretim üyelerimiz ve basın mensuplarımız büyük sorumluluk taşımaktadırlar. Bugünkü güdümlü merkezîyetçi, KİT ağırlıklı, devlet ağırlıklı bürokratik ekonomik sistemimizin tamamen terk edilmesi gerektiğine, açık yüreklilikle Türk insanına anlatmak için düşünürlerimizin geç kalmakta olduklarını görüyorum.

Bugün özelleştirme ve dış dünya ekonomilerine açılma yolunda Doğu Avrupa ülkelerinden ve Sovyet Rusya'dan ilham almamız gerektiğine inanıyorum. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Efendim, Sayın İshak Alaton'a teşekkür ediyoruz.

Şimdi sıra Sayın Tülay Arın'da; buyurun efendim.

TÜLAY ARIN - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Ben Sayın İshak Alaton kadar renkli bir konuşma yapamayacağım; ama konuya biraz daha kapsamlı bakmak istiyorum. Aslında biliyorsunuz mühim bir tartışma, çok canlı bir tartışma ve oluşma ortamı yaşanıyor, bugün Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliğinde. Şunu da parantez içinde söylemeliyim ki, hiçbir kapitalist ülkede bu kadar yoğun bir tartışma ve her olasılığın açık olduğu bir ortam yaşanmıyor. Bunu belirtmek istiyorum.

Şimdi bütün bu toz duman arasında ben farklı reform yaklaşımlarını bir sınıflandırmaya tabi tutmak istiyorum. Aslında bunu yapmak, epeyce şematik olmak tehlikesini de taşıyor. Çünkü, gerçekten seçimler yapılacak bu ülkelerde, ya da yapılıyor; partiler oluşuyor, ya da oluşmuş partiler kendini yeniden biçimlendiriyor. Çok tartışma var; ama çok büyük kapsamlı, tutarlı, politik paketler, reform paketleri de çok fazla ortaya çıkmıyor diye düşünüyorum; yani, özellikle henüz partileşmemiş birtakım cepheler var, forumlar var vesaire..... Hele bunlar böyle büyük koalisyon türünde oluşumlar ve çok belli başlı birtakım siyasal talepler dışında çok belirgin, ayrıntılı, hemen uygulamaya konabilecek programlar da sunmuyorlar. Yani, benim yapmak istediğim sınıflandırma şematik olacak, belki pek çok şeyi tam temsil etmeyecek, ama hemen söylemeliyim ki, bu tür şemaların yararı da şurada: Belli başlı yaklaşımları ortaya çıkarmak amacını taşıyor. Ayrıca, bu şemaların farklı öğeleri, ya da farklı yaklaşımları arasında karma modeller de var. Dolayısıyla, bu karma modellerin **hangi** şemalara daha yakın olduğunu görmek de **mümkün** diye düşünüyorum. Yani böyle bir çalışmaya başladım, henüz bitmemiş bir çalışma; ama en çok da kendim bakımından böyle bir açıklığa kavuşma amacını taşıyor.

Baktığımız zaman, Sayın İshak Alaton'un sunduğu türde, bütün sosyalist ekonomiler, sosyal demokrasiyi tartışıyor, oraya evrilmeye çalışıyor görüşünü yalnış olduğunu hemen saptamak gerekiyor. Çünkü, gerçekten çok farklı reform önerileri ve paketleri var. Tabii ki hangisi ağır basar, hangisi farklı ülkelerde galip gelir ve seçimler yapılırca hangileri kazanır, bu, tamamen ayrı bir soru, ama dediğim gibi çok canlı bir tartışma ortamında, bütün bu paketler tartışılıyor. Vaktim kalırsa, nereye doğru evrildiği konusunda belki tahminlerimi sunacağım.

Çok temel olarak üç tane yaklaşım olduğunu söylemek mümkün; hepimizin bildiği gibi. Bir tutucu yaklaşım, bir reformist yaklaşım, bir de liberal yaklaşım; ama bunlar da o kadar çok net, ya da hemen böyle bu kadar kabaca sınıflandırılacak yaklaşımlar değil. Mesela tutucu yaklaşım içinde, bir, gerçekten bugünün rejimini korumaya çalışan bir yaklaşımla daha ılımlı bir yaklaşımı ayırt etmek mümkün. Elbette reformizm içinde radikal reformizm, ya da ılımlı reformizmi tartışmak mümkün.

Liberalizm için de, kapitalist restorasyonu, ya da sosyalizmin öğelerini hafifletme yaklaşımı gibi iki farklı yaklaşımı birbirinden ayırmak lazım. Bunlar da belki sosyal demokrasiye doğru, ya da monetarizme doğru evriliyor olabilirler. Bir de kapitalist restorasyonun ne anlama geldiğini biraz sunmak istiyorum.

GÜLÜMSEYİN... KREDİNİZ VAR!

Taşıt Kredisi (Her marka otomobil, kamyon, kamyonet, minibüs, otobüs...) / Tarım Araçları Kredisi / Taksi Plakası Kredisi / Özel Meslek Kredisi / Konut Bakım-Onarım Kredisi / Uydu Anteni ve Kat Kaloriferi Kredisi / Çok Amaçlı Garanti Kredisi / Pansiyon Kredisi.

BANKACILIKTA

Burada yalnız hemen şunu vurgulamak gerekiyor ki, en tutucu yaklaşım bile reformist. Bu tutucu yaklaşımın özelliklerine baktığımız, ya da bütün bu paketleri incelerken, şöyle üç temel başlık altında bunların ne yaptığını özetlemek istiyorum.

Bunlardan birincisi, merkezi planlamaya bakış açıları. İkincisi işletmelere bakış açıları, özellikle sosyalist işletmelere, yani devlet mülkiyetindeki işletmelere. Üçüncü olarak da, özel mülkiyet konusundaki yaklaşımlara bakmaya çalışıyorum.

Hemen söyleyeyim; herhalde çok temel yaklaşımlar, merkezi planlama artı piyasa, bu, hiçbir zaman özel mülkiyet anlamına gelmeyebilir. Üçüncü olarak da merkezi planlama, artı piyasa, artı özel mülkiyet. Bu da bir farklı yaklaşım; ama hiçbir zaman bu da kapitalist restorasyon anlamına gelmeyebilir, gelebilir de. Yani, bütün bunların altbaşlıklar altında sundukları öneriler, hep çeşitleniyor; ama gerçekten de temel olarak bütün paketler bu merkezi planlama, işletmelerin yetkileri ve özerklikleri ve özel mülkiyete yaklaşımları bakımından farklılıklar taşıyorlar.

Birinci olarak tutucu modele baktığımız zaman, özellikle de Sovyetler Birliğinde Ligaçev ve taraftarlarının ilk sunduğu bir program olarak algılanıyor, ama herhalde komünist partiler içinde taraftarları olabilir. Bunlar da aslında sistemi reforme etmek istiyorlar. Aslında merkezi planlamanın temel yaklaşımından vazgeçmek istemiyorlar; ama özellikle istedikleri, bu sistemin rasyonalize edilmesidir.

Rasyonalize edilmesinden kasıtları da, esas olarak teknolojik yenileme; muazzam bir teknolojik atılım ve yatırım programı öneriyorlar. burada tabii ki işletmelere baktığımız zaman, özellikle işletmelerin işleyişini daha çok kalite göstergeleri yönüyle yönlendirmek istiyorlar. Yatırım özerkliği falan belki çok değil; ama öyle özellikler de var. Yani, onlara da görece özerklik tanımak istiyorlar. Fakat, temel uygulama yöntemleri, maddi teşvikler vermek; işletmelere ve çalışanlara.

Burada özellikle üstünde durdukları kesim yöneticiler. Yöneticiler, yetişmiş elemanlar, beceri sahibi kesimler, tipta çalışan, ya da teknolojik araştırmalarda çalışanlar. Bunlara özellikle destek vermek istiyorlar. Bunun aracısı olarak da ücret sisteminin rasyonalize edilmesi, farklılaştırılması yöntemini öneriyorlar.

Şimdi, ilginç bir şekilde dış ticaret ve ilgili önerileri de var ve burada bir tür serbestleştirme de öneriyorlar; ama esas amaçları, gerçekten bu teknolojik atılımı yapacak bir dış ticaret biçimi kurmak. Dolayısıyla bunlara literatürde teknokrasistler diye de atıf yapılabilir; yani, personel politikası

ve kadro yetiştirmesi çok önemli bunlar için ve ayrıca mevcut kaynakların mobilizasyonu.

Şimdi bunlar piyasaya karşı, özel mülkiyete de karşı, ayrıca eski sosyalist değerleri de savunuyorlar; ama bunların bir geniş sosyalist demokrasi perspektifi yok, hâlâ merkezi planlamaya çok ağırlık veriyorlar. Bunu vurguluyorum; çünkü, daha sonra bir sol muhalefet yaklaşımından söz edeceğim.

Reformcu kesime baktığımız zaman, gerçekten ilimlileri, ya da radikalleri var. Esas olarak burada belirleyici özellik, merkezi planlamanın rolünü, mümkün olduğu kadar uzun vadeli hedeflere ve makro hedeflere yönlendirmek. İşletmelere otofinansman, ya da kendini yönetim açısından özerklik vermek, fiyat koyma özerkliği vermek - piyasa koşullarına göre - ve işletmelerin yönetimini mümkün olduğu kadar çalışanların da katılımıyla, yani bir öz yönetim türü örgütlemek.

Burada kârlar, doğrudan doğruya işletmelerde, nasıl kullanılacağı konusunda işletmelerde kararlaştırılıyor, bunlar yatırıma, ya da primlere gidebilir, ya da sosyal fonlara gidebilir.

Burada merkezi planlamayla işletmeler arasındaki ilişkiyi kurmanın temel yöntemleri, daha çok vergi, kredi gibi yollarla dolaylı bir biçimde yönlendirmek; ama reformcuların, radikal, ya da daha ilimli olmasına bakarak, mesela fiyatlandırma konusundaki özgürlükler, herhalde fark ediyor. Çünkü, daha ilimli yaklaşımda, hâlâ malların fiyatlandırılması konusunda, ana ücretlerin belirlenmesi konusunda daha merkezi göstergeler oluyor ve de kalite kontrolü konusunda oluyor.

Bu yaklaşım da, bildiğiniz gibi, farklı mülkiyet biçimlerinin karışık, yani beraberce kullanılabileceği, bunun da sosyalizme çok aykırı olmadığı söyleniyor.

Burada en önemli kıstas; çok radikal, ya da az radikal arasında en önemli kıstas, ne tür özel mülkiyet ya da sosyalist mülkiyet dışındaki mülkiyet biçimlerinin kullanılacağı.

Çok aşınayız, bizim ülkemizdeki tartışmalardan da, dünyadaki özelleştirme yaklaşımlarından da.

Bildiğiniz gibi, özelleştirme, aslında sadece mülkiyetin özelleştirilmesi anlamına geliyor. Benim anladığım özelleştirme, mümkün olduğu kadar piyasa işleyişinin rolünü, kaynakları dağıtmada, üretilcekleri belirlemede rolünün artırılması, ya da hakimiyetinin sağlanması.

Burada bir yol, mülkiyetin özelleştirilmesidir; ama onun dışında yollar vardır; yani, daha hafif yollar vardır. Bunlardan birisi diyelim, kiralama; yani, devlet mülkiyetindeki kiralama; ya da kon-

trarla iş yapmadır. Yani, burada çalışma tugayları adı verilen, özerk çalışacak birtakım gruplarla yapmadır, ya da onun yanında aile işletmesi, küçük işletme, ya da tam gün çalışma değil, ama ikinci iş olarak çalışacak insanların birtakım alanlarda faaliyet göstermesi. Özellikle de küçük hizmet, küçük üretim alanlarında ve tabii ki tarımda faaliyet göstermesi.

Bunun bir başka biçimi, hisse senedi satmaktır; yani, mülkiyetin o biçimde paylaşılmasıdır, ya da ortaklıktır, ya da yabancı şirketlerle ortaklıktır. Dolayısıyla, bu farklı biçimlerin hepsi tartışılıyor. Yalnız, şunu burada çok ayırmak gerekiyor; yani, ılımlı reform önerileriyle, radikal reform önerilerini.

Bir, acaba bu özel işletmelerde çalışanlar işçi, ücretli işçi kullanabilecekler mi; istihdam edebilecekler mi?

İkincisi, bunların kullanacakları üretim araçlarının miktarı ne olacak?

Üçüncüsü; bunlar nasıl vergilendirilecek?

Özellikle tartışma burada yoğunlaşıyor; yani çalışanların sayısını sınırlamakla, sınırlamak, ya da kullanılacak üretim araçları mülkiyetine bir sınır koymak, ya da koymamak. Dolayısıyla, yatırımların ne kadar merkezî olarak yönlendirileceği, ya da işletmelere bırakılacağı söyleniyor. En kritik çözüm olarak ortaya çıkıyor.

Mesela Sovyetler Birliğinde çok ilginç, özel mülkiyet, ya da özel müteşebbis demiyorlar, bireysel emek faaliyetleri diyorlar.

Bu tabii ki önemli bir şey, yani daha ılımlı bir reform yaklaşımı; öbürü daha değişik. dediğim gibi, böyle bir ayırım var.

Bu programın çok önemli başka bir ögesi de, fiyatlandırma, ama özellikle "sosyal tüketim alanı" dediğimiz alanın ne kadar daraltılacağı; yani, temel ihtiyaçlar, temel gıda maddeleri, ya da halkın günlük ihtiyaçları olarak kullandığı temel malların ne kadarının düşük fiyatlarla ve herkesin ihtiyacını benzer bir biçimde karşılayacak ölçüde sunulması, ya da ne ölçüde bunların piyasaya tabi olarak fiyatlandırılması ve dağıtılması.

Burada da tabii ciddi bir tartışma var. Burada en kritik noktalardan biri, işletmelerin yönetimi, "öz yönetim" dediğimiz şey. Öz yönetim maalesef vakit yok, ayrıntısına girmek mümkün değil- daha radikal reformlarda hem işletmelerin yönetiminin demokratikleşmesi, kararların seçilecek yönetilerle beraber, mesela işçi konseyleri, ya da işyeri komiteleri tarafından alınması; bu, gerçekten işyeri demokrasisi, ki bu artık bir "sosyal mülkiyet" olmaktan çıkabilir, firma, tamamen orada çalışan insanların mülkiyetindeymiş gibi, kârlarını paylaşacakları, yatırımlarını yapacakları, başka kaynakları kullan-

cakları biçim alabilir. Bu, Yugoslavya örneğinde çok başarısız olmuş; çünkü, böyle bir yöntemi ya sosyalist demokrasiyle birleştirirsiniz, ya da tamamen piyasa mekanizmasıyla birleştirirsiniz. Kendi başına grup mülkiyeti de her zaman en başarılı yöntem değil.

Buraya baktığımızda, kapitalist restorasyon diyebileceğimiz birtakım ögeler olabilir; yani, bir başka yaklaşım, aslında belki uzun önemli planlamanın rolünü de tamamen aşağı yukarı ortadan kaldırmak, mümkün olduğu kadar işletmeler özerklik vermek ve bunların piyasa mekanizmasına uygun biçimde çalışmasını sağlamak, sonra vergi, kredi vesaire aracılığıyla, ya da gelirin yeniden bölüşümü aracılığıyla bir sistem kurmak.

Tabii ki merkezî yönetimin rolü ne kadar azalırsa, ondan sonra işletmelere daha çok özerklik verilebilir. Burada en önemli fark, Sayın İshak Alaton'a tekrar hatırlatmak gerekiyor - bu kapitalizm mi, sosyalizm mi? Bu noktaya daha sonra değineceğim.

İsveç türü sosyalizm, aslında, üretim tarzı olarak kapitalizmin hâkim olduğu bir sistemdir. Burada özellikle yönü bakımından iki tane yaklaşım ilgi çekiyor. Mesela Macaristan'da aslında birtakım piyasa reformları uygulanmış, fakat gün geçtikçe bunların bankacılık reformu, ya da devlet işletmelerinin tekeli kırma gibi alanlarda, ya da dış ticaretle açılma, uluslararası entegrasyon alanında tartışmalar var ve buradan görüyoruz ki, gerçekten piyasa hâkimiyetinin çok daha ileriye götürüldüğü bir yaklaşım.

Polonya'ya bakıyoruz, Polonya'nın vaziyeti bence acıklı; çünkü orada önerilen şey, aslında IMF ile, Batılı ekonomilerle pazarlığı yapılan bir kemer sıkma politikası. Ögeleri de, bizim çok aşına olduğumuz 24 Ocak kararları, ya da IMF'nin monetarist yaklaşımı gibi bir yaklaşım; yani, fiyatları serbest bırakmak, ondan sonra ücretleri düşürmek, sosyal tüketim alanını daraltmak, özel sektöre açmak.

Tabii bu sosyal demokrasiye mi gider, başka bir şeye mi gider, ilginçtir; bir Batı Avrupalı yazara göre, "Polonya'daki bu gidiş, olsa olsa İsveç sosyalizmi değil, Türkiye kapitalizmidir" diyor, aynen bu benzetmeyi yapıyor.

Bunun yanında bir de sol muhalefet diyebileceğimiz bir grup var ki, onlar, aslında sosyalist ilkelere daha çok savunuyorlar; yani, belki piyasa rolünün artırılabileceğini, ama bunun bir merkezî planlamayla kaynakların sosyal ihtiyaçlara göre dağılımı yaklaşımını savunuyorlar.

Bu tutucu yaklaşımdan çok farklı, çünkü "sosyalist demokrasininin ögeleriyle beraber işletilmesi

gerektiğini savunuyorlar. Vaktim yok sosyalist demokrasinin öğelerini ifade etmeye; ama en önemli özellik, her aşamada en geniş katılımlı temsil sistemi. Temsil sistemle olur, ama sadece o değil, gereğinde temsilcileri çekme yetkisiyle beraber çok geniş tartışma ve en küçük birimden, en büyük birime kadar bütün ekonominin demokratik katılımı planlanması.

Bunlar tabii sosyalist demokrasiyi savunurken, aynı zamanda özerk sendikalaşma hakkını, grev hakkını, sosyal tüketim, yani, eşitlik ve sosyal adalet hakkını da savunuyorlar.

İşletmelerin batması, tabii ki burada piyasaya açılma reformlarının en önemlisi ve uygulanması en zor olanı; işletmelerin batması demek, insanların işsiz kalması, ücretlerinin düşürülmesi demek. Buna karşı da tabii tam istihdam hakkını toplumsal düzenlemelerle getirilmek gerektiğini savunuyorlar. Bunlar aynı zamanda ekolojist, yani çevre korumasını istiyorlar. Aynı zamanda bir tür antiemperyalist, yani Doğu Almanya ile Batı Almanya'nın birleşmesini aslında Doğu Almanya'nın çıkarına aykırı görüyorlar, ya da Sovyetler Birliği'nde böyle bir tamamen dışa entegre olma sisteminin, Sovyetler Birliğini bir bağımlı üçüncü dünya ülkesi haline sokacağını söylüyorlar. O anlamda belki illâ nasyonalist değiller, yani nasyonalizmden öte bir şey bu; ama böyle bir iş bölümüne katılırsa, bu sonuçların doğacağını söylüyorlar.

Bunlar nereye gidecekler konusunda pek vakit kalmadı herhalde. Çok teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Efendim, konuşmacılarımıza çok teşekkür ediyorum; özellikle vakit konusuna sadakatleri konusunda da ayrıca teşekkür ediyorum.

Sayın Onur Kumbaracıbaşı, buyurun.

ONUR KUMBARACIBAŞI (SHP Grup Başkanvekili) - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Sayın Başkanım, bu zaman titizliği, bana Meclisi hatırlattı. Orada da tam konuya gelindiği zaman keserler sözü. Şimdi onun için konuşmamı farklı bir yöntemle sürdüreyim istiyorum; ama, önce bu toplantıyı düzenleyen ve bu kadar güncel bir konuyu gündeme getiren İktisat Fakültesi Cemiyeti yöneticilerine teşekkür ediyorum.

İkinci bir mutluluğumu da dile getirmek istiyorum. YÖK'ten beri öğrencilerle böyle sık sık karşılaşma fırsatım olmuyor; bu kadar yoğun öğrenci arkadaşlarımı görmekten de gerçekten çok sevinçliyim bugün, bu da bir teşekkür nedeni.

Sanıyorum işe bu Arnavutluk'tan başlasak iyi olacak. (Gülüşmeler) Sayın Alaton'un tuttuğu ayna, gerçekte benim temsil ettiğim siyasal düşün-

ce açısından bizim işimize gelen bir biçimde tutuldu. Doğrudan Sayın Bakana, Hükümete doğru tutuldu. (Gülüşmeler)

Bakınız, aşağı yukarı biz de bunu söylüyoruz. Son 40 yılda Türkiye'de çeşitli isimlerle de isimlendirsek, kapitalizmi savunan, onun yöntemleriyle Türkiye'yi kalkındırmaya yöneldiklerini ifade eden iktidarlar Türkiye'yi yönettiler. Vardıkları nokta, Sayın Alaton'a göre, Arnavutluk'un bugünkü içinde bulunduğu durum. Böyle ise tabii ki gerçekten biz bu aynadan, aynanın tutuluş şekline siyasal olarak mutluluk duyarız; ama şunları da burada dile getirmek gerekir diye düşünüyorum. Belki vahşi kapitalizm demeyelim ama, bu ayna bize gene Sayın Alaton'un yaklaştığı bir konuyla ilgili olarak başka bir şey daha gösteriyor. Vahşi kapitalizm olmasa bile, Türkiye'de bu 40 yıldır Allaha emanet bir kapitalizm uygulanmıştır. Allaha emanet bir kapitalizmin bizi getirdiği noktadır, bu nokta.

Ben diyorum ki, özünde şablon yanlıştır, şablonlardan vazgeçelim; çünkü, bütün dünya şablonlardan vazgeçiyor, konumuz da bu. Bu şablonlar, bizi bilimsel olarak da şablon kullanmak genelde pek doğru olmuyor. Paktlar dönemi başladığı zaman, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye gibi ülkelerin çoğunda insanlar, yöneticiler çok şaşmışlardı. Yerimiz ne olacak; şimdi ne yapacağız; nasıl bir sıkıntıyı göğüslemek durumunda kalacağız diye şaşmışlardı. Kaderin şu garip cilvesine bakınız, bugün bizim gibi ülkelerde gene aynı sorunlarla karşılaşılıyor. Şimdi paktlar dönemi biterse ne yapacağız diye bir anlayış var.

Demek ki, olayları içinde bulunduğumuz koşullarla değerlendirirken, bazen geniş perspektifleri kolaylıkla gözden kaçırabiliyoruz.

Bence "Sosyalist Ekonomiler Nereye Gidiyor?" konusunu irdelerken, önce bir yere gidiyorlar, bu görünüyor da, ama neden yola çıktıkları analiz etmeye başlayarak, ya da o analizi deneyecek olayı görmeye anlamaya çalışmalıyız.

Zaman sınırı içinde kalma gayretiyle çok kısa olarak şunu söylemek istiyorum: Sosyalist ekonomilerin az çok farklı olsa da -en azından Avrupa'da bulunanları için - geçerli olan bir görünüm var. ekonomik sistem bir tıkanma noktasına gelmiştir. Ekonomik sistem, belli alanlarda işleyemez duruma gelmiştir. Özellikle ekonominin uç noktalarında, dağıtım kanallarının bunu çok acı bir şekilde bu toplumun insanları belli bir süredir hissetmektedirler, yaşamaktadırlar.

Geçenlerde televizyonun bir uydu kanalında Doğu Almanların Sovyetler Birliğinde yapmış olduğu bir röportajı izlerken, Sovyetler Birliğine gittiğim

zaman görmediğim bir açıdan ben de izleme fırsatı buldum. Mobilya almak mümkün değil, kura ile sıraya giriyorsunuz, hangi mobilyayı alacağınızı bilemiyorsunuz. Bu bir tarafa, böyle bir sıkıntının ötesinde mobilya tamircisi yok. Moskova'da sadece iki usta varmış, onu da buldular bir bodrumda, devlet orayı tahsis etmiş, orada tamir yapıyorlar falan.

Sıkıntı var; kuyruklar var. Olan malı da satmıyorlar. Çünkü, karaborsa olanakları doğmuş durumda ve perestrojka'dan sonra da bu kuyrukların uzadığını Sovyet vatandaşları orada söylediler. Bu, sıkıntıyı dile getirmek için sadece bir örnek.

Diğer ülkelerde de, Doğu Avrupa'nın ülkelerinde de bunları görüyoruz. Bu, toplumda bir sıkıntı birikimi yaratmıştır. Bir ciddi sıkıntı olayı yaratmıştır. Çünkü, bir de Batıyı izleme olanağı, gün geçtikçe bu toplumlar içinde artmıştır. Bu toplumlar da dışandaki tüketim dünyasının, üstelik de abartılı görüntüleriyle karşılaşmışlardır. Abartılı efsanelerini, abartılı hikâyelerini adeta dinlemişlerdir ve böylece politik sıkıntıyı da artıran bir yönde gelişmiştir Doğu Bloku ülkelerinin genelde ekonomiden kaynaklanan huzursuzluklar.

Öyle ise, bir karar günü gelmişti. Bunu bugün tabii ki söylemek kolay; ama Sayın Bakanın her zamanki zarif üslubu içinde yaptığı konuşmada belirttiği gibi, Kissinger'in öngördüğü gibi, bir karar gününe de gidileceğini dünyada bu konularla ilgilenenler hissediyordu. Ancak, bu kararın nasıl olacağı pek bilinmiyordu.

Benim düşüncem şu: Bu bir spekülatif düşüncedir, ama bu tür olaylar, Doğu Blokunda, özellikle Sovyetler Birliğinde plansız olmuyor, programsız olmuyor. Çok önceden düşünülmüş, bu sıkıntıyı aşmak için planlanmış bir hiç olmazsa bir başlangıç vardı ve bu başlangıcı yapması için Başkan Gorbaçov iktidara getirilmişti. Böyle düşünüyoruz.

Bu düşüncemi bence destekleyen bazı olayları da, özellikle Doğu Almanya'daki gelişmeler sırasında orada bulunarak yaşadım. Çok kontrollü, hatta insanları kıyasıya eziyete sokabilecek biçimde bir denetim kurmuş olan iktidar, orada duvar örmüş bir iktidar, duvara yaklaşanı öldüren bir iktidar, birdenbire yüz binlerce insanın sokağa fırlamasına seyirci kaldı. Bütün bunların kendiliğinden oluştuğunu da ifade etmek aslında çok zor. Bir program vardı, başlatıldı. Bu program, ekonomik sıkıntıyı aşmak için gerekli görülmüştür. Silahsızlanma ilk satranç hamlesidir Gorbaçov'un. Bu nedenle bir başlangıç yapılmıştır ve Amerika'nın Batıyı temsilen en büyük güç olarak bu hamle kar-

şısında pozisyonunun zayıf olduğu düşünülmüştür ve doğru bir teşhistir.

Amerika silah endüstrisine dayalı bir ekonomi götürmekle beraber, burada ihtiyatlı da olsa geri adımlar atmak durumunda bırakılmıştır. Bu, tabii ki Sovyetleri rahatlatan bir yaklaşım, onun silahlanmadaki, onun dünya liderliğindeki sıkıntısını hafifleten bir yaklaşımdı; böyle başladı.

İnsanlarını rahatlatmaya yönelik bir yaklaşım arkasından geldi. Politik çoğulculuğa doğru bir açılma, psikolojik bir rahatlama, tüketimde bir rahatlama olmasa bile yeni fikirlere doğru yürüyen bir toplumun bundan oyalanması, rahatlama.

Arkasında psikolojik olarak başka noktaların da düşünüldüğünü tahmin ediyorum. İlk defa Doğu Bloku insanı, kendi durumunu, kendi konumunu Batı ile bir kıyaslama olanağını da buldu.

Burada bir küçük dikkatimi çeken örnek veriyim: Hamburg'da bir ilan gördüm. Doğu Almanlar tarafından duvarın açılmaya başlandığı günlerde duvara yazılmış bir ilan, "Dikkat edin, buradaki vitrinlere aldanmayın, burada işçiler hâlâ sömürülüyor" diye yazılı; yani, olayın izlendiğini gösteren, orada böyle bir yaklaşım gördüm.

Bütün bunlar bir tarafa, ekonomik açıdan baktığımız zaman, -Sayın Alaton da ifade etti, onun için o rakamlar üzerinde durmak istemiyorum - bütün bu ülkelerin konumu, ekonomik yapıları ve güçleri açısından eğer millî gelirleriyle ölçersek, örneğin Türkiye'nin kat kat üstündedir. Bu noktaya gelişleri de, bugün değiştirme gayreti içinde göründükleri sistemle olmuştur. Başka bir yaklaşımla olmamıştır. Orada bu sistemin işleyişiyle birlikte, gelir düşüncesinin pek geçerlilik kazanacağını sanmıyorum; ama çok ciddi ve üzerinde de halen Avrupa'da da konuşulmayan ve düşünülmeyen sorunlar var.

Büyük ve heyecanlı bir dönemdi duvarların yıkılışı dönemi. Herkes, Almanya birleşecek, Doğu - Batı ayrımı kalkıyor diye romantik ve heyecanlı bir hava içine girmişti; ama işin ekonomik tarafına bakıldığı zaman - ki Avrupa Topluluğuna girebilir Macaristan istese diyorlardı; o sıralarda Türkiye tartışılırken - sermaye birikimi olmayan, yani özel sermaye birikimi olmayan ülkeler bunlar. Küçük girişimciliğe çok az müsaade edilmiş.

Sadece yabancı sermaye ile bunun yapılması, bu insanların orada sürekli ve devamlı işçi kalmaları anlamına gelecek. Bundan da endişe duycaklar.

Devlet kuruluşları ne olacak? Bunları özel girişime nasıl itikal ettirecekler? Bunlar, ayrıntılarıyla düşünülmeli gereken sorunlar. Yanıtları da bana göre çok kolay olmayan sorunlardır. Yani bir Kapi-

talist sınıf yaratmak için, bir sermaye sınıfı yaratmak için, insanlar arasında kura mı çekilecektir; eğer devlet kapital sağlayacaksa.

Biraz, "Bunları kooperatiflerle çözebilirler" düşüncesi var. Bu kooperatifler kimlerden oluşacak; kimler seçilecek, nasıl gelişecek?

Bu sorunlar mutlaka zaman içinde çözülür. Onlar da böyle tahmin ediyor, biz de öyle düşünüyoruz belki; ama o zaman çok kısa bir zaman değildir diye düşünüyorum.

Bir yola çıktıkları kesin; ama nereye gidecekler? Bunu şu anda ne onlar görüyor, ne Batı görüyor, ne de biz tam teşhis edebiliriz. Bu karşılaşma, -Batı sistemiyle karşılaşma - onun bazı yöntemlerine yaklaşma, bu ülkelerde farklı değişimleri de zaman içinde getirebilir mi sorusunu da mutlaka düşünmek zorundayız.

Bizim ülkemizde bu konulara çok radikal yanıt veren insanlar da var, hem de üst düzeyde var. Örneğin Sayın Cumhurbaşkanımız bu konuyu gerçekten kendine has, veciz üslubuyla dile getirmekte bir sakınca görmemiştir vatandaşları uyarmak için, "Marksizm öldü, Komünizm bitti" demiştir.

Bu, Türkiye'nin bir şansdır. Kültür repertuarı çok geniş Cumhurbaşkanlarına sahip olmak, son dönemlerde bir şansdır. (Gülüşmeler, alkışlar)

Bulgarların da, Başbakanlığı döneminde - bugünkü Sayın Cumhurbaşkanımız - ümüklerini sıkıktan söz etmişti biliyorsunuz.

Böyle bir görüşe katılmak ne yazık ki mümkün değil. Marksizmin ölmediğini o ülkedeki insanlar söylüyorlar. Komünizm aşamasına zaten geçememiş olduklarını da ifade ediyorlar. Bu değerleri büyük ölçüde muhafaza edecekleri de görünüyor, anlaşılıyor ve bunu da doğal karşılamak gerekiyor. Çünkü, bunu sadece o ülkelerdeki böyle düşünen partiler de söylüyor, düşünüyor, savunuyor.

Olayı oradan yakalamak lazım; çünkü, oradan yakalarsanız, artık objektiviteden uzaklaşırsınız ve bir iki yerde duyduğum gibi gene bu geniş kültür repertuarının bir varyantı olarak 24 Ocak modeli aradıkları da söylenebilir, ne yazık ki söylendi de. Ben hiç inanmıyorum 24 Ocak modeli aradıklarını. 24 Ocak modeli değil kuşkusuz bu ülkelerde aranan; ama bir piyasa faktörünü, kâğıt üzerinde kullandıkları bir piyasa aracını yaşamda kullanmayı denemek istiyorlar. Bunun bir çözüm olduğuna da şu anda inanmış görünüyorlar. Çok partili sisteme geçen bu ülkelerin bir kısmında seçimler olacak; kimler iktidara gelecek bilemiyoruz, ama bakınız Doğu Almanya'da İbrahim Böhm, muhtemelen Doğu Almanya'nın yeni döneminde ilk başkanı olacak. Kendisi bir sosyal demokrat. O ve onun arkadaşları, "çevre ağırlıklı sosyal

piyasa ekonomisidir; bizim ekonomik modelimizdir" diyorlar.

İğinc olarak, aynı şeyi Sovyetler Birliğinden de duyuyoruz, "Planlı piyasa ekonomisi" diyorlar.

Birkaç ay önce Hamburg'da yapılan bir konferansta, SHP olarak görüşümüzün ifadesi, kısaca planlı sosyal piyasa ekonomisidir dediğim zaman, salonda bir hareketlenme olmuştu. Bunu da anlayışla karşıladığımı ifade ettim; çünkü, plan ve piyasa birbirleriyle çelişen iki kavram diye yorumlanmıştı muhtemelen; ama bizim koşullarımızda bunun hiç de çelişkili olmayacağını ifade ettim. Şimdi de aynı şeyleri görüyoruz ki Sovyetler Birliğindeki insanlar söylüyorlar ve bunun önlemlerini almaya başladılar. Doğu Almanya'da öyle görünüyorki, yönetim, sosyal piyasa ekonomisine yaklaşıacaktır. Çünkü, Batı Avrupa'daki sosyal demokratların da sloganı çevresel sosyal piyasa ekonomisidir.

Bütün bu hareketlerden anlıyoruz ki, piyasayı artık yaşamda denemek istiyorlar; ama bazı kazanımlarını bugüne kadar gelmiş oldukları noktanın bazı avantajlarını da kaybetmek niyetinde değiller. Dolayısıyla, bu gelişmeyi, Doğu Blokundaki ekonomik gelişmenin kesin nereye varacağını görmesek bile, istikametini sosyal demokrasiye doğru almış bir hareket olarak rahatlıkla tanımlayabiliriz diyorum.

1984'te bu salonda yaptığım bir konuşmada, bugün Batıda uygulanan piyasa ekonomisini, Batıda görünen işleyişle o mekanizmaları Türkiye'ye de eğer getirilmesini istiyorsanız, birgün mutlaka sosyal demokratlar getirecektir demiştim. Bu düşüncelerimizin, -o zaman ifade ettiğimiz bu düşüncelerimizin - bugün bütün dünyada yaygın bir kitleye hitap ettiğini ve yaygın bir biçimde benimsediğini görmekten de özellikle mutluluk duyduğumu belirtmek isterim.

Tartışılacak, konuşulacak belki çok fazla konu var; ama, hem sizlerin sabrını taşırmamak, hem de Sayın Başkanın bize çizdiği limiti geçmemek için, sabrımız için teşekkür ediyorum efendim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Efendim, ben de Sayın Onur Kumbaracıbaşı'na teşekkür ediyorum. Fakat, bu "Sosyalist Ülkeler Nereye Gidiyor?" diye başlığı okuduğum zaman, aklıma kısa bir anekdot geldi. Şimdi kendisi de konuşurken, tekrar çağırışım yaptım, anekdot şöyle : Perestroyka ne istiyor; bu ülkeler nereye gitmek amacıyla?..

Cevap : Bu ülkelerdeki insanlar, sosyalist sistemde olduğu gibi çalışıp, kapitalist sistemde olduğu gibi yaşamak istiyor. Benim çok hoşuma gitmişti, size de iletmek istedim.

Buyurun Sayın Küçük.

YALÇIN KÜÇÜK - Böyle toplantılar da bir duygum güçlenir.

Herkes bilir, ben Türkiye'de solculuğu çok önemserim. Sağcılar da bu solculara karşı büyük kompleksli olduğunu bilirim, bugün de bunu gör-düm.

Türkiye'nin bir Bodrum'u vardı, hiç kimse gitmezdi. Solcular oraya gitmeye başladılar, şimdi bütün sağcılar oraya gidiyor.

Ben bu solculuk okuluna ilk girdiğimde, eski solcular kürsüye çıkarlardı, "Le Monde böyle dedi, şu böyle dedi", devamlı Le Monde'den şurdan burdan alıntı yaparlardı, biz de dinlerdik. 40 yıl sonra, devleti etkilemişiz, Devlet Bakanı da buraya geldi, bütün gazetelerden ne okuduysa anlattı. Ona şunu söyledim: Bu yolla biz solculuğu hiçbir yere götürmedik Onlar da Türkiye'yi bu yolla hiçbir yere götüremezler.

Sağcıların kompleksi var, benim de kompleksim var. Çok üniversiteden kovuldum. Türkiye'de üniversiteden en çok kovulan adam olduğum için, bir yere giderken, çantalarla kitaplar, notlar, kâğıtlar getiriyorum. Üniversiteye gittiğim yere taşıyorum. Buraya da yeni çıkmış kitaplar getirdim, bir tanesi Manufacturing Consent, yazarlarından biri E. Hermann. Bu, Bakan'ın anlattığı yazıların nasıl manipüle edildiğini anlatan bir kitap. Bunların ciddiyetle ilgisi yok.

Ancak, hem Devlet Bakanı'nın hem de İ. Alaton'un konuşmasından kendi adıma çok rahatladım. Üniversiteden kovulduktan sonra yeni bir mesleğim var, her hafta bir defa DGM'ye gidiyorum. Orada da sürekli kendimi savunuyorum; ihtilal, iktidar, Sovyetler, devrim diye... Şimdi anladık ki devrim çok iyi bir şeymiş, Kâmrân Bey'in ağzından "Ah, ne güzel devrim yapıyorlar" sözleri eksik olmadı, İ. Alaton Bey de öyle.

Ben Sovyetler Birliği işliyor dedim diye 142'den mahkum ettiriyorlar, bugünkü konuşmalardan ötürü sizi de mahkum ettirirler.

Bizim bazı yayınlarımız var, çoğunuz görmüyor, çünkü çıkar çıkmaz toplanıyor, orda çıkan yazılarda Moskova'dan aldığımız haberler de var. Biz eskiden sokaklarda solculuk yaptığımızda "Komünistler Moskova'ya!" diye bağırdık. Şimdi de Moskova'da "Komünistler Ankara'ya!" diye bağırlıyorlar.

Konuşmam dört bölümden oluşuyor.

İlk bölümde Brejnev dönemi anlatacağım. Gorbaçov 1985 yılında 1. Sekreter oldu, orda bir geçiş dönemi var, ama bu dönemden önce, Stalin'den sonra Brejnev dönemi ele almak istiyorum. Burada iki nokta var. bu dönemi incelerken bütün kaynaklarımı Batılı Sovyetolojiden alacağım, bir - iki tane Sovyet kaynağı kullanacağım, gazete

bilgileriyle Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeleri izlemek mümkün değil. Daha ayrıntılı uzman çalışmalara dayanmak lazım. Benim de bu konuda kitaplarım vardır. şunu çok açık söyleyebilirim; bir iki Sovyetoloji Departman'tı hariç, hepsi CIA ile çalışır. Bu da o kadar kötü değildir. Çünkü bilgi verir. ben konuşmamın ilk 5 dakikasında 1985 yılına kadar bütün Sovyetoloji kitaplarından ve çoğunu CIA'nın yazmış olduğu kitaplardan alıntılar yapacağım.

Özet olarak şudur: Sovyet ekonomisi fevkaladedir, diyolar. bir tanesini söyleyeyim: *Manufacturing Consent*, yazarları E. Hermann ve M. Chomski, basının haberleri nasıl tahrir ettiğini çok güzel gösteriyor. Diğer, M. C. Spechler diye birinin çalışması, *Soviet Policy Toward Technological Change Since 1975* adını taşıyor. Bu çalışma Congress of the US, ABD Kongresi'nin yaptırdığı bir araştırma. Türkçeye çevirirsek, 1970'li yıllarda Sovyetler Birliği'nde 4 milyondan fazla yeni buluş olduğunu söylüyor. Yapılan ciddi çalışmalar da bunu doğruluyor diyor. Ciddi çalışma olarak da Julien Cooper'ı veriyor. 1985'e gelinceye kadar Amerikalılar Sovyet ekonomisinin çok sağlam ve sorunsuz olduğunu söylüyorlar.

İkinci çalışma, P. Cook diye bir Amerikalının çalışması. Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Dairesi'nde görevli. Çalışması, *Political Settling, Soviet Economic Prospects for the Seventies* adını taşıyor. Cook'un çalışması çok ilginç: Sorunların büyümeyle ilgili olduğunu söylüyor; "Sovyet ekonomisinde resesyon yok, eğer tam iktisadi sözcükleri kullanırsak, bir kriz yoktur" diyor. Çok açık.

Bir başka çalışmadan söz edeceğim. M. S. Kuhn'un çalışması. Yazının sonunda Kuhn'un bir CIA araştırmacısı olduğu yazılıyor. Burada bir parantez açacağım. CIA'dakilerin hepsi istihbaratla uğraşmıyor. Bilim adamları, araştırmacılar da var. Amerika gibi bir toplumda CIA'da çalışmak çok önemlidir. Kuhn şunları söylüyor: Sovyetler diyor, sürekli dökümden, yüksek voltajlı transmisyon hattında, nükleer güçte, sayısal kontrol aygıtlarında ve diğer önemli buluşlarda, Batı'dan ancak birkaç yıl geridedir. Ancak bunların yayılması daha yavaş oluyor.

Tabii benim burada Kuhn'dan ayrı, bir Sovyet uzmanı olarak, söyleyeceklerim şunlardır: Bu ayrı bir politika, kapitalist mantıkta emek gücü çok kullanılır. Sosyalist mantık bunun tersidir. Bağlı sermaye denilen sabit sermayeyi daha çok kullanır. Yani mevcut sermaye teknolojik olarak ıskartaya çıktığı zaman hemen üretimden çıkartmazlar, onu daha da kullanırlar. Bu Sovyet planlamasının temel özelliğidir. Amerika'da bir yeni çelik üretim yöntemi ortaya çıktığı zaman eskisi rekabet gücünü kaybeder. Sosyalist sistemde böyle değildir, eskisi de kullanılır.

Kuhn ayrıca Sovyet çelik endüstrisinden Japonların çok yararlandıklarını söylüyor. Geri oldukları anıları plastik ve sivil haberleşme olarak veriyor. Ama yine Batılı kaynaklarda bütünüyle söylenen, bir sorunun olmadığıdır.

Böyle diyorlar.

Bronson ve Severin'in araştırmalarına geliyorum. *Soviet Consumer Welfare in Brezhnev Era* adını taşıyor, burada rakamlar var. Brejnev döneminde Sovyetler Birliği'nde yaşam düzeyi bütün batılı gözlemcilerin olağanüstü olarak niteledikleri bir biçimde arttı, deniliyor. Yiyecekler gelişti, daha çok çeşitlendi: Dayanıklı tüketim malları her eve girdi, Sovyet insanının giysileri değişti, Batı'yla Sovyet insanının giysileri arasındaki farklılık azaldı diyor bu araştırma. Fert başına tüketim 1965 - 72 döneminde % 5 artıyor, 1965 67 döneminde % 6,8 artıyor. Fert başına harcanabilir gelirin, disposable income, artış ise bundan fazladır. Fert başına harcanabilir gelir % 7'ye yakın artış gösteriyor. Bugün Sovyet insanının hacanabilir geliri tüketim imkanlarından çok fazla; bankalarda mevduat olarak önemli ölçülerde birikmiş.

Burda söyleyeceğim önemli bir nokta var.

Bugün Garbaçov ve arkadaşlarının "Zastoy", durgunluk dediği dönemde, Sovyet insanının bütün tipolojisi değişmiştir. Yani eski köylü, taşralı insan tipinden çıkmıştır, ileri sanayi toplumunun insanına benzemiştir. Her eve buzdolabı, TV, çamaşır makinesi girmiştir. Tüketim standardı değişmiştir. Buğday eksik olduğu zaman buğday ithal edilmiştir, et eksik olduğu zaman et ithal edilmiştir. Bir ülkenin, SSCB gibi büyük bir ülkenin ekonomisinde öyle birdenbire kriz çıkmaz. Ya Batılılar kandırıyorlardı ya da başka bir şey.

Bir başka kaynak yukarda değindiğim P. K. Cook'un. Brejnev dönemini inceliyor. Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler kendi sözcükleri ve kendi hesaplarına göre military inferiority, askeri açıdan daha geri bir durumdan, by our account, yani bizim (bizim dediği Amerikalıların) değerlendirmemize göre, bir eşitlik durumuna gelmiştir. Cook'un söylediği bu. Artık Brejnev döneminde, Amerikalıların değerlendirmesine göre, bir eşitlik durumu ortaya çıkmıştır diyor. Bunu da diyor, ekonomik tabanlarının Amerikaninkinin yarısı kadar olması nedeniyle iki kat bir yük altına girme pahasına gerçekleştiriyorlar.

Şimdi bir Sovyet araştırmacısına, Gomulka'ya geçiyorum, 1986 yılında, *American Economic Review*'de yayımlanan yazısına göre; Sovyetler'in Amerika'ya göre produktivite açığı, bir hesaplama göre 15 yıl, bir başka hesaplama göre ise 25 yıldır, diyor. Batılı kaynaklar, Sovyetler'in bir tüketim toplumu haline geldiğini, teknolojiye önemli bir sorunu olmadığını söylüyorlar.

Şimdiye kadar Türkiye'deki solcuların bir kısmı Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa ülkelerini sömürdüğünü söylerlerdi. ABD Kongresi için M. Marresse ve J. Vanoos tarafından hazırlanmış bir çalışmada, 1960 - 80 yılları arasında Comecon ülkelerine SSCB ticareti yoluyla tam 87 milyar dolar sübvansiyon yapılmıştır deniyor. Şimdiye kadar söylenenlerin tam tersi. Sovyetler Birliği, bu ülkelere ithalatını dünya fiyatlarının üstünde, ihracatını ise dünya fiyatlarının altında yapmış, ve dolayısıyla, 90 milyar dolara yakın sübvansiyon yapmış.

Bir başka çalışma, J. Broughter'in. 1983'de yine Congress of US, Joint Economic Committee için yapılmış. Reagan, CIA'e bir araştırma yaptırdı, acaba Sovyetler Birliği Batı'daki teknolojik mallara sahip olsa bunları uygulayabilir mi diye. Reagan'ın yönetimde olduğu dönemde, Sovyetler Birliği Batı'daki her türlü teknolojiyi alıp, uygulayabilecek konumda olduğunu söylüyor bu kaynak.

Bir başka Sovyet kaynağı, Tihanov; çok yakın zamana kadar Başbakanı. Onun kitabından alıntı yapabiliyim. 1984'te çıkmış. Sovyetler'in olgun sosyalist olduğunu söylüyor. Dünyada ekonomik rekabette insiyatif Sovyetler'e geçmiştir diyor. Aynı yıllarda Batı'da ise, çok büyük sarsıntılar oldu, diyor. Müzmin bir şekilde hummaya yakalandı, diyor.

Bir başka çok önemli çalışma da, 1990 yılının başında ABD Bilimler Akademisi Dergisi *Daedalus*'da çıkan Z imzalı bir yazı.

Z imzası Sovyetolojide önemlidir. Çünkü, İkinci Savaş'tan hemen önce Amerika'da X imzalı bir yazı çıkmıştı ve Amerika'nın Sovyetler'le ilgili politikasını etkilemişti. Sonradan adının George Kennan olduğu anlaşılan ve bugün Amerika'da Sovyetolojinin çok önemli bir adamı olan ve son olarak da Senato'da Garbaçov'un düşeceğini söyleyen 85 yaşındaki bir adamdır. Dostluğu bırakın, kuşatma politikası uygulayın demişti. Bu Z ona naziredir.

Komünizmin öyle büyük sorunları yok diyor Z. Ancak yardım etmezseniz, çok büyük kriz olursa, Sovyetler'de kapitalizme dönüş olur, diyor. Bir sovyet başarısı bir diğerini izledi, sanki sonu gelmiyordu, diyor. Stalin 1949'da atom bombasını aldı. Hruşov Sputnik'le ve uzaydaki ilk insanla dünyayı şaşırttı ve bütün dünyayı sarstı Brejnev istediği gibi dünyanın her tarafına müdahale etti ve denizaltılarıyla bütün dünyayı kuşattı ve nükleer eşitliği sağladı. Bütün bunlar olurken Batı Vietnam felaketi, Watergate skandalını, iki petrol krizini ve Şah'ın yıkılışını yaşıyordu ve inanılmaz güçlükler içindeydi diyor.

Şimdi bütün bunları unutup 1970'lerin 80'lerin skandallar Amerika'sını kapitalist sistemi unuttukcasınız, Sovyetler'de sorun var diye oturup ağlayacaksınız... Her toplumun sorunu var, ama sorun sosyalizm içinde çözülür.

1985'te Garbaçov iktidara geldiği yılda çıkmış, Fortune dergisinde bir makale var. 25 kasım 1985'te. Fortune biliyorsunuz, Amerikalı işadamlarının dergisi. Bir tablo var. ABD'nin üstün olduğu 20 temel teknolojik alan var burada. Sovyetler daha önce eşit olmadıkları bu 20 Alandan 5'inde eşitliği sağlamış, nükleer başlık dizaynı ve aerodinamik dahil; 6 alanda aradaki fark azalıyor; optik ve yüksek güçlü materyaller bunların içinde; 8 alanda ise fark hâlâ üstün ama herhangi bir değişiklik yok; sadece bilgisayar alanında ABD'nin üstünlüğü artıyor.

Neyi anlatmaya çalışıyorum ben?

Garbaçov iktidara gelinceye kadar SSCB ekonomisi Batı'da çok başarılı ve sorunsuz bir ekonomi olarak kabul ediliyordu. Burada çok net olmak lazım. 1985 yılına kadar sorun yok!

O zaman nedir? Sorun şudur: Eğer gazeteleri okursanız ve Sovyetoloji kitaplarını okursanız, 1979'dan itibaren Amerika bir değerlendirme yaptı. II. Soğuk Savaşı başlattı. Çünkü bugün beğenilmeyen Brejnev döneminde ve Stalin döneminde de olmayan bir şekilde, Sovyet sistemi genişlemeye başladı. Vietnam, Angola, Etyopya ve Afganistan. Afganistan'la birlikte Washington tam bir show-down, tam bir karşılaşmaya karar verdi ve 1983'ten itibaren çok büyük bir kampanyayla ve her türlü ekonomik yaptırımla soğuk savaşı başlattı. 1972'de Nixon, Vietnam'ı bombaladığı zamanda bile Brejnev'le oturup beraber buğday anlaşması yapıyordu. Bu ticaretle birlikte, Sovyet ekonomisi hem gelişti, hem de Stalin zamanında olmayan bir şekilde Sovyetler Afrika ve Afganistan'da yayılmaya başladı. Soğuk Savaş geldi.

Sağın, solun tarifi öyle gazetelerimizde yapıldığı gibi olmaz.

Sağın, solun bir tek tarifi vardır: Eşitlikten yana mısın, değil misin? Ücret eşitliğinden yana mısın, değil misin?

Sosyalizmin, komünizmin tek tarifi vardır: Ortaklıktır ve eşitliktir. Komünizmin veya sosyalizmin temeli ikidir, ortaklık bir de karşılıksız çalışma. Eğer herhangi bir kimse, karşılığını almadan çalışmayı kabul etmiyorsa, o sosyalist olamaz. Emek - değer yasasını ortadan kaldıramadığınız müddetçe, sosyalizmi kuramazsınız.

Bugün Sovyetler Birliği'nden önemli olan emek - değer yasası var mıdır, yok mudur? Sovyet işçi sınıfı, ben şu işi yapacağım ve karşılığını almayacağım diyor mu? Karşılığını almamaya razı olmadan sosyalist olamazsınız. Dünyada, başkası için, toplumu için çalışmanın en büyük onur olduğunu kabul etmediğiniz sürece sosyalist olamazsınız. 1917'de Lenin bu konuda mazur görülebilirdi. Ancak 1990 yılında, hâlâ karşılığını alarak çalışmayı, yani emek - değer yasasının geçerliliğini savun-

namazsınız. Sovyet işçi sınıfının çözmesi gereken sorun budur.

Eğer siz ücret eşitliğini getiriyorsanız ki, yine Batılı kaynakları kullanarak bunu da gösterebilirim, Brejnev zamanında hiçbir zamanda olmadığı ölçüde eşitlik ortaya çıkmıştır.

Ben Sovyetolojide 1930'ları inceledim, o dönemin uzmanı olmaya çalıştım. Sovyetolojinin Marksist olmayan en namuslu adamlarından E. G. Carr Sovyetler'de 1929'lardan sonra incelenecek bir dönemin olmadığını söyledi. Son kitabında, Komintern ile ilgili 1982'de çıkan kitabında, bunun doğru olmadığını, 1940'ların çok önemli olduğunu söylüyor.

Bana göre 1940'lardaki Sovyetler çok ilginçtir.

Neden ilginçtir? Öyle görülüyor ki, Komünist Partisi içinde, 1946'larda çok ciddi bir sağ - sol kavgası başladı. Stalin'in gücü bu sağ - sol kavgasında bir tarafa zafer kazandıracak kadar değildi. 1940 - 49 yıllarında Gosplan Başkanı Voznezenski tasvife edildi. Voznezenski, Kosygin'le beraber bir gruptu ve piyasa mekanizmasını savunuyordu. Daha sonra Hruşov iktidara gelince itibarını iade etti.

İkincisi çok ünlü bir Sovyet iktisatçısı ve Stalin'in danışmanı Y. Varga, birdenbire gözden düştü. 1952'de *Sovyetler Birliği'nde Komünizmin Meseleleri* adlı Stalin'in çalışması çok dikkatli bir çalışmadır. Sola doğru meyleder, ancak gücü yetmez. 1952'lere geldiğinde, Stalin'in yarattığı mekanizma, Stalin'den daha güçlüydü. Beria meselesi. KGB Başkanı diye, Batı basını yazdı. Parti içinde sol taraftı.

20. Kongre'nin Fransızca yazılmış tutanaklarından, Hruşov Beria'nın partiyi ele geçirmek istediğini açıkça söylüyor. Yani Beria'nın tasfiye edilmesi kriminal bir adam olduğu için değil, doğrudan doğruya Parti'yi ele geçirmek istediği içindi.

Ben buradan şunu çıkartıyorum. Hruşov, Stalin'in ölümünden bir müddet sonra bir darbe ile iktidarı ele aldı. Hruşov'un bütün söylediği şudur, Beria ve Stalin ortadan kaldırıldıktan sonra Komünist Parti iyidir, ancak Sovyetler kötüdür, ama ne olmuştur? 1956'da gelip, Komünist Partiyi korumuştur. 1964'te ise o Parti, Hruşov'u düşürmüştür.

Garbaçov'un sorunu da budur. Garbaçov geldiğinden beri Parti'yi dağıtmaya çalıştı. Bugün Batı'dan gelen alkışlar bu yüzdendir. Eğer, dedi, Sovyetler Birliği Komünist Partisi bugünkü halinde kalırsa eninde sonunda beni düşürürler.

Ayrıca eninde sonunda düşecektir, bunda kimsenin kuşkusu olmasın.

Şimdi bitiriyorum, son bölüm Garbaçov'un sorunu.

Sovyet politikasında belli dönüşler olduğu zaman sorunlar her zaman abartılır. Garbaçov'un

da böyle yapması doğal. Ancak bu dönemde yapılar her türlü ölçüyü aşmış görünüyor. En önemli nokta da, sadece sorunları abartmakla kalmamış, belki de dünyada, hiç bir ülkenin tarihinde Garbaçov ve arkadaşları kadar kendi tarihine düşman yöneticiler görülmemiş olmasıdır.

Yaptıkları Batı'da yazılanlara denk düşüyor. M. İ. Goldman, 1985'te, Sovyetler'de önemli bir iş yapılması için, işlerin çok kötüye gitmesi lazım diyor. Z imzalı yazarın tercihi ise, Sovyetler'e yardım edilmemesi. Ancak krize girerse kapitalizme dönebilir diyor.

Garbaçov'un yaptıkları buna uyuyor. Krizleri büyüten bir hali var.

Ben bir konuşmamda Şvardnadze için Damat Ferit Paşa demiştim. Ama hiç olmazsa Damat Ferit Paşa büyük bir dünya savaşını kaybeden bir ülkenin başbakanı idi. Şvardnadze'nin ne kaybettiğini bilmek çok zor.

Bunları söyledikten sonra, önemli olan şudur: Gerek Garbaçov, gerekse diğerleri ortaya çıkan sorunları çözmek yerine büyütme, abartmak ve Sovyet insanının moralini bozmak yolunu seçmişlerdir.

Weimer Rusyası deyimini kullanan batılı yazarı şahit oluyorum. Ayrıca, Cockburn gibi komünist olmayan bir yazar "Munich in Moscow" diyor, bir yazısının başlığında. Gerek Garbaçov, gerekse Şvardnadze'nin almadan veren yapıda olduklarını söylüyor.

Konuşmamda Sovyetler Birliği'nde fert başına harcanabilir, gelirin, tüketimden hızlı arttığını söylemiştim, mevduatı artıyor. Aganbegyan, ne Marksist iktisat biliyor, ne de başka iktisat. YÖK'te bile hoca olmasına yetecek kadar bilmiyor. Aganbegyan kendisi söylüyor, işçiler izin vermiyor diyor, şimdi SSCB'de insanların kullanabildiklerinden çok daha fazla mevduat var. 270 milyar ruble mevduat olduğu söyleniyor ve bu mevduatı o çok ünlü Aganbegyan nasıl halledeceğini bilemiyor. Ne yapacağız bu kadar parayı diyor. Alırsınız vergiyi, halledersiniz. Halbuki Aganbegyan gelir bölüşümünü bozalım diyor. Özel hastane odaları yapalım diyor.

Garbaçov gelene kadar Sovyet insanının ifa edilmiş bir sorunu yoktu. Ne oldu böyle? Burada söylenecek olan şudur. Hiçbir sosyalizmin sürekli kalkınmayı sağlamak, sürekli verimi artırmak diye bir sorunu yoktur. Komünizmin amacı sürekli üretimi, verimliliği artırmak değildir. Bugün Sovyet sisteminde bulunacak kusur, kapitalist sistemin dışında bir tek mal üretememiş olmasıdır. Bugün Sovyet sisteminde bulunacak kusur, kapitalist boş zaman kullanımı dışında bir başka şey bulunamamış olmasıdır.

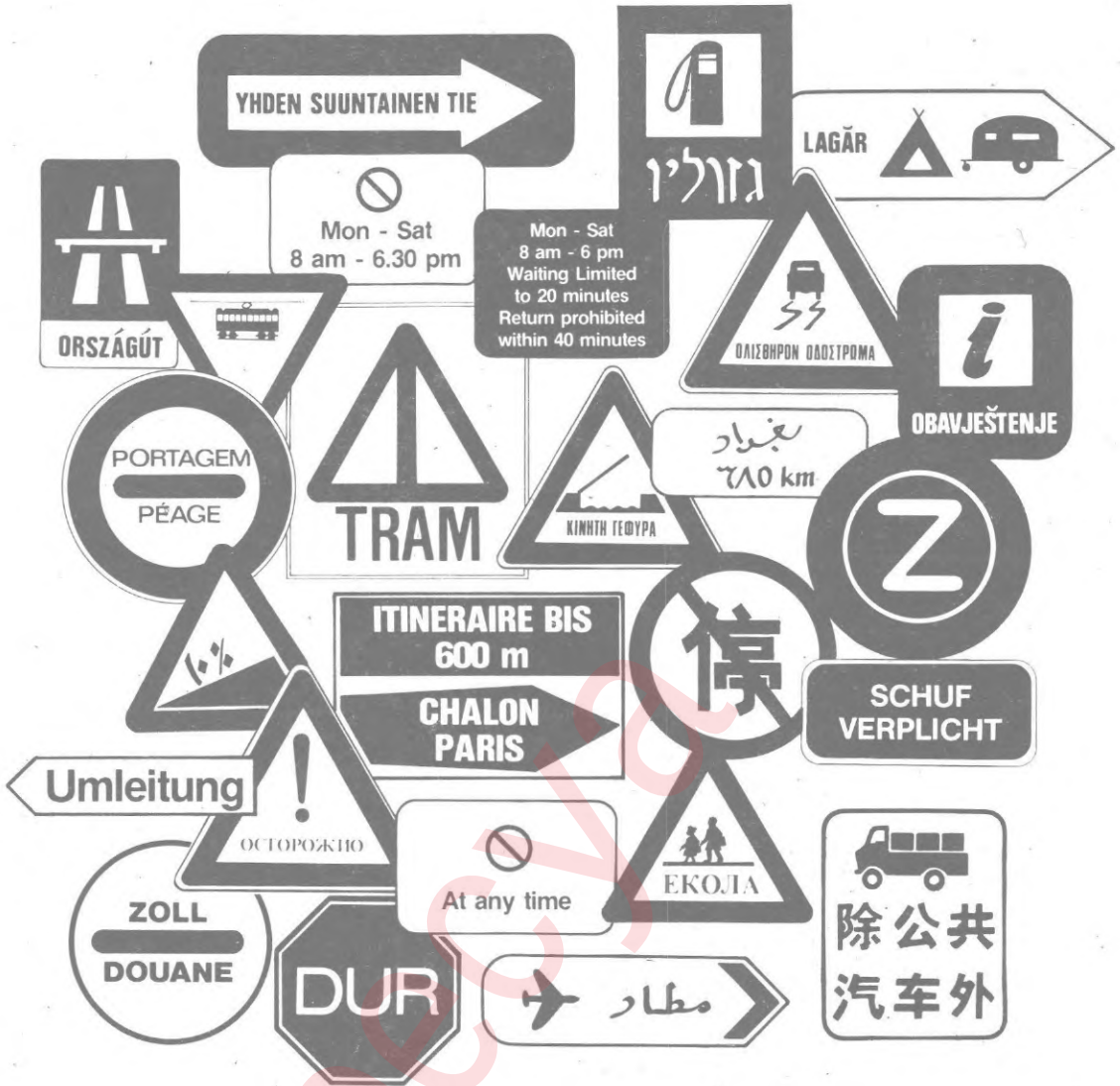
Önemli olan çalışma zamanını azaltmak, önemli olan boş vakti arttırmaktır. Bir de insanlara insanca yaşanır bir yaşam düzeyi sunmaktır. Bugün Sovyetler Birliği'nde sözü edilen kriz, tabandan, insanın, emekçinin, halkın, işçinin hissettiği bir kriz değil. Yukardan, yönetimin çıkarttığı, abarttığı bir kriz.

Garbaçov'un modeli Hruşovtur. Şunu söyledi: Parti'de Beria vardı, biz temizledik, ama o Parti içinde bir grup vardı. Garbaçov Parti'den emin değil. Bütününü Parti'yi canlandırsın, ama Parti'yi ortadan kaldırması. Ancak glasnost, her önemli yere sosyalizm düşmanlarını getirdi. Sovyet tarihini kötüleyerek, Sovyet insanını müthiş bir moral bozukluğuna soktu.

Ancak işçi sınıfı, buna, eşitsizliğe izin vermedi. Sosyalizmi ileri götürmek için bir mücadele yapmıyor ama, işçi sınıfı, kapitalist restorasyona da izin vermedi. Bunu vermediği zaman, artık Garbaçov için tam bir kumar oynamaktan başka çare yoktu. Sovyet insanını daha da ürkütmek için, yıllardır onun güvence saydığı iki tane sağlık kordonunu yani Doğu Avrupa'yı, yani güneyi sarstı. Dikkat edilirse, Batı basını bile, Garbaçov'un Azerbaycan'daki sorunlara zamanında müdahale etmediğini söyledi. Hep sorunları büyütme istedi. Güney sarsılıyor, Doğu gidiyor. Garbaçov'un sorunu budur.

Çok büyük ölçüde sosyalizme güveni yıkmış, sosyalizmi prestijli bir duruma getirmiştir. Sovyet insanının kendine güvenini yıkmıştır.

Şu anda ortada bir kavga var.

Dünya pazarları... Uluslararası-iş ilişkileri...
Değişik diller, ölçüler, uygulamalar... Farklı teamüller, farklı düzenlemeler...

Uluslararası iş ilişkilerinizde,
dünya pazarlarının karmaşık sorunlarını çözümlemeye,
ileri bir teknolojiyi, deneyimli, uzman bir ekibi,
Esbank'ı yanınıza alın.

"Tedbirli ve Kararlı"

8 Mart 1990 (Öğleden sonra)

Türkiye Ekonomisi İçin Uluslararası Perspektifler

Oturum Başkanı : Erdoğan ALKİN
Panelistler : Taner BERKSOY
Nihat GÖKYİĞİT
Emre GÖNENSAY
Çağlar KEYDER

BAŞKAN - Oturumu açıyorum.

Anatemamız, biliyorsunuz "Bu son gelişmeler karşısında Türkiye ekonomisi için perspektifler"dir.

Şimdi panele geçiyoruz.

Panelde sırayı bir kere daha söyleyeyim, önce Sayın Gökyiğit, sonra Sayın Gönensay, sonra Sayın Keyder ve en son da Sayın Berksoy konuşacaklar. 20 dakika sınırına eğer uyabilirsek rica edeceğim, o zaman makul bir zamanda kahve molası verip tazelenmiş olarak tartışmalara devam ederiz.

Buyurun Sayın Gökyiğit.

NİHAT GÖKYİĞİT - Teşekkür ediyorum.

Sayın iştirakçiler, hemen o zaman konumuza geçelim. Böyle uluslararası perspektifte Türkiye ekonomisi görüşülürken, şüphesiz Türk- Sovyet ilişkisinin çok önemli ve büyük bir yeri vardır. Türkiye önümüzdeki on sene içinde ekonomik ilişkilerinde en büyük gelişmeyi ve sıçramayı komşusu Sovyetler Birliği ile yapabilir. Halen son beş sene içinde artarak bilhassa geçtiğimiz yıl en yüksek seviyeye ulaşmış bulunuyor. Ancak, bu ticaret hacminin 1.2 milyar dolara ulaşması bunun Sovyet toplam ticaret hacminde yüzde yarım mertebesinde olduğunu gözden çıkarmayarak bakmak lazım. Bu

bize hem çok büyük bir potansiyeli gösteriyor, çünkü Sovyetlerin komşularıyla olan ticaret hacmi, toplam ticaret hacminin en az yarısıdır. Hem de yolun çok başında olduğumuzu gösteriyor. Bu büyük potansiyeli kısaca şöyle izah edebiliriz.

İki komşu arasında başlayan siyasi yumuşama karşılıklı güveni artırmış ve bu güven hemen ekonomik ilişkilere tesir etmeye başlamıştır. Her iki ülkenin ekonomide yeniden yapılanma ve dışa açılma politikaları yeni imkânların ortaya daha kolay çıkarılmasına yardım etmiştir. Yarım asır bekledikten sonra artık ekonomik ilişkileri geliştirmek iki devlet arasında devlet politikası olmuş ve bununla ilgili altyapı çalışmaları çok hızla ve başarılı bir şekilde ele alınmıştır. Unutmamak lazım ki yarım asır iki ülke arasında tek sınır karayolu kapısı, tek Karayolu kapısı, sınır kapısı mevcut değildi, bir tek demiryolu kapımız vardı. Bu sınır kapıları ele alınmış, birincisi açılmış, diğerleri üzerinde çalışmalar devam ediyor, taşımacılıkta, haberleşmede, finansman ve krediler konusu, sınır ve kıyı ticareti, yatırımlar, balıkçılık, turizm, müteahhitlik hizmetleri, konsolosluk işleri gibi çeşitli konularda birikmiş ihtiyaçlar, problemler birer birer ele alınmış ve anlaşmalara bağlanmıştır.

Sovyet ekonomisinin kısmî de olsa pazar ekonomisine geçiş gayretleri bu pazarda adeta bir pat-

lama meydana getirmiştir ve bütün ihtiyaçlar su yüzüne çıkmıştır. Diğer taraftan Türkiye bazı sanayi kollarında geç kalmakla beraber en ileri teknolojileri getirme şansına sahip olmuştur. Bu yüzden Sovyetlere uygun fiyatta ve kalitede mal teklif edebiliyoruz. Sovyetler ithalatlarında en yüksek kalitede yerine uygun ve yeterli derecede kalite ve fiyat aradıkları için bu teknik şartnameleri aşmamız diğer ülkelere nazaran daha kolay olmaktadır. Sovyet insanı bizimle çok süratle yakınlaşmakta ve süratle bir iletişim kurmaktayız. Bu bir mantalite yakınlığını göstermektedir. 50 sene uzak kaldığımız halde fevkalade süratle yakınlaşabiliyoruz. Hatta batıdan gelen, iş teması için gelenlere nazaran bizlerle daha süratle, çok daha süratle anlaşmalar yapıyorlar. Buradan Sovyet pazarının kolay bir pazar olduğu neticesi katıyen çıkarılmasın, fevkalade zor, büyük sabır isteyen, büyük emek, gayret, masraf isteyen fevkalade zor, kendine mahsus bir pazardır.

Doğal gaz anlaşmamız çok önemli bir hadisedir, evet fevkalade dar gelmektedir bu elbise bize şimdi ama, elbise önemli bir elbisedir ve bu sayede Türkiye ilk defa müteahhitlik, hizmetlerini Sovyetler Birliğine götürmüştür. Bu sayede yepyeni, yeni çeşit mallarımızın Sovyetler tarafından keşfedilmesine yol açılmıştır. Bu ortaya çıkan potansiyele böylece kısaca özetlemeye çalıştıktan sonra kullanılan ticari araçlar ve çeşitli çalışmalar ve gelişmeler ekonomik ilişkilerde bunlar üzerinde yine kısaca durmak istiyorum.

1983 yılına kadar kliring anlaşması ile çalıştık iki ülke ve bu tarihten itibaren serbet sisteme geçildi; fakat ikili anlaşmalar yine vardır. Mesela bir doğal gaz anlaşmasında serbet dövizle çalışıyoruz fakat bir karşılıklı ticaret anlaşmasıdır ve içerisinde bir off - set taşımaktadır. Bu serbest ticarete iki ülkede dünya pazarlarında serbestçe, kolayca satabildikleri malları serbet dövizle gayet tabii satmaktadırlar. Fakat karşılıklı ticaret, takas yine önemini muhafaza etmektedir. Bu, ülkeler geliştikçe bundan devletler arası karşılıklı ziyaretlerden uzaklaşmaya başlanılmış ama özel kuruluşlar arasında aksine artmaya başlamıştır. Şimdi, daha bundan iki hafta evvel bir Amerikan firması 1 milyar doların üzerinde bir takas anlaşması yapmıştır ve acaba buradan biz nasibimizi alabiliyoruz diye bunun peşinde koşuyoruz. Şunun için arz ediyorum. takas veya karşılıklı ticaret, çeşitli ifadelerle, bu önemini muhafaza etmeye devam edecek, ancak özel kuruluşlar arasında, devletler arasında da ülkeler geliştikçe bundan uzaklaşmaya çeşitli sebeplerden dolayı gitmektedirler. Türkiye dahil buna.

Şimdi, bu serbest ticarete biz yeni çeşit mallarımızı karşı tarafa tanıtmaya çalışıyoruz; bunun için kesif bir faaliyet içinde Türkiye ve her hafta

Türkiye'ye bir heyet gelmektedir. Dün 25 kişilik bir heyet geldi, 80 tane işadamımızla temas etti, bugün 5 grup halinde fabrikaları dolaşmaktadırlar. Bu böyle devam edecek ve bunu daha hızlanarak götürüceğiz. Çünkü, bizi hiç tanımadıklarını öğrenmiş bulunuyoruz. Mesela yine bir örnek vereyim. Sovyet Devlet Tedarik Komitesi Başkanı / Yardımcısı geldi, inşaat malzemesi konusunu ele almıştı ve dedi ki önümüzdeki bir yıl içinde konut açığımızdan 3 milyon adedini yapmaya mecburuz ve bunun için de inşaat malzemelerini görmeye geldim dedi ilk defa ve hayretle döndü, Türkiye'yi yeniden keşfettim dedi ve birtakım ön bağlantılar yaptı. Bu sene yalnız bu sektörde 250 milyon dolarlık mal satabiliriz. Bu örnekleri çoğaltmayacağım, vaktim süratle geçiyor.

Doğal gaz anlaşması hakikaten bir itici güç olmuştur, geçen sene 320 milyon dolarlık gaz aldık, 1993'te 700 milyon dolara çıkabiliriz ve bunun da bildiğiniz gibi yüzde 70'i off-set'e, yani mal ve hizmet ihracımıza imkân vermektedir. Kalan yüzde 30'u da aldığımız kredilerin geri ödemesinde kullanılmaktadır. Bu gazın mevcut sebeplerimizin genişletilerek ve doğrudan ikinci bir hatla enterkonekte sisteme dönüştürülmesi için ve bu şekilde de gaz ithalimizin artırılması için çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye'de Sovyet taahhüt işleri diye önemli araç vardır, senelerden beri iki ülke arasında yegâne ticari araç bu idi, Sovyetler Türkiye'de inşaat yapar, tesis yapar ticari araç bu idi, Sovyetler Türkiye'de inşaat yapar, tesis yapar ve bunun karşılığında mal satardı. Bu tamamen ortadan kalktı, senede 20 - 25 milyon dolarlık bunların geri ödenmesiyle, faiziyle ilgili, bazı yedek parçasıyla ilgili bir liste çıkıyor. Halbuki bu çok önemli bir araçtır, bunun da geliştirilmesi için Sovyetlerin Türkiye'de bazı inşaat ve tesislere davet edilmesi bunlar da işte metro, tünel, viyadük, doğal gaz dayalı kuvvet santralleri, bazı petrokimya tesisleri. Burada Sovyetler noksan olan teknolojilerini üçüncü ülkelere alabilirler ve bir Türk ortakla beraber üçlü konsorsiyum halinde bunları yapabilirler ve en az üçte biri Sovyetler tarafından yapılabilir bu tesislerin, bu konuda önemli bir araç olarak yeniden geliştirilmesi lazım diye düşünülüyor. Bizim karşı taraftaki müteahhitlik hizmetlerimiz, bu çok önemli bir gelişmedir ve şunu hemen söyleyeyim, önümüzdeki yıllarda iki ülke arasında Sovyetlerle bizim aramızda ilişkileri geliştirmede en önemli araçlardan birisi bu olacaktır. Halen gaz anlaşması kapsamında 230 milyon dolarlık, bunun dışında da 220 olmak üzere toplam 450 milyon dolarlık iş kontrata bağlanmış ve büyük başarı ile inşa edilmektedir. Bu ilk işleri alan müteahhitlerimizin çok ehliyetli olmaları büyük şans olmuştur. Ülkemiz için bundan sonraki işleri almada bize güç verecektir. Bu sosyal tesislerle başlayan müteahhitlik hiz-

metleri sinai tesislere dönüşmüş ve 30 kadar sinai tesis için Türkiye'den teklif almışlardır. Bunun için de 350 milyon dolarlık bir kredi anlaşması Türkiye tarafından teklif edilen müzakere halindedir. Fevkalade önemli bir hadisedir yine, çünkü müteahhitlik hizmetinin kapsamını süratle genişletmektedir. Gemi inşası ve tamiri konusu gündeme gelmiştir.

Geçen yıl 370 milyon marklık iki anlaşma yapılmış ve iki tane gemi de geçen sene denize indirilmiştir ve devam etmektedir. Ayrıca Sovyet gemilerine burada tamir bakım hizmetleri için de senede en az 15 milyon dolarlık yeni bir imkân yaratılmış ve çalışmaya başlamıştır.

Sınır ve kıyı ticareti anlaşması yapılmış fakat henüz harekete geçirilmemiştir. Bu da çok önemli bir hacme ulaşabilir. Çünkü hakikaten büyük ihtiyaçları var ve Türkiye'de de bunların hepsini buldular, bilhassa tüketim malları. Bu anlaşmada bazı formalitelerden uzaklaşılmasını öneriyoruz resmi makamlara, mesela listeler tanzimi, sözleşme mecburiyeti, alış satış tutarındaki denge arama, cari dünya fiatlarını esas alma, konvertibl döviz kullanma gibi. Bu engelleyici unsurların kaldırılmasını, formalitelerin azaltılmasını ve Türk parasının kullanılmasını bu ticarette ve cesur bir modelle bunun harekete geçirilmesini önermeye devam ediyoruz.

İki taraf halkı çok büyük bir heyecanla beklemektedirler bu aracın çalışmasını.

Turizmde çok büyük imkânlar görülmekte ve ilk yapılan toplantıda iki ülke arasında ortaya çıkmıştır ki bizim tur operatörlerinin Sovyetlerden gemi ve uçak kiralaması, otobüs kiraya vermeleri karşı tarafa mümkün görülmekte ve ortak turlar yapmak mümkün görülmekte, Bilhassa Karadeniz'de ve Karadeniz'deki Sovyet mevcut turistik tesislerin onarımı, bakımı, donanımı, ortak işletmesi konularını ele almak üzere büyük bir toplantı için mayıs ayında hazırlıklar yapılmaktadır. Bu konuya girmişken iki kelime ile bir husustan bahsetmek istiyorum. Bu kıyı ve sınır ticareti, turizmde işbirliği konuları geliştikçe Karadeniz'de şimdi konuşmaya başladığımız bir işbirliği ve refah bölgesi bütün Karadeniz'e mücavir ülkelerin de iştiraki ile böyle bir projeye, büyük bir projeye doğru gidecek adımlar atılmaya başlanmıştır.

Finansman konusu fevkalade önemlidir. Geçen sene yaptığımız sıçrama Türkiye'nin açmış olduğu 350 milyon dolarlık tüketim malları kredisi sayesinde olmuştur. Bunun muhakkak devam ettirilmesi ve demin bahsettiğim 350 milyon dolarlık kredinin süratle anlaşmaya bağlanması gerekmektedir. Bu kredilerin dışında özel sektör de krediler teklif etmekte, karşı taraf malı beğenmiş, malı almaya hazır, bizim taraf da krediyi bulmuş fakat bu bir türlü bağlanamıyor. Burada da çok önemli bir saha var geliştirilmesi lazım gelen, muhakkak harekete geçirilmelidir.

Sağlık konusunda ilacımızı keşfettiler, geldiler o sene; yani geçen sene 100 milyon doların üzerinde ilaç aldılar ilk defa. Şimdi tıbbi teçhizat konusu gelişmeye başladı ve ayrıca da sağlık konusunda ortak teşebbüsler, yatırımlar konusu gündemde.

İşbirliği konuları fevkalade geniş. Mesela sanayi, ulaştırma, ticaret bunlardan karşılıklı ortak teşebbüsler kurulmaya başlanmıştır. Fakat yeni konular vardır. Mesela mühendislik ve mimarlık konusunda bizim firmalarımıza büyük imkân çıkmıştır. Çünkü Sovyetler önümüzdeki üç beş sene içinde çok büyük sayıda projeyi ihaleye çıkaracaklar. Bunu çıkarmak için güce ihtiyaçları var. Bu da bizim Türkiye'de gelişmiştir bu tecrübe; muhakkak bundan istifade imkânları aramamız lazım.

Üçüncü ülkelerin ilgisi artmaya devam ediyor Türkiye'ye karşı. bu gaz anlaşmamız bunları harekete geçirdi. Türkiye'de tesisi olan veya olmayan birtakım uluslararası kuruluşlar, Sovyet pazarındaki mallara, kendi pazarına döviz tahditleri dolayısıyla mal veremeyen bazı üçüncü ülkeleri bunları Türkiye üzerinden vermeye bir bakıma yöneltmiştir ve Türkiye'de bu uluslararası kuruluşların ticaret şirketlerinin, sanayi şirketlerinin büyük bir ilgisi vardır ve bu da önemli birtakım gelişmeler getirecektir Türkiye'de. Türkiye'den komple fabrika tesisleri vermek için teklifler gelmeye başlamış, verilmeye başlamıştır, en az yüzde 50 yerli katkı olmak üzere. Türkiye'de tamamlanmak ve Sovyetlere teklif edilmek üzere üçüncü ülkelerden bilhassa batıdan teklifler gelmeye başlamıştır. Bu gelişmeler Türk makine sanayii ve tesis kurma hizmetinde çok önemli bir hareket ve sıçrama yaratacaktır. Kısa kesmek için şunu söylemek istiyorum: Müteahhitlerimiz ve dış ticaret şirketlerimiz bilhassa Ortadoğu'da bu pazarlardaki tıkanma dolayısıyla adeta can havliyle Sovyet pazarına yönelmişlerdir. Bu pazardan muhakkak bu önümüzdeki seneler nasibimizi almamız lazımdır.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Teşekkürler Sayın Gökyiğit.

Buyurun Sayın Gönensay.

EMRE GÖNENSAY - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Uluslararası ekonomik ve dış perspektife bakarken Türkiye açısından zannediyorum bunu bugün şimdiye kadar saplandığımız kalıplardan, modellerden, kavramlardan sıyrarak kendimiz yapmamız lazım. Çünkü dünyada o kadar süratli gelişmeler oluyor ki ve o kadar yaratıcı imkânlar doğuyor ki bizim bunlardan istifade etmek için, yine tekrar edeyim, alışılmış kalıplar ve kavramların dışına çıkarak düşünmemiz lazım. Ben bugün biraz bunu yapmaya çalışacağım.

Dinleyicilerim de o kadar genç ki, bu kadar genç bir dinleyici topluluğu önünde bence bu kavramlar yeni bazı, belki tartışmaya açık yeni bazı

kavramları ortaya koymanın da çok faydalı olacağına inanıyorum.

Türkiye için optimal veya azami avantaj sağlayacak perspektif nedir diye düşünmek lazım evvela. Bu, Türkiye'nin bulunduğu pozisyonla ilgili. Bu optimum veya optimal perspektif bence şudur: Türkiye'nin hem kuzeyinde, hem güneyinde, hem doğusunda, ki Ortadoğuyu Uzakdoğuya doğru da götürebilirsiniz, hem de batısındaki, bu Avrupa'yı da kapsar, fevkalade önemli, ekonomik bölgeler, pazarlar, hinterlandlar vardır. Türkiye'nin de ekonomisi bu pazarlarla çeşitli ilişkiler içerisinde girmeye müsaittir. Arada tamamlayıcılık vardır, özel ilişkiler vardır, hammadde ilişkileri vardır, petrol, gıda vesaire gibi stratejik madde ilişkileri vardır, petrol, gıda vesaire gibi stratejik madde ilişkileri vardır; bunların ayrıntısına girmeyeceğim, Nihat Gökçiyiğit biraz evvel sadece Kuzeydeki bölgeyle ilgili tamamlayıcılardan bahsetti, aslında bu tamamlayıcılıkları değişik şekillerde bütün bu bölgelere yaymak lazım. Yani Türkiye'nin aslında önemli olan stratejik bir ekonomik konumu vardır. Dünya ticaretinin odak noktası bir yerde olması dolayısıyla. Bir Üretim ve dağıtım merkezi olarak veyahut kendi avantajlarını kaynak tamamlayıcılıklarını kullanmak açısından. Şimdi böyle bir perspektiften Türkiye'nin azami avantajı sağlayabilmesi için dünyada bazı şartların mevcut olması lazım. O şartlar nedir? O şartlar alabildiğine açık, multilateral, çok uluslu, çok yönlü; yani GATT çerçevesinde ekonomik bloklardan arınmış, hatta siyasi ve askeri bloklardan da arınmış bir dünya düzenidir. Eğer böyle bir düzen olursa Türkiye bu konumunun azami avantajını kullanabilir. Bugüne kadar dünyanın durumu böyle değildi. Bloklar vardı, siyasi bloklar vardı, askeri bloklar vardı. Ekonomik bloklar da vardı ve Türkiye bu ekonomik, siyasi ve askeri blokun zaten içindeydi ve ekonomik blokların bir tanesi lehinde, Avrupa Topluluğu lehinde siyasi tercihini de yapmıştı, daha 1963 senelerinde.

Şimdi böyle bir bloklu dünyada Türkiye'nin AT'nin içinde olması da bir dezavantajdır, olmaması da bir dezavantajdır, içinde olursa batıyla ekonomik ilişkileri yoğunlaşır fakat diğer bölgelerden istifade imkânları azalır Avrupa Topluluğunun içinde olduğu için. Dışında olduğu zaman da batıdaki bu imkânları kaçar; fakat diğer bazı imkânlardan istifade edebilir. Bu konumu itibarıyla optimal perspektifin bloksuz, ekonomik bloksuz bir dünya olduğunu vurgulamak için söylüyorum. Şimdi bu açıdan değerlendirecek, dünya nereye doğru gidiyor, o soruyu sormak ve cevaplandırmak lazım. Tabii menfi bir senaryo da düşünebiliriz, Avrupa içerisinde birtakım çatışmalar, milliyetçi hareketlerin doğması vesaire, menfi senaryolar da mümkün ama ben müspet senaryoyu daha akla yakın buluyorum.

Bu müspet senaryoya göre, dünya önümüzdeki günlerde, yıllarda, aylarda çok ilgi çekici, çok entresan bir siyasi ve ekonomik liberalleşme dönemine giriyor, Sovyetlerde de gördüğümüz bu, Doğu Avrupa'da da gördüğümüz bu. Bu hareketler bence gitgide önem kazanacak ve başlıca gelişme halini alacak ve dünya ticaretini de, dünya ticaretiyle ilgili olan anlaşmaları, da pozisyonları da etkilemeye başlayacak. Bu çerçevede içerisinde ben Avrupa Topluluğuna baktığım zaman, Avrupa Topluluğunu, yani 122'li Avrupa'yı 50 yıl geçikmiş bir model olarak görüyorum. 50 yıl evvel ortaya atıldığı zaman Schuman'ın, Monnet'nin fikirleri insanları heyecanlandırıcı fikirlerdi, siyasi birlikten bahsediyordu, bu siyasi birliğin yavaş yavaş, ekonomik birlikten başlayarak bütün Avrupa'ya doğru yayılacağından bahsediyordu. Halbuki 50 yıl içerisinde sadece içine kapanık, oldukça içine kapanık, bölgeci ve dar bir model olarak gelişti ve daha çok bürokrasisiyle uğraştı. Bu yüksek fikirlerden siyasi birleşme ve liberalleşme dünya çapında, Avrupa çapında liberalleşme fikirlerinden oldukça uzak kaldı. Türkiye'de yapılan bir programda bana sormuşlardı, zannediyorum geçtiğimiz senenin yaz ortalarında idi: Avrupa Topluluğuna Türkiye er geç girecek mi, girmeyecekse dışarda kaldığı sürece ne yapmalı? diye. Ben o zaman şunu söylemiştim: Avrupa Topluluğuna Türkiye kabul edilmeyecek, öyle gözüküyor, kısa vadede ne yapmak lazım? Kısa vadede Avrupa aleyhtarı bazı davranışlara girmeden bunu hazmetmeyi öğrenmek bir. İkincisi, uzun vadeli olarak ne yapmak lazım?

Uzun vadeli olarak bence Sovyetlerdeki ve Doğu'daki gelişmeler Avrupa pazarını, Ortak Pazarı silip süpürecek nitelikteki gelişmelerdir, ben bunun beş, on yıl içerisinde olacağını o zaman tahmin ediyordum; ama geçen yılın sonundan itibaren çok daha süratle bu hadiseler gelişmeye başladı ve bugün aslında böyle bir dünyanın ve bu istikamete doğru giden bir dünyanın içerisinde yaşıyoruz. Şimdi eğer böyle bir gidiş varsa ve bunlar sulh içinde olacak hadiseler ise, sulh içinde dünya böyle bir istikamette geliyecekse Türkiye'nin yapması gereken şeyler nelerdir?

Birincisi, Avrupa Topluluğu ile ilgili olarak ne yapması lazımdır? Bence Avrupa Topluluğu ile ilgili şöyle bir tutuma girmesi lazımdır. Dünyada çok önemli değişiklikler oluyor, bu değişiklikler sizi de etkileyecek, siz de eski şu anda 12'ler olarak kalamazsınız, bizim sizin üyeniz olma isteğimiz hukuken ve anlaşmalardan doğan haklarımız muvacehesinde saklı kalmak üzere bir bakalım siz ne oluyorsunuz, ne duruma geleceksiniz, Avrupa ne olacak ve gelişmeleri izleyelim bir müddet ve bu konuda ileride müşterek olarak karar verelim. Ancak zaman bize ışık tutabilir Avrupa'nın ne olacağı, hat-

ta 12'lerin, Avrupa Topluluğu 12'ler bir dezenteg-rasyona gidecektir ve benim sulhçu, müspet gör-düğüm senaryoda bütün Avrupa çok daha geniş mültireteral, çok yönlü ticaret yapan bir Avrupa haline gelecektir, 12'ler de büyük ölçüde sulanıp eski katılıklarını muhafaza edemeyeceklerdir. Benim tahminim bu. Binaenaleyh, pozisyonumuz hiç olmazsa bakalım siz ne oluyorsunuz, zaman içinde ilişkilerimizi tekrar ele alalım olmalıdır. Bugünkü tutumu çok yanlış buluyorum. Her 15 günde bir bir heyet Avrupaya gidiyor ve bize niye tam üyeliğe almayıorsun?

Bir adım daha ileriye gidersek, ne yapması lazım Türkiye'nin? Evet bir geniş Avrupa, daha mültilateral bir Avrupa ve Türkiye şu arada bütün bu gelişmelerin dışında kalmış hissediyor kendisi-ni, ekonomik olarak güçsüz, askeri olarak çok faz-la güçlü değil, yani bir büyük devlet değil Türkiye ve bu dünyadaki olan hadiselerin yanında, dışında kalmanın da moral ezikliğini hissediyor ve Avrupa Topluluğuna tam üye olmak konusunda da bir inatlaşmaya, bir an evvel bir inatlaşmaya girmiş. Şim-di bence yapılması gereken şudur:

İktisadi gücümüz olmayabilir, askeri gücü-müz sınırlı olabilir ama fikirlerin tekeli yoktur. Bugün Avrupa platformları Avrupa'nın ne olacağı konusunda herkesin fikir ürettiği platformlardır ve gerek zaman ve gerek zemin fikir üretimine, Avru-pa'nın geleceği ile ilgili fikir üretimine çok müsait-tir. Şu halde Türkiye'nin de kendi menfaatleriyle ilgili olan bir dünya görüşü, bir Avrupa görüşü olmalıdır ve bu görüşü çeşitli platformlarda dile getirmelidir ve bu görüş, kendi menfaatimize uygun olan görüş benim biraz evvel açıkladığım gibi mültilateral bir dünya, mültilateral bir Avrupa: Öyle bir kapalı Avrupa kalesi, 12'ler yok, çok daha geniş, serbest ticaret içerisinde, rekabet içerisinde çok yönlü ticaret yapan bir Avrupa ve Türkiye bu fikrin öncülüğünü neden yapmasın? Çünkü bu Tür-kiye'nin menfaatinedir. Türkiye böyle bir fikir öncü-lüğüyle Avrupa platformlarında itibar dahi kazana-bilir ve bu fikrini Avrupa açısından ve dünya açıs-ından da savunabilmelidir. Yalnız kendi açısından değil, benim menfaataime değil, Avrupa'nın da men-faattine olan budur, dünyanın da menfaatine olan budur diye bir fikri savunup bunun yapabilir.

Bunu yaparken kendisine çok önemli bazı müttefikler de bulabilir. Benim tahminlerime göre, İngiltere böyle bir platformda, böyle bir fikrin savunduğu zaman Türkiye'nin yanında olacaktır, Türkiye'yi destekleyecektir. Almanya büyük bir ihti-malle destekleyecektir, Avrupa içerisinde çok önemli iki destektir, Fransa'dan şüpheliyim, Fran-sa biraz tereddütler geçirecektir, biraz yuvarlak laf-lar edecektir bu konuda, Sovyetler destekleyecek-tir ve aslında bu fikirde Sovyetlerin de Avrupa'nın bir parçası olması fikri yer almalıdır. Amerika şu

anda belki desteklemez ama bir müddet sonra o da destekleyecektir. Şu anda Amerika Avrupa Top-luluğunu, yani 12'leri Avrupa içerisinde siyasi etkin-liğini kullanmanın bir aracı olarak görmektedir; fakat ekonomik açıdan Amerika için de benim tahayyül ettiğim bir Avrupa daha uygundur. Japon-ya muhakkak destekleyecektir. Yani Avrupa'nın dışında ve içinde bu fikri destekleyebilecek önemli güçler, memleketler vardır. Bu tabii GATT çerçeve-sinde de yapılabilir. Zaten GATT böyle bir dünya öngörmüştür, Uruguay Round da bunların savunul-ması için bir platform olabilir.

Şimdi parantez içinde bir şeye değineceğim, Sayın Nihat Gökyiğit bahsetti, geçen gün de gaze-telerde gözüme çarptı, gazetelerde bir emekli büyükelçinin bu fikri biraz da siyasi veçheleriyle ortaya atığı zikrediliyordu: Karadeniz İşbirliği ve refah bölgesi. Şimdi ben böyle bir yaklaşımı, Türki-ye'nin böyle bir platformla çıkmasını yanlış bulu-rum. Çünkü bu dardır, bölgeci ve Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde zaten tabii bir avantajı var-dır, yani mültilateral bir dünya olur ise Türkiye zaten Karadeniz'deki bu tabii avantajlarını her halü-kârda kullanır. Bunları kullanabilmek için ayrı bir anlaşmalar çerçevesine girmesi, bir ekonomik anlaşma, ekonomik blok yaratmasına gerek yok. Bu yaklaşımdan bence sıyrılmak lazım. İşte benim de alternatifim, benim de blokum bu. Hayır, blok-suz bir dünya, mümkün olduğu kadar açık ticareti savunmak bence şu anda bize itibar getirebilir. Karadeniz bölgesinden biz nasıl olsa istifade ede-riz böyle bir dünya içerisinde, hatta korkarım biz bu Karadeniz bölgesi fikrinden ortaya çıkarsak bel-ki dünyanın da bizi koymak istediği dar bir bölge içerisinde de kendi kendimizi yerleştirmiş olabiliriz. Halbuki bundan sıyrılmaya çalışmamız lazım. Son söyleyeceğim noktayla da bu ilgili. Son bir mesele-ye temas etmek istiyorum. Dış politika ve ekono-mik uluslararası ilişkiler veyahut savunma strateji-sinden ilişkisi. Bence bu yeni döneme bakarken, savunma stratejisi ile askeri meselelerle stratejik önem kavramını da terk etmemiz lazım. Stratejik önem, starejik konumla ekonomik ilişkileri kesme-miz lazım. Çünkü Türkiye bu stratejik önem kavra-mı ve bunun dolayısıyla girdiği ekonomik alışveriş-ten çok fazla faydalı çıkmamıştır şimdiye kadar; yani Türkiye bir tehdit altındaydı, o tehdit içinde kendisine bir kalkan oluşturdu, NATO içerisindeydi, bu askeri açıdan doğru bir görüştü; ama bunu ekonomik yardım almanın bir yolu olarak görmek bence yanlış. Stratejik önem zaten bence yanlış bir kavram. Çünkü stratejik önem dediğiniz zaman bir alışveriş var, sizin kendi kendinize öneminiz, bir memleketin kendi kendine önemi yoktur, böyle bir kavram olamaz, demek ki stratejik önem, başka bir ülke için önemsizdir. O ülke için ben bir alış-veriştesiniz demek, stratejik öneminizi satıyorsu-

nuz, karşılığında ekonomik yardım alıyorsunuz veya almak istiyorsunuz ve bu konuda Türkiye hiçbir zaman ekonomik açıdan bunun karşılığını almamıştır, askeri açıdan demiyorum, sağlam bir kalkan içinde olmuştur; ama ekonomiyle bu meseleyi karıştırmamak lazımdır.

Bence stratejik durum konseptine, kavramına geçmesi lazım Türkiye'nin. O daha nötr ve kendimizden menkul, kendimizin dünyaya bakış açısını gösteren bir kavramdır. Şimdi stratejik önemin çok riskleri vardır. Şöyle açıklayayım, çok kısa satır başlarıyla açıklamaya çalışıyorum: Karşınızda hasımlarınız vardır, siz varsınızdır, ikili bir oyundur. Sizin davranışlarınızla riskini artırır veya azaltabilirsiniz. Stratejik öneme girdiğiniz zaman bir üçüncü aktör var, müttefikleriniz var, müttefiklerinizin sizden isteyeceği veya istemeyeceği birtakım şeyler dolayısıyla üçlü bir oyuna dönüşür ve üçlü oyunun riskleri çok daha fazladır.

Bir kavram daha ortaya koymak istiyorum: nominal risk, gerçek risk kavramı. Şimdi Türkiye böyle bir üçlü, NATO içerisinde öyle bir oyun içerisindeyken, nominal risk belki çok yüksekti, yani iki süper güç çatışırsa kayıp çok büyük olacaktı, nükleer veyahut Türkiye üzerindeki maddi zarar muazzam olacaktı, bu nominal risk. Fakat bu çatışmanın olma ihtimali düşük olduğu için, bu kaybı, bu ihtimalle çarptığımız zaman gerçek risk düşüktü. Çünkü, bu dehşet dengesi içerisinde böyle bir çatışmanın olma ihtimali çok düşüktü. Gerçek risk düşük olduğu için de Türkiye bir stratejik önem belki alışverişi içerisinde çok fazla riske girmeden hayatını sürdürmüştü ama şimdi başka bir dünyada doğru gidiyor isek, bloksuz bir dünya, kuvvet dengesinin nispeten ortadan kalktığı, dehşet dengesinin ortadan kalktığı bir dünyaya gidiyorsa o zaman çatışma ihtimalleri bilhassa bölgedeki çatışma ihtimalleri aratacaktır. Bu sefer belki nominal risk düşüktür; yani çatışmanın kazancı bir büyük süper gücün çatışmasında kaybı süper güç çatışmasında olduğu kadar olmayacaktır ama ihtimal fazla olduğu için gerçek risk büyüktür. Binaenaleyh, Türkiye şu anda bölgesinde bakarken, stratejik durumunu kendi açısından değerlendirmeli; yani stratejik durum ne yapmalı, etrafındaki tehlikeleri nasıl caydırabilir, ne gibi anlaşmalar yapabilir, kendi başına caydırabilir mi, caydıramaz mı? Ama bugünkü ortamda bir stratejik önem alışverişine girersek yani ben bu bölgede başkaları için de bir şeyler askeri açıdan yapacağım pozisyonuna girersek bence teorik olarak riskler, Türkiye için riskler fevkalade artar ve bu riskleri ekonomik birtakım yardımlarla telafi etmek güç olabilir.

Satır başlarıyla düşünülecek meseleler olarak bunları ortaya koymak istedim, çok teşekkür ederim Sayın Başkan. (Alkışlar)

BAŞKAN - Teşekkürler Sayın Gönensay.

Buyurun Sayın Keyder.

ÇAĞLAR KEYDER - Teşekkürler ederim Sayın Başkan.

Ben daha çok uluslararası perspektifler üzerine konuşacağım, Türkiye ekonomisi biraz sonuna doğru ancak gelecek.

Biliyorsunuz, İktisat tarihçileri uzun dönemli dalgalanmalara bakan iktisatçılar, bazı iktisatçılar 1970'lerden beri bir krizden bahsediyorlar, ortada bir dünya iktisat krizi olduğu, dünya iktisadi krizi olduğu söyleniyor. Gayet tabii bunun etkisi her yerde aynı gözüküyor, bazı yerlerde daha çok, bazı yerlerde daha az; ama genel olarak büyüme hadlerine bakıldığı zaman, yatırım oranlarına, kâr hadlerine bakıldığı zaman bu krizin olduğu yadsınamaz.

Bence söylenmesi gereken şu: Kriz bitti. Krizin başladığını nasıl daha sonraları yavaş yavaş anladıysak krizin bittiğini de yavaş yavaş anlayacağız. Fakat önümüzde çok kataklizmik birtakım olaylar oluyor son altı ayda, bu olaylar dünyanın kurumsal politik dengelerini toptan değiştiriyor ve bunların bence iktisattaki yansıması birkaç yıl sonra ortaya çıkacak, ki kriz hakikaten bu dönüşüm sonucunda bitmiş.

Şimdi, hemen önceki dengeler ne idi ve krizden hemen sonra beklenebilecek dengeler ne olabilir? Krizin yaygın bir tanımı vardır. Eskiden olan şeyler öldü, eski öldü fakat yeni ortaya çıkmıyor. Gerçekten de son 10 - 15 yıla baktığınız zaman iktisadi düzenlemeler açısından, iktisat politikaları açısından o kapitalizmin altın çağı diyebileceğimiz 1945 - 1970 döneminin öldüğünü, o dönemin artık sürdürülemediğini, o dengelerin bittiğini görüyoruz. Fakat ortaya yeni bir şey çıkmamış. Bu yeni bir şey çıkmamasının birtakım yansımaları var. Ekonomik düzeyde yeni birtakım kurumlar var, bizi yönetmeye çalışıyorlar. Bunlara biraz bakabiliriz.

Şimdi, demin söylemiştim, kârlar düşüyor, yatırımlar düşüyor ve bununla beraber kapitalizmin altın çağına gördüğümüz çok önemli bir şey ortadan kalkıyor. İnsanların çalışma hakkının olduğu düşüncesi; yani işsizlik yaygın bir şekilde kabul lenilmeye başlanıyor. İşsizliğin kabullenilmesi demek, krizin faturasının belirli bir kesime çıkması demek aslında. Bu faturanın yapılmasında iki tane varyant gözüküyor. Bir tanesi neoliberal varyant, bir tanesi sosyaldemokrat varyant. Neoliberal seçim, neoliberal opsiyon biliyorsunuz özellikle Amerika Birleşik Devletlerinde ve biraz da İngiltere'de seçilmiş bir opsiyon. Bu çok basit olarak devletin toplumsal görevlerinin önemli bir kısmını inkâr etmesi anlamına geliyor. Özellikle Amerika'da zaten Avrupa devletlerine göre çok az olan

müdahale kapasitesi iyice azalıyor. Bundan amaç sermayeye boş bir saha tanımak, sonunda kâr haddinin yükselmesi, umulan da bunların yatırımı yükselteceği. Gerçi bu tam anlamıyla olmuyor ama bu politikaların neticesinde gelir dağılımında önemli bir bozukluk, muazzam bir polarizasyon, nüfusun önemli bir kısmının iktisadın dışına itilmesi ortaya çıkıyor.

Nitekim, Amerika'da son zamanlarda yaygın bir şekilde yazılıyor da bu polarizasyonun sonucunda ortaya çıkan durum altyapının harap olması, eğitimin, sağlığın bu tür şeylerin çökmesi ve genel bir toplumsal çözülme gözle görülür boyutlarda. Aslında parantez içinde biliyorsunuz Türkiye'nin de bir dönem öykündüğü iktisat politikası bu idi.

İkinci opsiyon; yani daha çok Avrupa'da geçerli olan sosyal demokrat varyant aslında Alman sosyal demokrasisi modeli adıyla anılabilir. Bu model şu: Toplumsal harcamaları tam kısmadan yani nüfusun önemli bir kısmını itmeden belirli bir uzlaşma sağlama çabası; fakat işçi sınıfının, çalışanların zayıflığından faydalanarak yine de krizin maliyetini onlara bindirmek. Biliyorsunuz özellikle Avrupa Topluluğu içindeki ülkelerde işsizlik oranı gerek Amerika'dan, gerek Avrupa Topluluğu dışındaki ülkelere göre çok daha yüksek. Bu olay konservatif iktisat politikalarıyla beraber oluyor.

Şimdi biraz önce Sayın Genelsay'da bahsetti, Avrupa Topluluğunun aslında arkaik bir görünümü var diye. Biraz bu bahsettiğim konservatif politikaları kurumsallaştırıcı bir görünümü vardı; yani ikinci varyantı, Alman sosyal demokratik varyantını bir nevi bütün Avrupaya teşmil etme amacı vardı. Durumu kurtarma, krize bir çözüm bulmama fakat yönetme amacı vardı. Bir yandan da bu amaçla beraber özellikle bürokrasinin önem kazanmasıyla Brüksel'deki bürokrasinin ve toplumsal anlaşma türü olayla beraber, dengeyi sanki böyle bir kemikleştirme ihtimali belirmişti. Yani toplumsal refah politikalarından tam vazgeçmeden sermayeyi epey kısıtlama fakat buna rağmen konservatif politikalarla maliyeti işçi kesimine bindirme. Bu Avrupa Topluluğu için belki başarı ihtimali olan bir potikaydı. Fakat kesinlikle etrafındaki ülkeler için çok daha kötü idi; yani şunu demek istiyorum, konservatif bir denge Avrupa Topluluğu içinde belki sosyal-toplumsal bir müdafaa bulabilirdi, çeşitli gruplar tarafından fakat dışarı için çok kötü idi, çünkü Avrupa Topluluğunun, bu çok önemli iktisadi birimin dünyada iktisadi lokomotif vazifesi görmesini tamamen önüyordu. Şimdi bir de olayın politik boyutlarına bakalım.

Biliyorsunuz krizle beraber Amerikan, hegemonyasının bittiği söylendi. Hegemonya derken burada dünya ekonomisini yönetebilme kapasitesinden bahsediyorum. Yani dünya ekonomisinin

kurumlarını yönetebilme kapasitesi. Amerikan hegemonyasının bittiğinden söz edildi fakat bu bence biraz karışık bir kavram. Çünkü Amerika'nın biten olayı, dünya ekonomisinin kurumlarını yönetebilmesinin bitmesi yoksa iktisadi gücünün bitmesi değil, Amerikan ekonomisi çökmekten çok uzak yani neoliberal politika aslında başarıya ulaştı, polarizasyona rağmen. İmalat sanayii Avrupa topluluğundan daha hızlı büyüyor, araştırma - geliştirme harcamaları düşmüyor, üniversiteler neredeyse büyük şirketler haline dönmüş durumda, çok önemli araştırmalar, çok yüksek teknolojiler oradan çıkıyor hâlâ, rant toplayan teknolojiler hâlâ Amerika'da; yani Amerikan ekonomisinin çöküşünden bahsetmek yanlış. Çöken, Amerikan'ın politik ve ideolojik düzeydeki hegemonyası. Bunun bir nedeni devlet yönetim kapasitesini inkâr etmesi ve tamamen kendisini sermayenin gücüne bırakması, devletin bu yönetim kapasitesinin acentalarını, çeşitli bürokratik ajanslarını ortaya çıkarmamış olması. İkinci bir nedende artık Amerika'nın ideolojik model olmaması, yani Amerika'ya bakanlar gayet polarize bir toplum, toplumun yüzde 30'unu, yüzde 40'ını inkâr etmiş bir yönetim görüyorlar ve artık 1950'lerdeki, 1960'lardaki biz de küçük Amerika olalım öykününün hiçbir temeli yok.

Bence AT'yi bu bağlamda görmek gerekiyor. Avrupa Topluluğu çıktığında sözünü ettiğim kadar ve benden önceki konuşmacının sözünü ettiği kadar konservatif bir topluluk olarak ortaya çıkmamıştı Avrupa Topluluğu bir yerde Avrupa'nın Amerika'ya karşı kendi gücünü yeniden kazanma çabası idi, fakat aslında Avrupalıların belki kabul etmeyecekleri kadar eski dönemin bir ürünü idi. Yani soğuk savaşın ürünü idi, bu yüzden de yapay birtakım politik dengelerin içinde ortaya çıkmıştı. Nitekim, şimdi görüyoruz, Doğu Avrupa olayları başlar başlamaz, ben de katılıyorum, Avrupa Topluluğunun artık bu haliyle devam etmesine imkân yok. Yani Misis Thatcher'ın söylediği Avrupa Topluluğunun böyle gevşek bir konfederasyon şeklinde olma ihtimali Jacques Delors'un ve Fransızların savunduğu Avrupa Topluluğunun derinlemesine inen, daha sıkıfıkı bir topluluk olmasına nazaran çok daha muhtemel.

Demek ki yeni oluşumlar şöyle: Bir yandan Amerika: ABD iktisadi gücünü kazanıyor fakat dünya sahnesindeki ideolojik ve politik hegemonyasından vazgeçmiş durumda. Bir de iktisadi olarak daha çok pasifiğe yöneldiği doğru. Japonya ile bayağı simülatif bir ilişkiye girmiş durumda Amerika ve bu ilişki çerçevesinde Çin'de dahil olmak üzere dünyanın belirli bir bölgesi üzerinde önemli bir iktisadi hakimiyet kuruyor. Avrupa'da ise çok yeni bir ivme, yani Doğu Avrupa olaylarıyla beraber ortaya çıkan bakir bir sahanın açılması, bütün Doğu Avrupa'nın Sovyetler Birliğinin becerili işçi kapasitesiy-

le, sınırsız talebiyle, yatırım imkânlarıyla ortaya çıkması, yani sermayenin çok haşlanacağı bir durum, Avrupa sermayesinin. Bu yüzden de Avrupa sermayesi artık krizi yönetme çabasında ve de AT'nin içerisine sıkışma opsiyonunu kullanma çabasında değil, artık Avrupa sermayesi de AT'nin dışına çıkıp bu Doğu Avrupa'nın açtığı imkânları realize etmek peşinde. Belki bu yüzden farkındaysanız, Doğu Avrupa olaylarına karşı Batı Avrupa solu, Batı Avrupa sağından çok daha temkinli davranıyor.

Bu çerçeve içinde iktisadi hakimiyet tabii ki Alman ekonomisinde. Çeşitli nedenleri var. Alman ekonomisinin coğrafi-kültürel pozisyonu yüzünden, Alman ekonomisinin sermaye fazlalığı yüzünden ve de Alman ekonomisinin diğer büyük ekonomilere nazaran hiçbir zaman askeri sanayi komplekse ipotek edilmemiş olması yüzünden, yani Amerikan ekonomisi gibi ekonominin çok önemli bir bölümünü, çok önemli teknolojik yükseklikleri askeri sanayiye yönelik değil, daha çok sivil sanayiye yönelik. Alman ekonomisi bu yüzden çok ayrıcalıklı bir durumda. Alman ekonomisinin konservatif politikadan vazgeçtiği aslında ortaya bu son haftalardaki bir olayla çıktı, belki farkındasınız Merkez Bankası guvernörü bu Doğu Almanya ile birleşme olayında bir çekince koydu para birliği konusunda fakat pek fazla dinleyici bulmadı kendisine. Çünkü o bunları söylerken, aynı zamanda Dresdner Bank'ın idare heyeti o günkü toplantısını Dresden'da yapıyordu. Yani şunu söylemek istiyorum. Merkez Bankası ile sanayiciler arasında, büyüme lobisi arasında her zaman bir çelişki vardır biliyorsunuz, bu özellikle büyüme dönemlerinde vardır. Çünkü Merkez Bankası konservatif politikalar lehindedir, bu yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladı Almanya'da dahi, yani konservatif politikalardan artık vazgeçiliyor. Bundan sonra olay büyüme. Fakat sadece Almanya değil, Almanya'nın etrafında diğer Avrupa ülkeleri de tabii bu büyümeden faydalananacaklar ve nitekim Avrupa'nın içinde 19'uncu yüzyılın, yani sermayenin politik kısıtlara pek uymadan istediği gibi hareket ettiği dönemin birtakım dengeleri ortaya çıkmaya başladı. Yavaş yavaş duymaya başladık. Mesela İtalya Avusturya ile beraber Balkanlarda birtakım şeyler yapmak istiyor. Fransa özel ilişkileriyle yine Romanya ve Sovyetler Birliği içinde birtakım şeyler yapmak istiyor, birtakım Balkan paktlarından söz edilmeye başlandı; fakat önemli olan Almanya'nın bu çerçeve içindeki başarı konumu. Yine İngiltere'de 19'uncu yüzyıldaki gibi Avrupa'ya karşı ikircikli bir tutumla bir yandan Atlantisist bir yaklaşım, bir yandan da bu Avrupa olayında dışarda kalmamak çabası veriyor. Yani sonuç olarak kapitalistler ellerini oğuşturmaya başladılar, ortaya yani bir büyüme dönemi çıkmak üzere, fakat tabii ki bunun kurumları hemen ortaya çıkmayacak. 1945 sonrası bir istisna idi, çünkü

1945'de de savaş bitince, önce kurumlar oluşturuldu, ondan sonra büyüme başladı. Burada bu dönem de kanımca büyüme başlarken onunla beraber birtakım kurumlar çıkacak.

Şimdi biliyorsunuz kriz bitince, büyüme dönemi başlayınca çevre ülkelere hemen ulaşmaz ve ivme. Yani demek istediğim Türkiye'nin de bundan otomatik olarak ve hızlı bir şekilde etkileneceğini beklemek yanlış olur. Büyüme tabii ki difüzyon içinde yavaş yavaş gelir, yavaş yavaş akseder fakat bu biraz zaman alır. Şimdi Türkiye'nin problemleri var. Çünkü politik bir belirsizlik var Türkiye'nin dış ilişkileri açısından. ABD hegemonyasının bitmesiyle Amerika'nın terk ettiği yahutda terk etme yolunda olduğu bir bölgenin içinde fakat Avrupa'nın da hemen doldurmaya politik olarak hiç olmazsa pek eğilimi olmayan bir bölge. Amerika hegemonyası sırasında Türkiye çok rahattı, bir anlamda kendi başına karar alması gerekmiyordu. Politik, ihtisas politikaları olsun, politik bağlantıları olsun, dışarıdan birtakım şablonlarla geliyordu. 1950'lerde dışa açılma, 1960'larda ithal ikamesi vesaire, bunlar aslında Amerikan hegemonyasının Türkiye türü bir sürü ülkeye empoze ettiği planlardı. Sonra biliyorsunuz bu yavaşlayınca, daha doğrusu olay belirsizleşmeye başlayınca bir yerde Avrupa Topluluğuna ortak üye olunması ve tam üye olunmasının ümitleri bu Amerikan şablonunun dışında yeni bir olanak olarak belirdi. Fakat şimdi ortaya çıkıyor ki Avrupa Topluluğu yapay bir soğuk savaş ürünüymüş, soğuk savaş biter bitmez Avrupa Topluluğunun da o çerçevesi bitti ve dolayısıyla Türkiye'nin de herhangi bir ayrıcalıklı konumu olmadığı ortaya çıktı. Aslında ortaya çıkan Avrupa'nın eski sınırlarının geçerli olduğu. Bu yüzden Türkiye tamamen marjinalize bir durumda. Yani Avrupa'nın kültürel, coğrafi birliği Türkiye'yi dışında bırakan bir birlik. O yüzden de Avrupalılar yahutda AT adına konuşan insanlar başta olmak üzere Türkiye'nin bu yeni çıkan çerçeve içinde pek yeri olmadığını hiç olmazsa ihsas ediyorlar. Şimdi bu yeni sınırlar içinde ve dünyanın yeni dengeleri içinde Türkiye'nin konumu ne olabilir?

Müsaadenizle biraz daha teknokrat bir üslup kullanırsam, bu biraz önce söylediğim gibi yeni bir inisiyatif gerektiriyor. Yani şimdiye kadar Türkiye'nin almadığı bir inisiyatif gerektiriyor. Bu kapasite var mı yok mu Türkiye'de bunun tartışmasını yapmayacağım, girmeyeceğim, fakat pasif bekleme opsiyonu çok maliyetli Yani bekleyelim de Almanya bu geleneksel Türkiye'ye *Drang nach Osten* türü bir çıkarma yapsın. Bu şu anda mümkün değil, çünkü Almanya meşgul, Orta Avrupa çok daha önemli. Sovyetler Birliği çok daha önemli. tek başına Türkiye'nin Doğu Avrupa'ya yahutda Sovyetler Birliğine yönelmesi mümkün mü? Bunu daha önce tartıştılar. Ben bunun da çok önemli bir opsiyon ol-

duğundan emin değilim. Türkiye'nin bunun yapabileceğinden. demek ki çok karışık, karmaşık ve zengin bir politikalar çerçevesinde düşünülmesi gerekir bunların. Yani hem *joint venture*'lar hem Türkiye'nin tek başına yapabileceği tamamlayıcı şeyler, belki de sizin dediğiniz gibi çok multilateral bir dünya içinde. Tek bir çözüm, tek bir bölgeye bağlanarak bir çözüm olduğunu sanmıyorum. Çünkü ortaya çıkan dengeler çok karışık ve bunları ancak inisiyatifli bir politika ile hesaplamak mümkün olabilir.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Teşekkür ederim Sayın Keyder.

Buyurun Sayın Berksoy.

TANER BERKSOY - Efendim, bu benim günün dördüncü saat konuşmam olacak, ilk üç saatini dinleyenlerin çok büyük bir kısmı burada. Umarım çok can sıkıcı olmaz.

Şimdi şöyle düşünüyorum. Dünya değişiyor, çok geniş ölçekte değişiyor. Bunun yanı sıra bizim alışılageldiğimiz küçük ölçeklerde de değişiyor. İleriyi görebilmemiz için, okuyabilmemiz için ve ona göre kendi konumumuzu kestirebilmemiz için bizim son yıllarda icat ettiğimiz bir alet var, daha doğrusu, daha çok kullanmaya başladığımız bir alet var, senaryo yazıyoruz. İşte şu şu şu öyle olur sa biz de şöyle oluruz bağlamak üzere senaryolarla olaylara yaklaşıyoruz.

Şimdi uluslararası perspektifte Türk ekonomisi ne olabilir diye düşündüğümüzde de bir senaryo yazmamız lazım. Aslında senaryonun öğelerinin büyük bir kısmı konuşmacılar tarafından yazıldı. Tabii pek çoğuna katılıyorum. İki şey yapabiliriz, iki ölçekte senaryoda bakabiliriz Türkiye'nin geleceğine ve Türk ekonomisinin dünya veya kendi dışındaki ekonomilerle ne şekilde ilişki kuracağına. Bunlardan bir tanesi geniş bir senaryo olur, bütün dünya ölçeğini kapsar, diğeri daha dar bir senaryo olur, işte kuzeydeki komşumuzu, güneydeki, doğudaki, batıdaki komşumuzu kapsar ama o eksenler üzerinde hep onlara bakarak düşünürüz. Eğer dünya geniş ölçekte değişmiyor da bölgesel bir dinamik varsa, bölgede olaylar değişiyorsa gayet tabii dar ölçekli senaryolarla olaya yaklaşmak daha sağlıklıdır, o zaman komşularımız ne yapıyor? Onlarla ilişkilerimiz ne şekilde geliştirilebilir veya ne şekilde kesilebilir, onları kestirip ileriye kestirebiliriz.

Son dönemde her ikisi de değişiyor. Yani hem bölgemizde çok ciddi bir dinamik var ve bütün komşularımızda var bu dinamik, hem de dünya ölçeğinde önemli bir değişim var. Çağlar bu dünya ölçeğindeki değişimin önemli bir kısmını anlattı, krizden çıkışın aletlerinden bir tanesi de bir teknolojik transformasyon idi. Bu başarılı, sanıyorum önümüzdeki dönem bunun meyvalarını daha hızlı olarak görmeye başlayacağız ve sanıyorum

bu gelecekteki döneme projekte edilen büyümeyi de önemli ölçüde bu teknolojik dönüşüm, teknolojik transformasyon besleyecek. Salt ekonomik açıdan baktığınızda yani siyasi değişimleri bir tarafa koyup ekonomik açıdan baktığınızda yani siyasi değişimleri bir tarafa koyup ekonomik açıdan baktığınızda dünya ekonomisinin gelişmesini bu şekilde okumak mümkün. Yani daha dinamik, daha büyüyen, teknolojiyi hızla değiştiren, transforme eden bir dünya. Tabii bu dünya bu transformasyonun meyvaları ortaya çıkmaya başladıktan sonra ekonomik anlamda farklı bir dünya olacak ve ne olacak, yeni ürünler, yeni üretim süreçleri, bu teknolojinin yeni meyvaları gelecek. Şimdi dış literatüre baktığınızda bu noktadan hareketle şöyle bir senaryo yazılıyor, deniyor ki buna bağlı olarak dünya ülkelerinin sıralamaları ve sınıflanmaları da değişecek, sıralamaları bizi çok fazla ilgilendirmiyor büyük bir ihtimalle, biz çünkü biliyorsunuz sıralamada biraz geride kalıyoruz ama sınıflanmalarda belki daha itinalı bir şekilde bakarız. Bir bu süreci sürükleyecek ülkeler var, bunlar işte büyük ekonomisi, geniş etkili olan ülkeler, büyük ölçüde Pasifik havzasında bu dinamiğin daha fazla meyva vereceği düşünülüyor, Avrupa bunun arkasına takılacak. Bir de ikinci sınıf ülkeler olacak. İkinci sınıf ülkeler de bu gelişmeyi bir yerinden tutabilen ülkeler. Nasıl tutacaksınız bu gelişmeyi? Adından üçüncü sanayi devrimi dahi olarak bahsettirebilecek büyüklükte bir dönüşümün ucundan yakalayacaksınız, nereden yakalayacaksınız? Büyük ölçüde bu teknolojileri alıp, absorbe edip uygulayıp, bu yeni teknolojinin ürünlerini üretecek şekilde yakalayacaksınız. Bunlarda önümüzdeki dönem dünyanın ikinci sınıf ülkeleri olacak, bir de tabii bunu hiç beceremeyenler olacak, onlar da üçüncü sınıf paryalar olacaklar dünyada.

Şimdi bu tür dünya ölçeğine oturtulmuş senaryoda olaya baktığınızda Türkiye'nin yeri bir yer olabilir, bir şey olabilir. Bu üç sınıftan nereye gelecek, nereye oturacak, bu transformasyonu yakalayabilecek mi, bu transformasyona adapte olabilecek mi? Buna uygun bir senaryo yazabiliriz veya hutda hiç bu ölçeğe bakmayız, kötümser olarak da bakmayabiliriz, yani biz bunu beceremeyiz deriz geçeriz, ondan sonra işi efendim, bizim Avrupa ilişkilerimiz nasıl olacak, yani bırakın dünya nasıl isterse o şekilde değişsin Avrupa zaten o dünyanın bir tarafına takılacak büyük bir grup Avrupa ile ilişkilerimiz nasıl olabilir veya hutda birazcık daha kısırlaştırabiliriz görüşümüzü, birazcık daha darlaştırırız ve olayı salt pazar olayı haline getiririz, şimdi deriz kuzeyde müthiş bir pazar açılıyor, biz buna nasıl katılabiliriz?

Sayın Nihat Gökyiğit konuşmasını bitirirken çok enteresan bir laf söyledi, can havliyle bu pazara atladık dedi. Bunu yaparsınız veya hutda can

havlile ilk açılan pazara atlarsınız. Üretim yapınızda bir değişme yoktur, teknolojiyi algılama, teknikleri algılama, dönüştürme, adapte etme, uygulama ve yeni bir şeyler yapmak kapasitenize güveniniz yoktur, işte eski kapasitelerinizle açılan pazarlara girmeye çalışırsınız, biz bunu bir kere Ortadoğu pazarında yaptık, tam anlamıyla can havlile attık kendimizi pazara şimdi de can havlile nasıl çıkarız diye uğraşıyoruz. Çünkü para takılıyor oraya gittiğiniz zaman, biliyorsunuz.

Şimdi, bana kalırsa sağlıklı daha geniş ölçeklibirsenaryo ile bakmak ve bu transformasyonu yakalayabilir miyize ilişkin bazı ipuçları üretmek. Burada iki tane senaryo yazabiliriz, yani dünyanın bu şekilde değişeceğini önümüzdeki dönem çocuklarımızın ve torunlarımızın yaşayacağı, dünyanın ekonomisinin bu tür bir ekonomik yapı olacağını düşünürsek iki tane senaryo yazabiliriz Türkiye hakkında. Bunun biri kötümserdir. Yani biz bu süreci katiyen yakalayamayız, bizim kapasitemiz de yoktur şeklinde başlayıp, oldukça kötümser bir yere giden bir senaryodur. Bir tanesi de iyimserdir, bizde bu kapasite vardır, biz buna takılırız. Neye göre iyimser veya kötümser olacağımızı da muhtemelen şu anda yakın geçmişimizde ve yakın geleceğimizdeki siyasi güç veya siyasi yönetime egemen olacak güçleri kestirerek kararlaştırabiliriz. Yani netice itibarıyla biz buna birey olarak karar vermeyeceğiz. Netice itibarıyla bu toplumu demokratik ya da demokratik olmayan biçimlerde yönetim hakkını elde edenler bunu yapacaklar.

Şimdi kötümser olmak mümkün, şu anlamda kötümser olmak mümkün. Yakın geçmişteki artı bugünkü yönetime bakarsanız uğraşılacak şey bu değil, dünyanın bu şekilde algılandığını sanmıyorum. bu şekilde bir algılama olduğunu sanmıyorum, problemlerin bu şekilde ortaya konduğunu sanmıyorum. dolayısıyla bugünkü yönetimin böyle bir sorunu olduğunu da sanmıyorum. Yani Türkiye'yi ekonomik olarak önümüzdeki kestirebileceğimiz gelecekte böyle bir transformasyon, böyle bir dinamizm içine sokabilme gibi bir zorlama olduğunu sanmıyorum. Fevkalade kısır ve bölgesel senaryolarla uğraşıyorlar. İşte Emre Bey gayet haklı olarak söyledi işte 15 günde bir heyet yolluyorsun, siz bi zi niye almıyorsunuz, onlar da diyor ki siz uymuyorsunuz, sakalanız uzun, olmuyor bu iş falan, şeyler var, onu daha regüle de etmemişiz, Kuzeyde hakikaten büyük bir imkân açılıyor onu da daha regüle etmemişiz, işadamları can havlile gidiyorlar, orada böyle bir sıkıntıları olduğunu da sanmıyorum, yani yönetimin öyle bir sıkıntısı olduğunu da sanmıyorum. Dolayısıyla bugünkü yönetimi ileriye projekte ederseniz şu kadar süre daha bu yönetim var, bu yönetimin verileriyle düşünmemiz lazım dersiniz bana kalırsa kötümser senaryo yazarsınız. Böyle bir şey yok, böyle bir ivme verecek bir şeyi yok.

Muhayyel bir yönetim, adını katiyen koymak istemiyorum, bilemiyorum da nasıl bir şey olacağını ama muhayyel bir yönetim belki dünya ölçeğindeki bu gelişmeyi, bu yeni ivmeyi kestirebilir, yeni bir hamle yaratabilirse bunu mümkün olduğunu düşünüyorum, bu yapılabilir. Bunu algalayabilir, buna göre topluma veya ekonomiye yeni bir ivme verirse bu üçüncü sanayi devrimi olarak söylenen anlatılan ve dendiği gibi yeni yeni meyvaları ortaya çıkacak olan süreç bir yerinden takılır o zaman da dünya sınıflamasında daha adam gibi bir yerde otururuz. ikinci sınıf bir ülke olarak olayı götürürüz, takılamazsak, hakikaten bu büyük transformasyonun gerisinde kalırsak bunu yapmamız mümkün değil.

Bilgi çağı olacak deniyor, enformatik çağı olacak deniyor, hakikaten gelişmeler de öyle şimdi bilgi yoğunluğu ürünlerin ve süreçlerin egemen olacağı bir dünyada bir ekonomide gayet tabii siz de bilgili, o bilgiyi alabilen, özümleyebilen, uygulamaya aktararak uygulayabilen insanlar yetiştirmeniz lazım. Bu alanlara kaynak tahsis etmeniz lazım, bu alanlarda üretilecek ürünleri sadece yurtiçi ölçeğinde değil, yurt dışı ölçeğine göre düzenlemek lazım ve bunların hepsi için de bir siyasi irade lazım, bunları yapmak isteyen, yapmak eğiliminde olan bir siyasi irade lazım. bu şekilde bir iradeyi varsayarsak, olabileceğini varsayarsak gayet tabii Türkiye için geleceğe yönelik daha olumlu, daha iyimser bir senaryo yazmamız mümkün. Neler yapılabilir birçok şey söylendi, işte bir kısmını da ben söyledim, belki daha fazla şey söylemek de gerekmez, ama herhalde neler yapılabilirle şöyle başlamak lazım, önce sokaklarda insan vurmaktan vazgeçmek lazım. Yani bundan vazgeçeceğiz, ondan sonra bu itişmeden vazgeçmek lazım, dünyanın daha uzlaşmaya, daha serbestliğe yöneldiği bir dönemde bu tozu dumana katan, kimin kattığı da pek belli değil, itişmeden vazgeçip ileriye daha net görebilmek, net okuyabilmek lazım. Bu hem bireyler için lazım, her birimiz için, tek tek lazım, hem toplumsal olarak lazım. Herhalde bu noktadan başlamak lazım. Yani bir toplumsal uzlaşmayla olaya yönelmemiz gerekir diye düşünüyorum. Burada da kötümser de olabiliriz, iyimser de olabiliriz, tekrar açıkca söylüyorum, bugünkü yönetimle toplumsal uzlaşmanın mümkün olabileceğini de sanmıyorum. Çünkü toplumsal uzlaşmayı uzlaşmanın olabileceği birçok noktada bugünkü yönetim / itmiş bir yönetimdir, bugün de zaten bu uzlaşmayı yaratacak ve besleyecek bir siyasi gücü olduğunu da sanmıyorum. demek ki iç içe girmiş iki transformasyon, dönen dünyaya, değişen dünyaya adım uydurabilmemiz için iç içe girmiş iki tane transformasyon düşünmemiz lazım. önce siyasi bir transformasyon, arkasından onun sürükleyebileceği veya sürüklemeye niyetli bir siyasi transformasyon, arkasından

onun sürükleyebileceği dünyadan kopmama, dünya ekonomisinden bütünüyle düşmeme şeklinde bir şey. Yapmazsak ne olur, yani kötümser bir senaryo olursa ne olur? Şu olur: Daha biyoteknolojiyi çok iyi kavramamız, gen mühendisliğini çok iyi kavramamış, bunu alıp tarıma aktaramamış, dolayısıyla hâlâ şu kadar hektara bu kadar verimle buğday üreten, geleneksel, önümüzdeki dönemde iyice geleneksel olacak, sanayi ürünleri yani işte tekstil, giyim, deri, ayakkabı vesaire ile uğraşan ve bunları dünyaya satmaya çalışan ve önümüzdeki dünyanın sınıflamasında hakikaten üçüncü sınıf bir ülke haline geliriz, kötümser tablo da bu, umalım iyimser bir tablo yaratacak transformasyonun hepsi gerçekleşsin. Tabii o transformasyonların başlanğıç noktasını geliştirmekte demokrasi durduğu müddetçe bizim elimizde yani bir karar vereceğimiz bunlara, inşallah süreç kesilmez, bize bir kere daha karar verme şansı verilir, biz de kararımızı veririz.

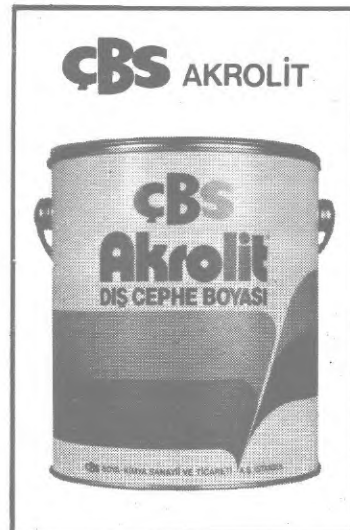
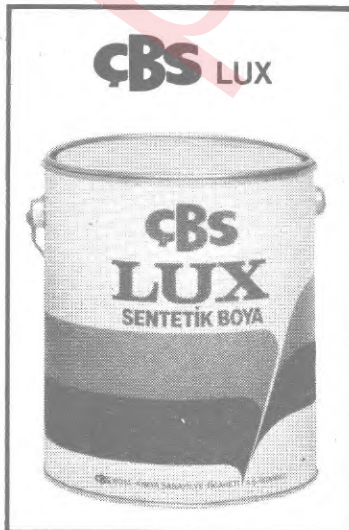
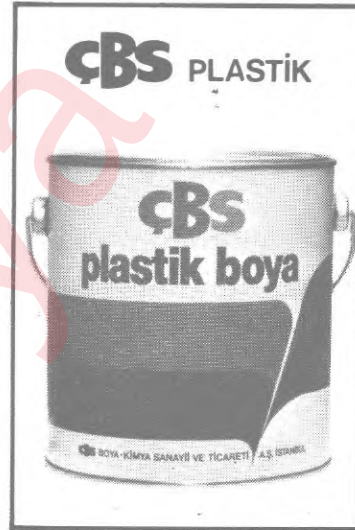
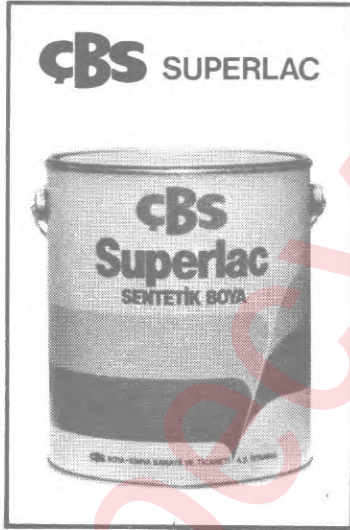
Çok teşekkür ederim sağolun. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Berksoy'a teşekkür ederim.

Özellikle bütün panalistlere zamana çok iyi uydukları için teşekkür etmek isterim.

ÇBS

inşaatınızda güç
yuvanızda güzellik

ÇBS
güçlü boya

Yalta'dan Malta'ya Blocsuz Bir Dünya'ya Doğru mu ?

Yorum : Erol ÇEVİKÇE
Oturum Başkanı : Yüksel ÜLKEN
Panelistler : Mahmut DİKERDEM
Ali KOÇMAN
Doğu PERİNÇEK
Tolga YARMAN

BAŞKAN - Değerli konuklar, 15'inci İktisatçılar Haftasına hoşgeldiniz. "Değişen dünya ve Türkiye" adlı maratonun 2'nci gününde, "Yalta'dan Malta'ya blocsuz bir dünyaya doğru mu" başlığını taşıyan oturumunu açıyorum.

Bugün bize onur verecek Sayın Erdal İnönü bilinen olay nedeniyle cenazede bulunmak için maalesef gelemedi. Onun yerine onun mesajını iletmek istiyorum. Erol Çevikçe mesajını iletecekler. Buyurun Sayın Çevikçe. (Alkışlar)

EROL ÇEVİKÇE - Sayın Başkan, değerli konuklar, Genel Başkanım adına özür dilerim. Daha önce programlanmış olan böyle bir toplantıda bulunamamaktan dolayı kendisi dün akşam öğleye doğru cenaze töreni daha erkene alındığı için, buradan yetişme olanağı hiçbir şekilde olmayacağı için aranızda bulunamadı. Onun adına ben-deniz huzurlarınızda bulunuyorum. Tekrar özür dileriz.

Ben de İktisat Fakültesi mezunuyum. Uzun yıllardır bu tip toplantılarda bulunan bir kimseyim. Öğrenciliğimin son yıllarında bu tip toplantılara katıldığım zaman, Türkiye'nin o vakit yenileşmeye dönük bu tip olaylarda heyecan yaşamıştım. Ancak, bugün iktisatçıların genç kuşaklarına bir

konuşma yapma durumunda olduğum için yine heyecan içindeyim. Belirtmeden geçemeyeceğim.

Değerli konuklar, sunacağım görüşlerin temel çerçevesi, dünyadaki ve ülkemizdeki değişmeyi esas almaktadır. Bugün dünyada olup biten değişim karşısında, Türkiye'nin durumu itiraf etmelidir ki, etkin değil edilgen bir konumdur. Buna göre Türkiye'nin sorunu değişimin ulusal sisteme nasıl yansıtacağı ve bunun Türkiye'yi nasıl etkileyeceği noktasında toplanır.

O halde bu değişim nedir? Bunu doğru anlamamız gerekiyor. İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada iki karşıt kümelenme oluştu. Nükleer gücün her iki tarafta da bulunması asıl karşıtlar arasında bir denge meydana getirdi. Gelişmiş Kuzey'in kendi içindeki ilişkiler Doğu ve Batı blokları arasındaki zıtlasma ve güç dengesi çerçevesine oturdu. Dünyanın geri kalan bölgeleri de bu rekabetten nasiplerini aldılar. dünya aşağı yukarı bu büyük genelleme ile bugünlere geldi. Nato ve Varşova Paktları ile bunların alt üniteleri olan bazı bölgesel anlaşmalarında askeri dengenin simgeleri olarak kaydedildiğini biliyoruz. Nihayet, AGİK savaş sonrası yılların ilerlemesiyle zincirde tarafların uzlaşması yolunda bir halka olarak burada anılmalıdır. Şimdi, bu sistemde bir büyük değişim olur. Bu değişimin şim-

dilik kesin bir biçimi elbet belirgenleşmedi; ama, daha şimdiden temel birçok değişiklikleri meydana getirmiş bulunduğunu görebiliyoruz.

Geniş bir perspektiften bakarsak gelişmiş ülkeler arasında çereyan eden bir yenilenme hareketinin meydana geldiğini belirtmek daha uygun olacaktır sanıyorum. Komünist partilerin etkilerinin kısıtlanmasına kadar uzanan iç değişiklikler yanıltıcı olmamalıdır. Aslında içinde bulunduğumuz ekonomik, siyasal ve toplumsal, teknolojik değişimler dünyamızdaki derin yapısal dönüşümü ciddi olarak yansıtmaktadır. dünya ekonomisinin hızlı bir biçimde uluslararası ve bağımlı bir nitelik kazanması; var olan siyasal, toplumsal ve ulusal kurumlar içinde çelişkilere, dolayısıyla da yeni yaklaşımlara yol açmıştır.

Değişimin etkisini özellikle Avrupa ve Doğu Bloku ülkelerinde göstermekle birlikte, dünyayı saran ve özellikle gelişmiş Kuzeyin yenilenmesine yönelik bir içerikte olduğu anlaşılmaktadır. Avrupa'da var olan ekonomik ve siyasal yapılar, tek partili sistemler çoğulcu demokrasi anlayışına geçmeye çalışmaktadır. Değişimden etkilenen olan Avrupa ülkeleri, onların önceden kurmuş olduğu topluluklar, anlaşmalar; şimdiden kendi iç sorunlarını nasıl aşacaklarını irdelemekte, tek Almanya'nın yaratacağı yeni yapılanmanın getireceği etkileri, Batı ile yakınlaşmaya yönelen Doğu Avrupa ülkelerinin durumunu tartışmakta ve bunlar dünyada gündemin birinci maddesini oluşturmaktadır.

Esasen İkinci Dünya Savaşından sonra gelişen Batı dünyası da sosyal haklar, kitlelerin çıkarları konusunda kabul etmek gerekir ki, sosyalist dünyanın da etkisi altında büyük mesafeler almıştır. Bunun yanında bilinen nedenlerle ekonomilerini yeterince rasyonalize edemeyen Doğu Bloku ülkeleri ve başta Sovyetler Birliğinde olmak üzere zorunlu bir değişim içerisine girilmiştir. Çatışmanın daha az, işbirliğinin daha çok olduğu bir dünya özlemi yaygınlanmış bulunuyor. Gittikçe zenginleşen ve uluslararası ilişkileri özellikle ekonomileri giriftleşen Kuzey dünyası artık sıcak yaklaşımın olmayacağı bir yaklaşımla çıkar bağlantıları ve bilinci düzeyine ulaşmış bulunuyor.

Kısacası Sovyetler Birliğinin girişiyle başlamış görünse de Doğu Avrupa ülkelerinin öne çıkması gibi görünse de, dünyadaki bu gelişimi sonuçları itibarıyla gelişmiş Kuzeyin yeryüzünde iyice belirlenmiş bir birincilik süreci gibi nitelememiz çok yanlış olmaz. Bu anlamda Yalta'da İkinci Dünya Savaşı dünyasını tamamlayan ve statüleri belirleyen taraflar bugün daha net bir biçimde Malta'da bu statüleri yenilemeye yönelmişlerdir. İşte Malta'dan itibaren karşı karşıya olduğumuz bir gerçek, artık Kuzey zengin tanımı genişlemiş ve değişmiştir. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın bu

tanım ve aile içerisinde yer alışı ve Kuzey tanımının yeni boyut kazanma süreci başlamış demektir.

Bir başka nokta: Bu gelişmeler Avrupa merkezli olacaktır. En kısa deyişle Avrupa'nın bütünlüğü demektir. Bir büyük Avrupa projesinin gerçekleşmesi anlamını taşımaktadır. Yüzyılımızda bunu gerçekleştirmek için girişimler olmuştur. Savaş sonrasında 1945'te bu noktaya gelindiği söylenebilir. 1945'te başka bir şey, yani bunun tam tersi bir sonuç meydana geldi. Avrupa bütünleşememiş, bölünmüştür. Bu bölünme büyük bir çatışma politikası doğurmuştur. Soğuk savaş bu politikanın gerçek sonucudur Soğuk savaşın yeri de Avrupa'dır. En büyük gerginlikler burada yaşanmıştır. Silahlanma Avrupa'ya dönük yaşanmış, Avrupa'nın bölünmesini keskinleştirmiştir. İşte Yalta'da teşkil edilen en önemli olgu bu tablodur ve bölünme anlayışıdır. Yalta'da taraflar aslında savaşın galip ve mağlupları değil galiplerin kendisidir, yani Yalta eşittir Avrupa'nın ikiye bölünmesi artı soğuk savaş. Bu tablo Avrupa'yı iki süper güç arasında bağımsız bir bölge olarak tanımlama amacındaki Roosevelt'in anlayışıyla zıtlıyordu. 40 yıldan uzun süren soğuk savaş döneminde, Avrupa'nın iki yakası da değişmişti ve gelişmişti. Somut gerçek budur. İki taraf da farklı biçim ve yönemlerle gelişmişlerdir. Bu nedendir ki, bugün yeniden birleşme gündeme gelebilmektedir.

Batı Avrupa bir ekonomik entegrasyona yönelmişti. AT ise bunun platformu, önceleri Ortak Pazar diye bildiğimiz model sürüp gitmekteydi. AT'de benimsenen temel çerçeve ise; karma ekonomi, ileri bir refah devleti, emeğin örgütlenmesi, devletin teknoloji ve altyapıya yönlendirilmesi ve girişim serbestliği idi.

Siyasal yönü işe Avrupa federasyonudur. Bu gelişme içinde bugün vardığımız noktayı esas olarak iki şeye bağlayabiliriz: Birincisi, Batı Avrupa'nın Ortak Pazardan daha fazla gelişerek, daha ileri bir aşamayı, yani bir federal yapıyı arama noktasına gelmesidir. İkincisi, Sovyet liderinin vizyonu ve siyasal cesaretidir.

Avrupa 1970'li yıllarda bir karamsarlık içerisine girmişti. AT gelişmiyordu, Ekonomide, teknoloji- de gelişmesi yavaşlamıştı. Hatta durmuştu, buna karşılık dünyanın Pasifik eksenli hızla geliyordu ve Amerika Pasifik ilişkilerini güçlendiriyordu. 1980'lerde Sovyetlerde yeni siyasal kadronun her şeyden önce iki özelliği de ortaya çıkmaya başlamıştı. Birincisi, Sovyetlerin ekonomik gelişmesi bir tıkanma noktasına gelmişti. Şöyle ki, daha fazla yatırım malı ve daha fazla askeri araç gereç üretmek mümkündü, ancak daha çok refah üretilmemekteydi. İkincisi, Avrupa'nın gelişme potansiyeli büyüktü, ama Avrupa topluluğu bu potansiyele göre küçük kalmaktadır.

Oysa, bir büyük Avrupa projesi için karar ve organizasyon organları gelişmişti. Bunlardan birincisi Avrupa Topluluğu idi. Ekonomik koordinasyon ve federatif amaç için uygun bir çerçeve ortadadır. İkincisi için 1975'de doğan, fakat 1980'lere kadar kullanılmayan bir müzakere aracı olan AGİK idi.

Malta buluşması her şeyden önce 1945'te gerçekleştirilemeyen, işte bu büyük Avrupa projesinin önündeki büyük engelleri kaldırdığı için ve ayrıca bu projenin yalnızca inançla değil maddi olanaklarla gelişebileceğini gösterdiği için önemlidir. Engeller 1945'te başlayan çatışma politikasının ürünü olan unsurlardı. Bir yandan Avrupa'nın merkezinden başlayan büyük silah indirimleri ve silahsızlanma yolundaki çabalar ve uygulamalar; öte yandan Doğu Avrupa'da başlayan siyasî reformlar.

İşte bu Avrupa projesinin hem maddi yoldan hem de inançların yenileyerek gerçekleşmesini sağlayan adımlar birlikte ortaya çıkmış oldu.

İşin en göze çarpan bir özelliği de şudur: Bugünkü Avrupa projesi en azından kaynak bakımından 1945 sonrası gerçekleşen bölünmüş Avrupa projesinden daha büyük heyecan verisidir. O zaman Batı Avrupanın gelişmesini sağlayan Marshall yardımı bugünkü dolarla 400 milyon dolar çapındaydı. Bugün Batı Avrupa ekonomilerinin toplam olarak takriben 5 trilyon liralık hâsılatı vardır. Sadece altyapılarını yenilemek için bu topluluğun 1990'lı yıllardan en az iki trilyon dolar harcayacağı tahmin ediliyor. Sadece bu yılın altyapı yenileme giderleri ise 150 milyar dolar civarındadır. Doğu Almanya'nın altyapısının modernleştirilmesi için Batı Almanya oraya 200 milyardan az olmayacağını söylediği bir fon ayıracağını söylemektedir. Bütün bunlar Avrupa projesinin büyüklüğünü anlamamız için yalnızca birkaç örnektir. Şüphesiz öteki Doğu Avrupa ülkelerini de kattığınız zaman birleştirilmiş yeni Avrupa hamlesi için önümüzdeki on yıl içerisinde harcanacak miktar üç trilyon doların çok üstüne çıkacaktır.

Şimdi, bu çerçeveler karşısında Türkiye konuyu nasıl bakıyor ve nasıl bakmalıdır? Demek ki Türkiye için sorun Doğu rejimlerinin çökmesi veya buna benzer heyecan verici yaklaşımlar değildir. Yeni düzenlenen ringlerde alacağı yerdir. Bu anlamda bloksuzlaşan dünya kavramı, yani Doğu-Batı sorununun ortadan kalkması, Türkiye'yi ne ölçüde etkiler diye dikkatle sormalıyız. Acaba Doğu - Batı sorunu yerine etkiler diye dikkatle sormalıyız. Acaba Doğu - Batı sorunu yerine zaten var olan Kuzey - Güney ayrışması Türkiye'yi nereye götürecektir?

Bir önemli tespit ise artık Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın Kuzey içerisinde yer aldığıdır. O

halde Türkiye'nin de son derece yaratıcı bir biçimde güvenlik sisteminden, ekonomik ilişkilere ve elbet siyasal ve yapılanmaya kadar durumunu yeniden değerlendirmesi zorunludur. Andropov iktidarında işaretlerinin veren, Gorbaçev ile başlayan ve gelişen değişim herhalde Türkiye'ye oldukça eksik, özünden arındırılmış ve pek yüzeysel bir biçimde yansıtılmaktadır. Özellikle kitlelerin olup biteni algılaması yanıltıcı olabilmektedir. Yeryüzünde her düşüncenin bir kaynağı bulunduğu bir gerçektir. Bizce esas itibarıyla Avrupa'nın gelişmiş dünyanın yeniden yapılanması amacına yönelik olan son yılların gelişmelerinin ilk ipuçlarını Atlantik'ten Urallara Avrupa anlayışına kadar götürmek de mümkündür. 1970'li yılların sonunda ortaya atılan bu slogana inebiliriz, hatta önemli olan de Gaulle dönemine kadar inebiliriz. Önemli olan bir işin tarihsel geçmişini araştırmak değildir burada, ne olup bittiğini kavrayabilmek endişesidir. Çünkü; herhalde sorun Doğu Bloğunun iflâsı, komünizmin çöküşü değil gibi bazı çerçevelere indirgenemez. İndirgenemez, indirgenirse bunun Türkiye'ye bir yararı olmaz. Türkiye açısından temel sorun: bu büyük Avrupa projesinden bir pay alıp alamayacağıdır. Türkiye bu projenin içinde yer alacak mı, yoksa dışlanacak mıdır? Her şeyden önce söylenebilir ve görülebilir ki, iktidar konuya yanlış yaklaşmakta ve işin aslını kavrayamamaktadır. İktidarın gözlemleri şu iki noktada özetlenebilir: Birincisi, biz iyi durumdayız; ikincisi, doğu Avrupa'da sistem çöküyor, biz haklıymışız gibi. Bu pek bilimsel bir yaklaşım olamaz; çünkü, yaşanan bir siyasal serbestleşmeyi ve yenilenmeyi kargaşa gibi algılamaktır. Oysa ki, ekonomik olarak gelişmiş ve birçok sorunlarını çözmüş olan Doğu Avrupa, yetişkin insan gücü bakımından da büyük avantajlara sahiptir. Batı bunu da görmektedir ve Türkiye'de farkında olunmayan bir özellik de budur. Değişme kültürel bütünlük, ortak davranış ve değer kalıpları açısından da doğal mecrasına oturmaktadır. Avrupa'daki değişimi ve bu projeye bir Avrupalı gibi bakmamak ve anlayamamak iktidarın görüşünün en büyük zaafıdır. İşte bu görüş ve perspektif eksikliğinden dolayıdır ki, Türkiye'nin Avrupa ile ilişkileri 1980'li yılların sonunda bir tıkanmaya gelmiştir. Avrupa Topluluğu raporlarında da açıkça ifade ettikleri gibi onların gözünde Türkiye iki önemli dezavantajı vardır. Birincisi, ekonomik göstergeler, yani kişi başına gelir çok düşüktür, Türkiye bu kadar düşük gelirle AT'ye üye olamaz. Tercümesi bu fukaralıkla Avrupa trenine binemez. Nitekim, Avrupa Topluluğu, üyeliğe istekli Doğu Avrupa ülkeleri için yeni ortaklıklar, yeni statüler yaratmaya başlamıştır. İkincisi, Türkiye siyasal demokrasi açısından Avrupa Topluluğuna katılamayacak

kadar yavaş bir ülkedir. Yavaş gelişmektedir, oysa halkın demokrasi arzusu, iktidarın arayışının ve uygulamasının çok ilerisindedir. Bu da Türkiye'nin AGİK platformunda da geriye düşüşünün nedenidir. Doğu Avrupa'dan geride kalınmasına da yol açmıştır. İktidarın bir çelişkisi de budur. Böyle olunca ilk iş zihniyet değişikliğidir, kavrayış değişikliğidir ve zorunludur.

Avrupa'daki standartlarla düşünebilmek, değişimin gerektirdiği ekonomik ve siyasal projelere sahip olabilmektedir. Türkiye'nin önümüzdeki dönemde politikalarının şu noktalarda odaklaşması gerekmektedir: Silahlanma ve savunma giderlerinin azaltılması, demokrasi yolunda artık evrensel standartlarda uygulamaların ve kabullerin ortaya konulması ve anlamlı ve ekonomik çaplı ekonomik projelerdir. Balkanlarda ve özellikle Sovyetlerle ekonomik bir sanayi işbirliğini başarabilmektir. Bunları zorunlu kılacak oluşumlardan birinin de yine yakın dönemden başlayarak dünyadaki yatırım olanaklarının Doğu Avrupa'ya artma eğilimlerinin olduğunu hep birlikte göreceğiz. Başta yabancı ve uluslararası sermayenin beklentilerimiz ve hayallerimiz dışında yönleneceğini söylemek kehanet değildir.

Özen göstereceğimiz bir nokta: Doğu Avrupa'nın borçlanma kapasitesi yüksek olmayacak ve bu ülkelerin borç sancıları olmayacaktır. Bu bölgenin yatırımları geniş ölçüde Batı ve uluslararası girişimler tarafından Batı Avrupadaki modele uygun olarak projeler şeklinde yürüyecektir.

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu temel sorun işte bu çerçevede düşünülmelidir. Türkiye yeni etkinlik merkezlerinin oluşmaya başladığı, eski etkinlik merkezlerinin yapı ve anlayış değişikliği içerisinde girdiği bir dönemde kendi değişimini gerçekleştirmek ve demokrasi, özgürlük ve adalet, dayanışma kavramlarına dayalı yapılanmasını başarmak, bunlara dayalı olacağı görülen yeni yapılanmanın ve değişimin içinde yerini almak durumundadır. Türkiye'nin yeni yapılanmanın ve değişimin içinde yerini almak durumundadır. Türkiye'nin bir temel meselesi de; dünya etkinlik haritasını değiştiren yeni yapılanmada yerinin neresi olacağına, kimin, hangi siyasal görüşün ve partinin karar verişidir. Bir kez daha belirtmek gerekirse, Türkiye'de bugün iktidar tüm bu değişim ve dönüşümlerin etkilerini ve boyutlarını kavramaktan uzaktır. Türkiye'de dünyanın olumlu değişiminin tersi yönünde yönlendirilmektedir. Demokrasi ve laiklik çabaları geriletilmeye çalışılmaktadır.

1980'den bu yana Türkiye'nin yapılaşmasını oluşturmaya çalışan iktidar anlayışı, katı bloklaşmaya ve soğuk politika ve stratejilerinin artık hiçbir siyasal, ekonomik ve sosyal ve güvenlik temelini elinde tutamamaktadır. Böyle olduğu içindir ki,

dünyadaki büyük değişim dalgaları iktidar tarafından çarpıtılmakta ve içeriği basite indirgenerek algılanmaktadır. Dünyadaki yeni değişimin ve gelişmelerin bileşkelesi sosyal demokrasi olacaktır. Dünyadaki bu yeni değişimi ve gelişmeleri yıllardan beri yenilikleri siyasal düşünce gündemine getirenler ve tartışanlar sosyal demokratlar olmuştur. Sosyal demokratlar esnek düşünce yapıları, yeniliklere ve düşüncelere açık olmaları, insan haklarına saygıları ve insana verdikleri değerle, çağdaş bir dünya görüşünü temsil ettiklerini, bu son gelişmelerle kanıtlanmıştır. SHP bu değişimleri de dikkate alarak ve uluslararası dayanışmanın gereğine de inanarak, Avrupa sosyal demokrat, demokratik sol ve sosyalist partileriyle yoğun ilişkiler içerisine girmiştir. Sosyalist Enternasyonalin üyesi olan partimiz 8 - 9 Şubat 1990 tarihinde Avrupa Topluluğu sosyalist ülkeler konfederasyonuna gözlemci üyeliği oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Türkiye yeni bir karar noktasına hızla gelmektedir. Yeni değişimin sancılarına uygun çabalar göstererek yerimizi alacağız ya da bu değişimin dışında kalarak, hak etmediğiniz, toplumumuza ve tarihimize layık olmayan bir oluşumun yalnızlığı içine gireceğiz.

SHP dünyada ve Türkiye'deki değişimin olumlu yönde gelişmesini hedeflemektedir ve onun yakından izlemektedir. Değişimin temeli Türkiye'de yurttaşın devlete karşı ödevleri vardır anlayışının, devletin yurttaş karşı ödevleri vardır anlayışına yönlendirmek lazımdır. Bu amaçla Anayasa, Siyasal Partiler Yasası, Seçim Yasalarındaki değişiklik önergelerimiz gündemde tutulmaya devam edilmektedir. 1990 içinde ülkenin önemli siyasal çalkantılar yaşayacağı görülmekte, siyasal yaşam için temel çerçeve olan bu yasalarla olan yaklaşımlarımız geçerliliğini korumaktadır.

Özetle Türkiye'nin genel bir değerlendirmesinin ortaya koyduğu sonuç şudur: Dünyada üretim saygınlık kazanırken, Türkiye'de rant saygınlık kazanıyor. Dünyada otoriter rejimlerde bile çoğunluğa dayanmayan rejimler çökerken, Türkiye'de çoğunluğa dayanmayan yapı iktidardadır. Sürdürülen bu politikaların Türkiye içinde ekonomik, siyasal, sosyal bir temeli gerçekten kalmamıştır, tüm gelişmelere bu kadar ters düşen, kendi çağ dışı anlayışı içinde hapis olan, gittikçe kendi kendisiyle uğraşan bu iktidar, istenen değişimi gerçekleştiremez. Ülkede iktidar boşluğu bütün kesimlerin kabul ettiği bir gerçek olarak açıkça gündemdedir. İktidar yapay solunumla yaşatılan bir organ durumundadır. Öyleyse değişimin ve kaçınılmaz olan bu değişimin tek çıkış yolu vardır. O da yerinde ve zamanında yapılacak bir seçimdir.

Teşekkür ederim Sayın Başkanım. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Çevikçe teşekkür ederiz efendim.

Sayın dinleyiciler, aslında dünyada önemli değişimler yaşanırken, önemli rüzgârlar eserken, yalnız bir tek tespitin yapılması gerekir. O da bu tür değişmelerin aslında yeni bir şey olmadığıdır. 1960'lardan beri hızlanmış olması ve flaş bir biçimde gözlemlere çarpmasıdır. Daha önce dediğim gibi bunun tespitleri, olgu halinde ortaya çıkışı rahatlıkla gözlenmiş ve tespit edilmiştir.

Burada önemli olan sistemlerin giderek uygulama alanında görülmeleridir. Uygulamalarda etkinliği artırması, teorik ilkelerin gerçekleşmesidir. Türkiye konusunda, plan konusunda, rekabet konusunda, taleplere ağırlık verilmesi konusunda çeşitli biçimlerde iki sistemin yaklaşması dediğimiz ortak noktaların giderek çoğalması olayı vardır. Bu hiçbir zaman iki sistemin tek sistem haline geleceği anlamına gelmez, fakat ortak noktaların çoğalması olayında iki sistemin yaklaşması olayı vardır. Bu teşhisi evvela yapalım.

Dünyada değişimler sonucunda birçok kavramlar ve bakış açıları değişmektedir. Avrupa kavramı başta değişiyor. Tekrar devreye giren ve yavaş devreye sokulan "Avrupa Urallardan başlar" sözünü biliyoruz. Bu şekilde Yalta'da dünyanın iki blok şeklinde ayrılması, Malta'da bloksuz bir dünya ya da daha değişik bir tanımla giderek değişen bir entegrasyonun ortaya çıkışıdır. Tabii buna bağlı olarak strateji değişiyor. Bu strateji değişmesi acaba 12'ler içinde mi, ya da yaygın bir Avrupa mıdır? Burada çok önemli bir değişken devreye girmektedir. Almanya'nın birleşmesi acaba hazımsızlık yapar mı? İki defa yaptığı hazımsızlığı acaba üçüncü defa yapabilir mi? Bu tedirginlik her yerde var. Öyleyse strateji değişirken 12'ler içinde Almanya'nın hazımsızlığı mı, yoksa yaygın, genişleyen bir Avrupa'nın birleşmiş bir Almanya'ya daha iyi sindirme durumudur!.. Hiç şüphesiz gelişmiş Almanya'yı hazmetmede daha gelişmiş imkânların olacağı görüşü hâkim olmaktadır.

Bütün bunların durumunda tabii Türkiye önemli bir durumdadır. Sanıyorum ki, 12'ler içine 13'üncü üye olarak mı girmek daha kolay veya zor, yoksa genişleyen, Urallardan başlayan yaygın bir Avrupa'nın Türkiye'nin bir üye olması daha kolay mıdır ya da zor mu? Benim kanımca, hiç şüphesiz 12'lere ilave olarak 13 veya 14'üncü üye olma durumu daha iyi avantajlara sahiptir.

İşte bu değişen stratejiler, yeni kavramlar ve değişen dünya içinde önemli olan bu değiş-

melerde bir de siyasal içeriğin de bütün ülkelerde ortaya çıkmasıdır. 1968'de Çekoslovakya'da Dubcek'in yaptığı hareket bugün ortaya çıkmıştır. Orada iki amaç vardı; sistemi insanileştirmek, yani siyasal içerikli insan özgürlüklerine saygı duymaktı ve demokrasiyi koymamaktı ve ikinci olarak talebe ağırlık vermek, yani fiyat mekanizmasının talebi yönlendirici etkisini devreye sokmak. Bu şekilde iki ayaklı siyasal içerikli olarak etkinliğini artırmaktır. İşte bugün yapılmak istenen de aynıdır. 1968'de yapılan bu hareketin çok şiddetli olarak Sovyet müdahalesiyle karşılanması ve o zaman ortaya çıkan hareketi hazmedecek Sovyet yönetici hareketi yoktu ve dolayısıyla bunu önleyebilmek için bu müdahaleyi yaptılar. 21 yıl sonra bu işin ancak finali Moskova'da oynanacaktı, burada oynamadan diğer yerlerde oynanması mümkün değildi. Bildiğiniz gelişmeler çok süratli bir biçimde ortaya çıkmıştır.

Şimdi sözü Sayın Dikerdem'e veriyorum.

MAHMUT DİKERDEM - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sayın Başkan, değerli konuklar; bugün en çok duyulan ve bugün de derhal en sık kullanılmaya başlanan sözcük değişimdir. Geçen yılın sonlarından beri dünyada ve özellikle Avrupa'da siyasal dengelerin hızlı bir değişim sürecine girdiği görülüyor. Kimileri tarihin hızlanması olarak niteliyor. Aslında Sayın Başkanımız da söylediği gibi böyle değişimler her yüzyılda yaşanmıştır. Tarihin çeşitli dönüşümlerinde, örneğin insanlar büyük Fransız Devriminin ya da büyük Ekim Devriminin öncesinde kim bilir dünyayı nasıl görüyorlardı, nasıl alt üst olduğunu, büyük bir değişim içinde olduğunu ve gerçekten dünyayı titreten on günlerden söz ediliyordu. Bir değişim ki, söz konusudur ve bir gerçektir. Bu değişim hemen akla şu soruyu getiriyor: Acaba dünya nereye doğru gidiyor? Gündeme giren bu sorunun kuşkusuz çeşitli yönleri var. En çarpıcı yöne, Doğu Avrupa'daki gelişmeler yüzünden ideolojiktir. Kimileri bu değişim sonucunda komünizmin öldüğünü söylüyorlar. Bu kanı ve savda Batıda biraz fazla ileri giden radikal görüşler bile var. Önemli kişilerden gelmeseydi söz etmezdim, ama örneğin Amerika Dışişleri Bakanlığı üst kademe memurlarından - sanırım Japon asıllı olacak - Francis Fukuyama, yayınladığı bir makalede ki, Washington'da büyük yankılar uyandırmıştır; diyor ki, "Varılan nokta odur ki, bu soğuk savaşın Malta'da bitmesi sonucunda varılan nokta, Batı'nın liberal ekonomiye dayanan demokratik sistemi artık toplum yönetiminde son duraktır." Tarihin son bulduğunu söylüyor, daha fazla politik gelişmelerin beklenemeyeceğinden söz ediyor. Bu kadar ileri gidilirse de, Bush'un yemin töreninde görev

alırken, şunu hatırlıyorum, "Artık bir sistemi, en iyi yönetim sistemini aramaya gerek kalmadı, çünkü artık biliyoruz" dedi, yani ne demek istediğini anladık.

Şimdi, buna karşılık - tabii bu aşırı görüş - tam aksi yönde düşünenler de diyorlar ki, "İdeolojiler ölmez, öldüğü yerde yeniden doğar, çünkü ideoloji bir entelektüel bir birikimdir. Dünyanın gerçek ya da hayali algılanmasıdır. Örneğin fizik bilimi maddenin ideolojisidir" diyor. İdeolojileri böyle önemseyenlerin içinde bölünmeler de vardır. Kimi ilimliler diyorlar ki, "Son gelişmeler ışığında kapitalizm ile sosyalizm demokrasi şapkası altında ister istemez bir arada ve işbirliği halinde yaşamaya mahkûmdurlar. Çünkü; ayrılımları halinde doğacak rejimlerde yozlaşma ve katliamlar çıkar" diyorlar. Sovyetler Birliği nereye gidiyor? Burada da cevap ikiye bölünüyor. Sovyetler Birliğinin bugünkü haliyle 21'inci yüzyıla çıkacağından kuşku duyanlar var. Özellikle Sovyetler Birliğinde son alınan kararlar, Komünist Partinin anayasal egemenliğini kaybetmesi sonucunda, artık Sovyetlerin bugünkü varlığını koruyamayacağı söyleniyor ve buna dayanak olarak da çok uluslu ve ideoloji bir çimento gereğini duyar, bunu kaldırırırsanız dağılır. İdeolojinin devlette ayakta durma görevi yapar, diyorlar. Örneğin İsrail devleti eğer siyonizm ideoloji olmasa, Filistinliler kolayca masaya oturur, iki devlet kurar. Oysa, Sovyetler Birliğinde bu olmaz; çünkü, orada çok uluslu devletlerle, devletle ideoloji artık özdeşleşmiştir. bir birleşme söz konusudur. Gerçekten de bu ilginç bir görüştür. Oysa, monolitik, yani ideolojiye dayanmayan devletlerde, Mecliste iktidar ne olursa olsun, Fransa'da iktidar nasıl değişirse değişsin, ulusların uluslaşmaya doğru gitmeleri, içlerinden parçalanmaya doğru gitmeleri önlenemez.

Şimdi, bu açıdan bakıldığında - önemli olduğu üzerinde duruyorum - Gorbaçov'un önemli yaşamsal bir kumar oynadığı sonucu çıkıyor; yani, Lincoln köleliğin kaldırılmasını vaat etti, fakat onun asıl amacı, birliği ve ancak Kuzey ve Güney birleştikten sonra kölelik sisteminin kaldırılmasının uygulanmasına geçti. Oysa, Gorbaçov tam aksi yönden hareket ediyor. Onun için açıklık politikası, Sovyetler Birliğinin çok uluslu devlet olarak kalmasından daha önemli, hatta içeride rasyonalist hareketler görülmeye başlandığı halde, açıklık politikasından vazgeçilmiyor. Eğer bu sadece Rusya devletini muhafaza edip, öbürlerini burakmak değilse, gerçekten büyük bir ristedir, çünkü parti dağılabilir.

Panelimizin amacı dünyadaki değişimlerin ideolojik boyutunun irdelenmesi değildir. Biz konuyu uluslararası ilişkiler ve daha spesifik olarak bloklaşmalar ve onların geleceği bakımından yaşatmaya

çalışacağız. Yalta'dan Malta'ya diyor panelin konusu; eğer kulağa hoş gelen bir çağrışımından ibaret değil, yani yahut da Malta gibi Yalta gibi uyak benzerliğinden başka benzerleri var, yani ayrışmaları da var. Yalta ille Malta benzerlikler kurulmak istenirse, birisi sıcak savaşa son verdi, soğuk savaşa son verilmek isteniyor diğeri de. Sıcak savaşa son verdi diyorsam da, ondan 5,5 ay sonra toplanan Potsdam'da toplanan - yine üç büyük devletin konferansında devletler Avrupa'nın haritasını çizmiştir. Çok daha şiddetli kararlar alındığı, Almanya'nın tamamen parçalanması söz konusu olduğu için adı Yalta imajıyla kalmıştır. yalta'da da Malta'da da SSCB ve başkanı birinci derecede baş rolü oynamıştır. Şu farkla ki, Yalta'da Rusya galip, Malta'da ise yenik çıkmıştır.

Bugünkü gibi belirsizliğin egemen olduğu dönemlerde ileriye dönük kehanette bulunmak yanılma tehlikesini artırır. Ancak, 45 yıllık tarihten alacağımız derslerle de sağlıklı tehislerde bulunabiliriz. Bu açıdan bakılırsa Yalta ille Malta konferanslarının her ikisinde de tam istenilen yere ulaşılamamasının, yani yalta'da nasıl olmuş da, parçalanmak istenen Almanya on yıl sonra Batı Avrupa savunma sisteminin şemsiyesi altına alınmıştır. Malta'dan sonra da ne olacağını göreceğiz. İkinci savaş sonrasını gözönüne almadan buna cevap vermek mümkün değil. Nitekim, herkes ikinci savaşın bitiminde başlayan, fakat asıl 1949 yılında Hiroşima üzerinde patlayan bombanın Rusya'da da imal edileceği meydana çıktıkten sonra hız kazanan bir silahlanma yarışının yarattığı soğuk savaş dönemidir. Bu dönem de artık devletler arasındaki ilişkiler diplomasiyi asmıştır, yalnız güç hâkim olmaya başlamıştır ve 1946'dan itibaren Churchill'in ünlü nutkuyla Avrupa'nın ortasına bir demir perde inmiştir. peki, niçin acaba üç büyük devlet arasındaki ve özellikle Sovyetler Birliği ile Avrupa arasındaki balayı bu kadar kısa sürmüştür? Demin işaret ettiğim o bomba bazı yeni hevesler ve yeni amaçlar yaratmıştır ve dengeleri bozmuştur. Teknolojinin bir devrimi sayılabilecek olan nükleer enerjinin askeri amaçlarla yöneltmesi öyle başlamıştır.

Bizim yaşam sistemimizin devam edebilmesi için en azından George Kennan'ın ünlü teorisi, bizim yaşam biçimimizi benimsemiş bir kuşağın Sovyetler Birliğini kuşatması lazımdır. Zaten Avrupa'ya ilerlemişlerdir ve bu politika 1952'ye kadar birtakım anlaşmaları getirmiştir, bloklaşmaya gelmiştir, yani Amerika Birleşik Devletleri arka bahçesini düzenliyor, sonra 1949'da NATO Kuzey Atlantik Anlaşmasını yapıyor, sonra Uzak Doğuda ANZUS anlaşması ve Truman doktrini ile Türkiye ile Yunanistan'ın kuşağın içine alınması ve daha 1952 yılına kadar bir döneme geliyoruz. Eisenho-

wer dönemine geliyoruz, yukarıdaki teoriyi biraz daha geliştiriyorlar, yani yalnız kuşatmak ve genişlemek değil, komünizmin gelişmesini önlemek için kuvvet kazanıyorlar, yani geri püskürtmeye başlıyorlar. Bunlar bildiğiniz gibi soğuk savaşın genişlemesini, artık dünyada silanlanma yarışının önlenemez hale gelmesi sonuçlarını doğurmuştur. Ancak, iki defa sıcak savaşın eşiğine getirdi, 1949 Berlin ablukasında ve 1960 Küba krizinde, bu soğuk savaş kendi içinde bazı barış tohumları, yumaşma tohumları taşıyordu; çünkü, bir an gelmiş anlaşılmıştı ki, bu yarışma ve teknolojik ilerleme sonucunda her iki tarafta mahvolurdu hatta bütün dünya ortan kalkacaktı. Dehşet dengesi bir bakıma savaşı önlemiştir. Bu dehşet dengesi sağlıklı değildir.

Yumuşama politikası tam olarak yaşama geçirilemedi, çünkü silahsızlanma meselesi, projesi gerçekleştirilemedi. Silahsızlanmayı herkes kendine göre anlamaya başladı ve AGİK'in orta koyduğu yumuşama olgularını bir taraf ilk önce insan haklarını ortaya getirilmesini, ondan sonra silahsızlanmanın konuşulmasını istedi. Yumuşama ne kadar kenarda kalırsa kalsın, 1975 yılına varıldığı zaman yapılan Helsinki Konferansı savaşı istemeyen halk kitlelerinin eseri olmuştur ve dünya barış halindedir. Bunu o zamanın İtalyan Başbakanı, "Biz burada halklarımızın özlemleri doğrultusunda, barışa gidecek yolu açmak için toplandık" demiştir. Sezarın hakkını Sezara verelim, çünkü bu sonuca varmakta başta Sovyetler olmak üzere Doğu Blokunun ve sosyalist ülkelerin rolü olmuştur. Yıllarca Cenevre ve Helsinki'de yapılan toplantılarda bu olmuştur. Konferansın açılış gününde de bütün başkanlar bu işin baş mimarı olan Brejnev'e teşekkür etmiştir. Bunlar hep unutuluyor.

Şimdi, 1975'ten 1985'e gelinceye kadar tam bir yumuşama etkili oluyor. burada bir Gorbacov olayı gündeme geliyor; çünkü eski dönemlerinden bu tarafa bakılacak olursa, bugünkü noktaya gelmesi aşamaları göze çarpmaktadır. Bir gün ajansların haberlerinde şöyle diyor: Avrupa'deki füzeler karşılığında (572 tane) SS - 20'leri kaldırıyorlar, yani tarihte ilk defa bir silanı katogorisi yalnız dondurulmakla kalmayacaktı, imha edilecekti. Tabii bu çok önemli bir olaydı, çünkü bu olay geri dönülmez bir adamdı; silahsızlanma ve barış yolunda. Ancak, Sovyetlerin tutumu başkaydı, çünkü o sırada yıldızlar savaşı teorisi ortaya atılmıştı, sonuca varmada etkili olmuştur. Yıldız savaşlarından da pentagon vazgeçmiyordu. O gece bir anlaşmaya doğru gidildiğini Amerikan Dışişleri Bakanı ilan etmişti ve ertesi sabah geri aldılar ve denildi ki, yıldız savaşlarını kabul ederseniz, yani şu anlamda kabul ederseniz, biz hayata geçirebiliriz. Sovyetler laboratuvarlarda denenmesini kabul ediyorlardı, fakat onun üzerine toplantıdan Gorbacov çıktı ve de-

di ki, "Bunu kabul edecek kadar ben deli değilim" Oradan sonra olaylar hızlandı. Birkaç ay içinde Sayın Gorbacov, "Sıfır çözüm mü istiyorsunuz" dedi, karşılığında da "Ben çifte sıfır teklif ediyorum, yani bütün füzeleri kaldıralım" Bu teklif bir an NATO'yu heyecana getirdi ve arkasından da dediler ki, "Bunun arkasında bir oyun var. Konvansiyonel silahlar ne olacak, Sovyetler bizden üç misli kuvvetlidir" Bir ay sonra Sovyetlerden cevap geldi, "Bütün konvansiyonel silahlar üzerinde yarı yarıya indirim kabul ediyoruz" Tekrar bir heyecan doğdu, ondan sonra... Kendimden bahsedeceğim, özür dilerim, o zaman dış politika üzerinde yazılar yazıyordum, o zaman dedim ki, bundan sonra galiba rejiminizi değiştirin diye koşul verecek. Evet teklif gelmedi, ama benim kestiremediğim bir şey oldu, Gorbacov kendiliğinden vazgeçti ve o sayade de bir anlaşmaya varıldı. Bugün Batı dünyasında değişkenlik havası sürüyorsa, bu silahların ortadan kalkması falandır, zaten oraya kamuoyunun zoruyla geliyorlardı. Asıl önemli olan Batının ve Amerika'nın yaşam biçiminin artık reddedilemeyeceği anlaşıldı, yani komünizm orada rezerve edildi kanısı yerleşti. Şimdi bütün mesele budur, yani bunun kanıtlarını verdiğimiz sürece yumuşamaya ve bloklaşmanın yumuşaması farklılaşıyor.

Değerli konuklar, soğuk savaşın son bulmasını görmekte hepinizin mutlu olması çok normaldir, bu insanlık için bir kazançtır. Ancak, sona ermekte olduğu gözlenen bu karışıklık Doğu - Batı blokları arasındaki karışıklık soğuk savaş döneminin yarattığı bir çatışma ortamıdır. Dünya barışında uluslararası ilişkilerde büyük katkılarda bulunduğu kuşkusuz olan bugünkü karışıklık, taraflardan birinin, yani sosyalist cephenin kendi iç çelişkilerinin zoruyla uzlaşmaya tabi olması sonucunu getirmiştir. Öteki taraf, kapitalist cephe, kendi kamuoyunun baskısıyla askersel alanda kabul ettiği kısıtlamalar dışında herhangi bir yükümlülük altına girmemiştir. Diğer bir deyişle soğuk savaş döneminde bazının işgal ettiği mevziler ve uluslararası ilişkilerde emperyalist sistemin egemenliği hâlâ sürmektedir. Nitekim, Doğu - Batı çatışmasının yerini şimdi Kuzey - Güney çelişkisi almaktadır. Oysa sürekli ve adil bir barışın kuramı emperyalizmin hegemonyasında son bulmaktadır. Görünüşe göre emperyalist sistem, yani kapitalist sistem Doğu Blokunun silahları bırakma talebinin, Doğu blokunun kesin iflesinin kabulü ve kapitalist sistemin meşruluğunun, üstünlüğünün tarihsel kanıtı olarak görmek eğilimindedir. Bu varsayım doğru ise tarihin akışına ters düşen, sömürücü sömürülen ilişkisi son buluncaya dek, var olan bloklar ortadan kalksa bile toplumsal çatışmaların başka biçimler olarak devam edeceğinden kuşku duyulmamalıdır. Teşekkür ederim. (Alışlar)

BAŞKAN - Teşekkür ederiz efendim.

Buyurun Sayın Ali Koçman.

ALİ KOÇMAN - Sayın Başkan, sözlerime başlamadan önce aziz dostum ve çok sevgili arkadaşım Çetin Emecin aramızdan ayrılışı münasebetiyle taziyetlerimi ve Allahtan rahmet niyaz ederim. Bu toplantı nedeniyle Çetin'in cenazesine ve onun için yapılan toplantılara katılamamak durumunda kaldım ve bu toplantıya katılarak bir küçük katkıda bulunarak Çetin'in hatırasına cenazesine katılmış olmaktan görevimi daha fazla yerine getirmiş olacağımı zannediyorum. Allah rahmet eylesin.

Sayın Başkan, dünyada komünizmin öldüğü, Leninizm, Marksizmin öldüğü ortadan kalktığı şeklindeki görüşlere hem tam katılmıyorum hem de bir parça tedirgin olarak bakıyorum; çünkü, 70 yıldan beri rejime inanmış kimseler dışında komünizmi adeta popüler hale getiren bir adam 5-6 yıldan beri Sovyetler Birliğini yönetiyor ve şu andaki popülerliği Batı dünyasında belki kendi dünyasından daha fazladır. Gömleklerin, balonların üzerinde Gorbaçov, televizyonlara çıktığı zaman ne hoş adam olduğu söylenen Gorbaçov, meydanlarda kendisinden bahsedildiği zaman ünlü bir pop yıldızı kadar bir Gorbaçov ve bence kendisinden önce gelmiş olan Sovyet liderlerinden çok akıllı ve çok güncel olma vasfını Kremlinin duvarlarını aşarak, bilen ve inanmış bir komünist olduğu kesindir. Komünizmi dünyada bu yeni değişim içerisinde yeniden yapılandırma ve yeniden popüler haline getirme misyonunu da başarıyla yürütme ve devam eden bir politikacı ve soğuk savaş yıllarının biraz da rehaveti içerisinde kamuoyuna hâkim olan Batı âleminin Gorbaçov ile başlayan bu çizgide devam ettiği takdirde, Batı için fevkalade zor hale geleceği de ayrı bir gerçektir ve bu da kesindir. Gorbaçov'un parti genel sekreteri olmadan önceki yükselişinde iki faktör çok önemli rol oynuyor. Birisi, çok başarılı bir tarım uzmanı, tarım bakanı, komiserlik yapıyor ve çok başarılı, prodüktiviteyi artırmakta, üretime katılanlara o zamana kadar Sovyet rejiminin göremediği bir takım yenilikleri kendi çapında getiren bir adam. İkincisi, çok dikkatli yaman bir istihbaratçı; istihbarata hâkim olamayan Sovyetlere hâkim olamaz ve bugün gerçekleştirdiği reformist değişikliklerin temelinde istihbaratçılığı önemli rol oynuyor. Ayrıca, kendi çizgisine yakın bulduğu ve birleştirdiği Kızılordunun üst kademelerindeki bir grupla da, şimdi emekliye ayrılan ve kendisine yardım etmeye devam eden çağdaş bir ekiple de iyi bir diyalog kurmuş durumdadır. Bütün değişikliklerin temelinde bir tek nedeni görmüştür; o da, ekonomidir. Ekonomik bakımdan güçlü olmayan, ekonomisinin yarattığı artı değerler, yapmak istediği politikalar, gerek silahlanma bakımından, gerek siyasi güç göstermek bakımından kâfi gelmeyen bir

Sovyetler Birliğinin Batı ile yarışta geri kalacağı, hatta çok kötü şeyler gelebileceği gerçeğini görmüştür. Özellikle Brejnev döneminin olağanüstü tutucu ve bürokrasinin olağanüstü hatalar yaptığı ve üstelik Sovyetlerde belki de bu boyutlarda yozlaşmanın görüldüğü bir dönemin içerisinde yaşamış ve o dönem sonrasında ekonominin tek ve en güçlü rolü oynayacak neden olduğunu 70 senenin sonunda görmüştür. Yalta ile Malta arasındaki en büyük fark; Yalta'da ekonominin hiç dikkate alınmaması, harbi kazananların tamamen askeri ve siyasi bakımdan bölünmeyi harita üzerinde yapmaları ki, Yalta anlaşmasını yaptıkları andan itibaren ki, birbirleriyle düşman olacaklarını ve birbirlerine karşı silahlanacaklarını da biliyorlardı. Faşizmi birlikte yenmişlerdi; ama, kapitalizmle komünizm arasındaki çekişmenin ya da Doğu - Batı çekişmesinin hemen onun yerini alacağını biliyorlardı ve nitekim öyle olmuştur. Klasik konvansiyonel silahlar üretiminde görülmemiş bir yarış başlamıştır, ama Malta'daki başlangıç Reykjavik'tir, oradaki Amerikalıların elindeki bütün kartları çok nazıkçe almış, hepsini kabul ediyorum deyip, belki de hayatının en büyük videosunu çekmiştir. Gorbaçov ki, Başkan Reagan'ın bu gibi konularda fevkalade yatkın bir suples göstermesine rağmen şaşkınlığına neden olmuş ve Kongre'ye koşarak birtakım açıklamalar yapmak ihtiyacını duymuştur.

Ekonomi olmadan ordu olmayacağı gerçeği vardır. Çok güçlü orduya sahip olursa dahi tüketimi bu derece ihmal edilen bir ülkede artık güç dengelerinin tartışılabilir hale geleceğini görmüştür. Ordu, biri çok küçük, hatta komik ve ikincisi Vietnam'a benzetilen bir nedenle iki önemli sarsıntı geçirmiştir. Birincisi, Afganistan'da uğranılan sonuç ve bir Alman gencinin tek pervaneli bir uçakla bütün Sovyetler Birliğini aşarak, Moskova'ya üstelik Kremlin'in burnunun ucuna inmesi hadisesidir ki, pek çok havacı paşanın başını yemiştir ve Sovyet ordusuna çok şansız bir ders vermiştir. Bunun da nedenleri vardır.

Gorbaçov'un oynadığı tek kumar, Batının zannedildiği kadar saldırgan olmayacağı ve emperyalist nedenlerle silahlı bir çatışmaya, yani Sovyetler Birliğinde meydana gelebilecek zayıflamaları umarak, silahlı bir çatışmaya girmeyeceği ihtimalini, daha doğrusu kendi görüşü açısından riskini göze alarak, silahsızlanmada büyük indirimler yapma yoluna gitmesi ve bundan geriye kalacak olan artı değerleri tüketim toplumu çabası içerisindeki Sovyetler Birliği halkına verme gayretleridir. Henüz kendi iç bünyelerinde bunun sonuçlarını alabilir hale gelmemişlerdir, yani tüketim mallarının kullanımında henüz netice alınabilir hale gelmemiştir. Onun için iç bünyede reformların kâfi süratle ilerlemediği şeklindeki ısrarlı tenkitlerin nedeni de buradan ileri gel-

mektedir ve ilgi çekicidir yurt dışında, ülke çapında daha popoler olma vasfını muhafaza etmektedir; ama, Anayasada yapılan son değişikliklerle Brejnev dahil Sovyetler Birliğinin devlet başkanı sıfatıyla bütün siyasi yetkiler başta olmak üzere en güçlü lideri olma vasfını ele geçirmektedir. Kendisine yük olan Doğu Avrupa ülkelerinden ayrılışı, onları Batıya yavaşmalarına göz yumması ve adeta yardımcı olmasının temelinde de ekonomik nedenler yatmaktadır. Zengin olan Batıdır. Ekonomik bakımdan yardım yapmak koşullarının yolu bulunduğu en kolay yol yine Batıdır. Amerika'da yaşayan milyonlarca Polonyalı, yüzbinlerce Macar, az miktarda olsa bile Doğu Almanyalı, Romanyalı ülkeleriyle ekonomik yardım köprülerinin kurulabilmesi için şimdiden gayrete gelmişlerdir. Çekoslovakya Cumhurbaşkanı Havel'in Amerikan Kongresinde adeta batılı lider gibi yapmış olduğu batı yanlısı konuşmanın temelinde hep ekonomik beklentiler vardır. Bu beklentiler bu kadar açık olmasa bile, Sovyetler Birliğinin bugünkü yöneticilerinde dahî vardır.

Amerika Birleşik Devletleri politikası itibarıyla Yıldızlar Savaşını başlatmaya, yürütmeye karar vermesinin tek nedeni; Sovyetler Birliği ekonomisinin artık bunun finanse edecek gücünün olmayacağı noktasında düğümleniyordu ve Yıldızlar Savaşı o şekilde takdim ediliyordu ki, sanki çok zevkli, çok hoş eğlence unsuru gibi; çünkü televizyona girdi, dizi oldu, filmlere konu oldu, çocukların oyuncakları oldu, Yıldızlar Savaşı dünyayı ortadan kaldıracak güçte bir hadiseydi ve bunun finansmanını Amerikan ekonomisi birkaç başkan atlayarak ne pahasına olursa olsun yerine getirmeyi, masanın üstüne getiriyordu. Bence Sovyetler birliğinin bir noktada pes etmesinin bunun maliyeti çok önemli bir nedeni olmuştur. Meseleye tamamen ekonomik açıdan bakmak nedenini adeta pekiştirmiştir. Şunu da ifade edeyim, Sovyetler Birliğindeki gelişmelerin Avrupa'daki birliği daha güçlendirir hale getirirken, dünyanın başka bölgelerinde başka problemler çıkmasını tamamen ortadan kaldırır gibi bir hayale kapılmamak lazımdır.

Orta Doğu'daki sorunların süratle çözülmesi ve bazı Orta Doğu ülkelerinin artık demode sayılabilecek savaş, kan, çarpışma ihraç eder ülkeler hâlinde çıkmaları gerektiği ve inşallah Sovyetler Birliğindeki değişikliklerden de etkilenecek gerektiği durumu fevkalade önemlidir. Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da meydana gelen değişikliklerden dünyada komünizm bitti, bizim dediklerimiz oldu gibi bir sonuç çıkarması elbette tartışılabilir; ama, zaten bunu söylemek Türkiye'ye düşmez. Bunların tartışılması sırasında yeni gelecek ekonomik dengeler içerisinde Türkiye'nin kendi politikalarını fevkalade dikkatli şekilde dengelemesi gerekir.

Hem Doğu Avrupa ülkeleriyle dengelemesi gerekir, hem de ülkelerin yeni dostu olan, yeni ekonomik entegrasyonlar arayışı içerisinde olacak olan Batı Avrupa ile birleşmeleri halinde, bizim önümüze çıkacak faturanın ne olacağı meselesi de fevkalade önemlidir. Şu açıdan söylüyorum: Batı Avrupa'nın gözünde Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, Romanya eski komşulardır. Başlarına 40 - 50 sene bir felaket gelmiştir, bir işgale uğramışlardır, bir karınca fırtınasıyla karşılaşmışlardır, ama neticede kökeni itibarıyla onlar da Avrupalıdır, Latin kökenlidirler, Slav kökenlidirler. Polonya'daki Katolik kilisesinin gücü Sovyetlerin tesir alanında bulundukları zaman bile birçok Batı Avrupa ülkesinin gücünün çok ötesinde olmuştur, adeta rejimi etkilemiştir. Şimdi bu komşular tekrar mahalleye dönmüşler, onlarla aynı dilde konuşmak, aynı kültür, aynı yaşam tarzı içerisinde olmak ve birlikte yaşama devam etmek kolaylığı, Batı Avrupa'daki mevcut düzenin Türkiye'ye bakış açısı bakımından çok daha yakın, çok daha sempatik değil midir?... Türkiye bunu nasıl değerlendirecektir? Tamamen ekonomik ve emek gücüne dayanan bir baskı şeklinde AT'nin üzerine gidebilmesi, kendisinden beklenen siyasi gelişmeleri göstermesine yol açabilecek midir? Bu Türkiye'nin iyi yönetilmesine bağlıdır, bu Türkiye'de konsensüs yaratılma vasfının Türkiye'deki yönetici sınıf tarafından aklı başında bir şekilde değerlendirilmesi, bağlıdır. Bir seçim yapılması hadisesi elbette birtakım siyasi gelişmelere yol açar. Belki Türkiye'de yeni ve daha sağlıklı bir siyasi düzenin meydana gelmesine de yol açabilir, ama tek çözüm olarak görülmesi, bir spor karşılaşmasının sonucunun beklentisi şeklinde değerlendirilmelidir. Eğer birtakım değişiklikleri meydana getiremeyecek olursak, kendi yönetim yapımızda ve o yönetim şekillendiren akıl yapımızda birtakım değişiklikleri meydana getirmeyecek olursak; o zaman seçim beklentileri ortadan kalkmaz ve o seçim beklentileri de bir çözüm haline gelmez. Bunlar Yalta ve Malta ile ne ilgisi vardır dediginizde; değişen ve gelişen dünyada yer alabilecek bir ülke vasfında olduğunuzu ispat etmek mecburiyetindeyiz. Bu sadece Batıya karşı değil, Doğuya karşı da ve Sovyetler Birliği kendi iç dengesini bir iç çatışmaya sebebiyet vermeyecek şekilde dengeleyebildiği takdirde ve Sovyet ekonomisi 1965 - 1970 Yugoslav ekonomisine benzer bir modeli geliştirebildiği takdirde, tabii Sovyetlerin batı bölümü doğusuna nazaran daha fazla pay alacaktır ve onu da peşin hüküm olarak görmek lazımdır ve belki de bizdeki gibi bölgesel farklılıklar, gelir dağılımı farklılıkları belki orada da kısa zamanda tartışılır hale gelecektir, ama buna rağmen 1970'lerin Yugoslav ekonomisini yakalayabildikleri takdirde, komünist partisi kendisini bu evolüsyona tabi tutabildiği takdirde komü-

nizmin ortadan kalktığını, komünizmin tarih sahnesinden silindiğini, ancak kitaplarda kalan bir ideoloji olarak yaşayacağını iddia etmek fevkalade zor hale gelecektir. Çağdaş normları yakalayabilen ve batıda ve özellikle batıya benzer ekonomiler uygulamaya çalışan ülkelerdeki çok belirgin yanlışlıkları, farklılıkları ortadan kaldıracak ve tüketimde orta sınıf ağırlıklı ve orta seviyede girişimleri de destekleyerek bir denge sağlayabilecek olan bir ekonomik yapıyı yakalayabildikleri takdirde o zaman neokomünizm diye ifade edebileceğimiz yeni bir ideoloji daha pratik, pragmatik yeni bir ideoloji ortaya çıkabilir.

Ben Batı sisteminden yanayım. Batı ekonomisinin Türkiye’de uygulanabilmesiyle sonuçları bakımından şanssız olsa bile Türkiye’nin daha ileri gidebileceğine inanıyorum ve ben sermayenin batıda demokrasiyi kendisine siyasi rejim olarak seçmiş olması nedeniyle, temelde serbest piyasa ekonomisine dayanan dallarında, sosyal adaleti gözetten bir demokratik sistemin, yani bir batı modelinin zor olsa bile uygulanabilme şansını; bu ülkede, bu ülkenin insanları bunun biraz tatmışlar ve bunun ne olabildiğinin bir parça tadını almışlarsa, bunu yaşatabilmek için ellerinden gelen her türlü çabayı, göstermek başta yönetici sınıfa düşer. Yönetici sınıf fikir düzeyinde, hangi farklılık içerisinde olursa olsun, yönetici sınıfa düşen bir görev olarak telakki ediyorum.

Neticede batının başarılı olmasında temel unsur, insana saygı idi. Sovyetler Birliğinde meydana gelen değişikliklerin temel unsuru da budur diye ümit ediyorum ve Gorbaçov’u bugün batıda kendi ülkesinden daha fazla popüler hale getiren ve Gorbaçov’u bugün batıda kendi ülkesinden daha fazla popüler hale getiren insana olan saygısıdır. Torunları elinde balonları, yanında çocuklarıyla genel sekreter olduktan birkaç hafta sonra Gorki parkında serbestçe dolaştığını, korumaları olmadan, serbestçe dolaştığını, halkın elini sıktığını Moskova halkı gördükleri zaman bu adamı benimsemiş ve sevmiştir. Bunu hisseten Gorbaçov, Yalta’dan Malta’ya Stalin’den çok farklı bir şekilde gelmektedir. Geldiği noktada insancıl öğeler vardır ve en önemlisi ekonomi vardır. Güçlü bir ekonomiye sahip olmadan, ne toplumda gerekli değişiklikleri yapmak mümkündür ne de siyasette söz sahibi olmak mümkündür. Bu gerçeği Sovyetler Birliğinde uygulanan rejim içerisinde dahi yakalayan bir lider ve politikacı çıkarmış olmasını, Sovyetler Birliği açısından şanslı dönem olarak değerlendiriyorum ve bugün batı paralelinde düşünen bir dünyada Gorbaçov’a her bakımdan yardımcı olmanın, batı için iki binli yılların başlangıcında bir gereği olduğu hikâyelerine inanmak mümkün değildir. Gorbaçov tam bir Rus’tur. Rus halkının ve Sovyetler Birliğinin

menfaatlerini maddi manevi sonuna kadar destekleyecek iradeye sahip olan çok çetin bir politikacıdır ve çok çetin inanmış komünisttir ve komünizmi çok popüler hale getiren, batıyı çok düşündürecek yeni bir model ve yeni bir model yaratmaktadır. Bunu bilerek ve geldiği noktayı saygıyla karşılayarak, Yalta - Malta çizgisinin en kısa sürede dünyanın bir üçüncü noktasında, artık dünyayı bloklardan siyasi ve askeri kargaşalardan ortadan kaldıracak, insanlığın bir numaralı düşmanı olan bütün ideolojilerden daha fazla düşmanı olan teröre, kaynağı belli olmayan anarşiye karşı bütün dünya insanlarını, millet ve devletlerini birleştiren bir noktada, bir üçüncü yerde dünya insan ve liderlerinin buluşacağı ümidini taşıyorum. Sayın Başkan, her sene İktisatçılar Haftasına beni çağırmak nezaketini gösteriyor. Yönetim kuruluna bu vesileyle şahsi teşekkürlerimi sunarım. Hepinize çok teşekkür ederim efendim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Koçman’a biz de teşekkür ederiz efendim.

Sayın Perinçek, buyurun efendim.

DOĞU PERİNÇEK - Dünya düzeni değişiyor, iki kutupludan çok kutuplu bir dünyaya. İki süper devlet arasındaki rekâbetin belirleyici roller oynadığı bir dünyadan, yeni kuvvet odaklarının sahneye çıktığı bir dünyaya gidiyor.

ABD ve SSCB’nin yeryüzüne hükmettiği dönem arkada kaldı. Her ikisinin dünyü ekonomisi içindeki, ayrıca beş büyük ekonomi içindeki payları 1960’lardan bu yana geriliyor. Özellikle SSCB’nin inişi şok halinde. 1960’ta beş büyük ekonomi içinde yüzde 22’lik bir potansiyele sahip olan SSCB’nin payı yüzde 9’a kadar indi. 1960’tan sonraki beş yıllık dönemlerde, SSCB’nin millî gelir artışı hızı, kişi başına reel gelir artışı hızı, tarım üretimi artışı hızı, emeğin verimliliğindeki artışı hızı sürekli geriliyor. Bu gerileme 1980’lerin ortalarında bir tıkanmaya vardı. Karşılaştığı derin krize, SSCB hakim sınıfının bulduğu çözüm: Dışta barışçı bir iklim yaratmak, silahlanmaya giden kaynakların önemli bir kesimini ekonominin canlanmasına ayırmak. Üretimin fiilî (efektif) olmadığı kumanda ekonomisinden kaynakların dağılımında piyasanın belirleyici olduğu ekonomiye geçmek ve dünya / kapitalist pazarıyla bütünleşmek. Rekâbetin anlamı, işgücünün fiyatını düşürmek ve işsizlik tehdidinin baskısıyla işgücünü disiplin altına almak.

SSCB, 1950’lerde önemli bir dönemece girmişti. Ekonomide artık emek-yoğun politikaların sınırına varmıştı. Sanayi-tarım ağır sanayi-hafif sanayi, üretim mallarının üretimine yatırım - tüketim malları üretimine yatırım arasındaki dengeler, ekonomik gelişmenin önünde bir barikat oluşturmuştu.

Daha belirleyici olanı, 1950’lerin ortalarından başlayarak "devlet burjuvazisi" veya "iktidar burju-

vazisi" adını verebileceğimiz Devlet ve Parti yönetimi içinden yükselen bir kesimin yeniden bölüşüm mekanizmalarına hakim olması, bu hakimiyetini devletin zor gücüyle pekiştirmesi, SSCB'yi antagonist sınıfsal cepheleşmelerin geçerli olduğu bir topluma dönüştürmesidir. Buna sosyalizmden geri dönüş süreci diyebiliriz.

SSCB'nin krizi, bugün sosyalizmin krizi değil, daha 1950'lerde başlayan sosyalizmden geri dönüş sürecinin krizle karşılaşmasıdır.

Devlet burjuvazisi veya bürokratik hakim sınıf, emekçilerin ödenmeyen emeğine kumanda ekonomisinin mekanizmalarıyla el koyma sistemini sürdürmezdi, kaçınılmaz olarak piyasa ekonomisine geçmek zorundaydı. Çünkü sınıflara bölünmüş, gelişmiş bir sanayi toplumunun biricik rasyonalı, rekâbet ve kârdır. Hakim sınıfı toplum için taşınmaz hale getiren bürokratik rantlardan, taşınabilir hale getiren rekâbet ve kâr sistemine geçiliyor. Sürecin kaçınılmaz devamı.

Ancak krize Sovyet işçi sınıfının yanıtı farklı. 1989 Haziran'ında Sibiry ve Ukrayna'da madenlere inmeyen yarım milyon madencinin ellerinde yükselen slogan : "Bütün iktidar sovyetlere" idi. Bütün Sovyet gözlemcileri önümüzdeki dönem, büyük işçi ayaklanmaları bekliyor. İşçilerin "İktidarı istiyoruz" demeleri, SSCB'nin sosyalist bir ülke olmadığını da gösteriyor.

Önümüzdeki dönem, SSCB'de işçi ayaklanmaları yanında, millî hareketlerin yeni boyutlara varması bekleniyor. Özetle kriz, istikrarsızlık, büyük çalkantılar.

İşgücünün fiyatının düşürülmesi, parasız hizmetlerin kaldırılması ve işsizlik anlamına gelen Perestroyka'nın otoriter yöntemlere ve devlet terörüne başvurması kaçınılmaz. Bunun teorisini yapanlar da var. Bu olgu, ayrıca istikrarsızlık etkeni.

Dünya açısından bakarsanız: Sovyet imparatorluğunun krizi ve dağılması barış içinde olabilir mi? Zor!

ABD de, artık kapitalist dünya ekonomisinin önderi değil. Bu önderliği Japonya ve Almanya (veya Avrupa) ile paylaştığı bir sürece ne zamandır girildi.

Malta, iki büyük devletin yeni dünya statükosuna bir tepkileri. Birleştikleri noktalar: Doğu Avrupa'nın Batı ile bütünleşmesini denetim altında tutmak, iki büyük devletin Avrupa'daki nüfuzlarını olabildiği kadar korumaları, Perestroyka'yı kurtarmak, buna karşılık ABD'nin Üçüncü Dünya'daki girişimlerinin önünde SSCB'nin bir engel çıkartmaması. Malta, bu özellikleriyle Batı Avrupa'ya, Japonya'ya ve Üçüncü Dünyaya karşı yapılan bir işbirliği. Eski düzeni sürderme çabası.

Avrupa ve Japonya yeni kuvvet odakları. 1960'tan bu yana beş büyük ekonomi içindeki payları olağanüstü büyüdü. Hele Japonya, artık ABD hakim çevrelerinin başlıca korkusu. ABD'de yapılan araştırmalar, ABD burjuvazisinin Sovyet askeri tehdidinden korktuklarını gösteriyor. Kaldı ki, Japonya birkaç yıldır 1000 deniz mili ötesine askeri operasyon yapacak bir silahlı güç inşa ediyor. Savunma giderleri dünyada üçüncü ve hızla artıyor. Böylece ABD - Japonya rekâbeti askeri boyutlar da kazanıyor.

Avrupa'nın önündeki soru : Acaba birleşen Almanya Avrupa Birliği'nin çekirdeğini mi oluşturacak, yoksa bu birlikte parçalanma etkeni mi olacak? İngiltere ve Fransa kaygılı.

Doğu Avrupa'nın ek refah üretme temelinde kurulan ekonomileri Batı Avrupa işletmeleriyle rekâbet yeteneğine sahip değil. O zaman bütünleşme olanaklı mı? Devlet sübvansiyonlarının, kalkmasına, ücretlerin düşmesine, işsizliğe ayağa kalkan Doğu Avrupa emekçileri nesil bir tepki gösterecek? Rekâbet yeteneği olmayan bir ekonomilere rekâbet yeteneği kazandıracak yatırımları ve teknolojiyi finanse edebilecek büyük güç, Batı'da var mı? Doğu Avrupa, Batı ile bir patlayıcı madde olarak bütünleşiyor. Batı, koynuna bir istikrarsızlık ve çalkantı etkenini alıyor. Doğu Avrupa emekçilerinin özelemlerini Batı kapitalizmi karşılayamaz. Ayrıca Doğu Avrupa'daki millî düşmanlıkların yükselişi, Balkanlaşma büyük sorun!

Dünyada rekabet odağı Pasifik'e kayıyor. Dünya üretim hacminde, dış ticaret hacminde, büyümede, Asya - Pasifik bölgesi öne geçti. Rekâbet de artık orada odaklaşıyor. O zaman Atlantik'teki rekâbete göre biçimlenene NATO - Varşova paktları sorgulanacak.

Kuzey - Güney gelişmesi olağanüstü keskinleşti. Emperyalizmin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki sömürüsü olağanüstü boyutlara vardı. Dış borçların toplamı 1290 milyar doları buldu. Büyük istikrarsızlık etkeni.

Toplam olarak bakınca:

Eski statüko dağılıyor. Eski saflaşmaların yerini yeni gruplaşma ve saflaşmaların alacağı bir sürece girildi. Bu yeni düzenin kurulması barışçı yoldan olmaz. Kapitalizm dünya nizamını kuramada ve kuramaz. Metropoller dışında her yer yangın yeri. Bölgesel savaşlar, çatışmalar. Haritalar kırmızıya boyanıyor.

Dünyada milliyetçilik, dincilik, millî boğazlaşmalar geliyor. Arkada kalan enternasyonalizm yönündeki gelişmenin yerini böyle olumsuz bir süreç aldı. Bu da kapitalizmin çıkmazı.

Sosyal adalet yönündeki eski sürecin yerini

eşitsizlik ve sosyal kutuplaşma, istihdam sürecinin yerini işsizlik, kültürel planda dayanışma ve elbirliği yönündeki gelişmenin yerini bireycilik ve köşe dönücülüğü aldı uluslar arenasında. Bunlar hep istikrarsızlık ve boğazlaşma etkenleri.

Kapitalizmin üretim, tüketim ve sanayileşme modeli, doğayı yıkıma uğrattı. Tempolu çalışma ve bireyselleştirme, insanları deli ediyor. İnsan kirlenmesi, doğa kirlenmesi kadar büyük bir sorun. Doğa ve insan krizine kapitalist sistem içinde çözüm yok. Çünkü kaynağı, bireysel rekâbet ve kâr.

Paradoks gibi gelecek, fakat insanlık piyasanın çok kutsandığı bir dönemde, aslında ancak büyük kolektif ve kamusal projelerle çözebileceği sorunların eşliğine gelmiş.

Refah ve mutluluk normlarının sorgulanacağı bir çağa giriyoruz. İnsanlık bir enayiler toplumu olabilir mi?

Öte yandan gelişen teknoloji, bireysel çıkar sistemi tarafından boğuluyor, öte yandan bireysel çıkar sisteminin temelini de oyuyor. Malların kıtlığından kaynaklanan paylaşım kavgalarının temelini sarsan bir süreç de önümüzde.

İstikrarsızlık ve çalkantılar var dünyanın önünde. Ama bu dönem kapitalizmi aşan çözümleri de bağrında taşıyor.

BAŞKAN - Teşekkür ederim Sayın Perinçek.

Objektif bir saptama yapmak istiyorum: Sayın Perinçek, Sovyet ekonomisi dünyanın ikinci büyük ekonomisi olduğunu beyanlarında belirlediler, bu doğrudur. 1960'larda ve büyük ölçüde sonraları da büyük bir sanayi devleti olduğu doğrudur. Yalnız doğru olmayan bir şey var; "Geri Çarlık ekonomisi" tabirini kullandılar, 1917'de harekete geçen yeni sistemle aldığı miras geri bir ekonomi değildir. Rakamlar objektiftir. Çarlık ekonomisi, dünyanın dördüncü büyük sanayi devletidir. Dördüncü büyük sanayi devletinden ikinci büyük devlet olmaya yükselmiştir.

Bu saptamadan sonra sözü Sayın Yarmen'a bırakıyorum.

TOLGA YARMAN - Teşekkür ederim efendim.

Sayın Başkan, sayın üyeler, ben de İktisat Mezunları Cemiyeti yönetimine, bir iktisatçı olmama rağmen memnuniyetimi belirterek sözlerime başlamak istiyorum.

Sevgili büyüğümüz Mahmud Dikerdem, fizik için madde ideolojisi deyimini kullandılar, bu çok hoşuma gitti, çünkü bir atom mühendisi olduğumu hepimiz biliyorsunuz sanırım, herkes biraz kendi terimleriyle konuşma ve düşünme eğilimini taşıyor, doğrusu ben de sosyoloji için toplum fiziği diyorum, o arada politika için belki entrika fiziği diyebiliriz. Aslında öyle değil, hatta ben politika için

ben geleceğin mühendisliği diyorum, fevkalade saygın bir olaydır, bizde kullanılan mananın çok dışında olarak. Belki en sonunda söylemem gereken bir hususa hemen dikkatlerinize çekmek istiyorum:

Burada iki gündür burada izlediğimiz ve içtenlikle anlatılan tüm yumuşama inançlarının, düşüncelerinin yanı sıra hâlâ daha dünya nükleer çılgınlık dengesini maalesef var saymaktadır. Yumuşama inancını, cesaretini ümidini bahseden sözünü ettiğimiz nükleer silahlar, Avrupa'dan orta menzilli olarak kaldırılan nükleer silahlar, tüm nükleer dengeyi aşağı yukarı yüzde 6'sı kadardır. Daha birçok yerde ve bugün Türkiye'de, bulunmaktadır. Daha birçok yerlerde karşılıklı olarak mevzilenmiş on binlerce nükleer başlık tetikte tutulmaktadır.

Olayların bir dönemeç noktası olarak Yıldız Savaşları belirtilmiştir. Bunun yanlış olmayacağını düşünüyorum. Yıldız Savaşları, malum, karşılıklı imha yetisi caydırıcılığının, karşılıklı imha kesinliğinin meydana getirdiği caydırıcılık tırmanışının uzantısında meydana gelmiş bir silahlanma oluşumudur. Hepiniz biliyorsunuz Sovyetler Birliğinden, ki Amerika başlattığı için böyle söylüyorum, Sovyetler Birliğinden kalkacak nükleer başlıklı füzelerin daha kalkış anında, birkaç saniyede, uzaydan haber aldıktan sonra, onları uzaya kurulacak lazer kalkanlarının ateşlenmesi suretiye yok etmeyi amaçlayan bir projedir.

Bu noktaya nasıl gelinmiştir. Hafıza tazeleme işi yararlı olacaktır. Bugün hâlâ daha var sayılan askeri ve siyasi dengenin karşılıklı imha kesinliğinin caydırıcılığı dengesi olarak yürürlükte bulunduğu anımsamamız yerinde olacaktır. Yıldız Savaşları bunun son aşamasıdır. 1945'te atom bombası patlatılmıştır. Çok geçmeden Sovyetler Birliği bir reaksiyon olarak atom bombasını yapmayı başarmıştır. Arkasından bundan yüzlerce kat büyük bir silah olan hidrojen bombası yapılmıştır. Bu bomba teknik olarak atom bombası patladıktan sonra hidrojen bombası patlatılır ve arkasından taşıyıcıların yapılması, yani kıtalararası taşıma durumunda olacak balistik füzelerin yapılması aşamasına gelinmesi gerekmiştir. Burada da doğrusu çok büyük başarılar kaydedilmiştir. Buradan yavaş yavaş uzaya tırmanılması teknik birikimle olmuştur. Arkasından kıtalar arası balistik füzeleri savmak üzere, füze savarlar üzerinde çalışılmıştır. Bunlar ilk gündeme geldiği zaman nispeten teknik olarak aşamalı füze savar sistemini ise Sovyetler Birliği Moskova'yı korumak gündeme getirmiştir, Amerika ayağa kalmıştır ve "Bunu yapmayın, sizin zırhınızı delmek zorunda kalacağız" demişlerdir. "Dengeyi bozuyorsunuz" demişlerdir ve karşı taraf bunu savunma çerçevesi içerisinde değerlendirmişlerdir ve Amerikan'ın karşı olmasına rağmen sistemi geliştirmeye çalışmıştır. Bunun üzerine tabii karşılıklı olarak fü-

ze savar sistemleri hayli gelişmiştir. Daha neler yapılmamıştır ki, saçma başlıklara benzer kavramlara girilmiştir, yani füze savar istemlerini aldatmak üzere düşman semalarına girerek, üçü, beşe saçılacak nükleer başlıklar üzerinde durulmuştur. Bunlar saçılınca füze savarlar belki bunlardan ancak birkaçını imha edebileceklerdir, ama yine de birkaç tanesi de işlerini görebileceklerdir. Bu da tabii bir tarafın öteki tarafa olan üstünlüğünü gerçekleştirmek durumunda olacaktır. Bunun üzerine daha taşın evvel nükleer füzelerin atıştan evvel imhasını önlemek için karşılıklı siperler kurulacak, kilometrelerce uzunluğunda tüneller kazılarak sürekli olarak hareket ettirilmesi teknik noktasına gelindi. İnılmaz buluşlar ortaya gelmiştir. Ancak, bütün bunların uzantısında 1972'de ilk kez, aradan zaman geçmekle beraber nükleer silahların sınırlandırılması, tırmanışın sınırlandırılması anlaşmalarıyla taraflar bir şeyi idrak etmişlerdir. Aradan geçen yıllar sonra - çok ilginçtir - ancak bir şey idrak etmişlerdi; o da şudur: Silahlanmanın sonu yoktur.

Karşılıklı olarak savunma yeteneklerinin artırılması dahi aslında karşı tarafa hasmane bir tehdit olarak yansımaktadır. Dolayısıyla erken haber alma cihazları dahil bütün savunma imkânları sınırlandırılmak zorundadır. Bu noktaya neden sonra gelinmiştir. Ancak, buna rağmen 1979'dan tam dört yıl sonra Yıldız Savaşları konsepti bu kavramın hilafına gündeme gelmiş ve ilave bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Yıldız Savaşları ilk olarak çıktığı zaman, bir çoğumuz Amerikan halkının doğal savunma hakkıdır diye düşünmüştüzdür. Tabii bir tarafta doğrusu öngörülmemiş olsa da bir kaza meydana gelerek nükleer başlıklar havalandıysa, işte uzaya geriyecek bir lazer kalkını aracılığıyla gayet sık, centilmence bir uzay hamlesiyle Amerikan nükleer başlıkları vurarak, onları imha edecek ve karşı tarafa bu son olsun diyebilecek, size karşı aynı davranışa girmiyorum, ama bakın size benim sizi imha etme yeteneğim var diyecekti. Bu bakımdan ilginç bir tez olarak gündeme gelmişti ve bunu mazur karşılamak için bir sebep yok gibi. Andropov "Bu saldırgan bir tavidir" dedi ve zannediyorum iki üç gün sonra düşündük ki, neresinde bunun saldırganlık dedik. Aslında Moskova'nın 1967'deki gibi bu gayet barışçı bir yaklaşımdır, işte semalarımızı koruyoruz, normal olarak da elbette korumak gerekir derken, ortaya koyduğu felsefenin tamamen aynı idi, fakat çok daha üst boyuttaki bir yaklaşımla gündeme gelen bir teknik değişme idi bütün bunlar. Bakın nasıl bir saldırgan bir kıvamda bulunabiliyor, bu yıldız savaşları nezdinde ortaya getirilebilecek bir teknik oluyor. Eğer saldırıyı Sovyetler başlatırsa, yani Amerika başlatmazsa, güzel, uzayda gayet sık bir lazer hamlesiyle karşı tarafın hamlesini kesebiliyorsunuz, ama eğer hiçbir güvence olmadan nükleer saldırıyı Amerika

başlatırsa, o takdirde karşı tarafı vuruyor, buna karşılık caydırıcılık çerçevesinde Sovyetlerin söz gelişi yapacağı karşı mukabil taarruzu ise uzayda kesmek şansına sahip oluyor. Dolayısıyla yok etme şansına sahip oluyor. Moskova bunun fevkalade saldırgan bir gelişme olduğunu gündeme getirmişti.

Değerli dostlar, sevgili öğrenciler, insanlık tarihinde silahlanmanın herhalde çok antropolojik bir süreç olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu doğrudur. Bu son dönemde atomun çekirdeğine olağanüstü bir egemenlik kurarak ve her biri ötekinden daha üstün başarılar sergileyerek, adeta en olmayacak birtakım buluşlar sergileyerek geliştirilen silahları, herhalde önümüzdeki yüzyıl başındaki tarihçiler dahiyane bir ahmaklık olarak nitelendireceklerdir. Bu kadar dahiyane, ama bir barış güvercini yakalayabilmek için bu kadar ahmakça, bütün dünyayı yüz, iki yüz defa tahrip edecek kadar silahı karşılıklı kurmuşlardır. Yalnız biz tabii yalnız Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletlerinden bahsediyoruz, olay bundan ibaret değildir. Bu noktaya da gelmek istiyorum. Aslında Avrupa'da Fransa'nın ve İngiltere'nin de birer nükleer devlet olduğunu akıldan çıkarmamak yerinde olacaktır. Dolayısıyla bu gelişmeyi bencil birtakım iştah ve korkuların, tutkuların uzantısında meydana gelmiş bir insanlık basireti olarak adlandırmamız yanlış olmayacaktır. Bu kadar çok silahın meydana getirilmesi, karşı tarafın silahlarını bir saldırı öncesinde yok etme anlamını taşımaktadır. Bu da bir gerçektir.

Bu son aşamada meydana gelen gelişmeleri doğrusu netice itibarıyla son toplamda bir batı üstünlüğü olarak adlandırmak çok abartmalı olmayacaktır. Çünkü, Gorbaçov'un bütün barışçı taraflarını kendi çevresindeki çalışma arkadaşlarına da bağlayabiliriz, çünkü bu kadro hareketidir. Barışçı yaklaşımlarının ve karakterlerinin samimi olmalarına rağmen ve o arada tabii teknolojik tikanıklıklarının da böyle bir harekete, yaklaşıma mecbur bırakması olgusu saklı olarak şunu hemen anımsamak yerinde olacaktır ki, Yıldız Savaşları projesi hâlâ daha yürürlüktedir. Sovyetler Birliğinin aşamalı barış taarruzlarına karşı Yıldız Savaşları projesi kartı Amerikalıların elinden alınması başlanmamıştır. Bunda biraz da Avrupalıların parmağı vardı; çünkü, Avrupa'da İngiltere'nin, Fransa'nın Federal Almanya'ya ayrı ayrı menfaatler çerçevesinde odaklanmış bulunduklarını görmezlikten gelmemek yerinde olacaktır. Federal almanya nükleer devlet değildir, ama Fransa ve İngiltere ayrı ayrı nükleer devletlerdir. Bu manada sosyalist Mitterrand'ın hükümette bulunduğu bir sırada Gorbaçov'un Yıldız Savaşlarına karşı Amerika'ya dönük olarak işbirliği teklifi, Moskova'nın Paris'i ziyareti sırasında ve belki de bir ölçüde diplomatik nezaket kurallarını da aşarcasına Mitterrand tarafından reddedilmiştir.

Değerli arkadaşlarım beni bağışlarsa, her şeyin kapitalizm sosyalizm çatışmasından ibaret olarak değerlendirmenin yanlış bazı modellere bizi götüreceğini düşünüyorum. Bu çatışma kanaatimce fevkalade ternel bir çatışmadır, ille de gözardı edilmemelidir, ama her şeyi bu açıdan algılamamız doğru olmayacaktır.

Bu meyanda özellikle Batı Avrupa Ülkeleri inanılmaz bir ders vermişlerdir tarihte, Federal Almanya'dan başlayarak, İskandinav ülkeleri, Fransa'sı, Hollanda'sındaki kamuoyu hareketleri nükleer caydırıcılığı alt eden başka bir silahı gündeme getirmiştir. Bu da, demokratik caydırıcılıktır. Demokratik caydırıcılık; insanlar, kadınlar, analar çocuklar yollara dökülerek kordonlar meydana getirmişler, el ele tutunarak kilometrelerce uzunlukta kordonlar meydana getirerek, "Dünyanın mahvına tanık olmasını istemiyoruz, nükleer silahları istemiyoruz" demişlerdir. Bu manada zannediyorum ki, barışçı yaklaşımın çok önemli sonuçları da olmuştur. Aslında barış en az savaş kadar entegre, karmaşık bir kavram olarak düşünülmezse barışın sağlanamayacağını ayrıca düşünüyorum. Barışın kurumlaştırılması, yani demokratik caydırıcılıkla beraber, zannediyorum bundan böyle insanların, toplumların bilinçlenmeleri, olayın ne manaya geldiğini idrak etmeleri uzantısında meydana gelebilecek bir gelişmedir.

Özellikle Sovyetler Birliği'nin zannediyorum ki, teknolojik bir tıkanmaya geldiği vurgulanmak zorundadır. Sayın Koçman'a ancak bir ölçüde katılıyorum, gerçekte katılamıyorum. Sovyetler Birliği finans sorunu ile karşı karşıya değillerdi, Sovyetler bir ileri teknoloji sorunuyla karşı karşıya değillerdi, Sovyetler bir ileri teknoloji sorunuyla karşı karşıya bulunmaktaydılar. Lazer teknolojisinde, bilgisayar teknolojisinde, robot teknolojisinde geri kalmışlardı. İster istemez silah donanımlarında bilgisayar gerekiyordu ve doğrusu ABD kadar ileri değillerdi; dolayısıyla Sovyetler Birliği daha doğrusu brute force'la Sovyetler Birliği bir süper devlettir, bunu unutmamak gerekir; ancak, çok ileri teknoloji söz konusu olduğunda karşısına gelen tehdidi ancak yine kaba kuvvetle, daha çok nükleer başlık üreterek karşılamak durumundaydılar.

Yeni bir Avrupa'ya doğru gidildiği bir vakıadır. Bundan sonraki bölümlere ayrıca değineceğim. Bir süper Avrupa yaratılmak istenmektedir. Hatta bir manada Sovyetleri bir bütün olarak değil, ama Rusya'yı ithal edecek bir Avrupa'ya doğru diyebiliriz. Bir yanda ABD öbür yanda Japonya rekabetiyle, 1960'larda başlayan amerikan tehdidiyle başlayan, de Gaulle zamanında Çin'i tanıyış, Avrupa birliğinin ilk ortaya atılmasının uzantısında, yeni bir süper Avrupa'ya doğru gidilebileceğini düşünüyorum. bu anlamda Yalta'dan Malta'ya geliştirilmesi iyi değerlendirilmelidir. bunu bir maskaralığa de-

ğil de insanlığın mutluluğuna dönüştürülmesi için bundan böyle demokratik birtakım atılımlarla girişimlerde bulunulması önemli bir husus olarak çağırıyor.

Biz ülke olarak çok iyi bir seyirciyiz, müthiş uslu bir seyirciyiz, hatta biraz daha fazla olarak ipnoza gelmiş, bir türlü çıkamayan bir toplumuz Teşekkür ederim (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Yarman, teşekkür ederiz.

9 Mart 1990 (Öğleden sonra)

Değişen Dünya'da Türkiye'nin Yeni Jeo - stratejik Konumu

Oturum Başkanı : Esat ÇAM

Panelistler : Atilla ERALP

İlter TURAN

M. Süreyya YÜKSEL

Değerli konuklar, İktisatçıların 15'inci haftasının 2'nci gününün 3'üncü oturumunu açıyorum. Bugün, "Değişen dünyada Türkiye'nin yeni jeostratejik konumu" üzerinde konuşacağız. Bilindiği gibi değişen dünya dediğimiz husus tamamiyle Avrupa kıtasını ilgilendiren bir husustur. Biz de Türkiye olarak Avrupa Konseyi'nin bir üyesi ve aynı zamanda Avrupa Topluluğunun ortak üyesi sıfatıyla bu toprak parçasında bulunduğumuzdan dolayı son derece önemli birtakım durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu jeostratejik konuma dayalı olarak yapılacak olan incelemeler, arkadaşlar tarafından enine boyuna dile getirilecektir. Yalnız bu arada son derece önemli bir husus da; Sovyet Sosyalistler Cumhuriyetler Birliğinin Büyükelçisi Sayın Çernişev bu konuyla ilgili yorum yapacaktı. Ancak, kendisinin görevi nedeniyle ani bir durum ortaya çıktığından, Ankara'ya gitmek zorunda kaldılar. Bu durum nedeniyle de, özellikle başta Cemiyetten ve sizlerden özür diliyorlar.

İlk olarak sözü Sayın Atilla Eralp'e veriyorum.

ATILLA ERALP - Teşekkür ederim sayın Başkan.

Her şeyden önce sözlerime şu gözlemlerle başlamak istiyorum : Ülkelerin jeostratejik konumları,

yerleri, önemleri, uluslararası ortam içinde tanımlanırlar. Bu anlamda jeostratejik önemleri sabit değildir, coğrafya ülkelerin bu konumlarını belirlemekte önemlidir. Coğrafyanın algılanması uluslararası ortam içinde olur, bu ortam içinde de algılanması uluslararası ortam içinde olur, bu ortam içinde de algılanma değişiklik gösterebilir. Bu çerçevede İkinci Dünya Savaşından sonra oluşan sisteme baktığımız zaman; Türkiye'nin jeostratejik önemi batının *containment*, çevreleme stratejisi çerçevesinde belirlenmiştir. Bu belirlenme ile, batı ittifakı içindeki bu belirlenme ile Türkiye'nin içindeki durum arasında bir denge oluşmuştur, yani batı ittifakının belirlenmesine etkin, toplumsal güçler de katılmışlardır. Bu çerçeve iç dünya ile dış dünya arasında bir buluşma söz konusu olmuştur. İç gruplar açısından Türkiye'nin jeostratejik öneminin önemli yardım uzantıları da hesaplanmıştır bu buluşmada. Yaşadığımız günlerde blokların çözülmesi sürecine hızla girdiğimiz bir ortam yaşıyoruz. Ancak, Türkiye'nin stratejik öneminin hâlâ aynı şekilde devam ettiği şeklinde görüşler bugün Türkiye'de ileri sürülebilmektedir.

Bu çerçevede şu gözlemi yapmak istiyorum: Gelişen uluslararası ortam ile ve değişen uluslararası ortam ile bloksuzluğu giden ortam ile Türkiye'nin arasında tartışma çerçevesinde bir kopuk-

luk ortaya çıktı. bu çerçevede stratejik öneme gelinmesi, vurgulanması, uluslararası sistemdeki çok önemli gelişmelerin gözardı edilmesine ve gelişen ortam içinde Türkiye'nin dış politikasının ve güvenlik ilişkilerinin yeniden tanımlanması gerekirken, stratejik öneme verilen bu aşırı önem, bu tip yeni tanımlamaları erteleyici ve hatta engelleyici bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Burada vurgulamak istediğim: Uluslararası sistemle aramızda belli bir kopukluk ortaya çıkmasıdır. Bu durumun ortaya çıkması nedendir? Galiba şöyle bir gözlem yapamak durumundayız: 1977 - 1978'den sonra gelişen ve 1980 - 1985 dönemine damgasını vuran soğuk savaş ve Türkiye'nin hızlı bir şekilde soğuk savaş ortamına entegre olması, stratejik önem tartışmalarının 1980'lerin başında ortaya çıkmasında son derece önemlidir. Hatırlarsanız, özellikle Sovyetlerin Afganistan'ı işgali, İran'da şahın devrilmesi, Körfezsavaşının başlamasıyla, bu gelişmelerle, Türkiye'nin bölgedeki önemi 1980'lerin başında hızla artmıştır.

Böyle yaşanan bir dönemden sonra, uluslararası ortamdaki yeni gelişmelere, bloksuzluğa giden ortama ayak uydurabilen ve geçişi yapabilmek, Türkiye açısından son derece zor olmaktadır. Bu çerçevede 1980- 1985 döneminde Türkiye'nin uluslararası yaşama tarzı ve aynı dönem içerisinde Türkiye'nin uluslararası ortama entegre oluş tarzına stratejik önem meselesinin tekrar vurgulanması, yeni gelişmeler çerçevesinde politikaların oluşturulmasını son derece zorlaştırmaktadır ve neredeyse süreklilik kazandırmaktadır.

Belki denilebilir ki, batı ittifakı için geçici olarak Türkiye'nin stratejik önemi tekrar ortaya çıkarken - 1980'lerin başında- Türkiye'de stratejik önem çerçevesindeki tartışmaların bir süreklilik kazanması için tekrar uygun bir ortam oluşturmuştur. Oysaki, 1980'lerin başını dikkatli bir şekilde incelediğimiz zaman, Türkiye'nin stratejik öneminin batı ittifakı için bile eskisi gibi algılanmadığını gösterecek önemli gelişmelerin söz konusu olduğunu görebiliriz.

Ne gibi gelişmeler olmuştur; bunlara bakmak istiyorum: Bu konuyu anlamak için birkaç hususa değinmek lazım. Her şeyden önce batı dünyanın 1970'lerden itibaren hızla çok kutupluluğa gittiğini gözlemlemekteyiz. Bu çok kutupluluk içerisinde baktığımız zaman, Amerika'nın ve Avrupa'nın Türkiye'ye olan bakışları farklılaşmıştır. Amerika 1980'lerin başında neredeyse 1950'lerdeki gibi stratejik önem çerçevesinde ve özellikle Ortadoğu bölgesel stratejik öneminin arttığını vurgulayarak yaklaşırken, Avrupa'nın bakışında Türkiye'nin stratejik önemi ikinci plana itilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede 1950'lerden farklı olarak değerlendirilmektedir. Hepini-

zin hatırladığı gibi 1950'lerden farklı olarak değerlendirilmektedir. Hepinizin hatırladığı gibi 1950'lerde Avrupa Topluluğu neredeyse NATO'nun bir uzantısı olarak değerlendiriliyordu ve o anlamda Türkiye'nin bir uzantısı olarak değerlendiriliyordu ve o anlamda Türkiye'nin de Avrupa Topluluğuna başvurması ve bunun kabul edilmesi hem Amerikalılar tarafından hem de Avrupalılar tarafından benimsenmişti. Ancak, 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında Avrupa'nın Türkiye'ye bu bakışı değişmiştir ve esasında Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile ilişkilerini, 1980'ler içinde yaşadığı ilişkilerine baktığınız zaman, Avrupa Topluluğuna başvurunun tıkanmasındaki önemli faktörlerden birisi bu olmuştur, yani Avrupa Topluluğunun Türkiye'ye bakışındaki önemin artık ikinci plana gelmesi, başka faktörlerin artık Avrupa Topluluğunun bakışında ağırlık kazandığı görülür. Ancak, biz bu çok önemli süreci, yani batı içindeki bu farklılaşmayı ve batı içindeki bu farklılaşmayı ve batı ittifakının farklı davranmasını bir anlamda gözardı etmişizdir. Bu yaşanan önemli bir süreç olmuştur. Stratejik önemin Türkiye'nin dış politikasında çok önemli bir kavram olarak vurgulanması ve ikinci olarak, Doğu - Batı ilişkileri hızla gelişirken ve Doğu Blokundaki ve Sovyetler birliğindeki gelişmelerin gerisinde kalmamıza ve bunları izleyemememize ve bunları bir anlamda yakından takip edemememize yol açmıştır.

Esasında üniversitemize bile baktığımız zaman, Doğu Avrupa ile ilgili olarak, Sovyetler Birliğiyle ilgili olarak çalışan insanlarımız son derece azdır ve bunun da belki azlığına Türkiye'nin uzun yıllardan beri hep bu jeostratejik kavram içerisinde olaya yaklaşmasının önemi vardır.

Son zamanlarda ortaya çıkan Azerbaycan olayları esnasında da en azından popüler düzeyde, ama resmî düzeyde de Dışişleri Bakanlığı çok dikkatli olmasına rağmen, hükümetin içinde bu konuda farklılıklar söz konusu olmuştur; burada tekarar yine Sovyetler Birliğine eski bakışlarının belli ölçülerde etkisini gösterdiğini hepimiz görmüşüzdük. Oysaki, batı dünyasındaki gelişmelere ve dünyadaki gelişmelere baktığımız zaman artık Batı için Sovyetler Birliğinin istikrarı son derece önem kazanmışken ve Batı 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başındaki dönemden farklı olarak, artık Sovyetler Birliğinin istikrarına son derece önem kazanmışken ve Batı 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başındaki dönemden farklı olarak, artık Sovyetler Birliğiyle ilgili yeni stratejiler geliştirirken ve bunların içinde galiba son zamanlarda hepimizin bildiği Doğu Avrupayı ve Sovyetler Birliğini dünya ekonomisine entegre etmek, dünya sistemine entegre etmek son derece önem kazanmışken ve bu anlayış içerisinde Sovyetler Birliğinin istikrarı batı için

önem kazanmışken, Türkiye bu meseleleri de stratejik önem çerçevesinde geleneksel anlayışına önem verdiği için yakından takip edememe durumuyla karşı karşıya kalmıştır.

Üçüncü önemli bir faktör şudur: Bu kavramın Türk dış politikasında aşırı vurgulanmasından dolayı dünyada son zamanlarda yaşanan ve ekonomiyi güvenlik ilişkilerinin yeniden tanımlanması tartışmalarının önem kazandığı bir ortamda, biz bu tartışmaların da uzağında ne yazık ki kalma durumundayız. Baktığımız zaman dünyada silahsızlanma yarışı içinde kaynakların daha çok ekonomiye kanalize edilmesi önem kazanmışken, askeri olmayan faktörlerin etkisi artmışken, bizde 1980'ler içinde ekonomik tartışmalar son derece önem kazanmışken, ekonomi meseleleriyle, güvenlik sorunları arasında ne yazık ki ilişkiler kurulmamıştır. Oysaki, dünyadaki tartışmalar baktığımız zaman, tartışmaların belki de odak noktalarından birisi ekonomi ile güvenlik sorunları arasındaki ilişkiler olmaktadır. Bu çerçevede belki 1980'lerde Türkiye ile uluslararası bu kopukluğu değerlendirdiğimiz zaman, Türkiye'de hepimizin yakından izlediği 1980'ler boyunca dünya entegrasyon daha çok ve ağırlıklı olarak, ekonomik entegrasyon çerçevesinde alınabilir, yani bu boyuta ağırlık verilmiştir. Oysaki, bu tartışmalara baktığımızda ekonomik entegrasyon meselesinin yanı sıra - Oradaki tartışmalar da bu boyutta önemli - tartışmalarda siyasi meselelerini, demokrasi üzerinde olan tartışmaları ve güvenlik üzerindeki meselelerin son derece önemli olduğunu gözlemekteyiz. Oysa ki, dünya Türkiye'nin entegrasyonunu tartışmalarında ne yazık ki, daha çok ağırlık ekonomik entegrasyonun ne şekilde olacağı şeklinde olmuştur.

Diğer bir konu: Blokların çözüldüğü bu ortamda ve çok kutupluluğa geçilen bu ortamda, Türkiye'nin dış politikaya yönelişinde eski stratejik önemdeki bakışını devam ettirmesi ne getirecektir, yani bu anlayış Türkiye'yi nereye götürüyor Son günlerdeki gelişmeler baktığımız zaman stratejik önem tartışmasında vurgunun, Türkiye açısından global sistemden Orta Doğu bölgesine kaydığını gözlemekteyiz. Özellikle de Amerika'nın geliştirme durumunda olduğu Ortadoğu politikasında, Türkiye'nin bölgesel öneminin artmakta olduğu vurgulanmaktadır Bu tartışma esasında yeni bir tartışma değil, bu tartışmanın ortamı 1980'lerin başında çizildi. 1980'lerin başında yeniden soğuk savaş ortamı oluşurken, Türkiye'nin bölgesel öneminin artmakta olduğu vurgulanmaktadır. Bu tartışma esasında yeni bir tartışma değil, bu tartışmanın ortamı 1980'lerin başında çizildi. 1980'lerin başında yeniden soğuk savaş ortamı oluşurken, Türkiye'nin bölgesel öneminin arttığı ve Türkiye'nin bölgede stratejik konumunun olduğu vurgulandı ve bu çerçevede Türkiye'ye bölgede önemli fonksiyonlar verildi.

Ancak, o dönemdeki tartışmalarda Türkiye'nin bölgesel stratejik önemi, NATO stratejileri çerçevesinde tartışılıyordu ve NATO'nun Ortadoğu ile ilgili yeni sorumluluklar alabilir mi? Alan dış sorumluluklar NATO için önemli midir değil midir; tartışmaları çerçevesinde oluyordu. Bugün gelinen noktada şunu söyleyebiliriz, NATO'nun özellikle Avrupalı üyelerinin, NATO'nun alan dış sorumluluklar alınması meselesine çok yakın bakmayacaklarını düşündüğümüz zaman ve NATO'nun gittikçe askeri bir ittifak olmaktan siyasî bir ittifak olma sürecinde girdiğini göz önünde tuttuğumuzda şöyle bir soru akla geliyor. Acaba Türkiye ile Amerika arasındaki ikili ilişkiler mi önem kazanacaktır? Ortadoğu meselesinde ve Ortadoğuya yönelişte Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkiler mi önem kazanacaktır? Bu anlamda Türkiye'nin jeopolitik konumu şimdiye kadar global bir şekilde tanımlanan jeopolitik konumu acaba global değil de bölgesel olarak mı tanımlanacak? Son gelişmeler bu çerçevede bazı oluşumların olduğunu göstermektedir. Dediğim gibi bunun belli bir oluşma ortamı da vardır. 1980'lerin başında Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 1982 yılında bildiğiniz gibi mutabakat belgesi imzalanmıştır ve bu çerçevede Doğu Anadolu'da çeşitli ona yakın havaalanının modernizasyonu, yeni havaalanları yapılması gibi, Ortadoğuya yönelik olabilecek bazı gelişmeler olmuştur.

Şimdi gelişen ortam içinde ve Türkiye'nin global bir anlamda jeopolitik konumu sarsılırken, Amerika ile ilgili ilişkiler çerçevesinde bölgeye yönelme söz konusudur. Belki sözlerimi, bu kısımdaki sözlerimi şöyle bir gözlemlerle bitirmek istiyorum. Oysa bu gelişmeler söz konusu iken Avrupadaki yeni ilişkilere katılabilmek için yeni oluşan Avrupa'ya katılabilmek için artık stratejik önem bir anlamda saplantısından ve bunun Türk dış politikasında yarattığı olumsuz etkilerden kurtulabilmek ve bunların aşılabilmesi gerekmiyor mu? Benim izlenimim, Türkiye'nin yeni dış politikasını oluştururken, yeni güvenlik anlayışını oluştururken, şimdiye kadar Türk dış politikasını oluşturan ve temel yöneliş olan stratejik konum meselesinin artık aşılabilmesi önem kazanmaktadır. Bir anlamda global sistemde oluşan yumuşamayı bölgeye taşıyabilmek için de bu gereklidir. Çünkü, global sistemde belli bir yumuşama oluşuyor ama Ortadoğu sisteminde, alt sistemde ve bölgemizde ilişkiler oldukça gergin bir ortam içindedir ve gergin ortamın devam etme potansiyeli son derece ağırlıklıdır. Türkiye'ye bu anlamda belki de çok, son derece kritik bir rol düşmektedir. Bu rol de global sistemde oluşan yumuşamayı bölgesel plana taşıyabilmek. Ancak, bu son derece galiba Türkiye'de yaşadığımız iç ortam açısından düşündüğümüzde son derece zor, son derece sorunlu bir oluşumdur, belki potansiyel olarak vardır ama siyasi olarak olması, oluşması ko-

lay değildir. Belki de şöyle son bir cümle ile bitirmek istiyorum.

Böyle bir yönelişin, son derece gerekli olan böyle bir yönelişin ortaya çıkması için, Türkiye'deki iç dengelerin, bakışların belki de yeniden tanımlanması zamanı artık gelmiştir.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Eralp'e ilginç tebliği için teşekkür ederim.

Yalnız konuşmasını yaparken geleceğe matuf bir şey aklıma geldi, özellikle Türkiye'nin stratejik öneminin ileride azalabileceği durumunu ortadan kaldırabilecek bir husus varsaydı. Şöyle ki değişen dünyamız biraz önce de belirttiğim gibi Avrupa dedik, Avrupa'da Doğu, Batı yakınlaşıyor, sistemler değişiyor, sabah da vurgulandı bu ve ortaya bir Almanya sorunu çıkıyor ve bu Almanya sorunu her iki bloku, yakınlaşmak isteyen blokun ters yönde birleşmelerinde mutabıklar fakat ters yönde bir çözüm ortaya koyuyorlar. Şöyle ki, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Almanya birleşir fakat NATO'dan ayrılır. Batı Almanya birleşir fakat NATO'nun içinde kalır diyor. Dolayısıyla ters yönde iki çözüm. Varsayım: Almanya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin öngörmüş olduğu gibi bloktan, NATO'dan ayrılıp, tarafsız bir ülke olduğu varsayımında ekonomik açıdan son derece güçlü bir ülke, Batı'nın her ne kadar Avrupa Topluluğu içinde Almanya'yı tutmak arzusu olacak ise de, devam edecek ise de bu arzuyu birleşik Almanya kendi ulusal çıkarları açısından Avrupa Topluluğu bünyesi içinde değil Doğu Avrupa ülkelerine yönelmek suretiyle kendi hâkimiyeti altında özellikle Prusya gibi her ne kadar Batı Almanya parlamentosu bir güvence veriyse de sınırları gözden geçirme eğilimimiz yoktur, garanti veriyoruz Polonya'ya demişlerse de kökenleri olan Prusya'yı tekrar alabilmek arzusu ancak ekonomik ilişkilerin güçlenmesi ve bu güçlendikten sonra da birtakım tavizler alabilme yoluna gitmesi acaba mümkün olmaz mı ve böyle bir şey olduğu varsayımından yani Birleşik Almanyanın önderliği altında bir Doğu Avrupa grubu ortaya çıkacak olursa Avrupa Topluluğunun karşısında o zaman öyle zannediyorum ki Türkiye'nin stratejik önemi son derece artacaktır ve şu anda bize sırt çeviren tabir caizse Avrupa Topluluğu Akdeniz'deki devamlılığı sağlamak amacıyla, ki yine stratejik, Akdeniz'deki devamlılığı sağlamak ve Akdeniz'e tam hakim olabilmek ve Almanya'nın Ortadoğuya inmesini engelleyebilmek için Türkiye'ye büyük tavizler verip aman tam üyemiz ol diye tabir caizse belki biraz aşırı gidiyorum ama yalvarma yoluna gideceklerdir gibime gelir. (Alkışlar)

Efendim, Sayın Hocamız Haluk Ülman Amerika'da olduklarından dolayı toplantıya katılamadılar, bilgilerinize sunarım.

Efendim şimdi sözü Sayın İter Turan'a veriyorum.

İLTER TURAN - Efendim, önce ben de İktisat Fakültesi mezunlar cemiyetinin bir eski İktisat Fakültesi Öğretim üyesini bu toplantıya devet etmiş olmasından dolayı memnuniyetimi ifade etmek isterim. 1983 yılından sonra kardeş bir fakülte olan Siyasal Bilgiler Fakültesine geçmiştim; fakat her zamanki gibi İktisat Fakültesi, bu arada Mezunlar Cemiyeti de bunun bir kardeşlik ilişkisi olduğunun bilincinde olarak fakültenin mensuplarını aralarına katıyorlar ve memnuniyetle müşahade ediyorum ki bu katılma sadece eski bir İktisat Fakültesi öğretim üyesi olarak benim şahsımda değil, dinleyiciler arasında Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerini de gördüğüm için öğrenciler katında da gerçekleşen bir kardeşlik ilişkisi.

Efendim, ben 1964 yılında İktisat Fakültesine girdim, Kürsü Başkanı Esat Çam'la 30 seneye yakın hizmet verdim, yine oturumun başkanı, görüyorsunuz, kendisi çok güçlü bir yöneticidir ve bizleri yönetmeye devam ediyor.

Efendim, değişimden büyüleniyoruz, bütün dünya kendisini bir değişim havasına kaptırmış, büyük değişimler olduğundan söz ediliyor, bu değişimlerin bizleri nerelere götüreceği konusunda tahminler yapılıyor. Belki somut olaylara dayanmayan zihni çıkarımlar üzerinden gidilerek de bir geleceğin resmi çizilmeye çalışılıyor. Ben de bu değişim heyecanı içerisinde biraz duygularıma hâkim olmaya çalışarak, bu değişim içerisinde değişmeyen unsurlar var mı bunlar nelerdir? Önce kısaca bunun üzerinde durmak istiyorum.

Değişim çok büyüleyici buna şüphe yok. Değişmeyen ne var? Görebildiğim kadar Sovyetler Birliği nüfusu 300 milyonu aşkın büyük bir devlet ve büyük bir ekonomi olmaya devam edecektir. Yani parçalanma üzerinde spekülasyonlar yapılıyor gerçi, burada da yapıldı, benim mahdut olduğunu her zaman tespit edeceğim siyasi tarih bilgim, herhangi bir toplumun gönüllü olarak parçalanmasına, ortadan kalkmasına razı göstermediğini bana gösteriyor. Diğer bir deyimle, belki bir sürü eğilim var, ayrılma duyguları var, gazetelerden okuyoruz bunları fakat yine görebildiğim kadar tarihte gönüllü olarak kendisinin ortadan kalkmasına rıza göstermiş bir siyasal varlık bulunduğunu ben henüz görmedim. dolayısıyla şunu ifade etmek istiyorum. Sovyetler Birliği büyük bir devlet olmaya devam edecektir. Bu değişmeyen bir veri olarak hiç olmazsa orta vadede zannediyorum kabul edilebileceğimiz bir şey.

Sovyet askeri gücünün de azaltıldığını gözlemimiz mümkün fakat yine değişimin ne ölçüde bu-

yük çapta olduğu konusunda daha önce ifade edildiği kadar ben emin olamıyorum. Çünkü şu biliniyor ki Sovyetler Birliği asker sayısını, tank sayısını azaltırken, silahlarını modernleştirme politikasını aksatmadan devam ettirmektedir. dolayısıyla bu mutlaka saldırgan emellerin bir tezahürü ya da belirtisi olarak yorumlanmamak gerekir, onu hemen ifade edelim, bu büyük devlet olmanın bir gereği olarak anlaşılmamalıdır zannediyorum daha yerinde olacaktır. Ayrıca Sovyetler Birliğinin Avrupa'daki azalmakta olan askeri varlığının ne şekilde kullanılacağı, konumlandırılacağı, hepsinin terhis edilip veya malzemenin tahrip edilip kullanılmaz hale getireceği de belli değildir. Bu konuda hatta geri çekilen silahların ne olduğu nasıl kullanılacağı konusunda, Batının, ki Türkiye için bir şey söylemeyeceğim, bilgi edinme imkânımızın çok daha sınırlı olduğunu biliyorum fakat çok daha güçlü bilgi toplama ağı olan NATO, Birleşik Amerika gibi ülkelerin dahi bütün bu konularda yeterince ve yeterli zaman içerisinde bilgi sahibi olabileceği kesin değildir. Dolayısıyla birinci değişmeyen unsur özellikle Türkiye açısından önem taşıyor, Sovyetler Birliğinin büyük bir devlet olmaya devam edeceği ve Türkiye ile karşılaştırıldığı zaman güçlü bir devlet olmaya devam edeceğidir.

Sovyetler Birliğinin ikinci bir özelliği daha var. Bir süper güç olması. Yine Sovyetler Birliğinin kendi rızası ile süper güç olma statüsünü terk edeceği düşüncesinde de değilim. Yani süper güç olmak başka devletlerin de arzuladığı, erişmek istediği bir statüdür. Kendi sınırlı gücüne bakmadan Fransa böyle işlere sıvanmaktadır. Fert başına düşen geliri mahdud olmakla birlikte Çin, hatta Hindistan kendisini süper güçler kategorisinde görmeyi arzulamaktadır, o noktaya varmış olan bir devletin bu noktadan gerileme arzusu içerisinde olduğunu ben zannetmiyorum.

Diğer bir deyimle, bundan daha somut bir çıkarımda bulunacak olursak, Sovyetler Birliği önemli ölçüde nükleer ve konvansiyonel silah bulundurmaya devam edecektir. Yine uluslararası sistemde belki orta vadede kolay değişmeyeceğini zannettiğim bir husus daha var. Sovyetler Birliğinin Doğu Avrupa üzerinde kurduğu egemenlik, askeri siyasi ve iktisadi bir egemenlik. Bu egemenlik hemen her alanda zayıflamaktadır. Yani askerler çekilmekte, siyasi egemenlik zaten partilerin mahiyet değiş-tirmesi, ideolojinin birleştirici rolünün zayıflaması dolayısıyla azalmakta, iktisadi egemenlik de bu ülkelerin her birinin kendi iktisadi kurtuluşunu aramaya yönelmesi dolayısıyla yine azalmaktadır. Ancak şunu hatırlatmakta yarar var. Varşova Paktı niye oluştu dediğimiz zaman olaya batı devletleri açısından değil de Sovyetler Birliği açısından baktığınız zaman Sovyetler Birliği aslında güvenlik endişesiyle etrafında bir *cordon sanitaire* dediğimiz bir teh-

ditleri önleme, bir çevresini temiz tutma kuşağı oluşturmaya çalışmıştır İkinci Dünya Savaşı sırasında.

Her ne kadar Batı ülkeleriyle ilişkilerini daha az rekabetçibir şekilde yürütmeye çalışıyorsa da bunun tamamen artık batı ülkelerine hiçbir güvenlik meselesi olmayan bir ülke ile karşı karşıyayız şeklinde yorumlanması gerekmektedir ve dolayısıyla ben Sovyetler Birliğinin Varşova Paktı üyelerini tamamen istedikleri gibi hareket etmesi yönünde bir hoşgörüyü karşılayacak ortama girmiş olduğuna inanmakta biraz güçlük çekiyorum. Varşova paktı üyelerinin Sovyetler Birliğine hasım olarak nitelendirilecek örgütlenmeler içerisinde yer almasını uygun görmeyecektir. Bunun en bilinen örneği ve hemen hemen her gün gazetelerde okuduğumuz örneği de Almanya'nın birleşmesinde NATO'nun saf dışı bırakılması yani Almanya'nın birleşmesinin NATO çerçevesinde olamayacağına dair Sovyet görüşüdür, tabii gücü yetebilirse, onu da söyleyeyim. Çünkü Almanya'nın birleşmesini savaşla durdurabilecek bir konumda değildir Sovyetler Birliği; fakat belirtmeye çalıştığım nokta Sovyetlerin güvenlik endişesi ile Varşova Paktı kurulmuş, başka fonksiyonlar da üstlenmiştir siyasi egemenlik ve iktisadi egemenliği yürütmek gibi, ama Sovyetlerin güvenlik endişesinin tamamen ortadan kalktığı düşüncesinde değilim, değişmeyen bir unsur daha. Hatta bu konuda isteksizce de olsa Sovyetler Birliği ile ilişkilerini devam ettirmek isteyen ülkeler de bulunmaktadır. Yine bunlar arasında kolaylıkla dikkatimizi çeken ülke, zoraki de olsa Almanya'daki gelişmeler karşısında Sovyetlerle olan nikâhını tamamen bozmamayı uygun bulabilecek bir Polonya'dır. Çünkü Alman Başbakanının ve isteksizce yarım ağızla sınırları kesin kabul ettiğini bildirmesini ben de Polonyalı olsam çok inandırıcı bulmazdım.

Efendim, şimdi değişmeyen stratejik unsurlar yanında bir değişmesi zor olan son bir unsura da değinmek istiyorum. Büyük bir ümit içerisinde artık bu toplumların demokratikleştiğini hümmediyoruz. Şimdi efendim, çok kısa vadelerde hüküm vermemek lazım. Biz 1946'dan beri demokrasiye geçen bir toplumun üyeleri olarak bir türlü geçmeyi beceremediğimiz bu sistemin veya kısmen geçmeyi becerdiğimiz bu sisteme geçilmenin ne kadar zor olduğunu belki diğer ülkelerden daha kolay anlayabilecek bir konumdayız.

Şimdi, demokrasiye alışmamış, köklü demokratik gelenekleri olmayan toplumların demokrasiye geçmeleri kolay olmamaktadır. Çünkü insanlar demokrasi ile uyumlu davranacak bir kültür, bir anlayış, bir inanç sistemine sahip olmak durumundadırlar. Bu ülkelerde böyle inançlar henüz ne derecede gelişmiş belli değildir. Sonra şunu da belirtelim. Yani demokrasiye geçiş niye arzulanmaktadır?

Bunların başında iktisadi tatminsizlikler gelmektedir. İktisadi tatminsizliklerde sadece siyasal özgürlüklerle tatmin edilebilecek meseleler değildir. Hatta belki demokrasi karşılanması daha da zor beklentiler yaratmakta ve komünist olmasa da kişisel veya başka türlü diktatörlüklerin zeminini Doğu Avrupa'da şimdiden hazırlamaktadır. Tekrar ediyorum, başkalarına bakmayalım, kendi tecrübemiz zaten Doğu Avrupada neler olabileceği konusunda bize bazı ipuçları vermektedir. Bunu somut bir iki örnekle de desteklemek mümkün. Polonya'da komünist partisinin toplumu bir arada tutma gücü kalmadığı zaman başa general Jaruzelski geçmiştir. Bir uzman Sovyetle görüşme imkânım oldu, kendisi Moskova'dan geliyordu, şunu söyledi. Dedi ki, biraz da tahrikçi olmak için askeri bir müdahale olasılığından bahsettim, zannettim ki sen neden bahsediyorsun burada böyle şeyler olmaz diye büyük tepkilerle karşılaşacağım, tam tersine herkes evet herhalde yavaş yavaş artık olgunlaşıyor şeklinde tepki gösterdiler. Ben belki onlara Türk uzman çağırıp başlarına gelenleri; yani çözüm diye öngörülen şeyin çözüm olmayabileceğini anlatabilecek Türk uzmanlar var herhalde yararlı olur.

Efendim, değişimin değişmeyen unsurlarını, yani demokratikleşmenin mutlaka daha fazla demokratikleşmeyle sonuçlanmayabileceğini, Avrupadaki bölünmenin sanıldığı kadar kolay ortadan kalkmadığını, Sovyetler Birliğinin süper güç statüsünde olmaya devam edeceğini ve büyük bir devlete uygun davranışlar içinde olmasını beklediğini ifade etmeye çalıştım.

Böyle bir değişim uluslararası sistemi nasıl etkilemektedir? Kısaca ona bakmak istiyorum. Şimdi efendim, şöyle bir görüş ileri sürüldü, denildi ki aslında iki süper güç vardır. Bu süper güçlerden Amerika Birleşik Devletlerinin statüsünde fazla bir değişim yok, Sovyetler Birliği özellikle Amerika ile rekabet edebildiği tek alanda askeri alanda havlu atmış gözüküyor, zaten iktisadi alanda bir süper güç de değildir, öyle ise Amerika dünyadaki tek süper güç olmaya namzettir. Amerika çok büyük ve güçlü bir ülke. Yalnız güç dediğimiz zaman bunun böyle mutlak bir birikim değil de bir etkileşimi, yani bir ilişkiyi ifade ettiğini anlamamızda yarar var.

İfade etmek istediğim şu: Varşova Paktından kendisine yöneldiğini düşündüğü tehlikenin hafiflemesi karşısında Batı Avrupa Amerikan isteklerine karşı dah az duyarlı davranacaktır. Daha kabaca ifade etmek gerekirse, Amerika'nın sözlerine eskisi kadar kulak asma baskısını duymayacaktır. Böyle bir durum oldu mu Sovyetler Birliğinin süper güç statüsünün aşınması Amerika'nın süper güç statüsünün kuvvetlenmesiyle değil, onun da süper güç statüsünün aşınmasıyla sonuçlanmaktadır. Kaldı ki, yine gücü bir etkileşim şeklinde anlayacak olursak şu da akla geliyor: İktidarların seçimle teşek-

kül ettiği her ülkede kamuoyu şu veya bu şekilde dış politika dahil hükümetlerin her hareketi üzerinde etkili olabilmektedir. Son yıllarda Birleşik Amerika'da zaten ülkenin dış politika sorunlarına sahip olmadığı ölçüde fazla kaynak ayırdığına ilişkin yaygın şikâyetler sürgelmektedir. Eğer Amerikan Kongresindeki dış yardım, askeri yardım vesaire gibi tartışmaların zabıtlarına göz atacak olursanız, Amerikan Kongresinin üyeleri kıyameti koparmakta ve bu kaynakların ülke dışında değil, ülke içerisinde harcanması gerektiğini, dış harcamaların Amerika'daki enflasyonun, Amerika'daki birtakım ihmal edilen sorunların temel nedeni olduğunu ileri sürmektedir.

Uluslararası ortamın barışçıl olduğu şeklindeki bir algılama Amerikan kamuoyunun dış politika sorunlarına ilgisini ve tahsis edeceği kaynakları azaltacaktır. Diğer bir deyimle yine bu barışçıl ortamın algılanması aslında ikinci süper güç olarak algılanan Amerikanın da süper güçlüğüne aşındırıcı bir sonuç ortaya çıkarabilecektir.

Efendim, şunu da belki hatırlamak lazım: Batı Avrupa'nın Amerikan savunma şemsiyesine duyduğu ihtiyaç azaldıkça veya Avrupalılar öyle düşündükçe, önemli olan o, düşündükçe, zaten iki grup arasında özellikle Avrupa Topluluğu ve Birleşik Amerika arasında olan ve iktisadi alanda bütün ağırlığı ile cereyan eden rekabetçi ilişki daha da yoğunlaşacaktır. Çünkü şu anda gerek Amerika'nın gerek Avrupa'nın ve gerek gelişmekte olan ve yeni sanayileşmenin heyecanını duyan Türkiye'nin umutla baktığı piyasa Doğu Avrupa ve Sovyet piyasasıdır. Bu piyasaların bütün umutları karşılayacak kadar geniş ve doyurucu olduğu konusunda ben emin olamıyorum ama iktisatçı değilim. Belki cehaletimden kaynaklanan bir tereddüt söz konusu; fakat şunu hemen ifade edebilirim ki, hem Avrupa'nın çeşitli ülkeleri Batı Avrupanın, hem Amerika Birleşik Devletleri bu bölgede büyük yatırım imkânları bulma, büyük kazanç imkânları bulma peşindedir. Dolayısıyla bu alandaki rekabetçi ilişkiler yine Amerikan gücünü sınırlayıcı ve onun süper güç statüsünü aşındırıcı bir sonuç doğurabilecektir.

Şimdi, bu değişimin Avrupa Topluluğunun oluşumunu da etkileyeceğini düşünmemiz mümkün. Değişim şüphesiz Avrupa Topluluğunu etkileyecek. Bunun zaten ipuçları var, dikkatinizden kaçmış olabilir diye hatırlatırsam beni bağışlayacaksınız. Almanya'nın bir kere doğurduğu büyük rahatsızlık var, bu iki yönlü bir rahatsızlık. Bunlardan bir tanesi Almanya'nın Doğu'ya da Avrupa Topluluğuna hatta tek bir piyasa gerçekleşmeden sokma çabası Avrupa Topluluğu içerisinde zaman zaman tepkiler doğurmaktadır. Yanılmıyorsam Hollanda Dışişleri Bakanı, efendim, Türkiye'nin ve Avusturya'nın müracaatı var, bunları bitirmeden ne demek Doğu Almanya üzerinde düşünüyoruz diye Türkle-

rin belki kulağına hoş gelebilecek birtepkii Avrupa Topluluğu Konseyinde yine yanılmıyorsam dile getirmiştir. Yani bir gerilim böyle Almanya'nın çok büyümesi, güçlenmesi, Avrupa Topluluğu içerisindeki hassas dengeleri bozabilme potansiyelini taşımaktadır. Almanya'nın kendisi ise dikkatini bir miktar Avrupa Topluluğu dışındaki ülkelere yöneltmektedir. Şimdi şunu düşünmek mümkün: Sabah bir rakam telif edildi, sadece Doğu Almanya'nın kalkınması için tahsis edilecek belirli bir zaman içerisindeki meblağın 200 milyar herhalde mark olacak, birim olarak öyle tahmin ediyorum, 200 milyar mark olduğu ifade edildi, bu korkunç bir kaynak. Bu kaynağın büyük kısmı eğer Doğu Almanya'ya tahsis edilmese idi, Avrupa Topluluğundaki işte Portekiz veya başka yerlere gidebilecek bir kaynaktı. Bugün Federal Almanya Avrupa Topluluğundaki ortak tarım politikasının ve diğer birçok politikanın en yüksek maliyetlerini taşıyan ülkeler arasındadır. Şimdi Doğu Avrupa'nın, özellikle Doğu Almanya'nın gösterdiği potansiyel karşısında Federal Almanya'nın bir miktar belki kendi meşruluğunu satın almak için Avrupa Topluluğuna ödediği fonları ne kadar daha süre ödemeye katlanacağını şüpheye sokmaktadır.

Şimdi, genişleme konusunda Avrupa Topluluğunun yine üyeler arasında çok ciddi ihtilafların çıkacağından emin olabilirsiniz. Bu gelişmeler karşısında oynak bir durumla karşı karşıyayız, duruma belirsizlik tamamen hâkim. Belirsiz durumlardan çok uzun vadeli çıkarımlarda bulunmak pek isabetli gözüküyor. Bu çerçevede içerisinde Türkiye'nin önemi azalıyor belki diye konuşuldu, belki azalmıyor da vurgusu değişiyor diye ifadeler var, yani daha çok Ortadoğuya kayması Türkiye'nin arz ettiği önemin söz konusu denilebiliyor. Tabii bu doğru zannediyorum, yalnız Türkiye'nin vurgusunun Ortadoğuya kaydırılmak istenmesi Türkiye'nin şu ana kadar bulaşmak istemediği ve başarıyla bulaşmadığı işlere bulaştırılması potansiyelini de beraberinde şüphesiz getiriyor. Buna karşı en iyi tedavi de yine tam bu şekilde ifade edilmemekle birlikte söylendi, en iyi tedavi Türkiye'nin dış dünya ile ilişkilerini artık stratejik temeline değil, iktisadi esaslar üzerine oturtması. Biz stratejik önemliyiz diye devam ettiğimiz sürece çok haklısınız siz stratejik bakımdan çok önemlisiniz ve işte Ortadoğu dolayısıyla öneminizi siz de anlarsınız. Onun için zannediyorum stratejik önemi bir yana bırakıp, tamamen iktisadi esaslar üzerine kurulu ilişkileri vurgulamamız gerekecek.

İlginc bir şekilde bu yumuşama süreci içerisinde ortaya çıkan bir fırsat da var Türkiye için. Türkiye'de büyükçe bir devlet ve ortam ne kadar barışçıl olursa olsun, ki Türkiye'nin kendi ortamının çok barışçıl olduğunu söylemek de mümkün değil, ordusunu modernleştirmek ve daha etkinleştirmek

durumunda AKKUM görüşmeleri, Avrupa'daki konvansiyonel silahların sınırlandırılması, aslında Türkiye'nin silahlı kuvvetlerini modernleştirmesi konusunda da Türkiye'ye önemli bir fırsat veriyor. Çünkü birtakım silahlar var ki bunlar parçalanacak, bunun yerine Türkiye'deki eski silahların parçalanması ve bu silahların Türk ihtiyaçlarına tahsis edilmesi mümkün. Belki bu görüşlerim çok beğeni toplayabilir ama ben Türkiye'nin belirli ölçüde bir silahlı güce ihtiyacı olduğunu düşünüyorum, bunun da etkili olan bir silahlı güç olması gerektiğini de düşünüyorum.

Türkiye son derece istikrarsız bir çevre içerisindedir.

Efendim, sözlerimi Sayın Haluk Ülman olmadığı için onun da görüşlerinden istifade ederek formüle ettiğim kendi görüşümü daha doğrusu ifade ederek tamamlayayım.

Efendim, geleceğe baktığımız zaman şu ana kadar sabah galiba Sayın Perinçek bunun istisnasını oluşturdu, geleceğe çok iyimser bir bakış var, ben çok iyimser bakış sahibi olanlar arasında değilim. Sebebi de şu:

Efendim, şimdi dünyada İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan düzen çökmektedir. yerini ne alacağı belli değildir. Düzen kendi içsel dinamikleri ile çökmektedir. Yani bir savaş aracılığı ile falan da değil. Sayın Ülman'la da bir konuşmamızda ortaya çıkmışta, bizim bildiğimiz tarihte, yani daha çok geçen yüzyılın veya ondan bir önceki yüzyılın Avrupa siyasal tarihinde sistemin kendi içsel dinamikleriyle çöktüğü tek durum 1815'te kurulan Metternich sisteminin 1830 - 1848 ihtilalleriyle, bu arada tabii 1821'de başlayan Mora isyanını filan da unutmamak lazım, sonunda İtalyan ve Alman birleşmeleriyle çökmesidir ki, ardından düzenin kurulması için iki dünya harbi geçirmek mecburiyeti hâsıl olmuştur. Tanrı saklasın acaba diyorum buhiçbir devletin denetleyemeyeceği güçler, işte bunun adı kimi zaman etnik ayrılıkçı oluyor, kimi zaman demokratikleşme oluyor kimi zaman paktların çözülüşü ve barış oluyor fakat bütün bu çözülme büyük istikrarsızlıklar ve yeniden düzenin kurulması için de büyük savaşlar gerektirmesin, fakat bu da temennim.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Teşekkür ederim.

Yalnız konuşmasına başlarken işte İktisat Fakültesinden ayrıldığını ve Siyasal Bilgiler Fakültesine transfer olduğunu belirttiler. Yalnız bizim bir deyimimiz vardır, nerelisiniz hanım köylüyüm derler, Sayın İter Turan her ne kadar Siyasal Bilgilere transfer olduysa da eşi Profesör Gül Turan iktisat bölümü öğretim üyesidir, o halde İter Turan hâlâ İktisat Fakültesinde öğretim üyesi olmaya devam etmektedir. (Alkışlar)

Bunun dışında kuşkusuz ekonomik önem

uluslararası ilişkiler platformunda her zaman için geçmişte olduğu gibi bugün de yarın da her zaman için ön planda gelen bir belirleyici faktördür. Fakat bu belirleyici faktörü tekleştirerek başka faktörler de vardır. Kendilerinin ifade ettikleri stratejik önem Türkiye için şu anda azalır gibi görünüyorsa da gerçekte ileride ben de tam ters kanıyı taşıyorum, ileride stratejik önemi daha da artacaktır. Özellikle Ortadoğu ülkelerinde henüz daha aşiret devlet olan Arap ülkeleri üzerindeki Batının çıkarları devam ettiği sürece Türkiye'nin de Ortadoğudaki stratejik önemi büyük ölçüde yerini koruyacaktır. Bu nedenle kendisiyle hemfikir değilim, fakat tamamlayıcı, pekleştirici bir unsur olarak stratejik faktör yerini korumaktadır.

Söz şimdiki Süreyya Yüksel Beye veriyorum, buyurun.

SÜREYYA YÜKSEL - Teşekkür ederim Sayın Başkan, teşekkür ederim bana bu fırsatı veren İktisat Fakültesinin kıymetli yöneticilerine, ayrıca kutlarım da, zira bir eski asker olarak katılıyorum bu toplantıya. Biraz evvel stratejik konuların görüşülmesiyle ilgili tabulardan bahsedildi, bu fasit çemberi eğer var idiyse bu dernek iki konuşmacıyı yan yana getirmek suretiyle kırmıştır.

Yeni stratejik konumumuza biraz gerilerden gelerek ulaşmak istiyorum. Türkiye'nin Jeo-stratejik arayışlarında kuvvet dengesi geleneksel bir kaygı olagelmıştır. Bunun ilk izlerini Rusya ile İngiltere arasında geçen asırda başlamış bulunan rekabette buluyoruz. Rusyanın güneye doğru inmesi, güneydoğuya doğru inmesi ve İngiltere'nin buna karşı çare araması bölgede bazı tedbirlere, tertiplere girmesine neden olmuş ve o sırada Türkiye ile İngiltere'nin menfaatleri aynı nortada çakıştığı için buna karşı bir denge oluşturmuşlardır. Bundan sonraki dönemde zaman zaman şu veya zaman zaman bu tarzda dengeler değişmiş, bir aralık Almanya olmuş, 1918 - 1920 arasında ise sadece kendi gücümüzle baş başa kalmışız, bundan sonra Sovyetler Birliği ile aynı kefedede bulunmuşuz ve bilahare da bilhassa 1936'dan sonra eğer yanlış söylemiyorsam, İngiltere ile aynı safta bulunmuşuz.

Ancak, İkinci Dünya Savaşından sonra İngiltere'nin bu bölgede zayıfladığını ve kuvvet dengesinde bir boşluk ortaya çıktığını görüyoruz. Şöyle ki, o sırada Süveyş'te 38 bin kişilik bir İngiliz askeri kuvveti var. İngiliz planlarına göre iç çember denilen Süveyş ve bölgesinin savunması, dış çember denilen Toroslardan Zaroz Dağlarından geçerek Benderabbas'a kadar giden bölgenin savunulması bahis konusu, ki bu 38 bin kişi ancak Süveyş ve yakın civarını koruyabiliyor. Dolayısıyla bir denge boşluğu ortaya çıkmıştır ve işte Türkiye üzerindeki Sovyet tazyiklerini bu denge boşluğunun olduğu dönemde görüyoruz, bu dönemde başlamış, Türki-

ye buna tek başına karşı koymuş, bunun yanı sıra da yeni denge arayışlarına girmiştir. bu sırada dünya dengesini de iki kutup üzerine oturtmak gerektiğine inanan Amerika Birleşik Devletleri, bu Ortadoğudaki kuvvet boşluğunu doldurmak amacıyla planlar düşünülmüş ve bu çerçevede içerisinde Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Truman'ın ismiyle anılan, hepinizin bildiği doktrin ortaya çıkmıştır.

Böylece Amerika Birleşik Devletleri Ortadoğudaki kuvvet dengesine katılmış oluyordu Türkiye vasıtasıyla. Ancak, Amerika Birleşik devletlerinin bu sıralarda kuvveti yeterli değildi. Zira İkinci Dünya Savaşından sonra her sene kuvvetlerini terhis ederek aşağı yukarı 1946 - 1947'de 1. 6 milyona düşmüştü. Ancak bunun yeniden yükselebilmesi Kore Harbini gerektirecekti ve Kore harbinden sonradır ki savunma bütçesinde de artmalar başlamıştır. Bu arada Türkiye sadece Truman Doktrini ile güvenliğinin emniyet altına alındığından emin değildi, yetmiyordu, daha köklü bir sistem içerisinde güvenliğinin sağlanmasını istiyordu ve bu arada da ortaya NATO çıkmıştı ve NATO içerisine girmeye arzuları böylece doğmuştu.

Bu sırada biraz ayrıntılarıyla söylemek istiyorum, Türkiye'nin NATO'ya girip girmemesi önemli tartışmalara, her yerde tartışmalara sebep oldu. Bunlardan bazı yerde Türkiye'nin önemi ile ilgili olarak şunlar söyleniyordu. Türkiye yalnız Akdenizin kuzey kanadı değil, aynı zamanda batı Avrupa ile de bağlantılıdır. Halihazır durum Türkiye ile Yunanistan'ın bir grup halinde ele alınmasını ve bir bütün olarak her zaman Ortadoğu ile irtibatlandırılmamasını gerektirir. Müspet bir davranış fakat bunun karşısında elde imkânların yeterli olmadığı, kaynakların yetmediği, bu sebeple de yeterli kaynak bu bölgeye ayrılmayacağı, kaynakların NATO'ya ayrılabilceği söyleniyordu. Ayrıca yine bu çerçevede içerisinde olmak üzere bu bölgeden İngiltere'nin sorumlu olması aynı zamanda önerilmiş ve şöyle ortaya konulmuştur Kara harekatı bakımından Türkiye'nin bir Ortadoğu ülkesi olduğu şüphesizdir. Türklerin iyi savaşçı ve yardımlarının da büyük olacağına inanmakla beraber, siklet merkezi yine de her şeyden önce, her zaman ve öncelikle Batı Avrupa'da olmalı tezleri ağır basıyordu. Nihayet bu böyle devam etmiş, 1951 senesinde de Türkiye'nin durumu şu ifadelerle ortaya konmuştur. "Avrupa uzun birşeye şekillendir. Rusya şişenin geniş kısmını, batı Avrupa boğazını, İspanya ise sonunu teşkil eder. Bu şişenin her iki tarafındaki Kuzey Denizi ve Akdeniz Batı'nın elindedir. Bu denizlerin açığında ise İngiltere ve Afrika gibi üsler bulunmaktadır. Batı ittifakı merkezde, yani Batı Avrupa'da kara kuvvetlerine bel bağlamalı, hava ve deniz kuvvetlerini ise her iki kanatta kitle halinde kullanmalıdır. Akdeniz açısından bu Türkiye ve

Yugoslavya'nın silahlandırılması büyük hava ve deniz kuvvetleriyle desteklenmesi anlamına gelir. Eğer Rusya Orta Avrupa'da taarruza geçerse, onu her iki kanattan şiddetle vurur, böylece Rus ileri harekâtını Batı Avrupa'da önce durdurtmayı, sonra da püskürtmeye muvafak oluruz. "Bu stratejik tanımlama dediğim gibi Türkiye'nin NATO'ya girmesini kesinleştiren tanımlama dediğim gibi Türkiye'nin NATO'ya girmesini kesinleştiren bir görüş olmuş ve Türkiye, bu stratejik düşünce bazında NATO içerisine oturtulmuş, böylece ortadoğu kuvvet dengesine ilaveten Avrupa kuvvet dengesinin içerisinde yer almış ve bu iki denge Türkiye'de birbirine perçinlenmiştir. bu algılama 40 yıl içerisinde bazı iniş çıkışlar göstermişse de özü etkilenmeyecek, son senelere kadar gelmiş, ancak 1980'li yılların ortalarında bu yana Sovyetler Birliği'nin askeri güç bazına oturttuğu dönemi terk etme ve bölgede stratejik bir çekilme eğilimi göstermesiyle öze ilişkin değişiklikler gündeme gelmiştir.

Her ne kadar bu bazın fiziki gücünde henüz önemli bir değişikliğin olduğu söylenemezse de bunu kullanacak siyasi iradenin eski azmini artık korumadığı da söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri ise bu gelişmelere simetrik yanıtlar vermektedir, Batı Avrupa'daki stratejik taahhütlerine bazı kısıtlamalar getirmeye, bir kısım kuvvetlerini geri çekmeye kararlı olduğunu söylemektedir ve hatırlayacakınız Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Malta görüşmelerini takiben dünyanın geleceği için yeni bir ümit doğduğunu, bu geleceğin, toplumların hak ettiği, gerçekleşmesine kendisinin çalışacağı ve bunu Başkan Gorbacov ile Malta'da başlatıkları bir gelecek olduğunu belirtmesi değişikliğin ciddi boyutlarını da sergilemektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonraki uzun ve tehlikelerle dolu müareke döneminin böylece tükenmeye başlanmasıyla bloklaşma döneminin simgesi olan iki ittifakta farklı ölçeklerle olmakla beraber geriye saymaya yönelmiş, siyasi nitelikli yeni bir hüviyet kazanma eğilimleri başlamıştır. Sürekli bir kayış vardır, fakat bu kayış nereye doğrudur, nereye kadardır? Çok bilinmeyenli bir tünele girilmektedir. Bu durumda senaryolar üretilebilir. Ancak ben farklı bir yöntem izleyeceğim. Önce tünelin başında duracağım ve neler gördüğümü tünelin içerisine girerken söyleyeceğim, bilahare tünelin içerisinde bir parça yürümeye çalışacağım, ancak genel istikametini tanımlayabileceğim.

Doğal olarak çok daha farklı eğilimler gösterebiliyoruz. tünelin başında şu değerlendirmeyi yapabiliyorum. İlginçtir, yine bu değerlendirmem İtler Turan Hocanın değerlendirmesiyle aynıdır. Gorbacov reformları sona erdiğinde ortaya ister bir Sovyetler Birliği isterse Rusya çıksın, ister demokratikleşsin, isterse otoriter kalsın, barış hangi düzeyde gerçekleşirse gerçekleşsin, Batı Avrupa ülkeleri ve

Türkiye tabiatıyla yine gerek coğrafyası, gerekse nüfusu ve tarihi itibarıyla büyük bir Rus gücüyle aynı kıtada yaşamının yarattığı duyarlılıktan etkilenecek ve bugünkünden çok farklı olmakla beraber yine de bir stratejik dengenin arayıcısı olacaktır. Bu stratejide dengede bir nükleer muhteva da aranacaktır. Nükleer silahların kısıtlanmaya doğru gittiğini biliyoruz. Hepimiz nükleer silahlara karşıyız; ama bunun yer yüzünde bir vakia olarak yaşadığını da kabul etmek zorundayız. İndirilecektir, stratejik nükleer silahlar yüzde 50 indirim tabi tutulacaktır, bunu daha başkaları da takip edecektir. daha başkaları da takip edecektir, daha başka alanlarda da indirimler yapılacaktır. Ancak, yok olabilecek midir, tamamen kaldırılabilir midir? Kaldırılabilirse acaba ne diye fezada nükleer silahlara karşı savunmalar SDI denilen projeler vardır. Bunların hepsi olsa bile hepsi gerçekleştirilse, Sayın Büyükelçi Alacakaptan'ın bir terimi vardır, izin verirse onu burada kullanacağım, nükleer silah teknolojisini tekrar dirilmemek üzere gömülmesi mümkün müdür? Teknoloji yaşayacak. Şimdi böyle bir ortamda nükleer silaha sahip olan bir ülke ile nükleer silaha sahip olmayan bir ülkenin yan yana yaşadığı bir ortamı düşününüz. Bugüne kadar bunun çıplak gerçeği ile karşı karşı gelmedik. İngiltere ve Fransa Süveyş harekâtı sırasında bunun, bu çıplak gerçekle karşı karşıya gildi. Bu önemli bir faktör ve bu yer yüzünden tamamen yok edilmedikten sonra bir stratejik denge arayışları zannedirim kaçınılmaz olacak. Sovyetler Birliği için de aynı düşünce bazı geçerlidir, global bir güç olan Amerika Birleşik Devletleriyle yanyana yaşamaktadır. Ancak, büyük değişiklikler olmaktadır. İşte bu karşılıklı güç etkileşimleri değişen koşulların dinamiği içinde yeni bir kuvvet dengesi arayışını da beraberinde getirecektir.

İşte biraz evvel bahsettiğim kayış blok sisteminden kanımca kesin hatlar içermeyen klasik tip-te fakat çağın koşullarına uyarlanmış yeni bir kuvvet dengesine doğru olabilir. Bu denge içerisinde ülkeler veya gruplar daha otonom bir yere gelebilirler. bu çerçevede Sovyetler Birliği ile güçlenen, eğer güçlenirse Avrupa Topluluğu arasında müstakil bir denge de düşünülebilir. Ancak Avrupa Topluluğunun nükleer boyutu buna yetmeyecektir. İngiliz ve Fransız nükleer güçleri bölgesel etkinliğe sahiptir ve Topluluğun bir nükleer güç geliştirmeye yönelmesi çok ciddi bunalımlara sebep olabilecek, süper güçlerle belki de çatışma noktasına kadar varabilecektir. Bu durumda Avrupa dengesinin daha uzun bir süre müstakil olamayacağı, bugünkü gibi asimetrik niteliğini muhafaza ederek büyük bir kıtasal güç olan Sovyetler Birliği ile global bir güç olan Amerika Birleşik Devletleri arasında kurulacağını, Avrupa ülkelerinin bunun tamamlayıcı bir parçası olarak kalacağını, AT'nin güçlendiği takdirde

bu denge içerisinde başlıca merkezlerinden biri hatta batı grubunun bir önemli partöneri durumuna geleceği söylenebilir. Bu oluşum içerisinde birleşmiş bir Almanya'nın çözülebilirliğinin çağrıştırdığı güvenlik sorunları bir yana, Orta Avrupa'da coğrafi ve ekonomik açıdan üstün bir merkezi güç konumuna yükseleceği göz ardı edilemez. Böyle bir Almanya AT içerisinde bir iç denge oluşturulması arayışına sebep olabilir, Topluluk ile Sovyet yürümesi arasında kendisine özel bir yer sağlayacak bir rolü belki de Avrupa evinin aktif mimarı, hatta onun finans ve teknoloji merkezi konumuna gelmeyi amaçlayabilir.

Bu gelişmeler içinde Türkiye'nin jeostratejik yeri Avrupa Topluluğu içerisinde olsa da olmasa da değişmemekle beraber biraz önce başlangıçta tanımlamaya çalıştığım NATO'ya girerken esas olarak kabul edilmiş olan eski tanımlamanın artık geçerliliğini muhafaza edeceğini de söyleyemeyiz.

Tünelin başında bunları görüyorum.

Şimdi izin verirseniz bu tünelin içerisine doğru bir parça daha yol alalım.

Perestroyka ve *glasnost* toz dumanından dikkatlerden kaçan önemli bir araca rastlıyorum bu tünelin içerisinde. Bu araç, geleceğin şekillenmesini ve Avrupa dengesinin yeni içeriğini saptamada önemli ölçüde belirleyici bir etken olacaktır kanısındayım. Bu araç silahların kontrolü, bir anlamda silahların zapturapt altına alınması, aslında ve özellikle Avrupa konvansiyonel kuvvetleri indirim müzakereleridir. Halen Viyana'da çalışmalarını sürdüren bu forumda konvansiyonel kuvvetlerin miktarı, nerelerde konuşlandırılacakları kuvvet yapılarında baskın taaruzu imkânlarının nasıl ortadan kaldırılacağı ya da savunma nitelikli bir bünyeye nasıl kavuşturulabileceği tespit edilmeye çalışılmakta, bir diğer deyimle ülke savunma planlarını ilgilendiren ve bugüne kadar milliliği büyük bir kıskançlıkla korunan bir dizi üst düzey kararlar Doğu - Batı arasında uzlaşma sonucunda alınmaya, bu taahhütleri bir denetleme mekanizmasına bağlamaya çalışmaktadırlar.

Bu yıl bitirilmesi beklenen bu girişim bir anlamda konvansiyonel kuvvetlerin dengelenmesi ve tabanların yine bir anlamda dondurulması ile sonuçlanacaktır. Bu dordurma yalnız Doğu - Batı arasında global olarak değil, Almanya ile Fransa arasında da, çünkü iç dengelerde kurulacak bu esasa göre, Almanya ile Polonya arasında, Türkiye ile Yunistan arasında, Türkiye ile Bulgaristan arasında ve bunu gibi bütün ülkeler arasında da bu duruma gelmiş olacaktır.

Doğu - Batı ittifakları bu oluşumun dinamiği etkisinde içerik bakımından değişerek Avrupa güvenliğinin iki yeni sütünü haline gelmeye namzettirler ve Avrupa güvenlik ve işbirliği konferansı ise bu iki sütün üzerine oturtulmuş bir çatı görevi üstlene-

bilecektir. bu mekanizma bir yandan da değişme olayının getirdiği çeşitli tehlikeler içeren kriz ortamında bir istikrar unsuru rolü de üstlenebilecektir. Bu tek safhalı bir ameliye değildir. Bu sene bitmesi beklenenden sonra önümüzdeki sene bir başka indirim konferansı da olacak, öngörüldüğü veçhile bunun içerisinde yalnız bugün konuşulan silahlar değil, bunların dışarısındaki silahlar da devreye girecek ve bu çerçevede içerisinde Batı Almanya ile Doğu Almanya'daki Sovyet kuvvetlerinin ve batı kuvvetlerinin miktarlarının indirimleri bahis konusu olacak. Bu çerçevede içerisinde de iki Almanya'nın birleşmesine ilişkin askeri meseleler girecek ve yine bu çerçevede içerisinde Macaristan bir başka statü almışsa o statü, onun statüsü bu durum içerisinde ele alınacak ve yeni bir şekilde geliştirilecektir.

Bu gelişmelerle ülkelerin daha serbest ve çok yönlü ilişkiler içine girmesi ve yeni denge ve Avrupa güvenliği dokusunun bunun üzerine oturtulması muhtemeldir. Bu çerçevede Türkiye'de kendi mihverinde kendine dönük otonom bir strateji anlayışını ileri boyutlarda geliştirecektir ve bu anlayış öne geçecektir.

Genel güvenlik içerisinde bir bölgesel strateji arayışdır bu ve buna şimdiden eğilmekte yarar vardır. Bölgemizde gelişmeler Orta Avrupa'daki düzeyde değildir, ne Sovyetlerin bir stratejik çekilmesinden, büyük çapta bir stratejik çekilmesinden ve ne de arada eski peykler dediğimiz ülkelerde olduğu gibi gelişmelerle bir gri saha oluşmaktadır. Bunlardan bahsetmek mümkün değildir. Romanya ve Bulgaristan'da durum diğer ülkelere nazaran farklı gelişme göstermektedir. Kafkasya'daki özgürlükçü ve milliyetçi hareketlerin Türkiye'yi istese de istemese de etkilemekten geri kalmayacağı görülmüştür. Moskova'nın sınırdaşı Türkiye'ye bu açıdan özel bir dikkat sarf etmemesi de herhalde düşünülemez. Bunlar gözönüne alınarak söylenebilir ki, bölgede barış ve güvenliği daha ileri boyutlarda sağlamaya ihtiyaç vardı ve durum bu Avrupa konvansiyonel kuvvet indirimleri müzakereleri ve Avrupa güvenlik işbirliği espirisi içerisinde bu maksatla ele alarak Balkanlar ve Kafkaslarla ilgili bölgesel yeni inisiyatifler almak için fırsatlar yaratmaktadır.

Oluşumların Ortadoğuya etkilerine gelince bundan böyle süper güçlerin bölgede olabilecek çatışmalar nedeniyle karşı karşıya gelmek istemeyebileceklerini söylemek mümkündür. İttifak disiplinlerinde genel olarak gördüğümüz azalma bu ülkelere hareket serbestisi verebilecek ve 40 yıl içinde suskunluğa itilmiş nice ihtilafların canlanmasına neden olabilecektir. Yaygınlaşan milliyetçi ve özgürlükçü akımların bu ülkelerde demokratikleşme taraftarları yanı sıra ayrılıkçı ve teokratik unsurları etkilemesi ve bunları komşu ülkelerdeki benzerleriyle bağlantı kurması da mümkündür. Ayrıca bir ihtilaflar mozayiki haline dönüşen bölge bugün aşırı

silahlanma, balistik füze ve teknolojisi için yayılma alanı halini almış, 400 ila 2500 kilometreye varan füzeleriyle komşular ötesi ihtilaflara katılma boyutu gündeme gelmiştir. Toplamak gerekirse:

Kuzeyde Sovyetler Birliğinden gelen tehditte coğrafyadan ve tarihten kaynaklanan duyarlılık saklı kalmak üzere bir durağanlaşma belirtisi, aşırı şekilde silahlanan balistik füzelerle donatılmış, Orta-doğu komşularımızla mevcut olan ihtilaflarda bu komşularımızın karşılaştıkları diğer problemlerin el-verdiği zaman ve zemin çerçevesinde bir hareketlenme oluşmaya aday gözükmektedir. İhtilaflarla sarılı Türkiye için önemli olan birden fazla cephe-de bir anda savaşmak mecburiyetinde kalmamaktır. Bu da ancak gerekli uluslararası siyasi altyapının şimdiden tesis edilmiş olmasına bağlıdır. Biraz evvel belirttiğim gibi buna yönelik bazı fırsatlar da belirmiş bulunmaktadır.

Görünen odur ki, önümüzdeki dönemde Türkiye'nin güvenlik gündeminde ön planda kuzeyden gelecek istila tipi bir harekattan ziyade diğer bölgelerden gelecek mahdut hedefli tehlikeler daha çok yer alacaktır. Bunu sağlamak için de silahlı kuvvetlerde yapılması gerekli bir dizi yapısal değişiklik mevcuttur.

Tamamen stratejik açıdan meseleye bakarak bir çerçeve çizmeye çalıştım. Sözümün sonuna geldiğimde bu tertiplenmiş bulunan bu panellerin, bir dizi panellerin espirisine uygun olarak jeostrateji ile ekonomi arasındaki ilişkilere değinerek konuyu bağlamak istiyorum.

Bütün bu düzenlemeler ise dünyada beliren yeni ekonomik dinamiğin içerisinde sağlıklı bir şekilde olmakla beraber, sağlıklı bir şekilde oturtulmaları halinde tutarlı olacaktır. Ekonomi ve teknoloji bugün klasik öneminin ve klasik ilişkisinin ötesinde milli güvenlik ve uluslararası güç dengesinde ön plana çıkmış, uluslararası yeni düzenlemelerin dokusu içine kolektif güvenlikle beraber girmiş ve hatta ekonomik ilişkiler belirleyici bir etkenliğe ulaşmıştır. bu olgu ekonomik ve teknolojik gelişmeyi ülkelerin güvenlik hedefi konumuna getirmiştir. Dolayısıyla söylenebilir ki jeostratejik arayışlar eğer terim tarafınızdan yerinde bulunursa jeoekonomik arayışlarla birlikte birbirini karşılıklı koşullandıran ikiz disiplin konumuna gelmişlerdir.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Süreyya Yüksel Beye teşekkür ederim ilginç konuşmasından dolayı.

Bu arada gerçekten belirtmiş oldukları gibi son derece önemli bir husus artık ittifaklar kuvvet dengesi çerçevesi içinde klasik tipte olacaktır ve keskin hatlar söz konusu olmayacaktır dediler, gidiş gerçekten o yöndedir ve bu gidiş çerçevesi içinde bir ortak Avrupa evinden bahsediliyor. Bu Ortak Avrupa evine girişte Avrupa Topluluğu bir federal güç olarak, üye, yani 12

devleti temsil eden bir üye devlet olarak girecek, diğer devletler de, ki bu arada biz de Avrupa Konseyinin üyesi olduğumuza göre biz de ortak Avrupa evinin bir üyesi olarak kalacağız. Acaba böyle bir yapı içindeki ekonomik ilişkiler son derece sıkı olacak ve bu ekonomik ilişkilerin sıklığı çerçevesinde acaba Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tehditkâr davranışını devam ettirebilir mi ve dolayısıyla Avrupa Topluluğunun bugün için var olan arzulu olduğu Amerikan şemsiyesi kendisi için gerekli olur mu soruları akla geliyor. Öyle zannediyorum ki ekonomik ilişkiler sıklaştıkça bu tür davranışlarda, keskin olan davranışlar yavaş yavaş törpülenir ve insanlar barış içinde daha mutlu günleri yaşamak üzere bir araya gelirler. Tabii insanlar derken evvela milletler, henüz daha milletler aşamasını aşmadık.

WIMPY Hamburgers...

İstiklal Caddesi No: 249 Beyoğlu-İstanbul

10 Mart 1990 (Sabah)

Dünyadaki Gelişmelerin Siyasi Hayatımıza Yansımaları

Yorum : Süleyman DEMİREL
Oturum Başkanı : Akın İLKİN
Panelistler : Bülent AKARCA
Çağatay ANADOL
İsmail CEM
Mehmet DÜLGER

BAŞKAN - Sayın milletvekilleri, çok değerli konuklarımız, sevgili öğrenci arkadaşlarım, TRT ve basının değerli üyeleri; İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetinin İktisat Haftası geleneksel bir şekilde 15 yıldır sürüyor. Bu sene de yine üç günlük bir seminerle bu haftayı kutluyoruz.

Bugünkü oturumu, hoş geldiniz der, saygılar sunarak açıyorum.

Önce ilk konuşmayı Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Sayın Süleyman Demirel yapacaklar.

Buyurun Beyefendi. (Alkışlar)

SÜLEYMAN DEMİREL (DYP Genel Başkanı) - Sayın Başkan, sayın misafirler, hepinizi saygıyla selamlıyorum. 1988'de, 1989'da ve 1990'da bugün olmak üzere 3'üncü defadır İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetinin hazırlamış bulunduğu bu toplantılara gelip, toplantıya gelen değerli misafirlere düşüncelerimi ifade etmek fırsatını buluyorum. Evvela böylesine yüksek seviyeli bir entellektüel faaliyeti çok iyi disiplinli ve tesir hâsıl edecek şekilde sürdürdükleri için İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyetinin değerli yöneticilerini tebrik ediyorum.

Bugün, üçüncü gündür bu salonda toplantılar yapılıyor, bu salon aslında Türkiye'de bu sene pek çok bu çeşit toplantılara sahne oldu, ben de bunla-

rın bir kısmında geldim konuştum, geçen iki, üç ay zarfında. Türkiye sorunlarını konuşmalıdır. Daha doğrusu Türkiye konuşmalıdır. Türkiye doğruları bilmelidir, Türkiye'de insanlar hem düşüncelerini söyleyebilmeli, hem doğru ne ise onu bilmelidir. Bunda büyük fazilet vardır, büyük güç de vardır. Katılımcı demokrasi dediğimiz olay bugün temsili rejimin önüne geçmiştir. Birisi söylesin başkaları yapsın ve herkes kendisine ne kadar verilirse onunla yetinsin yerine, herkes düşüncesini söylesin, herkes kendi gücü, kendi kabileyeti nispetinde başarısının nemasını alsın, kendi gücü, kendi kabileyeti nispetinde başarı alacak zeminleri bulamayanlar için de devlet ve toplum ikisi beraber çağdaş ölçüler içerisinde kimseyi insan gibi yaşama sınırının altına düşürmesin. yani bir sosyal dayanışmanın içerisinde olsun.

Sanıyorum ki sanayi devrimini aşmış ülkelerde, ondan sonra gelen olay sosyal devrimdi, sosyal devrim, sanayi devriminin getirdiği nimetlerin dağıtılmasında eğer bundan herhangi bir pay almayan varsa onu toplumun koruması ve kollamasıdır. Toplum kimseyi açıkta bırakmamalıdır. Bu başka bir iştir. Bu aslında eşitlik teorisi ile, hürriyet teorisinin, hür olmayla eşit olmanın; yani liberte ve egalite kavramlarının sosyal devlette buluşmalarıdır. Bugünkü dünya sanıyorum ki bir çalkantının

içine girmişse bunun kökünde birtakım önemli kişiler vardır. Tabii ki buradaki zaman nispetinde bana verilen konunun üzerine gideceğim. Yalnız bana verilen konu oldukça kapsamlı ve keşke bana verilen konu mesela dünyanın ekonomik durumu olsa veya Türkiye'nin ekonomik durumu olsa daha kolay, yani belirli bir şey ama dünyadaki gelişmelerin siyasi hayatımıza yansımaları, benden istenen bu hussutaki düşüncelerimi söylemektir.

Eğer bunların dışında bir şey söylemezsem, kimse bir düş kırıklığına uğramasın çünkü benden istenen budur. Şimdi ben de kendimi buraya sıkıştırmak için bir hayli uğraştım doğrusu, bana serbestsiniz istediğinizi söyleyin deseniz daha rahat, daha çabuk söylerim ama söylediğim gibi üç gündür devam eden bir tartışmalar zinciridir bu. Vaktim kalırsa üçüncü konuşmacı benim, bazen birinci konuşmacı olmanın çok avantajları vardır. Çünkü başkalarının söyleyeceğini elinden alırsınız, bazen de böyle sonuncu konuşmacı olmanın avantajı vardır, başkalarının unuttuğu şeyleri veya kolayca üzerinde tartışılabilir şeyleri ortaya korsunuz. Vaktim olursa bir iki konu üzerinde durmak istiyorum, uzun lafın kısası şudur:

Dünyada bir değişiklik olduğu kesin, çünkü konuşma konusu da dünyadaki gelişmeler. Bunların bizim siyasi hayatımıza, bize yansımaları, evvela şunu söyleyelim, dünyada bir şey olsa hiç kimse için bir sürpriz olmamalıdır ki bu bize yansır. Bugün dünya küçülmüştür de, dünyanın herhangi bir yerinde bir şey olursa bu yansır, başka ülkelere de yansır, sirayet de eder, sirayet lafından hoşlanmayanlar vardır. Ben sirayet dediğim için kıyametler koptu, çok istikametlere çekildi, ben sadece Türkçenin çok güzel bir kelimesini kullanmışım. Halbuki bir maksadım da yoktu, sirayet de eder, yani hele bugünkü enformasyon toplumuna gidişte, sanayi toplumundan sosyal topluma, oradan enformasyon topluma geliştirmek herkesin evinin üstüne bir çanak koyup bütün dünyayı gözetlemesi, hem böyle yasaksız vesairesiz gözetlemesinin mümkün olduğu ve kimsenin bunu casusluk saymadığı veya hür ülkelerde devletlerin o kişinin kapısını çalıp sen ne ile meşgulsün kardeşim demediği bir dünyada, dünyada olup bitenleri, dünyanın en uzak köşesinde olup bitenleri insanlar bilebildiğine, duyabildiğine göre artık bugün dünya küçülmüştür ve daha çok tesir altında kalacaktır.

Binaenaleyh, tesir altında yönetenler için veya düşünenler için tesir altında kalmak korkusundan bir kurtulmak lazım. Tesir altında mutlaka kalacaktır. Eğer tesir altında, kötü tesirlerin altında kalmak korkusu varsa işte orada bilgi toplumunun en önemli sorunu başlıyor. Acaba toplumunuz ne ölçüde eğitilmiştir, ne ölçüde müşterek değerlere sahiptir, ne ölçüde neyi savunmaya hazırdır müşterek değer olarak. Binaenaleyh, bu bugünün konu-

su değil ama hepsi birbirine bağlı. Çünkü birtakım çağdaş ölçüler var, bu çağdaş ölçüler üniversal hale gelmiş, evrensel hale gelmiş, uluslararası hale gelmiş, daha doğrusu insanlığın malı olmuş. İnsanlığın malı olan çağdaş ölçülere sahip çıkıldığı zaman rahatsız olunmamalıdır. Ama bir de korunması gereken değerler var. Ne gibi? Bir ülkenin genel ahlaki gibi, bir ülkenin genel sağlığı gibi, bir ülkenin güvenliği gibi ve bir ülkenin kendi kültürü, öz varlığı gibi korunması gereken değerleri var. Bir ülkenin kamu düzeni gibi korunması gereken değerleri var. Binaenaleyh, o çanaktan her gece bir evin içine inen bir takım haberler veya birtakım olaylar o evin içinde oturan insanları bu istikamette yanlış yollara iter mi gibi bir endişeye girmek istemiyorsanız iyi anlatınız halkınıza, bunları iyi anlatınız. Bu bir örnektir, plüralizmdir, insanlığın bugün beraberce sahip çıktığı olay hür olmaktır. Helsinki insan hakları beyannamesi, arkasından Helsinki şartı ve sonra AGİK toplantıları ile devam eden milletlerarası olaylar daha çok insanı insan gibi yaşatma olayları, insana insan muamelesi yapma, insan haysiyetine yaraşır bir seviyede insanı tutma olayları dönmüş dolaşmış gelmiştir, birtakım gelişmelere sebep olmuştur. Dünyadaki gelişmeler dendiği zaman dünyadaki gelişmelerin altında İnsan Hakları Beyannamesi ve insanların insan gibi, insan haysiyetine yaraşır şekilde yaşaması vardır.

Efendim, insan açsa, insan çıplaksa insan hür olmuş neye yarar? Öyle ise evvela insanları doyurmak lazımdır. İnsanlar tok olmalıdır, insanlar çıplak olmamalıdır. İyi ama insanların yalnız karnının tok olması yetmemiştir. İnsanların gönlünün ve zihninin de tok olması gerekmiştir. 1990, 1989 yılı içerisinde ve 1990 yılı başındaki gelişmeler yalnız ekmeğin yetmediğinin, hatta az geldiği yerde daha çoğunun istenmesinin dahi bir önemli olay olduğunu ve insanlara hem güvenliğin, hem ekmeğin, hem de insanı insan yapan insan hakları, ki onun başında hürriyet ve hemen yanında da adalet gelir. Korkusuzca yaşama hakkı gelir. Korkusuzca yaşama hakkının insan gibi yaşamının temelinde bulunduğu yeniden ortaya çıkmıştır.

Evet, ne oluyor dünyada? Evrim mi oluyor, evölüsyon; devrim mi oluyor, revolüsyon, yoksa bir alternasyon yani bir alt üst olma?

Evrım, bozuk bir şey varsa orasını düzeltirsiniz o evrimdir. Devrim, yıkacaksınız, yerine yenisini koyacaksınız, bu devrimdir. Efendim, devrim için yerine neyi koyacağını tasarlamış olmanız lazım mı? Hayır. Hele bir yık, ondan sonra bunu yerine koyunuz ve bundan 20 sene evvel 3 M Prensibi olarak ortada dolaşıyordu: Marx idi, Mao idi, Marcuse idi. Bugün devrim bir kenarda kalmış, bugün olanlara evrim demek daha kolay, bir kısmına alternasyon demek daha kolaydır. Çünkü, değişmekte olan şeyler aslında çok önemli, ne değişiyor diye

baktığımız zaman dengeler değişiyor. İkinci Dünya Harbi sonrası birtakım dengeler getirmişti. Bu dengeler bugün değişiyor. Neden değişiyor? Sebebi nedir bu dengelerin değişmesinin? Dengelerin değiştiği kesin, nerede duracağı meçhul, şu an için meçhul.

Yalnız gidenler belli de, yani eski dengelerin içindeki unsurlar belli de yeniden kurulacak dengelerin içindeki unsurlar henüz belli değil. Binaenaleyh, dünya şu anda aşağı yukarı herkes, yalnız biz değil, bütün dünya dur bakalım, iyi şeyler, hayırlı şeyler oluyor ama bu nereye varır, bundan üç ay evvel ben şüpheler içinde kıvarınıyordum, acaba 1956 Macaristan, 1968 Çekoslovakya olaylarına Doğu Avrupa'da şahit olacak mıyız yeniden? Yani Sovyetler Birliği, evet, reform, yenileşme, yapısal değişme gibi lafları ortaya attığımız zaman Doğu Avrupa'daki ülkeler arka arkaya domino teorisinin sanki doğruluğunu gerçekleştirmiş gibi arka arkaya bu rejimler göçüp, hatta bu rejimlerin göçmesiyle kalmayıp, hemen onun arkasından komünist partisinin tekeli durumunu ortadan kaldırması, bununla da kalmayıp, komünist partisinin birçok yerde isminin sosyalist parti veya başka şekilde değiştirilmiş olması karşısında Sovyetler Birliğinin seyirci kalabileceğini düşünmek fevkalade güçtü, acaba Sovyetler Birliği ne yapar? Sovyetler Birliği buralara bir güç müdahalesinde bulunur mu, yani yine buraya tank kor mu? Yine buraya asker kor mu? Yine tankların altında insanları ezer mi? Onu Doğu Avrupa'da yapmadı. Yapmayınca bu defa Sovyetler Birliğinin içerisinde aynen şöyle büyük birader geride kaldı, kuzenler ileriye gitti, yani Rusya bir işi başlattı ama kendisi geride kaldı, yanındaki, eskiden beri elinin altında bulunan yedi tane Doğu Avrupa memleketi geriye gitti. Biz böyle duramayız. Nasıl duracaksınız? Bizim de bu yenileşme, yapılaşma işini ileriye götürmemiz lazım. Nedir ileriye götürme? Komünizm aslında ne kadar tek parti idaresini yürütmeye muktedir olacaktı? Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'daki olan olaylara ses çıkarmadıktan sonra kendi içinde ne yapacaktı?

Kendi içinde bir arayışın içine girmişti. Bir taraftan Doğu Avrupa'da dünyanın iştikten korktuğu laflar edilir hale geldi. Bu bir gecenin içerisinde Berlin Duvarının her tarafı delik deşik oldu, arkasından Batı Almanya ile Doğu Almanya'nın birleştirilmesi olayı gündeme geldi. Bundan fevkalade alınganlık vardı. Batı Almanya ile Doğu Almanya birleşirse, bunun harp sebebi olacağını bundan 20 sene evvel Sovyetlerin devlet adamları bana söylediler. Ben bir milletin iki devleti olur mu diye sordum zaman bana hiç nedenini söylemeden, Avrupa'da hudutlar değişirse, ki bu Doğu Almanya, Batı Almanya olayı idi, harp çıkar; yani açıldı. Peki NATO niye vardı? NATO eğer Sovyetler Birliği yayılmaya girerse, ki nihayet Doğu Almanya'dan

Gaskonya Körfezine bir günlük mesafe idi. Sovyet ordularının Gaskonya Körfezine inmesi hiç mesele değildi. De Gaulle'e sordum, dedim ki topun ağzında siz varsınız, Almanya'yı zaten ezmüşler, ezilmişler. İkinci Dünya Harbinden böyle çıktı, sizin bir endişeniz yok mu? bana dedi ki, kendi ifadesini söylüyorum, Avrupa Urallara kadar gider, bu hadise 1967'de olmuştur, Türkiye'de olmuştur, biz hükümetlik o zaman kendisini davet ettik buraya getirttik ve dedi ki Ruslar mütecaviz değildir, bana dediği şeyi söylüyorum, dedim ki Sayın General buna güvenilebilir mi, buna ne ölçüde güvenilebilir? Bir yerden sonra birtakım değerlendirmeleri kanaatler üzerinden yapmak durumu vardır, onun üstüne oynarsınız, tutarsa verdiğiniz kararlar doğrudur, tutmazsa yanılırsınız. Bugün aşağı yukarı oraya gelmiştir. Yani Avrupa yeniden şekilleniyor, değişen dünyanın içinde Avrupa yeniden şekilleniyor. Avrupa'nın yeniden şekillenmesini başlatan perestrojka ve glasnost'tur. Yani yeniden yapılanma ve açıklık politikaları, açıklık politikaları bana göre bu salonda iki gündür tartışılıyor. Marksizm ölmüş müdür, ölmemiş midir? Bence mesele Marksizmin ölüp ölmediği değil, Doğu Avrupa'da ne olduğudur. Herhalde Doğu Avrupada Marksizmin varolduğunu, yaşadığını söylemek mümkün değil. Çünkü Marksist olan idarelerin hepsi Marksizmi bir tarafa bırakmışlar. Bence ne kadar bu salonda Marksizm hâlâ yaşıyor dense, bu salonda kalır. Çünkü Doğu Avrupa'ya gittiğiniz zaman yaşamadığını göreceksiniz. (Alkışlar)

Bizim sorumuz zaten, Türk aydınlarının sorunu, Türkiye'nin sorunu Marksizmin yaşamadığını veya yaşadığını ispatlamak değil, bizim sorumuz orada olan nedir, bana bunun tesiri ne olacaktır? Canım canım tatlı canım. Ben kendi canımın icabını arıyorum. Ama orada olanı iyi bilmedikçe bunun bana tesirini doğru şekilde bilemem, onun için bunları söyledim. Evet Marksizm Birinci Dünya Harbi sonrasında, 1917 Sovyet İhtilali sonrasında o gün, İkinci Dünya Harbi öncesinde dünya nüfusunun yüzde 15'i Marksist idarenin elinde. İşte Hitler ve Mussolini'den ve totaliter Japonya'dan dünyayı kurtaralım diye Birleşik Amerika'nın dahil olduğu savaş sonrasında da meydana gelen dengeler şöyle: Dünya nüfusunun yüzde 35'i Marksizmle idare edilir halde. Yani bugün, daha doğrusu bugün demeyelim, çünkü bunların bir kısmı değişti, dünya nüfusunun yüzde 35'i Marksizmin idaresine girmiş, Marksist teorinin meydana getirdiği idarenin, komünist rejimin diyelim. Burada kimseye karşı en ufak şu veya bu şekilde bir hiddet vesaire ifade etmek istemiyorum, şahsi düşüncelerim içerisinde sadece objektivite asıldır, gayet tabii ki ben bir siyasî düşüncenin adamıyım, siyasî düşüncenin adamı olarak tarafım, yalnız tarafı olmam halinde dahi objektiviteyi, akılcılığı olabildiği kadar hâ-

kim kılmak isterim, herkesin benim gibi düşünmesi şart da değildir, lazım da değildir. Ben sadece kendime göre doğruları söylemeye çalışıyorum. Ne kadarını alabilirseniz, ne kadarını yararlı bulursanız işte o kadar olacaktır.

Sovyetler Birliği olayı bitmemiştir. Doğu Avrupa olayı bence bitmiştir. Yani Doğu Avrupa'yı geriye çevirmek hemen hemen mümkün değil. Sovyetler Birliği yanlış bunu yaptı da sonra kendisi de elini şakağına koydu, düşünmeye daldı. Sovyetler Birliği 15 tane cumhuriyet, 104 milletin müteşekkildir, 104 kavim diyelim ve 30 Türkiye'dir, 22 milyon kilometre kare sahası vardır. Bir kıtalar devletidir, çok dilli, çok uluslu bir devlettir. İşte Marksist rejimle bunları bir arada tutuyordu, şimdi bir yere gelindi. Komünizm iki Almanya'yı ayrı tutmaya yetmeyecektir, yetmedi. Yalnız komünizm Sovyetler Birliği'ni bir arada tutmaya yetecek olan nesne komünizm olsa idi, bir süre sonra Moskova'daki yöneticilerin komünist rejimin veya komünist partisinin iktidar tekeliğini kaldırmamaları lazımdı. Yalnız iktidar tekeliğini kaldırmakla kalmadılar, ne yaptılar? Piyasa ekonomisi, serbest teşebbüs, hatta toplu sözleşmeye kadar varan ve mülkiyet rejimine kadar varan bir noktaya gelindi. Peki biliyorsunuz ki, Marksizmin temel teorisi katma değerdir. Yani katma değer, katma değer kimin hakkıdır? Yani bir değer meydana getirdiğin zaman bu değer kimin hakkıdır. Bu değer sermayenin hakkı mıdır? Emeginin hakkı mıdır Teoriye göre emeğin hakkıdır, sermaye bunu alırsa hırsızlıktır. Binaenaleyh, eğer Moskova hür teşebbüse geçmişse, mülkiyet rejimine geçmişse Marksizmin hâlâ orada da yaşadığından bahsetmek fevkalade güçleşir.

Ben olguyu anlatmaya çalışıyorum. Binaenaleyh, Marksizm yaşamış, yaşamamış tasası bize mi düşmüş diyeceksiniz; ama bu olay bizi aşağı yukarı 50 senedir tesiri altında tutuyor. Yani olay sadece Marksizm olayı değil, olay Marksizm, yani komünist rejimle idare edilen Sovyet Rusya'nın Türkiye üzerindeki emelleridir. Acaba bu emellerde bu olup bitenlerden sonra ne kadar değişiklik olacaktır? Binaenaleyh, Türkiye'ye bütün bu olanların yansımalarının kökünde bu vardır. Ne kadar? Sovyetler Birliği ne kadar Türkiye üzerinde tehdit olmaktan çıkacaktır? Budur bizi düşündürmesi lazım gelen şey. Yalnız Sovyetler Birliğinin tehdit olmaktan çıkıp, çıkmamaması olayı da şu anın meselesi değil.

Burada çok önemli bir şeyin dikkatinize sunulmasını görev sayıyorum. O da şudur: Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'da milliyetçilik cereyanlarını ayağa kaldırmıştır. İşte Litvanya odor, Litvanyadaki olay o, Azarbaycan kendi içinde kaldırmıştır. Doğu Avrupa'daki milliyetçilik cereyanlarına bir şey diyemiyorum, teori değişmiştir. Gorbaçov Brejnev

doktrinini terk ediyor. Brejnev Doktrinini nerede sosyalist idare varsa Sovyetler Birliği onun babasıdır, o ülkenin iç işine karışır, yani iç işi saymaz onu, o ülkenin iç işine karışır Gorbaçev bunu Frank Sinatra doktrinini haline getirmiştir, biliyorsunuz onun şarkı var I did it my way you did it your way, yani sen bildiğin gibi yap, ben bildiğim gibi yapayım, şarkı böyle. Gerçi şarkı bunun için yapılmış değil, ama buraya adapte edilmiş. (Alkışlar)

Evet, netice itibarıyla geldiği yer siz bildiğiniz yapın. Doğu Avrupa'ya demiştir, e kendi içinde ne yapacak? Kendi içinde bildiğini yapacak, öyle görünüyor, bildiğini yapacaktır. Azerbaycan olayları odur.

Azerbaycan'da hani her millet kendi hakkını kendisi alacaktı, her millet kendi iradesini kendisi sahip olacak, hani her millet kendi kaderini tayin edecekti? Wilson prensibi imparatorlukları dağıtmıştır. Fransa ihtilalinden sonra Wilson prensibi ve ikisi beraber imparatorlukları dağıtmıştır. Bugün bir tek imparatorluk vardır: Sovyetler imparatorluğu, başka imparatorluk kalmadı. İngiltere bile nazik nazik *Commonwealth*'e yanaştı, mecbur oldu her tarafına istiklal vermeye, bağımsızlık vermeye, bütün ülkelere ama ben yine sizin başınızım falan dedi, onlar da kabul ettiler sen yine öyle dur, şeklidir; yani Pakistan'da dahildir, Hindistan da dahildir, ama hepsi bağımsızdır, kendi işlerini kendileri yaparlar, İngiliz gelenekçiliğinin bir neticesi olarak.

Şimdi Brzeinski diyor ki, bu bir güvenlik uzmanıdır, Amerikalı güvenlik uzmanı, bu zat diyor ki: Çar idaresinde çarlık Rusyası bir milletler hapisanesi idi, Stalin idaresinde Sovyetler Birliği bir milletler mezarlığı idi, şimdi Gorbaçov idaresindeki Sovyetler Birliği bir milletler yanardağıdır. Sovyetler Birliği bu yanardağı eğer konfederasyona çevirmezse bu yanardağ patlar. Milliyetçilik cereyanları 21'inci asra girerken yeniden canlanmıştır.

Şimdi, Avrupa için milliyetçilik cereyanlarında korku yok. Acaba Sovyetler Birliğinde ne olacaktır? Avrupa ve Amerika Sovyetler Birliğinde olan olaylara çift standartla yaklaşıyor. Aman Sovyetler Birliği Başlattığı bu olayı devam ettirsin bir yere varsın, biz Avrupa olarak, yani Doğu Avrupa nasıl olsa Sovyet boyundüğünden kurtulmuştur, Öyle ise orada ne yaptığına biz fazla karışmayalım. Nitekim Azerbaycan'a Sovyet askerlerinin gönderilmesini ilk kabul eden Amerika Birleşik Devletleri hariciyesidir. Amerika Birleşik Devletleri Hariciyesinin beyanıdır, ondan sonra da Ortak Pazarın dışişleri bakanları sanki kendi üstlerine farzı gibisi İrlanda'nın Dublin şehrindeki bir toplantıdan sonra beyanat vermişlerdir. Azerbaycan bizi birkaç yönden alacaklar eder. Bunlardan bir tanesi şudur: Biz pantürkizmin peşinde değiliz, gayet dikkatli durmak lazımdır, ama dünyanın neresinde olursa olsun, eğer bir

ülkenin insanlarının üstüne, masum insanlarının üstüne, kalabalıkların üstüne tanklar gönderir, onları tankların altında ezerseniz, bu, bu kıvılcımı yeşerten Helsinki şartına aykırıdır. Helsinki Şartını Türkiye Cumhuriyeti adına ben imzaladım. Sağımda Brejnev oturuyordu, solumda Mareşal Tito oturuyordu, her ikisi, beraber imzaladık. Niye imzaladık? Hep beraber buna uyacağız diye imzaladık. Eğer birimiz uymayacak idiysek, o beraber imzaların önemi yoktu. Beraber imza atıldığı yerde, birisi ona aykırı bir şey yaptığı zaman arkadaş biz seninle bunu imzalamıştık, arkadaş sen bu imzaya sadık kalmadın deme hakkı o beraber imzalamadan doğar. Biz konuyu insan hakları zaviyesinden böyle almışızdır, insan hakları ihlalidir. Bu ülkenin iç işi ne karışma falan değildir. Artık bugün insan hakları ihlali bir ülkenin iç işi olmaktan çıkmıştır. değerli misafirler, bu Türkiye için de böyledir. İnsan hakları ihlali efendim, ben bağımsız bir ülkeyim, bir hükümlan ülkeyim, kim bana ne karşıyor, kendi insanıma istediğim muameleyi yaparım, hayır yapamazsınız. Çünkü kendi insanıma istediğim muameleyi yaparım dediğin yerde burası başkasının değil de, senin müstemleken olmuş olur. (Alkışlar)

Burada fevkalade önemli bir noktayı biraz sonra söyleyeceğim ama hemen gelmişken söyleyeyim, Türkiye'de insan hakları bakımından Türkiye'ye yöneltilmiş eleştirilere hiddetle cevap vermek, bu eleştirilere düşünerek taşınarak cevap vermeli. Yani biz insan haklarını veya insan hakları ihlallerini Avrupa veya başka memleketlerin insanları için mi yapıyoruz? Hayır, insan hakları bana kendi insanım için lazımdır. İnsan haklarını ihlal etmemek de yine kendi insanımı korumak için lazım. Binaenaleyh, başkasını hoşnut etmek söz konusu değildir ve evet Türkiye'yi kim idare ederse etsin, ister siyasi kadro, ister idari kadro ve onları eleştirenler, tümüyle hepimiz insan hakları konusunda, açıkça söyleyeyim, fevkalade bir ağır yükümlülüğün altındayız.

Şunu demek istiyorum: İnsan haklarını taahhüt etmek insanlığın gereğidir aslında, taahhüdün gerektirecek bir şey bile yok, kendiliğinden olacaktır. Bunun şartlarına uymak bakımından söylüyorum. Dönüyorum, geliyorum diyorum ki, evet, dengeler Sovyetler Birliğindeki denge olayı henüz varacağı yere varmamıştır. Acaba Sovyetler Birliği kendine mahsus, Rus tipi bir demokrasi ile bütünlüğünü kurtarabilecek mi? Bütün olay budur. Türkiye'ye bu iş nasıl yansır? oradaki olay başarılı olursa, Doğu Avrupa'yı söylemiyorum artık, oradaki olay başarılı olursa Türkiye'ye yansıma şekli başkadır, başarısız olursa yansıma şekli başkadır. Senaryo yapabilir miyiz? Acaba şöyle mi olur, böyle mi olur, böyle mi yapılabilir? Akıllı senaryolar yapılabilir mi, o yapana bağlı. (Alkışlar)

Sanırım ki Türkiye'nin bir numaralı işi, Anka-

ra'nın bilhassa devlet yöneticilerinin ve hariciyenin ve bürokrasinin beraberce ne olursa ne olurun iyi bir senaryosunu yapmak lazım, bir tane değil birkaç tane senaryo yapmak lazım. Bu ne olursa ne olurun karşısında biz ne yaparız, onu yapmak lazımdır.

Benim kendime göre gayet pratik bir senaryom var, bir iki dakika içinde söylemeye çalışacağım; fakat bunu söyleyeyim ki dünyada çok önemli olaylar olmuştur, bu olaylara baktığımız vakit Sovyetler Birliğindeki gelişmede istikrar veya devamlılık olacak mıdır? Bu Gorbacov'a bağlı. Gorbacov kime bağlı? Bakınız, Sovyetler Birliğindeki olaylar halktan gelmiyor hiç olmazsa görüntü itibarıyla; yani Leipzig'de 200 bin kişi, ondan sonra Prag'da 500 bin kişi toplanarak bu olayları meydana getirmiş değil, bu olaylar bir kadro hareketi, belki halkın suskunluğu patlama noktasına gelmeden önce ön almış olabilirler.

Yalnız bilinen bir şey var, yahut da bilinen bir şey demeyelim şöyle diyelim, Oleg Gordiyevskiy isminde bir *double - agent* var. Bu 1985'te Batı'ya iltica etmiş Sovyet ajanı, aynı zamanda iki taraflı çalışan bir ajan. Bunun söylediği laflar var. Gorbacov'ı ayakta tutan KGB'dir. Bakın KGB'ye herhangi bir şey yaptı mı Gorbacov? Yapmadı, bir de ordu, ikisine dayanır. Kendilerine sorarsanız o ordu kesinlikle siyasetin içinde değildir, ordu komünist partinin tam kontrolünde idi Sovyetler Birliği'nin. Şimdi ne olacaktır? Komünist partisi iktidar tekelinden çıktıktan sonra geride mutfakta olan olay KGB'ne ölçüde Gorbacov'u desteklemeye devam edecektir veya ordu ne ölçüde devam edecektir? KGB mademki getirmiştir Gorbacov'u, sonuna kadar götürecektir diyenlerde var; ama görünürde, Sovyetler Birliğindeki olay Doğu Avrupa'dakinden biraz daha farklı. Mamafih hemen şuraya geliyoruz:

Bu çağ değiştirme, bilhassa Sovyetler Birliği için söylüyorum bizim için değil, çağ değiştirme olayı Sovyetler Birliğinde Karl Marx Meydanının bir numarası yerinde Manhattan Bankasının şubasını açmakla batıya açılan pencere başlıyor. Bu 1978. Şimdi bunu kim tamamlıyor? Bunu yeni Moskova'da açılmış bulunan MacDonald'ın hamburger dükkânları tamamlıyor.

Kıtalar arası füzelere karşı antifüzeler, yani siz buradan füzeyi atarsanız, adam da oradan atıyor, sizin füzenizi havada vuruyor, buna karşı çok başlıklı füzelere. Yani siz buradan füzeyi atıyorsunuz, adam oradan füzeyi atmadan sizin füze dağılıyor, dört, beş, altı başlık nereye gideceği sadece sizin tarafınızdan belli. Bu çeşit silahların geliştirildiği bir dünyada birdenbire hamburger dükkânının gidip Moskova'ya yerleşmesi fevkalade önemli. Silah indirimini de geçiyorsunuz, görüyorsunuz refah aramaya girildiyse, milletler refah aramaya girdiyse

Manhattan Bank ile MacDonald hamburgerine füzeler mağlup olmuştur, benim geldiğim netice odur. Yalnız, Yeltsin çıkıp diyor ki, oranın muhalefeti, eğer bir sene zarfında halk vaat edilen refahı hissetmezse sorun vardır. Reform, yeniden yapılaşma, yenileşme, ıslahat hareketi fevkalade zor iştir. Halkın desteğini aldığınız yerde zora dayanmıyorsanız, ona bu işin değerini anlatacak, günlük hayatına intikal eden neticeler vermeye mecbursunuz. Propagandayla artık bugünkü dünyada sadece propaganda ile, televizyon propagandasıyla, basınla halkı susturarak iyi şeyler yapmıyorsanız, bunları iyi şeyler yapmış gibi gösteremezsiniz. Evet bunu neden söyledim. Eğer Sovyetler Birliği'ndeki bu durum başarıya ulaşmazsa yapılacak iş başkadır. Varsayalım ki, bu başarıya ulaştı. Türkiye ne yapacak?

Bakıyorsunuz Avrupa var tabii, Avrupa Türkiye'ye nasıl bakıyor, Avrupa Türkiye'ye, *Turkey is a poor country*, yani fakara bir memleket gibi bakıyor. Bunu nereden çıkardın? İşte Avrupa Ortak Pazarı'nın, Avrupa Topluluğu'nun Türkiye müracaatına verdikleri cevabının son çıkan Amerikan mecmualarında bir değerlendirmesi bu. Delors diye bir zat var Avrupa Topluluğu'nun başında, bu zatın üç çemberli Avrupa'sı geliyor. Birinci çemberde bu 12 ülke var, ikinci çemberde Doğu Avrupa var, Türkiye var, Kıbrıs var, Malta var. Demek fena değil, ikinci çembere girmişiz. Üçüncü çember EFTA memleketleri. Bugün onların hesaplarına göre, Batı Avrupa'nın, 12 ülkenin ortalama adam başına gelir düzeyi 15 bin dolara yakın. Bizim gelir düzeyimiz 1500 dolar düzeyinde, bunu pariteye, yani satın alma gücüne, fiyatlara vesaireye dayanarak 4000 dolara kadar da çıkarıyorlar, farz edin 4000 dolar. 4000 dolar karşısında 15 bin dolar, size diyor ki *too poor*, yani buraya uyamaz diyor, Avrupa size öyle bakıyor. Bizler işte, Avrupa bizi kabul ederse, etmezse diye tartışmalar yapıyoruz. Sonra Avrupa bizi kabul ederse etsin, etmezse etmesin biz de Ortadoğu'ya lider oluruz diyoruz diyoruz. Yalnız bu lider olma hikayesini falan yadırgamıyorum, keşke olabilsek. Yani kime lider olacağız? Ortadoğu ülkelerine. Yani bizim lider olma arzumuz yetmiyor, onların bizi de liderliğe kabul etmeleri lazım. (Alkışlar)

Değerli misafirler, 40 senedir ben Türk devletinin hizmetindeyim, gençlerimin ümidini filan kırmak istemem. Benim devletim, büyük devlettir, milletim de büyük millettir. Büyük millettir. (Alkışlar) Ben milliyetçi düşüncenin adamıyım. Yalnız ütopya, bizi düş kırıklığına götürür, ne isek oyuz. Yani kendi kendimizi *super-power* ilan etsek olur muyuz? (Gülüşmeler)

Evet, yani böyle ikide bir Ortadoğu'nun en büyük devleti biziz. İyi ama kardeşim Ortadoğu'nun en büyük devleti biziz diyeceğine gelir seviyemiz

5000 dolara getirdik, şu ülkede işsiz adam bırakmadık, demokrasiyi layıkıyla yerleştirdik, hukukun üstünlüğüne, millet iradesine dayanan bir rejimi kurduk işletiyoruz, adalet mekanizmamız, her şeyimiz, devlet mekanizmamız gayet düzgün işliyor, bunların hepsini söyleyebiliyorsak, biz evvela kendi kendimize önemliyiz. Bu çok önemli. Ondan sonra diyoruz ki, bizim stratejik önemimiz duruyor, bizim stratejik önemimiz duruyor, gidiyor meselesi değil olay, kendi kendinize stratejik önem veremezsiniz, Stratejik önem, size başkası ne kadar önem veriyor. O da şuna bakar: Başkasının sizinle dost olmakta ne yararı var?

Sevgili gençler, burada oturan sevgili gençlerimize, çocuklarımıza söylüyorum. Filanca millet bizi seviyor, filanca devlet bizi seviyor, devlet işlerinde böyle şeyler olmaz. Mesele sevgiye, hisse değil, menfaata dayanır. Menfaat, Batı'yı Batı yapan menfaat hesaplarını iyi yapmasıdır. Batı bu menfaat hesaplarında gaddardır ha söyleyeyim, hiç göz yaşına bakmaz. Yani dostluğunu falan bir dakikanın içinde değiştirir. Onun için Batı'nın içinde olmak, Batı'nın içinde durmak, Batı'ya yaklaşmak istiyorsanız zenginleşeceğiz. Bizi Batı gelip zenginleştirivermez, zenginleşeceğiz. Bu zenginleşme işini yapmadıkça bu tesirlerden kurtulamayız.

Dönüp dolaşıp geliyorum, acaba Ortak Pazar ne olacak? Ortak Pazar'ın ne olacağı meçhul, yani bu üç dairesel Avrupa'yı çizenlerin, sonra öbür tarafta Avrupa telaşa kapılmıştır. Bir tarafta Doğu Avrupa'nın halklarının bu çeşit idarelerin elinde olmasından Doğu Avrupa rahatsızdı, şimdi de bunların çözülmesinden rahatsız Batı Avrupa. Batı Avrupa oradaki dezintegrasyondan yani çözülmeden rahatsızdır. Çünkü kendi entegrasyonunu sıkıntıya sokacaktır. Bir reentegrasyonu nasıl yapacak? Bugünden başlamıştır. Yani bu Avrupa Devletleri nasıl yaşayacaklar şimdi bir arada? Yahut bir devletler Avrupası ne olacak? Bu devletler Avrupası'nda sövenizm, yani birbirinin içine girmiş, büyük, birbirinin içinde yaşayan insanlar var. Fransa'da Almanlar var, Ukrayna'da da var Almanlar. Macarlar var Romanya'nın içinde, böyle birbirine girmiş.

Bu aslında bir miktar da yenileşmeden korkmaktır, onu da söyleyeyim. Avrupa'nın tasası bize mi düştü? Evet. Eğer Avrupa iyi gelişirse bizimle ilgili, çok yakından ilgisi var. Nasıl ilgisi var? Şöyle ilgisi var. Acaba Avrupa bir Mitterrand'ın dediği gibi bir Avrupa konfederasyonuna mı gidecek, yahut Gorbaçov'un dediği gibi bir Avrupa Evine mi gidecek, yahut Baker'in dediği gibi bir Magna Carta'ya mı gidecek? Veya NATO kumandanı John Calvin diyor ki, Sovyet tehdidi ortadan kalkmış mıdır diye soranlara diyor ki, eğer ben Sovyet tehdidinin bu sene geçen seneki kadar olduğunu söylersem yalan söylemiş olurum. Yani Sovyet tehdidi ortadan kalkmaz ama, bu sene geçen senekinden çok

daha değişik. Binaenaleyh, Sovyet tehdidi ortadan kalktıysa NATO ne olacak? NATO gereğini yitirir. Evet, işte NATO gereğini yitirirse, NATO üyesi büyük bir memleket olarak bize intikal eder, bizim işimiz olur. Binaenaleyh, COMECON hemen hemen ortadan kalkmıştır. COMECON ortadan kalktıysa o zaman Ortak Pazar ne olacaktır? Böyle birbirine girift işler var. Burada en dikkatli olaylara bakan Misis Thatcher'dır. Misis Thatcher diyor ki: "Buz düşünün, bir su parçasının üstündü buz çatlamaya başladığı zaman tehlikelidir" diyor. Yani buz çatlamaya başlamıştır, onlar gayet dikkatle seyrediyorlar ne olup ne biteceğini; fakat dünya isterse üç kutuplu, isterse dört kutuplu dünya olsun, netice itibarıyla Avrupa'da başlamış olan bu harekete herkes kucak açacaktır. Almanlar ise iki Almanya'yı birleştirmek için bir oraya koşuyorlar, bir oraya koşuyorlar. Gorbaçov'a gittiler, Gorbaçov dedi ki: "Tabii her millet kendi mukadderatını kendisi tayin eder". Amerika'ya gittiler, Amerika'dan da destek gördüler fakat şimdi NATO üyeliği paylaşılamıyor. Amerika diyor ki: "İki Almanya Birleşik Almanya NATO üyesi kalmalıdır" ve ondan sonra dönüp Sovyetler diyor ki "Hayır NATO üyesi olamaz" Bunlar yakında biter. Nasıl biter? Varşova Paketi bitmiştir, Gorbaçov yarın çıkar der ki, ben Varşova Paketi'ni kaldırdım, NATO'yu kuranlar, NATO'yu ayakta tutanlar zaten defansiftir, savunmacıdır, agresif değildir ve o tehlike ortadan kalktı ise bu da kalkar, o zaman Türkiye ne yapacak? Türkiye NATO sayesinde var değil, Türkiye'nin NATO'dan aldığı bir ilave güvenlidir. Türkiye kendi etrafına bakacak. Türkiye bir stratejik bakımdan önemli derse o Türkiye'ye gelip el uzatacaktır, sizinle beraber olalım. Çünkü stratejik önem bir give and take oyunudur, alma ve verme oyunudur; yani siz birtakım fedakârlıklar yapacaksınız, onlar size birtakım menfaatler sağlayacaktır. Bunun dışında stratejik önem olmaz.

Stratejik durumsa daha başkadır. Kendi durumumuzdur o, bir bakın bakalım kendi durumunuzu. Güneyinizde Suriye, Irak, öbür tarafınızda İran, PKK çetelerini hemen hemen her üçü de besler içi-nize salar. Bu tarafınızda Yunanistan, Batı Trakya'da gördüğü işler belli. Kıbrıs'ı yutmaya çalışır, adaları tahkim etmiştir. Bu tarafınızda Bulgaristan, 330 bin tane soydaşımızı üç ayın, 85 günün içerisinde yastığını, yorganını ellerine vermiş buraya göndermiştir. Daha da mesele bitmemiştir. Bunlar var etrafımızda; binaaleyh, siz kendi durumunuzu kendiniz tayin eden, havalarda uçmaya gerek yok. Başkalarını himayemiz altına alacağız falan diye, gelin Türkiye'nin haklarını koruyacak beraberliği her zaman bulursunuz Türkiye'de, Türk milleti vatanperverdir. büyük meselelerinde Türk milletinin hiç farklı hareket ettiği yoktur. Öyle ise Türkiye ne yapmalıdır? Türkiye zamanın gerisinde kalmamalı-

dır. Yani bu olup bitenlerin gerisinde kalamalıdır. Böyle bir ihtimal var mı? Var. Bakın çağda başka olaylar da var.

Bir Nikaragua'da, bir Madam Chamorro çıktı, on sene kontrgerillaların yenemediği Ortega'yı halkla yendi. Doğu Avrupa'da 40 sene süren rejimler halklarını bu idareye dahil etmeye çalışıyorlar, Sovyetler Birliği halkını idaresine dahil etmeye çalışıyor. Türkiye ne yapmalıdır? Türkiye bütün bunlara iyi bakmalı, menfaatlerini iyi hesaplamalı ve birisi gelip sizin kapınızı çalmadan Türkiye aktif bir tavır almalıdır. Hangi kapılar çalınacaksa, politika istikametinde söylüyorum, diplomasi. Diplomasi insanı küçültmez, yani diplomasi ile yapmadığınızı sonra savaşla yapmak mecburiyetinde kalıyorsunuz, savaş bittikten sonra da yine onu diplomasi ile neticelendiriyorsunuz. Diplomasi ile netice alma bakımından Türkiye'nin önünde büyük fırsatlar ve büyük imkânlar açılmıştır.

Türkiye bir tehdit değerlendirmesi yapacak. Bu askerlerin işidir. Bu tehdit değerlendirmesini de müttefik olduğu ülkelerle beraber yapacak, sonra bir de kendi başına yapacak. Bu tehdit değerlendirmesine göre, nasıl bir güç elinde tutacak, caydırıcılığını tek başına temin edebilir mi? Edebilirse nasıl temin edecek ve ondan sonra da kiminle hangi çeşit, nereye kadar münasebetimiz olacağını yeniden bir gözden geçirecek.

Efendim, eğer ordumuzu biz modernize edersek, o zaman ordumuzu küçültmeyi düşünürüz, hayır oraya kadar bekleyemezsiniz. Çünkü refah, Sovyetler Birliğindeki insanlara, Doğu Avrupa'daki insanlara, Batı Avrupa'daki insanlara lazım da Türkiye'ye lazım değil mi, Türkiye'deki insanlara lazım değil mi? Refah aslında bu ülkenin her kuruluşunu refah getirecek yere yatırmakla mümkündür. Öyle ise mümkün olduğu kadar devlet masraflarından, savunma masrafları dahil, onlardan azaltacak, refaha, eğitime, sağlığa; yani eğitim ve sağlık refahın içindedir, onlara sarf eder hale gelecek ve bu suretle ancak Türkiye bu ortamdan yararlanabilir.

Yok, başkaları ne yaparsa yapsın, biz bildiğimizi yaparız, kaynaklarımızı biz bildiğimiz gibi kullanırız. Bildiğimiz gibi kullanırsak bir süre sonra bir sıkıntıya gireriz. Bir ülkede nüfusunun yüzde 10'u gayri safi millî hâsılanın yüzde 40'ını, alttaki yüzde 10'u 2,5'ünü alarak gidemeyiz, açık söylüyoruz, biz servete dostuz, kimse yanlış anlamasın, hep söylüyorum, ayrıca bir şey daha söyleyeyim. Bütün bunları yapabilmek için Türkiye'nin yeniden milleti sandık başına getirmesi lazım. (Alkışlar)

Denebilir ki, Demirel, dervişin fikri ne ise zikri de odur. Ben yani aşağı yukarı bir saate yakın zamandır konuşuyorum, o çok olmuş, hiç sandık dedim mi buraya gelinceye kadar? Demedim. Sandığı neden dedim? Bütün bu anlattığım şeyleri birleştirip yapacak. Efendim, işte Ankara'da hükümet var,

Riske Karşı!

İmtaş Sigorta

İTTİHADI MİLLİ TÜRK ANONİM ŞİRKETİ

1918

Merkez

Büyükdere Cad. No.116 İmtaş Han

Zincirlikuyu 80300 İSTANBUL

Tel: 174 70 00 / 20 Hat

Faks: 172 08 37

Teleks: 26404 unas tr

İzmir Şubesi

Cumhuriyet Bulvarı 1375. Sok. Cumhuriyet İşhanı

No. 25/103 İZMİR 35210

Tel: 21 92 57/58 - 21 87 82

Faks: 21 87 82

Teleks: 52297 imsi tr

Ankara Şubesi

Olgunlar Sok. No.32/3

Kocatepe 06640 ANKARA

Tel: 117 91 15-18 (4 Hat)

Faks: 125 98 73

var, kimse yok demiyor. Yalnız değişen dünya şartlarına cevap verebilmek bakımından milletin iradesinin bir yenilenmesi lazım. Bu irade yenilenmesi hadisesi Türkiye idaresini içe karşı, dışa karşı çok güçlendirecektir. Çünkü iddialar var, nasıl ki bir memlekette nüfusun yüzde 10, gayri safi millî hâsıların yüzde 2,5'ünü alıyorsa, böyle olmaz diyoruz, yüzde 10'u, yüzde 40'ını alıyorsa böyle olmaz diyoruz. Başka iddialar da var. Çünkü nüfusun yüzde 15'inin desteklediği bir siyasi iktidarın Mecliste yüzde 5 sandalyesi olmaz, adaletsizliktir bu diyoruz. (Alkışlar) Bunu kim diyor? Diyorlar falan diye böyle başkalarının üstüne lafı atmayalım, bunu ben diyorum. (Gülüşmeler, alkışlar)

Netice itibarıyla Türkiye 2020 yılında Türkiye'nin nüfusu 100 milyona gelecek, 100 milyon fukara bir Türkiye aslında ne lider olur, ne hami, herkes aklını başına toplasın, bunlar burada resmi beyanlar olarak yapılmış. Biz biraz muhalefet olduğumuz için her şeye karışırız, görüyorsunuz, bu salonda olan işlere de karıştık sayın hocam.

Şunu demek istiyorum: Türkiye bütün bu işlerin içinden çıkar, yalnız oyun iyi oynanmalı. Evvela kendi içinde oynamalı oyunu. Bu ülkeyi temsil eden insanlar dışarıya giderse Türkiye'nin menfaatlerini korumak için belki nezaketen bir şey demezler ama size şöyle bakarlar sizin arkanızda halk yok ki, gelin halkın arkasında bulunduğu bir iktidar kim olursa olsun, açık söylüyorum. Millet sağolsun, milletin dediği olsun. Hangi milletin? Bizim milletimizin. Başkasının dediği olsun demiyorum ki ben. (Gülüşmeler ve alkışlar)

Görüşlerim empersoneldir; kimseye demiyorum ki, aman bugünkü iktidarı götürün, beni getirin falan öyle birşey demiyorum ben kimseye; koyarız sandığı herkes gelsin, millet, meseleleri nasıl görüyor, altından nasıl çıkıyor bir defa daha anlat-sın. Efendim, üç sene evvel, 2.5 sene evvel gittik, her gün mü gidilir? Şartlar içerde ve dışarda çok değişmiştir. Gelin kendi milletimizin iradesini baş tacı yapalım. Türkiye sorununun bugün de yarın da kurtuluşu bundadır. Rusya bile kendi modelinde demokrasiye giderken, biz bir evrensel demokrasinin bütün icaplarına uyalım.

Hepinize saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

BAŞKAN - Efendim, Sayın Demirel'e lütfet-tikleri değerli konuşmaları için teşekkür ediyoruz.

Şimdi efendim, panelistleri kürsüye rica ediyorum.

Değerli konuklarımız, dünyadaki gelişmelerin siyasi hayatımıza yansımaları konulu panelimizin ilk konuşmacısı Sayın Bülent Akarcalı.

Sözü ona vermeden önce kendisine teşekkür ediyorum. Niçin teşekkür ediyorum; çünkü iki yıl önce başlattığı sigara kampanyasına ben de iştirak ettim ve bu ikinci senedir, senei devri-

yeyi kutluyoruz. Böylece kendisine sigarayı bırakmam dolayısıyla teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

BÜLENT AKARCALI - Sayın Başkan, değerli konuklar, biraz önce sayın Demirel'in dediği gibi, eğer sandığı gidersek, şu salonda sigara içmeyenler ezici çoğunluğu kazanır. (Alkışlar)

Efendim, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne gerçekten böylesine üst düzeyde bir toplantıda bana konuşma fırsatı verdikleri için kendilerine teşekkür ederim.

Konumuz olan değişen dünya, Doğu Avrupa ve Türkiye meselesine ben şöyle girmek istiyorum. İlk önce değişen dünya derken bizim dünyadan anladığımız nedir? Yani Türkiye olarak, Türk toplumu olarak, Türk aydını olarak, Türk basını olarak, Türk politikacıları olarak dünya dediğimiz zaman Türkiye'de neyi kast ediyoruz? Burada itiraf etmek gerekir ki, bizim dünyamız maalesef oldukça kısıtlı bir dünya, Türkiye'nin dünyasında Latin Amerika'nın yeri yok, Afrika'nın yeri yok, Uzak Doğu'nun yeri yok, Pasifik'in yeri yok. Türkiye'nin dünyasında az sayıda Avrupa ülkesinin, bir iki tane Ortadoğu ülkesinin yeri var. Hatta öyle bir imparatorluğun vârisi olan Türkiye Cumhuriyetinin dünyasında imparatorluğun parçası olmuş ülkelerin bile yeri yok. Bir Tunus'un, Fâs'ın, Cezayir'in, Mısır'ın bizim dünyamızda maalesef yeri yok. Dolayısıyla değişen dünya derken bu dünyanın tarifini iyice koymamız gerekmektedir.

Bir kısım arkadaşların konuşması var aralarında, bitirirlerse ben devam edeceğim.

BAŞKAN - Lütfen sükûneti muhafaza edelim.

BÜLENT AKARCALI (Devamla) - Bizim dünyamız yalnız ülke bazında dar? Aslında dünyamız başka bazlarda da maalesef dar. Bakınız Sayın Demirel'in biraz önce belirttiği gibi Nikaragua'da bir hanım iktidara gelebiliyor, ondan önce, yıllar önce Seylan'da başlamış, Hindistan'da İndra Gandhi ile devam etmiş, İngiltere'de Thatcher ile devam etmiş, Filipinler'de Aquino ile yürümüş ve dünyada bir de değişen dünyada erkeklerin hâkim olduğu siyasete fiilen kadınların girmesi var. Dolayısıyla değişen dünya derken, tariflerimizi herkesin kendi konunun içerisinde iyice oturtması gerekiyor ve o değişen dünyada yerimizi almak istiyorsak, içe dönüşükten kurtulup, dünyanın merkezini Türkiye zannedip ve dünyanın bütün sorunlarını da yalnız Türkiye'nin ilgili olduğu sorunlar olmaktan da, kabul etmekten kaçınmak gerekir. Bizim dış Dünya ile ilgilerimiz, ancak kendi sorunlarımız olduğu zaman ortaya çıkmakta. Yani Kıbrıs meselesinde sıkıştığımız zaman başkalarından Birleşmiş Milletlerde oy isteriz, Batı Trakya'da sıkıştığımız zaman destek isteriz, Bulgaristan'da sıkıştığımız zaman isteriz. Hatta birbirimizle öyle ters düşeriz ki bir taraf-

tan Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye ile ilgili politikalarına şiddetle karşı çıkarken, öbür taraftan aynı örgütün gelip Batı Trakya ve Bulgaristan'da bizi desteklemesini isteriz. Dolayısıyla dünya tarafında bizim belirli kıstasları oturtmamız gerekmektedir.

Türkiye bu dünya içerisinde başkalarına destek vermediği için kendi de desteksiz kalmaktadır. Batıda, Amerika'sından, Afrika'nın her ülkesine kadar bir fırtına gibi esmiş Mandela'nın serbest bırakılması bizim toplumumuzda gerçeği kabul edelim, gerektiği önemin çok uzağında bir yer tutmuştur. Şimdi bütün bir siyahi Afrika'nın bir numaralı konusu olan bir konuda Türkiye'nin kayıtsızlığı karşısında biz değişen dünyada kendi sorunlarımıza bu ülkelerden nasıl destek isteyebiliriz? Dolayısıyla bu değişen dünya içerisinde Türkiye'nin tepki politikaları yerine, yani yalnız bizim başımız derde girdiği zaman tepki gösteren politikalar yerine, oluşturan, destek veren, başkalarının sorunlarına el uzatan, o sorunları içinde bulunduğumuz dünya içerisinde, inandığımız idealler çerçevesinde, birlikte olduğumuz ittifaklar içerisinde dünyanın diğer sorunlarına el atmamız gerekmektedir.

Bunları neden söyledim; çünkü aynı durumun biraz daha kendi dünyamız sandığımız Avrupa'sında bile var olduğunu, yani bizle Avrupa arasındaki ilişkilerde bile var olduğunu belirtmek için. Buradan Doğu Avrupa, Batı Avrupa olayına geçeceğim.

Sanki 1945'te Doğu Avrupa derin dondurucuya konmuş ve 1990'da birisi kapağı açmış, derin dondurucudan dondurulmuş olan şeyleri çıkarmış ve eritip 1945 ilâ 1990 arasındaki 45 yıllık bir dönemde hiçbir şey olmamış gibi birden hızlı bir demokrasiye geçiş var. Yani 1945'ten sonraki yıllar sanki yaşanıyor gibi. Fakat biz ne yapıyoruz? Biz seyrederiz. Bugün Türkiye'de hiçbir kuruluşun, hemen hemen hiçbir kuruluşun, buna bizim siyasi partilerimiz de dahil, Türkiye Büyük Millet Meclisi-miz de dahil, devletin organları dahil, Üniversiteler dahil bir Bulgaristan'da ne oluyor, bir Romanya'da ne oluyor, bir Çekoslovakya'da ne oluyor, bir Macaristan'da ne oluyor, bir Polonya'da ne oluyor diyerek gönderdiği ekipler, yaptığı araştırmalar yoktur. Bir iki gazetecimizin hayatı pahasına gidip yaptığı röportaj vardır, Aygen'in durumundan söz ediyorum; ama onun dışında seyirciyiz. Yabancı ajanslar bize bilgi olarak ne iletiyorsa o var, onunla yetiniyoruz. Başka bir şeyimiz yok yine elimizde. Yani bizi ilgilendirmesi gereken, imparatorluğun vârisleri olan bizleri bir Bulgaristan'daki, Romanya'daki, hatta Polonya'daki durumun ilgilendirmesi gerekirken, biz yine en yakınımızdakine bile sırtımız dönük. İşte bunları değiştirmek lazım. Yani değişen dünya derken sırf o dünyanın değiştiğini görmek değil, o değişikliği de yaşayıp, o değişikli-

ğin ne olduğunu kendi toplumumuza getirmek lazım.

Doğu Avrupa nasıl çöktü? Buradan değişen dünyanın Doğu Avrupa kısmına giriyorum konunun. Doğu Avrupa'nın çöküşü, benim inancım ve araştırmalarıma göre, Batı Avrupa ile Doğu Avrupa arasındaki demokrasi ve insan hakları standartları arasındaki farkın bir uçurum haline gelmesi sonucu çökmüştür. Başka bir deyişle Doğu Avrupa'yı çöktüren, Doğu Avrupa'nın arka arkaya bulundukları otoriter, totaliter rejimden halkın iradesine dayalı bir sisteme gidişin altında 1945'lerden bu yana Batı Avrupa'daki demokrasi ve insan hakları standartlarındaki hızlı ve durdurulmaz gelişme, bunun yanında, Doğu Avrupa'da tamamen statik bir durum, sonunda Doğu Avrupa'nın çökmesine yol açmıştır.

Ben Doğu Avrupa'nın çöküşündeki ekonomik nedenleri ikinci, üçüncü derecede önemli saymıyorum. Hatta ufak da olsa bir örneği vardır, Kuzey Kore ile Güney Kore arasında ekonomi açısından, zenginlik açısından çok büyük fark vardır, biri neredeyse dünyanın ekonomik güçleri arasına girmektedir, diğeri değildir, fakat her iki ülke arasında demokrasi ve insan hakları konusunda, standartlarında fazla bir fark olmadığı için komünist kaynaklı Kore rejimi çökmemektedir. Çünkü öbür taraftan bu rejime yönelen demokratik baskılar yoktur. Şöyle özetliyorum: Eğer biz Doğu Avrupa'daki gelişmeleri kamuoyumuza, insanlarımıza ayrıntılı bir şekilde açıklayamazsak, kendi geleceğimizi de iyi hazırlayamayız. Bakınız, hatta öyle duruma düşeriz ki, yarın bu hızla gelişen Doğu Avrupa'daki gelişmeleri takip edemeyen Türkiye, kendi insanlarıyla, kendi müesseseleriyle, kendi profesörleriyle, kendi işadamlarıyla, kendi politikacılarıyla takip edemeyen Türkiye bir anda kendisini Avrupa'da, kıta Avrupa'sında diyeyim, doğusu batısı kalmadığına göre, kıta Avrupa'sında kıyaslanacak ülke olarak Arnavutluk'la baş başa bulabilir. Bunu hepimizin çok ciddi bir şekilde düşünmesi ve görmesi gerekir.

Bir de şunu belirteyim: Ben altı senedir siyasette olan birisi olarak, her şeyin Ankara'dan beklenmesine son derece karşıyım. İstanbul'un da çok yapacağı şey var, İzmir'in de çok yapacağı şey var, Eskişehir'in de, Bursa'nın da, Adana'nın da, Gaziantep'in de var. Eğer bu bilgileri bizler kendi müesseselerimizde, yalnız siyaset müesseseleriyle değil, diğer müesseselerle de halkımıza anlatabilirsek, o zaman üzerimizdeki bu tehlikeleri atabiliriz.

Değişen, gelişen Doğu Avrupa'yı takip edemeyen, bu değişiklikleri takip edemeyen Türkiye yarın ne Kıbrıs'ta, ne Batı Trakya'da, ne Bulgaristan'da, ne de başka yerde olan soydaşlarımızın hakkına sahip çıkamaz. Bugün Türkiye'nin yurt dışındaki vatandaşlarına, Avustralya'dan, Kanada'ya

kadar var, soydaşlarına sahip çıkabilmesi için, Türkiye'nin o sahipliği yüklenebilmesi için masaya yumruğunu vurduğunda en az ortalama bir batı ülkesi kadar demokrasi ve insan haklarını standardını masaya yumruk vuracak kişinin duyması gerekir, o standartlar içinde olması gerekir.

Açık açık ifade ediyorum. Eğer Türkiye'de biz şarkı kasetini yasaklayacaksak, şarkının içeriğinden veya dilinden dolayı, eğer enformasyon çağında yaşanırken, belirtildiği gibi bir çanak antenle dünyanın her tarafından bilgi alırken, gazeteciyi, devletin sırrını yayınladı diye tutuklayacaksak biz bunun gerisinde kalırız. (Alkışlar)

Ancak, kendi yapısını değiştirmesi gereken yalnız politikacı değildir, kendi yapısını değiştirmesi gereken, demokratik sistemin temeli olan icra gücü yanında yasama gücü ve yargılama gücü de, yalnız kanunlar böyledir, ben bunu uygulamak zorundayım diyemez. Her gücün kendini yenilemesi gerekir. İşin kolayı Ankara'ya birisi gitsin, her şeyi düzeltsin demektir. Bu demokratik düzenlerde düşünülmemelidir. Herkesin kendisini yenilemesi, kendi yapısını geliştirmesi gerekmektedir. Bunu da ayrıca özellikle belirtmek istiyorum, ki bunlar yapıldığı zaman bir daha geriye dönüşü olmaz ve demokrasi gerçekten evrensel olur, Evrenvari olmaz. (Alkışlar)

Çünkü terimler, kavramlar hızlı gelişmekte. Bakınız, biz iktisat okuduğumuz zaman birinci sınıftaki iktisat kitabında arz - talep meselesi anlatıldığında genelde tereyağla top kıyaslanırdı, oysaki şimdi görüyoruz hamburger ile füze kıyaslanıyor. Şimdi bu bir gerçektir, sonunda hamburger füzeyi yenmiştir ve bizim okuduğumuz zaman anlamakta güçlük çektiğimiz tereyağ ile top kıyaslaması neden yapılır derken, görüyoruz ki sonunda bu çağı uyularak hamburgerle füze kıyaslamasına dönüşmüştür ve sonunda da hamburger füzeyi yenmiştir. Aynı kavram değişikliklerini de bizlerin acı olsa da kabul etmesi gerekir. Yalnız işimize geleni kabul edip, işimize gelmeyen kabul etmediğimiz takdirde işte o bizi ileride bekleyen Arnavutluk'la başbaşa kalma, eğer tabii Arnavutluk o düzeyini devam ettirirse baş başa kalma tehlikesi karşımızda sürekli bulunur.

Değerli dinleyiciler, sayın konuklar, böyle bir tehlikeyi yaratacak vebali yüklenemeyiz. Bu Türk tarihinin, Türklüğün geleceğiyle doğrudan doğruya ilgili bir husustur. Bizim 1990'lı yıllarda dış ülkelerde istediğimiz desteği alabilmemiz için bunun yalnız ve yalnız zenginlikle olmadığını da kabul edelim. Bunun yanında gereken demokrasi ve insan haklarıdır. Bir insanın kişiliği bankadaki hesabıyla ölçülmez, o insanın evvela bir kişiliği vardır, bir haysiyeti vardır, ondan dolayı itibar görür. Ama bir de bankadaki hesabı da iyi ise hiç olmazsa onunla başkalarına yardım eder. Bizim ülke olarak

bu duruma geldiğimiz zaman işte biz hem vatan-daşlarımıza, yurt içindeki insanlarımıza, sorumlu olduklarımıza ve bir de bizden medet uman yurt dışındaki vatandaş ve soydaşlarımıza yardım elimizi uzatabiliriz, bu vebalimiz de vardır. Hatta bana Ankara'da bir Doğu Bloku elçisi şunu söylemiştir. Sizin Türkiye olarak Polonya'daki, Romanyadaki, Bulgaristan'daki, Macaristan'daki demokratik gelişmelere destek olma borcunuz vardır demiştir. Neden diye sorduğumda, dedi ki: "Tarihte 19'uncu yüzyılda Polonya'nın Ruslar ve Almanlar tarafından bölünmesine, ortadan kaldırılmasına tek karşı çıkan Osmanlı olmuştur. Lehistan'dı adı, sefirinin adı Leh sefiri idi, Polonya bölünmüştü, Polonya Devleti kalmamıştı; ama Osmanlı Sarayında Lehistan Sefirinin sandalyesi vardı, tören yapıldığı zaman bütün elçiler anons edilirken, Lehistan Sefiri diye sorulduğunda, yoldadır hünkârım diye cevap verilir, en azından bu kadar sizin vebaliniz var demişti, Polonya'daki olayı, Macaristan'dakini de desteklemeye".

Sekiz ay önce Budapeşte'de, Budapeşte'nin yeni oluşan siyasi gruplarının liderleriyle üç gün görüştük ve bizi Budapeşte'nin çok iyi korunan, 18'inci, 17'nci asrından kalma bir mahallesine götürdüler, o mahallede Türk Büyükelçiliği bulunuyor. Bir tesadüf sonucu dedim niye başka elçilik yok, bir tek Türk büyükelçiliği var? Dediler ki, buraya diğer büyükelçilik buraya gelmek istiyor fakat getirirsek, buranın bu tarihi havası kaçacak, niye Türk Büyükelçiliğine müsaade ettiniz? Çünkü burada zamanında son Türk Valisi, Paşası oturuyordu" dediler. Bu neyi gösteriyor? Sanıldığı kadar da dışardan bize öyle bir hasımlık, husumet de yok. peki dedim, neden hani bu son valisini, paşasını hatırlıyoruz? Osmanlı olmasa idi, belki ana dilimiz bizim bugün Rusça idi bizim dediler. İşte bunlar bizim sahip çıkmamız gereken gerçekler. Hem geçmişimizden kaynaklanan hem ileriye yönelik olanlar. Eğer bugün biz Bulgaristan'daki soydaşlarımızın demokratik ve hür bir düzende yaşamasını istiyorsak, bunun en kolay yolu Bulgaristan'daki demokratik düzenin bir an önce yerleşmesine gayet pozitif olarak, gayet dostça olarak, komşu olarak yardımdan geçer, bu, kadar basittir; ama bunu yaparken de benim de kendimden güvenli olmam lazımdır. Konuyu fazla, zaman içinde kalaraktan şöyle tamamlamak istiyorum.

AT meselesine gelince. Bence 1990'lı ve 2000'li yılların Avrupa Topluluğu (AT), 1960, 1970, 1980'lerde öngörülenin çok dışında olacaktır. Bu Delors'un düşündüğü gibi çeşitli daireler içinde mi olacaktır, yoksa ortaya istense de, istenirse de çıkan yeni bir Cermen gücünün dengelenmesi şeklinde mi çıkacaktır, bu konuda senaryolar dışında herhangi başka bir şey, kesin bir şey söyleyebilmek son derece güçtür. Bakınız, Avrupa'da bugün

ne kadar açık açık söylemiyorlarsa, katıldığımız uluslararası toplantılarda lâtın kökenli ülkeler; yani İtalya, Fransa, İspanya, Portekiz, vesaire bu Cermen birleşmesinin yalnız Doğu Batı Almanya'nın değil, bunun arkasından üçüncü Almanya olan Avusturya'nın unutulması lazımdır ki, 1938'de Hitler almanyası ile Avusturya herhangi bir savaş yapmadan karşılıklı birleşme ilan etmişlerdi, birleşmişlerdi. Avusturya'nın arkasında, Avusturya'nın bir parçası durumunda gibi olan Macaristan vardır. O kuvvetin içinde yer alacak ve bunu takip edecek olan Çekoslovakya vardır. Dolayısıyla acaba bunlar daireler şeklinde mi olacak, yoksa terazinin çeşitli kefelerinde olan dengeler şeklinde mi olacak önümüzdeki AT? Yalnız şunu bilmemiz gerekir: Formül nasıl olacaksa bu oluşumlarda Türkiye farkır, az demokratik bir şekilde yerini güçlü olarak alamaz. Biz ister AT'ye üye olmayı hedefleyelim, ister hedeflemeyelim, bizim 1920'de biz rejimimizi kurarken, en zorunu seçerek kurdular. Kuzeyde bir Bolşevik ihtilali olmuştu, aslında zamanın şartlarına göre gayet başarılıydı. O rejimin Anadolu'da uygulanmasına gidilmedi. Güneyde bir Mussolini vardı, daha faşizm dışlarını göstermemişti ve hiç de başarısız değildi. Yine Anadolu'da o rejimin kurulmasına gidilmedi. Her şeyin kolayı hilafetin, sultanlığın devamı vardı, yine onun devamına gidilmedi, en zoru olanı seçildi, çünkü Türk milleti ona layıktı. Bugünkü çoğulcu demokrasimize imkân vermiş olan, 1950'lerde demokratik bir şekilde çoğulcu sistemin Türkiye'ye gelmesine imkân vermiş olan laik ve cumhuriyetçi sistemin temeli atıldı ve biz bu yolda yürürken 1950'lerin sonuna doğru karşımıza bir AT çıktı, bir Ortak Pazar çıktı ve Ortak Pazar bizim bu 1920'lerde daha Avrupanın kendisi yokken, hatta Avrupa'da değil demokrasi, tam tersine faşizm, Nazizmin temelleri atılırken, biz cumhuriyetçi, demokratik temeli atma anında karşımıza bir Avrupa çıktı, AT, Ortak Pazar vesaire dendi, bizim ideallerimizle, ekonomik, siyasi sosyal dünya ideallerimizle bağdaşıyordu, onun için bu yolu seçtik, biz AT'ye mahkûm da değiliz, mecbur da değiliz. (Alkışlar)

Ama, zamanı geldiğinde belirttiğim gibi ekonomik, siyasi, sosyal amaçları paylaştığımız bir camianın içinde ekonomik açıdan, siyasi açıdan kuvvetli bir Türkiye olarak yerimizi alabiliriz. Bu yerimizi aldığımız zaman yalnız kendi insanlarımıza değil, biraz önce belirttiğim gibi soydaşlarımıza da yardımımız olur, onlar da görecekleleri hangi ideale, hangi sisteme varmalarını görebilirler ve hep unuttuğumuz bir şey var, dünya dünya derken Ortadoğu var.

Peki, acaba bu Müslüman dünyasının, İslâm dünyasının Türkiye ile Pakistan dışında demokratik bir düzene hakkı yok mudur? bunun da emsalini, liderliğini demiyorum, emsali olma mecburiyeti biz-

de değil midir? En iyi şekilde, en demokratik şekilde bizdedir. Dolayısıyla değişen dünyada, gelişen Doğu Avrupa'da Türkiye'nin yeri eğer biz belirttiğim standartları, ekonomide siyasette ve sosyal konularda, ki bu sosyal konuların içine, dernekler, sendikalar, üniversiteler hepsi tabii ki girmektedir, insan hakları girmektedir. Biz bu standartları, nasıl ki televizyonu aldığımız zaman, buzdolabını aldığımız zaman Avrupa standardında olsun istiyorsak, onların da bu standartlarda olması gerektiğini kabul ederek 1990'ları hazırladığımızda gerisi kendiliğinden çözülür.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Teşekkür ederiz Sayın Akarcalı değerli konuşmanız için.

Sıra Sayın Anadol'da efendim, buyurun.

ÇAĞATAY ANADOL - Merhaba.

Dünyadaki gelişmeler konusundan asıl kastedilenin sosyalist dünyadaki gelişmeler olduğunu bilerek, bu gelişmelere nasıl baktığımı kısaca açıklamak istiyorum. Türkiye'yi ancak böyle bir açıklamanın, böyle bir pencerenin üstüne orturtabileceğim kanaatindeyim.

Şüphesiz bütün bu gelişmeler farklı pencereden bakanlar, farklı olumluluklar ve olumsuzluklar görürler. Hatta aynı pencereden bakanlar bile olumlulukları ve olumsuzlukları farklı görebilirler. Bu öznel bakışları zaman tarihsel bir olgu olarak ortaya çıktığı zaman, nesnel bir gerçeklik haline geldiği zaman gidermek mümkündür. Örneğin Ekim Devrimi gerçekleştiği zaman bu kimilerine göre büyük bir felaket, kimilerine göre de insanlığın ileriye doğru büyük bir sıçraması olarak görülmüştür; ama onun üzerinden 70 yıl geçtikten sonra, bugün baktığımızda sömürünün ebediyen sürmesini isteyenlerin dışında Marksist olmak da gerekmeden Ekim Devriminin dünyamıza olumluluklar getirdiğini söylemek mümkündür sanıyorum ve bu nesnel bir gerçeklik olur.

Birincisi ataerkil bir despotizmin sefalet altına ittiği yığınlardan modern çağı yakalamış bir toplum, uygar bir toplum yaratmıştır.

İkincisi, başka ülkelerde, kapitalist ülkelerde ortaya çıkan, oranın tabii egemenlerinin nezdinde ortaya çıkan devrim korkusu ile refah toplumu kavramı ve uygulamalarının gelişmesine neden olmuş ve batı dünyasındaki çalışanların yaşam koşullarının düzeltilmesinde dolaylı olarak katkısı olmuştur.

Üçüncüsü, sömürge halkların kurtuluşuna muazzam bir ivme vermiştir ve insanlık ailesinde yer alan bağımsız uluslar olarak bunların çıkmasında çok önemli rolü olmuştur.

Dördüncüsü, faşizmin yenilgisinde belirleyici rol oynamıştır ve emperyalist ülkeler arasında pazar rekabeti yüzünden çıkan savaşların devrime yarayacağı korkusu ile hiç olmazsa global savaşların

üçüncüsünün gelmesini engelleyici bir işlev görmüştür ve nihayet emperyalizmin geri ülkeler üzerindeki baskısını hafifleten bir şemsiye rolü görmüştür. Militarist müdahalelerin azalmasına neden olmuştur ve ırkçılığın zayıflamasına neden olmuştur.

Demek ki Ekim devrimiyle gelen sosyalizmin dünyaya hayrı olmuştur, şerri değil. Sosyalizmin aldığı despot biçimlerle sadece kendisine kötülüğü olmuştur kanaatime göre. Bu despot biçimlerde bence ne sosyalist teoride içkindir, yani onun bir icabıdır, ne de kötü adamların, kötü politikaları tarzında açıklanabilir. Benim kanaatime göre temel sorun geri ve kuşatılmış bir ülkede sosyalizmin kurulmasından kaynaklanmıştır.

Siyasal devrim dünyadaki koşullara bağlı olarak şurada veya burada çıkabilir, belli bir rejim devrilebilir, siyasal devrim her zaman olası, her zaman gündemde olabilecek bir şeydir. Ancak, siyasal devrimin arkasından gelecek olan toplumsal devrim, birtakım gelişkinlikler gerektirir, hele bu toplumsal devrim sosyalizm ise bunun kendisine son derece farklı bir insan malzemesi, son derece farklı bir halk kapısı bulunması zorunluluktur. Yani yurttaş bilincine gelmiş, kentli, inisiyatif kullanmaya alışkın, otoriteler karşısında boyun eğmeyen, otoriteleri sorgulayan nitelikli olan, geçici veya kalıcı örgütlenmelere yatkın insanlar üzerinde, bu insanların aktif faaliyeti ile sosyalizmi kurmanın mümkün olduğu söylenebilir. Bu temelin yokluğu durumunda partinin tüm toplumu yöneten bir cihaz durumuna gelmesi kitle inisiyatifini büsbütün zayıflatır, bürokratizmi ortaya çıkartır, baskı ile işlerin yürümesi yollarını ön plana getirir ve sonuç olarak da bir tıkanmaya varılmış olur. Kanımca olup bitenin genel çerçevesi budur.

Şimdi, reel sosyalizm dediğimiz şey; yani teorik sosyalizmden farklı olarak var olan sosyalizm anlamında reel sosyalizm dediğimiz şey yıkılıyor, bunu görüyoruz. Yalnız dünyada kapitalizmle sosyalizm yanyana var olduğu müddetçe de alınacak biçimler hep reel biçimler olacaktır. Yani teoriden görece uzak biçimler olacaktır. Elbette zamanla teoriye daha yakın biçimler ortaya çıkacaktır.

Şimdi bu reel sosyalizmlerin yıkılışı ve bazı ülkelerde kapitalizme dönüşün kaçınılmaz olması reel sosyalizmin despotik biçiminin ortadan kalkışı ve sosyalist bir demokrasiye dayanan yeni biçimlerde sosyalizmin gelişme şansının eşğine gelme bakımından olumludur ve bazı ülkeler bu perspektifi yakalayıp sosyalizmi geliştirme şansına sahip gibi gözükmektedirler. Ama diyelim ki bu da olmadı ve Sovyetler Birliği 70 - 80 yıllık bir Paris Komünü gibi tarihe geçti, o zaman Sayın Demirel'in dediği gibi bu salonda kalmayacak, bence sosyalizm dünyada sömürü olduğu müddetçe, kapitalist sömürü olduğu müddetçe o her seferinde kendi küllerinden yeniden doğan kuş gibi kanat çırpma devam edecek. (Alkışlar)

Şimdi dünyadaki gelişmelerin Türkiye'ye yansımaları çok çeşitli şekillerde olabilir. Bu Türkiye'deki hangi iç dinamiklerin bu yansımaları yanıt vereceğine bağlı bir husustur. Türkiye dünyadaki gelişmelere karşı reaksiyonu tarihsel olarak zayıf bir toplumdur. Fransız Devriminin olsun 19'uncu yüzyıl demokratik hareketlerinin olsun, Türkiye'ye ne kadar az etki yaptığını, Türkiye'nin bu gelişmelerle kazanılmış değerlerin yüzyıl gerisinde olduğunu biliyoruz.

Üstelik önümüzdeki dönemde gelişmeler tarihte hep olduğu gibi bütünüyle olumlu veya bütünüyle olumsuz olarak cereyan etmeyecek. Olumlu öğeleri ön plana çıkartmak, olumsuz öğelerden az etkilenmek gerekecek, ama bu demin de dediğim gibi bu ülkenin içinde, bu olumlu gelişmelerle rezonansa gelecek, uyum haline gelecek olan güçlerin durumuna bağlıdır. Yoksa Türkiye, tarihte olduğu gibi gelişmelerden az etkilenen bir manzara sergileyebilir. Örneğin 1945'te İkinci Dünya Savaşı bitti, faşizm yenilgiye uğratıldı, tüm dünyada özgürlük ve demokrasi fikri çok güçlü bir şekilde ortaya çıktı, bunun Türkiye'ye girişi biliyorsunuz bir Demokrat Partinin ortaya çıkması şeklinde oldu. Evet, bu aynı zamanda bizim demokrasi tarihimiz ama dünyadaki gelişmelere karşılık ne kadar küçük bir gelişme olduğunu 1946'da kurulan emekçi kökenli partilerin bir yıl ancak tahammül edilerek kapatıldığını ve ondan sonra da demokrasimizin ne kadar ağır aksak geliştiğini, bir kurumlar silsilesi yarattığını, kendisini demokratik geleneklerin yerleştirilmesine adanmış siyasi partilerin ortaya çıkmadığını, aile yapımızdaki otoriterliğin gerilemediğini, devlet yapımızdaki otoriterliğin gerilemediğini, cinsler arasında eşitsizliğin hafiflemediğini ve netice olarak toplumun bir tüm olarak büyük bir demokratikleşme yaşamadığını, dünyaya kıyasla, elbette Türkiye'de de birtakım gelişmeler var ama, yaşamadığını görüyoruz.

Bu Türkiye'nin geleneksel devlet yapısından da kaynaklanan nedenlerle bizim ülkemizde demokrasinin gelişmesinin engelleri söz konusu. Şimdi Fransa'da devrim olup da aristokratik devlet yıkıldığında yerine kurulan, elbette birtakım süreçlerle gelişmeler gösteren devlet beraberinde eşitlik, kişi haklarının dokunulmazlığı, devletin yetkilerinin anayasa ile sınırlanması, özgürlük gibi birtakım kavramlarla oluşmuş bir devlettir. Böyle oluşmasında şüphesiz o Fransız Devrimine adını vermiş olan burjuvazinin çok iyi olmasından çok, bu devrimde büyük halk kitlelerinin bulunması, seferber olması ve onları bu taleplere sahip çıkması sözkonusudur. Bundan dolayı olmuştur.

Halbuki bizim tarihimize baktığımızda cumhuriyet adeta yukarıdan verilen ve beraberinde işte eşitlik, kardeşlik, kişi dokunulmazlığı, demokratik hak ve özgürlükler, işçi hakları kavramlarıyla gelişmeyen bir manzara göstermiştir. Dolayısıyla dev-

letin büyük ölçüde Osmanlının kulundan cumhuriyetin kulu gibi bir süreç yaşandığı kanısındayım. Tabii bunu benzetme yapmak için söylüyorum, hiçbir gelişme olmadığını söylemek için söylemiyorum, ancak bugün Sayın Demirel'in de yurttaş seçtiği siyasetçiye sahip çıkmalıdır dediği meselenin arkasında kanımca bu var. Hâlâ bizim insanlarımız kul olma durumundan, teba olma durumundan, özgür yurttaş konumuna çıkamamışlardır. Çıkamamalarının nedeni de tarihsel deneyimin eksikliği, mücadelenin eksikliği, tarihsel mücadele deneyiminin eksikliğidir, yoksa bu halktaki bir eksiklik değildir ve zamanla da, mücadelesi geliştikçe de bu eksikliğini aşmakta, sorgulayan, karşı çıkan, otomatik bir şekilde kabul etmeyen, boyun eğmeyen bir niteliğe doğru ilerlemektedir. Şimdi yalnız bu devlet anlayışı değişmediği için, halk üzerinde vesayet anlayışı da değişmediği için bunun birtakım sıkıntıları hâlâ çekiyoruz.

Şimdi size Kenan Evren örneğini vereceğim, hatırlayacaksınız, dedi ki işte bizim ülkemizde de bir gün komünist partisi olacaktır, ancak bu ülkemiz Avrupa refah düzeyine yükseldiği zaman olacaktır. Çünkü halkımızı kandırdılar. Ha demek ki bu halkın kandırılması için bazı beklilere ihtiyacı olduğu kanısında, bir vesayeti sürdürme kanısında. Şimdi, bu tabii çok şaşırtıcı değil, yani o zaten kendisine böyle bir misyon biçmiş. Ama vesayet fikrinin gelişen süreç içerisinde demokrasi fikrini daha fazla içselleştirdiğini izlediğimiz geleneksel politikacılarımızda da sürdüğü kanısındayım ben. Bu toplantıda böyle bir araya geldiğimiz için Sayın Demirel'den atfılar yapacağım için kusuruma bakmasın.

Türkiye'de bir yasa var, 142'nci maddesi, önce onun ikinci fıkrasından bahsedeceğim. Bu yasa diyor ki "Türkiye'de Türkten başka halk bulunduğunu söylemek cezayı müstelzimdir" böyle bir şey söylüyor. Şimdi yasanın kendisinden belli ki böyle bir şey var, yoksa böyle bir yasa olmasına neden yok. Şimdi Sayın Demirel diyor ki, "Azerbaycan konusunda batı çifte standart uyguluyor". Şimdi ben de birazcık camdan köşkte otururken, ele çok taş almamak gerekiyor. Çünkü Wilson Prensipli geçerli ise bütün insanlar için geçerli bir prensiptir. Kendisini başka bir ulusa ait gibi gören insanlar varsa, bunu baskı ile bu görmesinden vazgeçirtilmezsiniz. Yani ben Bulgaristan'daki olayları eleştiren bir yazı yazdım, isim değişikliğini eleştiren bir yazı yazdım ve dedim ki bu konuda benim laf söylemeye hakkım var ama Türkiye'de bazılarının laf söylemeye hakkı yok, çünkü onlar Türklerin adlarını değiştiriyorlar dedim. (Alkışlar)

İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesinde ben yargılanıyorum şimdi, işte böyle bir demokrasi içerisindeyiz. Vesayet fikri olarak yine şunu söylüyorum. Sayın Demirel diyor ki "devletin çatısını gözönüne almamız lazım"; bu konuya ilişkin olarak söy-

lediği kanısındayım ben. Ha demek ki tam bir demokrasi olursa, ki batı demokrasisinde bu vardır, nedir orada? Birleşmeyi öngören, eşitlik içinde birliği öngören ulusal partilerle ayrılmayı öngören ulusal partilere batı demokrasilerinde cevaz vardır. Tabii neye cevaz yoktur? Bütün bu fikirlerin şiddete ve zora dayanmasına cevaz yoktur. Bu cevazı kabul etmemek demek, bizim halkımız henüz kandırılabilir, ona Kenan Evren kadar olmasa da onun kadar kapsamlı olmasa da bir ölçüde ben talibim demektir. Halbuki bu politika seçenekleri pekletiren bir politikadır. Türkiye'de 70 senedir, Kürt diyenin canına okunmuştur, bütün barışçı şekilde bu konuyu dile getirenler büyük bir baskı altında kalmışlardır ve sonunda devlet kendi alışık olduğu dille bir cevap yaratmıştır, şiddete karşı şiddet, bunu bizim devletimiz yaratmıştır. Dolayısıyla bu politika seçenekleri tekletiren; yani halkın kendi gönüllü isteği ile beraber olma seçeneğini yavaş yavaş ortadan kaldıran bir politikadır. Ancak özgürlük ve ancak şiddeti ortadan kaldıran, başta devleti bu şiddeti ortadan kaldıran bir yaklaşım göstermesi, o seçeneğe hayat verecek olan bir yoldur, bunun başka bir yolu yoktur. Şiddet tek bir seçenek doğuracaktır.

Şimdi, arkadaşlar 142'ye üçüncü maddeyi ben çığnıyorum şu anda ve İstanbul DGM'si belki soruşturma açabilir, Ankara'da olsaydım kesin tutuklardım. Onun için böyle şakalar yapıyorum. Mesela Kayseri'ye gitmek istiyorsanız Ankara'nın böyle aşağısından veya yukarısından dolaşın diye. Bir de demokrasimiz derken, böyle urlar halinde demokrasi çukurları var, tersine urlar halinde demokrasi çukurları var bu ülkede ona da dikkatinizi çekmek istiyorum.

Biraz da 142'ye biri ihlâl edeceğim. Şimdi benim gibi düşünen bazı kişiler insanın özgürleşmesinin sınıfsız ve devletsiz bir toplumda mümkün olacağı kanaatindeler ve bu kanaatlerini halka anlatmak istiyorlar ve halkın çoğunluğunu kazanmak istiyorlar ve böyle bir ileri aşamaya varışın bir ön adımı olarak, halkın çoğunluğuna dayanarak bir sosyalist düzen kurmak istiyorlar ve bunun propagandasını yapmak istiyorlar ve yapıyorlar da. Bunu yapmak, bu uğurda örgütlenmek işte bu ceza yasalarına göre suç, 142'ye göre suç. Şimdi sınıfsız bir toplum ve devletsiz bir toplumun iyi bir şey olduğu kanaatindeyim. Bakın bu övmeye giriyor. Siz de bu yolda iyi olduğuna ikna olun ve bunu için siz de çaba harcayın dediğim zaman propaganda giriyor. Bu amaçla içinizden benimle birlikte düşünen insanlarla beraber bir parti kurarsam da bu gizli örgüt kurmaya giriyor ve 8 yıldan 15 yıla kadar hapse mahkum ediliyor, edildik, tarihte de çok edildi, benim de şu anda 8 yıl 10 ay Yargıtay'da az bulunup bozulan bir cezam var. Bunlarla demokrasi yaptığımızı söylüyoruz. Avrupa açısın-

dan bunlar 70, 80, 90 yıl evvel geriye kalmış meselelerdir. Şimdi, biz dünyadaki gelişmelerin 90 sene evvelinde bir yetişelim hele, ondan sonra bugünkü gelişmeleri de geliştirmeye çalışınız. (Alkışlar)

Sağolun, vaktim az.

Şimdi arkadaşlar, kimsenin vicdanını sıplatmıyor mu? İlle mesela ben Marksistim, TBKP'li değilim ama benim vicdanımı sıplatması Marksist olduğum için mi, acaba insan olmak, demokrat olmak da vicdan sıplatmak için yeterli sebepler değil mi? Benden başka ya da biz Marksistlerden başka Türkiye'nin politikacılarının vicdanları sıplatmıyor mu? Şimdi Türkiye'de 2,5 sene evvel Nihat Sargin ve Haydar Kutlu Türkiye'ye geldi, 2,5 senedir içerderler. Bizim usul yasasına göre bu 6 senelik bir hapsin infazı demektir. Şimdi 141'inci madde en fazla 15 sene ceza verebilir, onun da infazı 6 sene demektir, yansıyı yatırmışsınız insanlara zaten 15 de verseniz. Bu hukuk değil, inat ve şimdi ben DYP'nin önde gelen bir politikacısından, ANAP'ın önde gelen politikacısından ve eğer yanılıyorsam, hatırlamıyorsam İsmail Cem düzeltsin SHP'nin önde gelen politikacısından, yahu bu rezilliktir dediğini duymadım. Bu insanların ismini vererek bunlara sahip çıksalar, bunların boyunları mı eğilir, yücelirler mi? Bu işte biraz demokrat olmayı sindirmek demektir. Böyle yaparsam daha sağ güçler benim komünizme kanat gerdiğimi düşünür ve oy kaybederiz. Böyle yapa yapa zaten milliyetçi cephelerden geçerek 12 Eylül'e geldik arkadaşlar. (Alkışlar)

Özetleyeyim laflarımı.

Birincisi, dünyada şüphesiz yeni değil, yani insanlığın ortaya çıktığından beri ağır ağır pozitif bir gelişme oluyor, zaman zaman duraklamalar olsa da zaman zaman geriye dönüşler olsa da dünyanın genel gelişimi pozitif. Elbette ki dünya son 70 yıldır, son 100 yıldır, son 200 yıldır çok daha hızlı geliyor, son 100 yıldır, son 70 yıldır, son 20 yıldır, son 5 yıldır çok hızlı geliyor. Bu zamanla çok daha artacak ve genelinde bu gelişme pozitif olacak; ama Türkiye'de -ikinci nokta olarak söyleyeyim- bu gelişmeden şüphesiz etkileniyor. Ancak bu etki-leşin derecesi ve yönü, yavaş veya hızlı oluşu Türkiye'nin iç dinamiklerine bağlı ve esas olarak da demokrasiden çıkan olan büyük kitlelere, büyük insan gruplarına, halka bağlı.

Esas olarak bu iç dinamizmin yoksunluğu yüzünden demokrasinin ağır gittiği kanısındayım ben. Yoksa ANAP, DYP, SHP; Özal, Demirel, İnönü, Koç, Sabancı, Alaton yahu Avrupa'ya ayıp oluyor gibi gerekçelerle düşündükleri için Türkiye demokrasie gitmiyor, gitmez. Bu insanların rolleri, saydığım kurumların rolleri değişmez mi? Değiştiğini görüyoruz ama sınırlı bir değişim. Çünkü bu değişimi hızlandıracak olan güç o temel halk dinamikleri. Zaten Batı Avrupa dediğimiz şey, bütün o burjuva devrimleri tarihinde halk güçlerinin bu terbiye

edici işlevinden süzülmeğe başka hiçbir şey değildir.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Teşekkür ederiz Sayın Anadol.

Şimdi, söz sırası Sayın İsmail Cem'de, buyurun.

İSMAİL CEM - Sayın Başkan, Sayın izleyiciler, konuklar; yer yer iç politikaya da değinen bir oturumu sürdürmekteyiz ve çok da güzel gitmekte. Önce bunun düzenleyicilerine teşekkür etmek istiyorum. Zaman açısından da zorlukları dikkate alarak çok özet bir olay tanımı yapmak istiyorum. Nedir şu tartıştığımız olay? Neyin Türkiye'ye yansımasını konuşuyoruz, ne oluyor dünyada? Çok çok özet olarak benim görebildiğim şu:

Dünyanın, toplumların gelişme sürecinde komünizmi benimseyen ülkelerde ve bir belli dönemde sistemin temellere bir demokrasi anlayışına, kendine özgü demokrasi anlayışına dayandırılmıştı, ikincisi, yine bu sistemin getirdiği bir ekonomi anlayışına, planlı, merkeziyetçi, devlet mülkiyetini çok önde tutan bir ekonomi anlayışına dayandırılmıştı. Sistemler, rejimler devlet rejimi olarak bir siyasi ideoloji veya bir siyasi parti olarak değil ama bir devlet rejimi olarak komünizm bu iki esası getirmişti.

Şimdi ne oldu? Bu iki esas bu toplumlarda belli bir tarih kesitinde tabii ki tartışılır, bütün toplumlar gibi onlar da tartışılır; ama belli bir tarih kesitinde o toplumlar adına olumlu ya da pek şikâyet edilmeyen sonuçlar verdi. Örneğin, ekonomi anlayışı, o ekonomi anlayışı belli bir dönem için, belli bir tarih kesitinin kendine özgü koşullarında hızlı bir sanayileşmeyi, o sanayil savaş sanayiline hızla dönüştürmeyi belli bazı güvencelerin topluma verilebilmesine, işsizliğin büyük ölçüde önlenbilmesini mümkün kıldı, belli bir tarih kesitinde.

Demokrasi anlayışı, o dönemin, o özelliklerin demokrasi anlayışı o günlerde pek de böyle bir baş kaldırıya, ihtilale yol açmayan demokrasi anlayışı, son derece faydacı bir demokrasi anlayışı idi. Bu Batı Avrupa çoğulcu ölçülerle kabul edilebilecek bir anlayış değil. Fakat kendi içinde bir mantığı vardı ve şu idi: demokrasi, özgürlükler vesaire. Eğer insanın ekmeğini büyütecek ise, o zaman tamam faydalıdır, gereklidir, yok eğer insanın ekmeğini büyütmeğe bir katkı getirmeyecek ise, o zaman terstir, yanlıştır. Şimdi ben, bu anlayışın hem doğru olduğu konusunda çok kaygılarım var, hem de katılmıyorum. Ama mantık bu idi. Gayet işlevsel, gayet menfaate, bir bakıma fonksiyonelliğe dayalı bir demokrasi anlayışı ve bu anlayış da uzun bir süre toplumdan büyük tepkiler, ihtilaller çekmedi. Peki ne oldu?

Dünyada iki tane büyük değişim yaşandı. Birincisi ekonomi tekniklerinde, üretim tekniklerinde ve teknolojisinde, üretim teknolojisinde ihtilal ya-

şandı, ikincisi haberleşme düzeninde, kitle haberleşmesinde, anlayışında bir ihtilal başladı dünya-mızda. Bu iki oluşum Sovyet modelinin sözünü ettiğim kendi içinde tutarlı rasyonel ve belli bir dönemde yine kendi ölçüleri ile başarılı kılan özelliklerini çok ciddi engellere dönüştürdü. Yani ne oldu? Ekonomide öyle teknikler geliştirdi ki, artık kararların her an, her düzeyde her köşede alınması, üretimin artmasında, devamlılığında bir ön koşul olmaya başladı. Hani üreteceksiniz, çok üreteceksiniz, daha kalitelisini daha ucuza mal edeceksiniz, o zaman ekonomik kararları sadece iki ayda bir toplanan devletin en üst düzeyi belirlemeyecek, bunu iş yerinin her kademesinde adeta insanlar fevkalade esnek bir şekilde bu kararları verecek, e olmuyor o zaman. Yani o devletçi, merkeziyetçi sistemle bu teknoloji uyumuyor. Ya ne oluyor? Eski teknoloji korunuyor, yenisi satın alınsa bu sefer başarı ile uygulanamıyor. Gelelim demokrasi olayına. Kitlele haberleşmesindeki gelişim insanları birbirine gösterdi ve şöyle bir ortak kanaat doğmaya başladı. Bugün Türkiye'de de yaşıyoruz, bu çok önemli. Biz haberleşme ihtilalinin neresinde olduğumuzu ve nasıl etkilendiğimizi ondan daha henüz fark etmiyoruz, bir, üç, beş seneye ihtiyacımız var, üç, beş sene sonra Türkiye çok değişecek ve bugün yaşamakta olduğumuz olayın ne kadar önem taşıdığını üç, beş sene sonra göreceğiz. Sovyetler'de ve Doğu Bloku'nda bu haberleşme olayı, işte bu çanaklar, uçdular, yeni gelişmeler fevkalade çarpıcı bir şekilde yaşandı. Birden bire başka toplumları gördü doğu toplumunun insanları. O başka toplumlarda, evet belki de özgürlüklerin de katkısı ile suç oranları fevkalade yüksek, uyuşturucu belası, eşitsizlik sorunu, dehşet, terör, bunlar çok yaygın, hiçbir sistem mükemmel değil. Ancak, bunun yanı sıra insanların o demokrasi anlayışı gayet işlevsiz olsa dahi, hiçbir somut menfaat topluma sağlamasa dahi demokrasinin bir insanın, öteki insanı beğenmediğini söylemek özgürlüğü ki, bu Sovyet demokrasi anlayışı ile hiç bağdaşmaz. Yani bugün çoğulcu demokrasi, ben Cumhurbaşkanının, başbakanın yürüyüşünü beğenmiyorum, ötekini yaptığı işi saçma buluyorum, bir başka siyasetçi, ekonomist veya üniversite profesörü her ne ise ben bunu sevmiyorum diyebilme özgürlüğü bir bakıma ve hakikaten bu çok anlamsız bir özgürlük, çok şeyine bakarsanız, ben cumhurbaşkanının yürüyüşünü beğenmiyorum demenin bir bakıma hiçbirimizin ekmeğine bir katkısı yok belki. ancak, dünya öyle bir yere geliyor ki, bunu söyleyebilmek için insanlar canını daha feda edebiliyorlar.

Toplumların geliştiği ölçüde, toplumların ilerlediği ölçüde insanların demokrasi ihtiyacı şekilleniyor, şumulleniyor ve ekmeğe gibi, su gibi bazı durumlarda çok saçma dahi olsa mutlaka karşılanması gereken bir ihtiyaca dönüşüyor. Doğu bloğunun, Sovyetlerin yapılanması bu ihtiyacı karşılama-

nın çok uzağında idi. Bu iki temel değişim, temel ihtiyaç bir yerde 1970'lerden başlayarak, yani bazen zannediliyor ki, her şey Sayın Gorbacov'la başladı ve bitecek, yok; yani Sovyetler Birliğinde bu arayışlar, bu dönüşümün o zamanlar çok tehlikeli olan işaretleri, düşünce planındaki çalışmaları 1970'lerde başladı. Yeni bir hadise değil yaşadığımız olay.

Peki ne oldu, bu değişim nedir? Bu değişim açıkçası o ekonomilerin, Sovyet modelindeki ekonomilerin ve modellerin çoğulculuk, çoğulculukla bağlantılı özgürlük ve akılcılık yönünde gelişmesidir. Bundan sonrası böyle olacaktır. Ben ne Doğu Avrupa'da, ne Sovyetler Birliğinde çok büyük bir geri dönüşü artık mümkün görmüyorum. Buna karşılık Sayın Demirel işaret etti, Sovyetler Birliğinde büyük sorunlar çıkabilir, belki kesintiye uğrayabilir süreç ama bir geri dönüşün mümkün olduğunu zannetmiyorum.

Bir noktaya sadece çok dikkat etmek lazım. Şu tartıştığımız değişimin bir özelliğine çok dikkat etmek lazım. Çünkü dünyada yeni bir şey yapılıyor, Sovyetler Birliğinde, Polonya'da, Macaristan'da, Çekoslovakya'da yeni bir olay var, onu görebilmek lazım. İnsan tarihi dikkate alındığında özellikle 19'uncu ve 20'nci yüzyıla bakıldığında gelişme modeli şudur: önce toplumlar fevkalade eşitsizlik, son derece acılı bir dönemi yaşarlar. 19. yüzyıl Avrupa'sı, hatta 20'nci yüzyılın ilk yarısındaki Avrupa'da fevkalade eşitsizdir ortam, büyük kitleler yokluk, sefalet içindedir ve bu yokluk, bu sefalet içinde ekonomik gelişmenin temelleri oluşur ve ekonomik gelişme başlar; ilk aşama. İkinci aşamada ise eşitlik kaygıları, insanlık, dayanışma kaygıları gündeme gelir ve günümüz çoğulcu Avrupasında olduğu gibi belirli dengelere doğru iş gider. Doğu Avrupa'da bunun tersi yaşıyoruz, bunu dikkate almak lazım. Doğu Avrupa'nın şu sürecinde önce iyi kötü şu ölçüde başarılı, daha az başarılı fakat objektif olarak eşitlik, adalet gibi değerleri çok ön alan bir yapı kuruluyor, günümüz Batı Avrupa'sının aksine, önce bazı eşitlikler sağlanıyor, bazı adalet unsurları topluma getiriliyor, o temel üzerinde bugün ekonomik anlamda liberalleşme ekonomik anlamda özelleşme denemesi başlıyor. Batının önce yaptığını şimdi Doğu Avrupa sonraya bırakmış oluyor, batının sonra yaptığını Doğu Avrupa önce yapmış oluyor. eşitlik temeli üzerine özgürlüğü inşa etmek gibi dünyamızın daha pek tanık olmadığı bir iddiayı Doğu Avrupa bugün gündeme getiriyor. Bakalım, ne çıkacak?

Bu Türkiye'ye nasıl yansıyor?

Şimdi açık söyleyeyim, biraz da o yansımaları içinden yaşayan ve tanık olan bir kişi sıfatıyla Türkiye'ye yansımaları en azından kısa vadede fevkalade olumsuz oluyor, bir defa bunu görmek lazım ve hiç kimsenin de iyi şeyler konuşmak için, hepimiz aslında insan olarak, birey olarak iyi konuşmak is-

teriz, etrafımızdakilere iyi şeyler söylemek isteriz. Fakat bu iyiliklere hiç kendimizi kaptırmamamız lazım. Türkiye şu anda yakın, yani son beş, altı yılın bana göre dünya nezdinde, Avrupa nezdinde Türkiye imajının en düşük olduğu, çoğulcu ve demokrasi ülkeleri topluluğundan en fazla dışlanmış olduğu bir dönemden geçiyor. (Alkışlar)

Şimdi bunu biraz açmaya çalışacağım. Çünkü ben bunu bir özel suçlama gibi veya işte hükümet çok kötü işler yapıyor, ondan dolayı Batı Avrupa bizi dışlıyor gibi kullanmıyorum. Neden böyle oluyor, neden biz dışlanmaktayız, onu anlatmaya çalışacağım.

Doğu Avrupa'daki değişimle Batı Avrupa bir çeşit kendine yeni bir aşk buldu ve bu değişim şu düzeye gelmeden önce, o aşkı keşfetti Batı Avrupa. Daha henüz mesele Polonya, Macaristan Düzeyindeyken, Gorbaçov tek partinin devamlılığının, tekelciliğinin şart olduğunu savunurken, daha o dönemde bile duvar yerinde iken, Batı Avrupa yeni bir aşk buldu kendine ve Batı Avrupa, Doğu Avrupa'yı keşfettikten sonra Türkiye olarak bizim sorunlarımız, bizim görünümümüz çok ilgisiz, çok yanlış ve çok can sıkıcı gelmeye başladı Batı Avrupa'ya. Yani Walesa gelip Avrupa Konseyinde konuşma yaparken ve Walesa kendi yönetimine çok açık, çok rahat eleştiriler getirirken veyahut Macaristan'da kapitalist partilerin kurulmasına geçilirken, artık hâlâ 141, 142, türban bağlanıp üniversiteye gidecek mi gidilmeyecek mi, 1 Mayıs bayram olacak mı, olmayacak mı, Komünist Partisinin yöneticilerini hapiste mi tutacağız, serbest mi bırakacağız? Bu tartışmalarımız ve bu görünümümüz, Batı Avrupa'da ciddi şekilde kanıksandı, bıkkınlık vermeye başladı ve en ağır müeyyide bizim karşımıza çıktı, en ağır müeyyide yani ilgisizlik. İnsanlar bizimle ilgilenmemeye başladılar. Şu olmuş, bu olmuş hatta ilginç bir gözlemdir, izninizle kısaca özetleyeyim. Batı Avrupa'daki Avrupa Topluluğu parlamentosunda 134 sosyalist milletvekilinin oluşturduğu, sosyalist, sosyal demokrat eş anlamda, sosyalist gruba biz ne zaman girsek, üyesi olduğumuz gruba daima şöyle bir durum vardı: Sadece Türkiye değil, birçok ülke için, bütün ülkeler için, o ülkelerdeki gelişmeler grup toplantısı başlarken gündem dışı konuşulur ve hakikaten Türkiye ile de ilgilidirler, çok sual gelir, bunlar da mutlaka kötü niyetle sorulan, Türkiye'yi küçümsemeye dönük sualler değildir, açık kalple konuşulan meselelerdir. Biz bunu gördük, alıştık ve bu alışkanlığımızla geçen yıl mayıs ayında yapılan toplantıya gittik, bütün Avrupa ülkelerinden sosyalist milletvekilleri orada, 1 Mayıs hadisesi olmuş Türkiye'de, malum, bir insan ölmüş, tabii etkinin devamı varsayımı ile ben bizim partiden diğer grup üyesi arkadaşlarımızı aldım, bize bu sual gelecek, biz elbette 1 Mayıs meselesine partimiz açısından, Türkiye'de demokrasi-nin açısından bakıyoruz, bundan hiç taviz verme-

yiz, her platformda savunuruz; ama ola ki bazıları çıkar biraz da böyle geçmişten kalan o eski beyaz, üstün beyaz, sömürgeci üstün Hristiyan anlayışı psikolojisi ile birkaç laf eder, o lafların da biz altında kalmayız, onun için kendi hazırlığımızı yapalım, sual olursa da cevabını verelim.

Toplantıya girdik, gayet eminiz, hazırlığımızı yapmışız ve çok ilginçtir, kimse tek bir sual dahi sormadı. Çünkü artık Avrupa Türkiye ile ilgilenmiyor. Bunu böylece görmemiz lazım ve bunu da bir yerde doğal karşılamamız lazım. Çünkü işin gerçeği, bir Avrupalıya, Polonya örneğin, kültürü itibarıyla çok yakın, ortak değer yargıları var, ortak bir tarih yaşamış bunlar. Macaristan dediğimiz vakit, Macaristan, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Batı Avrupa'nın emperyal geçmişinde çok önemli bir yere sahip. Polonya, demin bahsettim, şöyle bakalım, bir Katolik Fransa ve Katolik İtalya açısından Papa ve bu bağlamda bir Polonya Batı Avrupa'nın canı ciğeri. Biz şimdi böyle bir bütünleşme sürecine Batı Avrupa girdiği vakit bizim konumuz hele birtakım eskimiş, arkaik, birtakım yanlış özelliklerimizi de devam ettirmek ise şunu bilelim ki, bizim Batı Avrupa'ya ulaşmamız, Batı Avrupa'da yer almamız, işte Batıya giden bir trenin ikinci sınıf kompartımanında bulunabilmiş bir yerden ibaret olur. İşin gerçeği budur.

Biz ancak bazı köklü değişimlere gidebilirsek, bu yansımaları olumluya dönüştürebiliriz.

Türkiye, gündemden düştü. Bu çok önemli, yansımalarından bir tanesi ve en olumsuz bu. Batı Avrupa artık aldırıyor, biraz da işte bu iş Doğuda böyle olur gibi çirkin bir deyim kullanılıyor. Batı Avrupa'nın dışındaki memleketlerin demokrasisi zaten daha fazlaya gitmez, herkes kendi layığı olan yönetimi olur, işte onlar da böyle gitsin.

Şimdi bizim açımızdan, fazla uzatmadan, biraz da zamanı aşmadan konuşmak istiyorum. Bizim açımızdan çok dikkatle bakılması gereken, Batı Avrupa'daki yeni dengelerdir. Acaba biz bundan sonra ne yapabiliriz, neyi yakalayabiliriz? Nasıl bir fonksiyona sahip olabiliriz? Bir defa önümüzde ilginç bir olay yaşanıyor. Buna çok dikkat etmemiz lazım. Avrupa Topluluğu, yani AT, yani 12'lerin topluluğu yeni Avrupa'nın merkezi olmak özelliğinden kaybediyor. Buna çok dikkat etmemiz lazım. Şu son değişime kadar iki Almanya'nın birleşmesi hadisesine kadar 2000'li yılların Batı Avrupa modeli çok belli idi. Demin değinildiği gibi Batı Avrupa'nın merkezinde Avrupa Topluluğu, o Avrupa Topluluğunun çevresinde bazı halkalar, işte Batı Avrupa veya Avrupa modeli 2000'li yıllarda bu olacaktı. Şimdi bu model değişiyor. Bu modelin ciddi sıkıntıları var. Avrupa topluluğu mahiyet değiştiriyor. Avrupa Topluluğu şu anda birleşen Almanya'yı içerecek, kapsayacak kadar güçlü değil ve korku içinde açıkça ifade ediliyor, özellikle İngiltere ve Fransa ne yapacaklarını şaşırmış durumda. Gayet de

haklılar. Dünyanın dördüncü büyük sanayi ülkesi yani, Federal Almanya, dünyanın sekizinci büyük sanayi ülkesi, yani Demokratik Almanya, ikisi bir araya geliyor, Federal Almanya ile baş edememekten yakınan Avrupa sanayicileri şimdi birleşik Almanya'yı karşısında görüyor ve bu birleşik Almanya'nın çok da büyük bir özelliği var. Doğu Blokuyla ticaretle, Doğu Blokuyla sanayide diğer Avrupa ülkelerine göre son derece önde yarışa giriyor. Bir yandan Avrupa Doğu'ya açılıyor, bir yandan 70- 7 milyonluk yeni Almanya o açıldığı Doğu'ya fevkalade avantajlı olarak yarışa giriyor. Yani uzun lafın kısası, Avrupa Topluluğu artık Avrupa'nın merkezi olmak iddiasını, özelliğini kaybediyor. Buna biz Türkiye olarak çok dikkat etmeliyiz.

Şimdi oluşan, oluşacağı izlenimlerini, işaretlerini veren yeni Avrupa, bir defa 12 üyeli Avrupa değil, hatta ve hatta Avrupa Konseyi gibi 23 üyeli Avrupa değil, bir bakıma daha önce bir Fransız bakanın söylediği kullandığı, daha sonra Gorbacov'un kullandığı tanımla bir yeni Avrupa evi oluşuyor. Yeni bir olay var ve bu olay artık bir AT'nin çevresinde kümelenen Batı Avrupa'dan, COMECON'cu ülkelerden ibaret değil. Bütününü kapsayan Avrupa'nın yeni bir oluşum var. Bu oluşumda Türkiye yeni dengeler bulmalıdır, bulabilir. En azından, en basitinden düşünce olarak söylüyorum, yoksa bu mutlaka olacak, olmalıdır gibi değil. Bugün Avrupa'da ciddi şekilde Fransa, İngiltere mihveri ve Birleşik Almanya mihveri ve bunların arasındaki ilişkiler, bunlar hep gündemde. Burada biz zaten kendimizi dışlamış olan, zaten kendimize belki haklı nedenlerle hiç de hoş bakmayan AT'nin başı derde girdi, Avrupa'daki merkez olma vasfı tehlikeye girdi diye herhalde üzülecek değiliz. Biz şimdi yeni dengelerden Türkiye olarak yeni fırsatlar yaratma durumundayız, bunun imkânları vardır, kendi içimizde ciddi tartışabilirsek, ciddi çalışabilirsek, bunun yolunu, yöntemini bulabiliriz.

Sayın Başkan sürem tamamsa, o zaman bir cümle ile sayın konuşmacı demin sordu, onu söyleyeyim, yani Türkiye'de demokratlar demokrasiye insanların haksız cezaevinde olmasına herkes, her parti, her kişi, her demokrat kişi kendi tepkisini getirir, kendi katkısını bunların olmaması için getirir, tabii bunu burada tartışmak bana yanlış gibi gözüküyor, ancak sual sorulduğu için bunu söylemek ihtiyacını duydum.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Biz de teşekkür ederiz Sayın İsmail Cem.

Sayın Dülger, buyurun efendim.

MEHMET DÜLGER - Teşekkür ederim Sayın Başkan, bu vesile ile bana ve partimin görüşlerini ifade etmek üzere bu platformda bu fırsatı yaratmış olduğunuz için İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetine teşekkürlerimi sunuyorum sahsınızda.

Efendim, söylemek istediklerimi iki büyük

grupta toplamak istiyorum. Bir tanesi bu değişiklikler ve gelişmeler, bir tanesi tabii bize bunun yansımaları.

Değişiklik konusu esas itibariyle fevkalade, yani konu esas itibariyle fevkalade spekülâtif, bu vesile ile burada hem dinleyenler ve beni lütfen dışında tutunuz, gerçekten burada düşünce konusunda bize spekülâtif konuda pek çok katkıda bulunan hakikaten kıymetli panelistlerin yan yana gelmiş olması güzel bir vesile.

Türkiye'nin her yanında şu son günlerde işti- rak ettiğimiz pek çok panelde, toplantıda bu meselele zihinleri işgal ediyor. Anlaşıldığı kadarıyla spekülâtif olduğu için, yani tamamen düşünceye değer, düşünce geliştirmesine bağlanan bir konu olması hasebiyle önce değişme ve gelişme arasındaki farkı ortaya iyice koymak istiyorum. Değişme olduğu kesin, gelişme midir, değil midir? Onu da hakikaten bazı alanlarda gelişme olduğu, bazı alanlarda belki gelişme olmadığı, başka gelişmelere engel olduğu da düşünölebilecek bir şeydir ama ben sadece entelektüel bir endişe olarak değişme ve gelişme konusunun düşünölmeye değer bir şey olduğu- nu söylemek istiyorum.

Bu değişiklikleri ve değişimleri, aslında hem değişiklik hem gelişme, ayrı ayrı onları ortaya koymak lazım, Bunların bize yansımaları görmeden evvel sanıyorum bu değişikliklerin ve gelişmelerin bir derli toplu mümkün olduğu kadar ifade edilmesi lazım. Bu değişikliklerin içerisine giren ana unsurları itibariyle koymak lazım. Bunun başında bu işe başlar gözüken Sovyetler Birliği'nin bir analizinin yapılması, bunun yanında Avrupa'da oluşan hadiselerin bir analizinin yapılması, Amerika Birleşik Devletlerinin tutumunun ortaya konması, yine bize uzak olmasına rağmen Güney Afrika'da ve Nikaragua'da, bir de üçüncü, bu son *Time* mecmuasında da yerini aldı, iddia çok da önemli, 21'inci asır bir Pasifik asrı olacaktır diye Pasifiğin yükselişi, bize çok uzak olmasına rağmen, onu iyice ortaya koymak lazım.

Bütün bunlar içerisinde bir tanzim durumunda bulunan Malta Zirvesi, ki Haziran ayında yapılacak ikinci zirve ile bu önemli de bir boyut kazanmış olacaktır. Sonra buna dayanan birtakım spekülasyonlar, en önemli hadise Almanya'nın birleşme hadisesi, Ortak Pazarın, COMECON'un geleceği, NATO'nun, Varşova Paktının geleceği, Avrupa Konfederasyonu, Avrupa'nın savunması hadisesi ve yeni entegrasyonlar gibi kendi içerisinde fevkalade zengin temaları içine alan spekülasyonlar ve birtakım senaryolardan bahsetmek lazım geliyor. Sonra da değişmelerin siyasi hayatımıza yansımaları. Ülkenin içi bakımından, dışı bakımından Türkiye içinde neler yapması lazım, Türkiye bir bütün olarak bütün bu saydığım unsurlar içerisinde birtakım tutumları benimsemek mecburiyetindedir. Bunun hepsini söylemek için sanmıyorum zaman kâfi

olsun; ama hiç olmazsa söylemek istediklerimin çerçevesini ortaya koymak açısından söylemek istedim.

Muhtemelen burada büyük bir çoğunluk okumuştur, John Reed'in eski bir kitabı: *Dünyayı Sarı 10 Gün*. Çok önemli bir kitap, gerçekten bir büyük Amerikan fikir adamının, edibinin, gazetecisinin bu meseleyi fevkalade canlı şekilde ortaya koyduğunu gösteren bir kitaptır. 1989 şubatı ile 1989 Eylülü de dünyayı değiştiren 30 haftayı ortaya koydu. Bu hafta, bu 30 haftalık dönem 15 şubat günü saat, bizim saatimizle 16.55'de Tank komutanı Albay Boris Gramov ile oğlu Maksim'in, 14 yaşındaki Maksim'in babasının yanında yürürken elinde de bir buket çiçekle, bir resim halinde bu çıktı, Afganistan'ı terk edecek olan Sovyet tanklarının önünde yürüyerek bir köprüyü geçişiyle başladı, bu çok sembolik bir hadisedir. Görsel, yani imajın fevkalade kafalara, zihinlere tesir ettiği bir dönemde, mesela 1989'un bence en büyük, en manalı resmi tankların önündeki tek Çinli çocuktur, zaten dünyanın en güzel resmi olarak kondu, bunun bir imajla başladığını ifade etmek istiyorum. Bu çok önemli, çok manalı bir imajdır. Bununla Avrupa'da gerçekten çok önemli bir değişikliğin başlangıcı görünüyordı.

Çok önemli bir tavır değişikliği içine girmişlerdi. Aslında bu tavır devam ediyordu. Bu tavır değişikliği çok önemli bir zaruretten ileriye geliyordu. Bu tavır değişikliği içinde ekonomik bir zaruretten ileriye geliyordu, artık Sovyet ekonomisi gerçekten bu sınırlar içerisinde yaşayan insanların ihtiyaçlarını gereği gibi karşılayabilecek halde değillerdi. İkincisi, çok önemli bir hadise, aynı şekilde Sayın Cem'e aynen iştirak ediyorum. Sovyetler Birliği'ndeki çanaklar ve iletişim imkânlarının artmış olması gerçekten çok büyük bir değişikliğin başlangıcı olmuştur; ama bunu başlatan siyasi hadise asrımızın en büyük hadisesi, 35 ülkenin de imzasını toplayan Helsinki Nihai Senedidir. Çünkü Helsinki Nihai Senedinin zaruretlerine uyarak Sovyet Rusya da en azından bir osmos halinde adeta hücre deliklerinden girebilecek bir şekli alabilecek halde dünyanın iletişimine kendisini açma durumunda kaldı. Bu gelişme Helsinki Nihai Senedinin imzalanmasıyla gerçekten kaçınılmaz bir hadisedir.

Ama bu açılımla beraber Sovyet sınırı son derece dikkat çekecek bir şekilde adeta bir karışıklık sınırı halinde, eski demirperde sınırı kendi içerisinde sağında solunda, biraz içerisinde ve kendi içerisinde büyük bir karışıklık sınırı halinde Almanya'dan, Kafkaslara kadar komünist blokun sarsıntıya uğramış olması pek çok etnik ve millî duyguları ayaklandırmıştır. Bu duyguların ayaklanmış olması hem Avrupa haritasının yeniden çizilmesi fikrini zihinlere getiriyor, aynı zamanda da Avrupa'nın güvenliğini fevkalade tehdit ediyor. Çünkü Avrupa ha-

ritası aslında Versay Anlaşmasıyla 1919-1920 yıllarında çizilmiş, sonra Yalta ve Paris Konferansıyla 1944 ve 1947'de düzeltilmiştir. Bu haritaya son şekli vermek isteyenler, bu konudaki tartışmacılar, asla milletler arasındaki iç tutarlılığı nazarı itibara almamışlar, din akımlarını nazarı itibara almamışlar, dil bakımından olan farklılıkları da nazarı itibara almadan bunu empoze ederek ortaya koymuşlardır. Üç tane sınır fevkalade dikkat çekici görünüyor. Bir tanesi Oder-Neisse, yani Polonya-Almanya sınırı, bir tanesi Sovyet-Rumen sınırı, bir tanesi Romanya ve Macaristan sınırı. Bu gerçekten Avrupa'da problem yaratacak unsurlar.

Azinlıkların bu vesileyle birtakım talepleri ortaya çıkıyor. Litvanya'daki Polonya azınlığı, Kosova'daki Arnavut azınlığı, Kırım Tatarlarının dönüşü, Bulgaristan'dan gelen ırktaşlarımızın Türkiye'de yaratmış olduğu büyük, çok büyük bir mesele. Bulgaristan'daki Makedonyalılar, Rus ve Gürcü sınırı içerisindeki hadiseler. Dağlık Karabağ ve Nahçıvan meseleleri gerçekten çok ciddi meseleler olarak meşgul olunacak konular gibi gözüküyor. Manzara bir büyük istikrarsızlık gösteriyor. Acaba bu istikrarsızlık hürriyetin fiyatı mı diye insanın aklına geliyor.

İki dünya söz konusu, bir tanesi diyaloga pek fazla alışkanlığı olmayan, demokratik hiçbir geleneği olmayan, birbiriyle konuşma konusunda hiçbir usulü, nasıl yapılacak, nasıl edilecek, bunu hiç bilmeyen ve millî kaynaşmaların adeta bir ihtilal haline dönüşebildiği bir dünya ile mesela Bask ayırımcıları, Korsikalı otonomistlerin, Flamanların ve Valonların, Kuzey ve Güney İrlanda içerisindeki ayırımcıların çatışmalarının hiçbir zaman Avrupa üzerine bir tehdit teşkil etmediği, ayırım arasındaki fark çok enteresan, Doğu'da her hadise, her istek Avrupa güvenliğini tehdit eder görünüyor. Avrupa'nın bu konuya gösterdiği hassasiyetin dibinde yatan çok önemli husus budur.

Polonya Parlamentosunda Solidarnosc grubunun başkanı ve bir tarih hocası olan Bronisław Geremek diyor ki: "Totalite sonrasındaki toplumlarımızda pek çok arzular ortaya konuyor. Ama bunun en önemlisi milliyetçilik arzularının öne konmasıdır." Buna bir tek cevap var, karşılıklı konuşma suretiyle bunu halletmek ve bu işte mutlaka demokratizasyon meselesini öne almak. Çünkü iki demokrasi hiçbir zaman aralarındaki tartışmayı güçle halletmezler, bu çok uzun bir proses, Avrupa ve bunun arkasından Sovyet Rusya içerisindeki gelişmeler çok uzun bir prosesin başlangıcını haber veriyorlar. Bu konular o kadar ince, o kadar ince detaylarıyla ortaya konmuş bir halde ki Amerika'da pek çok da kitap yazılmış, biz daha bunların yeni yeni birtakım hareketlerini öğrenmeye çalışırken, gerçekten büyük spekülasyonla pek çok noktayı ortaya koyuyoruz. Avrupa'nın bu konuda bü-

yük sıkıntısı siyasi bir tavır ortaya koymaktır. Bunu Raymond Barre çok güzel bir şekilde ortaya koyuyor: Süratle hemen bir siyasi tavır alma durumundayız. Ama siyasi tavrın o kadar çok yakın, çabuk olacağını tahmin etmiyorum.

Avrupa'nın merkezi ve Doğu Avrupa'da burada çok güzel dile getirilen gelişmelerinin ötesinde ikinci noktası, en önemli noktası Almanya'nın birleşmesi hadisesidir. Almanya'nın birleşmesi hadisesinde bu işi düşünenler beş tane büyük senaryo ortaya koyuyorlar. Bunun birincisi, bugün statükonun korunması ve kısa ve orta vadede en geçerli olacağı sanılan durum. İkinci bir konfederasyon, herkesin aklını zihnini çok meşgul ediyor, acaba bir, nasıl bir Alman konfederasyonu olacak? Böyle bir Alman birliği NATO'ya mı girecek, Varşova Paktının üyesi mi olacak, Ortak Pazarın, COMECON'un mu üyesi olacak, yahut da tarafsız mı kalacak?

Bir tanesi tam birleşme. Bu birleşme senaryosuna Avrupa Topluluğu fevkalade çekinerek bakıyor. Çünkü gerçekten büyük bir kudret söz konusu olacak, onun karşısındaki tavır pek belli değil. Başka bir senaryo, Balkanizasyon tabir ettikleri, yani herkesin birbirine gireceği, içerdeki azınlıkların da ortaya kalkacağı, en korkulan senaryolardan bir tanesi, bölgelerin kendi isteklerini ortaya koyması. Beşinci ve en korkulan senaryo ise, Gorbaçov'un başarısız olmasıdır. Bu senaryolar tekrar zihinleri işgal ediyor.

Biraz Sovyetler Birliği'ne bakalım, Sovyetler Birliği'nin içerisine baktığımız zaman şunları görüyoruz değerli izleyiciler. Burada bakılması icap eden önemli insan her şeye rağmen Gorbaçov. Gorbaçov Birleşmiş Milletler'de bir konuşmasında seçim hürriyeti bir âlemlşümül prensiptir diyor. Bu çok önemli bir şey. Wilson Prensibi kadar, Wilson Prensibi'nin imparatorlukları dağıttığı kadar bu da kendi imparatorluğunu dağıtacak gibi görünüyor. Bu söz doğrudan dikkate alan ilk ülke Macaristan oluyor, onu Polonya, sonra Doğu Almanya ve Çekoslovakya takip ediyorlar.

Çünkü Gorbaçov, netice itibarıyla Doğu Avrupa'nın kendisi için hem askeri bakımdan, hem ekonomik bakımdan dren, yani bütün gücünü boşaltan bir unsur, bir mesele olduğunu gayet iyi anlamıştır. Gorbaçov her şeye rağmen en azından, belki geçmiş bakımından az tanınan bir adam, 1970'lerden itibaren bu misyona adeta hazırlanmış bir adam. Kremlin'i kesin olarak kontrol ettiği açık, bir de bu azınlıklar meselesini çok iyi bilen bir adam. Bu konuda çıkabilecek meseleleri siyasi bir çözüme ulaştırma bakımından Rusya'da gerçekten pek eşi yok.

Rusya kendi meselelerini çözebilmek için, kardeşleriyle olan meselelerini çözebilmek için birtakım davranışları ortaya koymak mecburiyetinde.

Stalin ideolojisini mutlaka terk edecek, COMECON'u düzeltecek, Varşova Paktını bir politik organizasyon haline çevirecek bir normal parlamenter, devletten devlete münasebetler kurabilecek mekanizmayı kendi bünyesi içerisinde mutlaka geliştirmesi lazım ama bu söylendiği kadar kolay değil. Rusya'nın dışı tavrında bir değişiklik olduğunu söylemiştik, ekonomik güçlükler gerçekten Sovyet Rusya'yı çok sıkıştırmış durumda, bir de azınlıklar meselesi.

Bu azınlıklar meselesinde iki tipik misali söylemek istiyorum. Bir tanesi Litvanya hadisesi. Litvanya'da ilk bağımsızlık hadiseleri olduğu zaman gitti onlarla Gorbaçov açıkça konuştu ve nihayet bu seçimlerde Sajudis hareketi büyük bir başarı ile işi yürüttü. Daha normal, daha kabul edilebilir bir çizgi içerisinde seyrederken, Azerbaycan'da da olan biteni biliyorsunuz.

Elimde Azerbaycan Halk Cephesi'nin programı var. Halk Cephesi'nin siyasi vazifeleri diye -kendi Azeri lehçesiyle yazılmış olan bu dokümandan diyor ki "Azerbaycan Halk Cephesi'nin siyasi faaliyetinin esas maksadı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği terkinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin siyasi, iktisadi ve medeni suverenliğine yani hakimiyetine nail olmak, onu hukuki devlete çevirmek ama terkip içerisinde kalmak" istediğini söylüyor. "Azerbaycan Halk Cephesi esas kanunda, yani anayasasında ilan olunmuş seçki müddetlerine, seçim, devletin siyasi kuruluşunun bütün seviyelerinde seçkilerin umumi, yani genel, beraber bir başa doğrudan ve gizli seçinilmesine kayıtsız şartsız emel olunmasına çalışır" yani herkesin iştirak ettiği, herkese eşit şartların tanındığı ve gizli oyla yapılabilecek bir seçimi arıyor. Darısı başımıza.

Bakılması lazım gelen ülkelerden bir tanesinin Amerika olduğunu söylemiştim. Brzezinski bu konuda çok enteresan bir görüş ileriye sürüyor, onu söyleyerek geçeceğim sadece, diyor ki: "Dünya iktidarında iki kutuplu denge, çok kutuplu dengeye dönüşüyor. Amerika dünya politikasında en büyük ve yegâne istikrar kaynağı olma durumunu muhafaza etmektedir. Sorumluluğu da 1940'lardan daha büyüktür" Tehdit değerlendirmesini Amerika süratle yapmış, kendisi de söz sahibi olduğu için belki başka dünya devletlerinin bilmediği birtakım teminatlar kendisine verilmiş olduğu için, Amerikan Savunma Sekreteri Cheney'in hemen Amerikan bütçe tartışmalarına bugün 291 milyar dolar mesabesinde olan Amerika savunma harcamalarını 2000 yıllarına kadar bugünün fiyatlarıyla 149 milyar dolara getirmek üzere azaltmayı öngören bir büyük projesi var. Amerika kadar zengin bir memleket, Amerika kadar ileri memleket böyle bir fırsat çıkar çıkmaz hemen buradan kısıntı yapmak suretiyle kendi ekonomik meselesini o kronik bütçe açığını kapatmak üzere önemli bir düşünce, tavır takın-

miş oluyor. Bununla da Türkiye'yi bekleyen meselelere girmek istiyorum.

Bu gelişme ve değişmelerin Türkiye'ye yansıyacağı kesindir. Yansıma, evet. Bütün mesele tepkide acaba bu yansımalar nasıl bir tepki göstereceğiz. İmaj değerli hocam Prof. Mümtaz Soysal'ındır, bir panelde kendisiyle beraberdik, şunu söylüyor: "Bütün mesele nebati tepkiden hayvani tepkiye geçmektir" diyor. Nebati tepkiden kastı şu: Bir ağaç dikerseniz, genç bir fidan, etrafına beton dökerseniz, beş sene sonra o gelişen şeyler betonu çatlatır ve mutlaka geliştirir, büyütür ağacı, halbuki bir kediyi istemediği bir şeyi yaparsanız anında hemen sizi tırmalar, tepkisini gösterir. Ben bu tepkiyi imaj olarak söylüyorum. Türk ordusunun müdahalelerinin sonunda her zaman işte efendim Türk ordusu demokrasiyi istiyor, müdahale ediyor, sonra da demokrasiyi getiriyor ve çekiliyor deniyor. Zannediyorum o nebati tepkiden geliyor. Çünkü gerçekten işi devam ettirmenin imkânı yok. Biraz daha başka türlü bir tepki gösterirsek, sanıyorum demokrasi konusundaki sıkıntılarımızı halletmek istiyoruz. (Alkışlar)

Değişmeler mutlak surette siyasi hayatımıza yansıyacak demıştim. Bunun çok önemli işaretlerinden bir tanesi geçen akşam Mehmet Ali Birand'ın yaptığı 32. Gün Programında Sayın Genelkurmay Başkanı'nın beyanatıyla gördüğümü söylemek isterim. Önce Genel Kurmay Başkanı'nı takdir etmek isterim. Çünkü şimdiye kadar gelen Genelkurmay Başkanları içerisinde 52 milyonun huzuruna çıkarak bu meseleleri gerçekten tartışma cesaretini göstermiştir, çok takdir edilecek bir şeydir. Şimdiye kadar hiçbirinden görülmedi, Genelkurmay bizim için daima bir kapalı kutu olarak kaldı. Ama oradaki düşünce tarzı, klasik askeri düşünce tarzını tabii aşmadı. Çünkü zaruret şuradan gelecek. Savunma konusunda mutlak surette ortaya bir savunma stratejisi koymak lazım, genel olarak bunu Amerikan Genelkurmay Başkanlığı da dahil bu meseleye bir fatura koymak olarak bakıyorlar. Bu şu kadardır diye. Bu mesele birkaç sene önce, epey sene önce Amerika'da da söz konusu oldu, Amerikan Genelkurmay Başkanı ile Senato arasında söz konusu oldu. Senatörler Amerikan Genelkurmay Başkanı fatura ile önlerine gelince dediler ki: Siz bize bir strateji getirin, bu getirdiğiniz strateji şimdi önümüze koyduğunuz faturadan pahalı da olsa biz rey veriz, bizi strateji bakımından ikna edin, biz de inşallah o günlere gelmek isteriz. Bu Türkiye'nin önünde bu bakımdan en önemli kendisini bekleyen hadise, mutlaka bir tehdit değerlendirilmesini yapmasıdır, yeniden yapmasıdır. Benim şahsi düşüncem, bunun sadece askeri makamlara bırakılmaması, bunda mutlaka siyasi organın sorumluluğunun da bulunmasıdır. Bu savunma stratejisi ve savunma harcamalarının gözden geçirilme-

si hadisesi yeni bir strateji, alternatif ve esnek bir strateji zaruretini ortaya koyuyor. Bu çok önemli. Silahlı kuvvetlerin meselelerinin artık demokratik prensipler içerisinde çözülmüş olması ve demokratik platformlarda ortaya konması lazım. Bizim için fevkalade hayati, hakikaten son kuruşuna kadar devlet harcamalarının mutlak surette Türkiye'nin kalkınması istikametinde yapılması lazım. Savunma giderlerini azaltıp tasarruf edebileceğimiz kaynakları mutlaka refaha çevirmeliyiz. Herkesin zannediyorum endişesi, ona tamamen iştirak ediyoruz. Türkiye bütün bu olayların dışında kalmamak durumundadır. Dünya devletleri arasında kendisini kendi gücüyle dik tutabilmelidir. Neyin etrafında toplu olduğu konusunu herkes açıkça bilmelidir. Toplum hangi değerler etrafında toplandığını ne kadar biliyor, bunlara ne kadar sahip, bu bizim gerçekten çok önemli bir problemimiz.

İnsan kaynağını donatmak, cihazlandırmak ve eğitmek yine Türkiye'nin önünde bu istikamette olan işi, yoksa başka türlü bu işlerin içerisine girmemiz mümkün değil. Türkiye hak, hukuk ve adaleti, demokrasiyi, zenginliği ve sosyal güvenliği gerçekleştirmek, çevreyi kirliletmemek, verimliliğe riayet etmek ve rekabet şartlarına riayet etmek şeklinde mutlak surette ortaya konmalı, zorbalık, yoksulluk ve çaresizlik korkularından kurtulmanın prensiplerini siyasi olarak iyice becermelidir.

Burada takip edeceğimiz bir metot var, bakış ve tespit açısından daha etraflı, daha anlayışlı, daha müsamahakar ve açık olmamız, davranış, tavır, ve eylem açısından daha şuurlu, daha sorumlu ve daha etkili olmamız lazım geliyor ve mutlaka bir değerlendirme yapmamız bu değerlendirmenin ufku nu geniş yapmamız lazım. Tenkide açık olmamız lazım, tashihe iyi niyetle yaklaşmamız lazım ve mutlaka bir değerler içerisinde bu değerlendirme nin gerçekten bir değer referansına dayalı olarak yapılması lazımdır. Türkiye silah devrimini, iletişim devrimini, sibernetik devrimini, insan hakları devrimini ve tüketim devrimi olarak toplayabildiğimiz bu eş zamanlı devrimleri gerçekten çok kısa bir zamanda, çok yoğun bir şekilde yaşayacaktır. Önümüz gerçekten siyasi bakımdan da çok dolu bir gündemle bizi bekliyor.

Hepinize saygılarımı, sevgilerimi sunuyorum. (Alkışlar)

10 Mart 1990 (Öğleden sonra)

Sosyalist Sistemin Sonu mu, Demokratik Sosyalizm mi ?

Oturum Başkanı : **Burhan ŞENATALAR**
Panelistler : **Asaf Savaş AKAT**
Sungur SAVRAN
Aydın YALÇIN

BAŞKAN- Sayın konuklar, 15'inci İktisatçı-
lar Haftası'nın 6'ncı ve son oturumunu açıyo-
rum. Hepinize hoş geldiniz diyorum.

Sanıyorum bu salonda bulunanların çoğu
İktisat Fakültesi mezunu ya da öğrencisidir,
dolayısıyla panelistleri tanımamaları mümkün
değildir diye düşünüyorum. Tanımayanlar için
kısaca açıklamada bulunmak istiyorum:

Asaf Savaş Akat, uzun yıllar İktisat Fakülte-
si'nde asistanlık ve öğretim üyeliği yapmıştı.
1980'den sonra YÖK'ün devreye girişinden çok
kısaca bir süre sonra üniversiteden ayrıldı, çok
dinamik ve çalışkan bir insan olduğunu hep-
imiz biliyorduk. Bunu özel sektördeki çalışmalarıyla
kanıtlama imkânını gerçekten buldu ve
dolayısıyla, Almanya'dan gelen işçiler tuğlayı
gaz pedalına koyuyorlar, Savaş da sanki tuğla-
yı gaz pedalına koydu, TÜSİAD üyeliğine kadar
geçti. Şimdi, bunun tabii buradaki toplantıyla
ilgisi sadece espridir.

Sayın Sungur Savranda ilginç bir biçimde
Sayın Akat'la aynı kürsüde idi, uzun yıllar asis-
tanlık yaptı. O da YÖK'ün devreye girmesinden
bir süre sonra üniversiteden ayrıldı. İki arkada-
şımız da halen zaman zaman yayın faaliyetlerin-
de bulunuyorlar ve görüşlerini kamuoyuna açık-
lıyorlar ve sanıyorum bu açıdan ikisine de baş-

tan teşekkürlerimizi sunmak isteriz. Görüşlerin-
den daima çok yararlandık ve bugün de yararlan-
acağımızdan eminim.

Buyurun Sayın Akat

ASAF SAVAŞ AKAT - Çok teşekkürler ede-
rim Sayın Başkan.

Ben 4 yıl öğrencilik 16 yıl da öğretim üyeliği
olmak üzere toplam 20 yıl aynı fakültede yaşadık-
tan sonra YÖK'ün gelmesinden sonra derslerini
bitirip, istifa edenlerdenim. Kimin için kayıp oldu
bilmiyorum.

Sosyalizm ile ilgili küçük bir gözlemim vardır.
Aslında bu konu zordur, diğer konular çok somut
konulardı, yani Yalta'dan sonra ne olacak, o ne
oluyor falan diye, ama bizim sorunumuz iktisadi
değil, daha genel bir sorudur. İçerisinde felsefe
vardır, iktisat vardır, biraz siyaset var, genel ve
soyut bir konudur. "Sosyalizmin sonu mu, yoksa
demokratik bir sosyalizm mi" şeklinde sunulmuş-
tur. Somutluk ile soyutluğu bir araya getirerek ula-
şabilir miyiz?

Sosyalizmle ilgili somut bir gözlem yapaca-
ğım. Geçmişte bir tarihi keyfi olarak alalım. Mesela
1930'lu yılların ortasında dünyaya baksaydım, dün-
yada kaç tane sosyalizm vardı. Tabii Sovyet Sos-
yalistler Cumhuriyetler Birliği'nde bir sosyalizm var-
dı. Tek o muydu; değildi. Bir de nasyonel ve sos-

yalist denilen sosyalizm vardı. Almanya'da böyle bir sosyalizm vardı. Bir de baktım İsveç'te, Fransa'da kendilerine sosyalist veya sosyal demokrat diyenler, bir kısım ülkelerde muhalefettiller, bir kısım ülkelerde ise iktidarda bulunuyorlardı. 1935'te baktığınızda üç tane sosyalizm vardı. Biraz zaman geçince, bunlardan bir tanesi kesinlikle insanlık tarihinden elenmiştir. Nasyonal sosyalizm ne sosyalist ne de herhangi bir ad altında daha iyi düşünülmeden yok olmuş gitmiştir. İki tane sosyalizm kalmıştır. Bir tarafta Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin sosyalizmi ve o listeye eklenmiş, aynı rejime sahip birtakım ülkeler vardır, bunlar kendilerine sosyalist diyorlar. Her ne kadar sosyalizm deniyorsa da, orada bir ayırım vardır. Partilerin adı sosyalist ya da sosyal demokrat değil, yani gelenekten 1917'de kopmuşlar ve kendilerine komünist demişlerdir. Öte tarafta da yine bir sürü Avrupa Ülkesinde rastladığımız sosyal demokratlar var, yani onlar da kendilerine sosyalist demeye devam ediyorlar. Sonra düşündüm: 1990'a baktığımızda kendimiz ne görüyoruz; 1990'lı yıllara baktığımızda, 2000'li yıllara baktığımızda, aslında bunlardan bir tanesi daha gitmiştir, elimine olmuş, tarih sahnesinden çıkmak üzeredir.

Ne olmuş? Sosyalizm bitmiş midir? Sosyal demokrat hareket bütün canlılığı ile bütün heyecanı, bütün hareketliliğiyle sürmektedir. Soruya cevap; hayırdır. Sosyalizm devam ediyor, ama sosyalist adı altında yapılan deneylerden iki tanesi iflas etmiştir. Birincisinin iflası çabuk ve kanlı, kısa oldu. İkincisinin iflasını görmemiz ve anlamamız daha uzun sürdü, ama oldu.

Üçüncüsü?.. Üçüncüsü belki bizi yine o başladığımız ideallere götürecek hareket olarak dinamizmi ile, canlılığı ile buradadır. Nedir ideallerimiz?

Bunu sık sık tartışmak fırsatımız olur, ama yine bunu sizlerle paylaşalım. Bizim ideallerimiz nereden çıktı, nedir? Sosyalizm nedir? Sosyalizmi tanımlamamız lazım ki, iflas eden, sosyalist denen şeyin, ne kadar sosyalist denen şeyin, kısmen de neden iflas ettiğini anlayabilelim. Genel bir tariflerini yapmak gerekir.

Sosyalizm, 18'inci yüzyıl sonu, 19'uncu yüzyıl başlarında dünyada çıkan, önemli devrim sayılabilecek, sanayi toplumu, demokratikleşme, sanayi ve demokratikleşme ikilisinin ürettiği bir ideoloji, bir arayış diyebiliriz. Onlarla beraber gelen liberalizm var. Liberalizmin altında bir iki temel postulat yatıyor. Bir tanesi insanların eşit kabul edilmesi, yani seçim olgusu, özgürlük olgusu, demokrasi olgusu insanların siyasal olarak eşit kabul edilmesi hareketiyle ulaşılan bir yordur.

Burada liberalizm kalmaktadır. O devrin insanları ampirik olarak o devrin insanlarına baktıklarında bir eşitlik söylemi var ve herkesin de bir oyu.

Siyasal düzeyde eşitlik kolay bir şeydir, ölçülmesi kolay, var olduğunu anlamak mümkün. İnsanların ya bir oyları var, hepsi aynı sayılıyor ya da yok. Yoksa eşit değiller, varsa eşitler. Buna rağmen 19'uncu yüzyıl başında görülen bir şey var; liberal toplumlar, sanayi toplumları başka bir düzeyde, evet siyaseten eşit, ama insanlar başka bir düzeyde, servet gelir tüketim olanakları ve bununla beraber gelen siyasi de dahil, iktidar dağılımı açısından toplumda çok büyük eşitsizlikler ürettiyor bildiğimiz kapitalizm ki, özellikle liberal kapitalizm, 19'uncu yüzyıl kapitalizmi.

Bu durumlarda Avrupa'nın bir küçük köşesinden başlayarak, yeni ideallerin oluşması son derece normaldir, bunun tekeli hiç kimsede değildir. Herkes kendi köşesinde bu ideali aramaya başlamıştır. Acaba biz bu siyasi düzeydeki özgürlükleri ve eşitlikleri iktisadi düzeyde de özgürlükler ve eşitliklerle tamamlayarak, özgürlük ve eşiliğin daha mükemmel olduğu bir toplumu arayamaz mıyız? Böyle bir topluma ulaşmayı deneyemez miyiz? Sosyalizmin genel tanımı bu idi. Özgürlüğün ve eşitliğin siyasi düzeyde, yani demokrasiyle ve herkese eşit oy ve hukuk devletiyle sınırlı kalmaması, eşitliğin tüketim, gelir, servet, refah ve iktidar dağılımında toplumsa sağlanmaya çalışılmasıdır. Bu haliyle ulvi bir hedeftir ve bu tanım içerisinde hep sosyalistler var olacaktır. Sona ermesi mümkün değildir. Sona ermesi mümkün değildir, ulaşılması da mümkün değildir. Asemptotik bir taleptir bu, oraya hiçbir zaman varamazsınız, ama oraya hep ulaşmaya çalışırsınız. Başarıınız da iki tarih arasında, ya geir, servet ve iktidar dağılımında toplum birinci tarihte 1910'da, ikinci tarihte 1968, herhangi iki tarih; gelir, servet ve iktidar dağılımında ve temel özgürlüklerde, fırsat eşitliği de dahil olmak üzere; ya toplum daha ileri gitmiştir ve toplum daha iyi olmuştur. O zaman sosyalizme doğru bir adım daha atmışsınızdır ya da bunlar olmamıştır, atmamışsınızdır ve sosyalizmi böyle bir somut ütopya olarak da görmemek lazımdır, bu asemptotik olarak ulaşılacak hedef olarak görmek lazımdır diyorum ve bu haliyle de sosyalizmin sonu olmadığını kanaatindeyim. Tabii diyeceksiniz ki, pek Sovyetler Birliği ve ona benzeyen Sovyetik toplumlar aynı hedeflere gitmiyorlar mıydı? Hakikaten orada tereddütlerim vardır. Sayın Cengiz Arın, benim kaymamdan bahsediyordu, bu noktada bir kaymamın olmadığını herhalde o da kabul edecektir. Hep aynı şeyleri söyledim, bugün de aynı şeyi söylüyorum. Oradaki farklılık, benim tanımladığım sosyalist idealiyle, Sovyetik, Bolşevik, komünist, Leninist, Marksist ne dersiniz deyin, adı önemli değil, ne dersiniz deyin, ideal arasındaki büyük farklılık demokrasi kavramıdır. bu sosyalizm varyantı, yola çıkış anında özgürlükleri ve demokrasiyi kabul etmeyerek çıktı. Bu fikre inanmış ve toplumu bu

yönde dönüştürmek isteyen insanların, iktidara ne seçimle gelmelerine ihtiyaç vardı ne de geldikten sonra seçimle gitmelerine olanak veren bir yapı kuracaklardı ve kurmadı da. Bunları tarih olarak görüyoruz. İktidara genellikle seçimle gelmediler ama gelmiş olsalar bile kurulan yapı, herkesin eşit oya sahip olduğu bir özgür seçimle, bu hareketlerin iktidardan gitmelerine imkân vermiyordu. Bu anlamdaki sosyalizm bence bitmiştir. Ben daha 1977'de görmüş, makalemden belirtmişim, hatta o makaleme de Sayın Başkan da kızmış ve bir cevap yazmışlardı. Sonra benden özür dilemedi.

Demokrasinin olmadığı yerde, hiçbir zaman, hiçbir yerde, hiçbir ilerleme hiç olmamıştır ve olmayacaktır. Sosyalizm bir demokrasiyi yaygınlaştırma ve demokrasi içinde daha eşit ve daha özgür insanlardan oluşan bir toplumu arama idealidir. Benim gördüğüm kadar, bu arkadaşlarımızla, bu ideali paylaşmıyorduk. Belki sonuçta onlar da bir eşitlikçi bir toplum talep ediyorlardı, ama sonuçta özgürlüksüz nasıl varacağımızı, ben doğrusu anlayamadım. Tarih zaten yalnızca benim gibi düşünenleri haklı çıkarmıştır. Bu ampirik bir gözlemdir, ne üzgünüm, ne sevinçliyim.

Bireye öylesine hak tanımayan bir ideolojinin, bireye mülkiyet hakkı vermesi söz konusu olamazdı. Doğrudur. Bütün sosyalist düşünce, mülkiyetle zor bir ilişki yaşamıştır. Bireysel mülkiyette bir eşitsizlikler sisteminin temel nedenlerinden birini görmek eğilimi hep vardır. Özellikle büyük sanayi mülkiyetinde vardır. Buradan gidilen yer, insanların, bireylerin hiçbir şeye sahip olmadıklarıdır. Bir toprak reformu sonrasında köylülerin kendi topraklarını işleyememeleri, bırakın onu, bahçelerinde iki tane tavuk bulundurup da, iki tane yumurta alamamaları gibi uç noktasına gitmişse, burada işte o demokrasi düşmanlığının izdüşümünü görmek lazım. Aynı şekilde bu mantığın doğal sonucu olarak her şeye merkezden karar veren, o güçlü idarî karar verme mekanizması kurulmuşsa, onu da her yerde aramak lazım. Yoksa sosyalistler doğrudur, hep piyasa mekanizmasına şüpheyle bakmışlardır; çünkü, piyasa mekanizması özel mülkiyet ikilisidir ki, bir siyasi özgürlükler rejimine rağmen, gelir dağılımındaki, refah dağılımındaki eşitsizlikleri üretmişlerdir. Oysa sosyalistler, hem mülkiyetlere, hem piyasa mekanizmasına müdahale edilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Oradan gidilen uç nokta, piyasa mekanizmasını kaldıran, demokrasiyi kaldıran ve her çeşit bireysel mülkiyeti kaldıran o uç nokta, o totaliter siyasi düşüncenin bir sonucudur derim.

Bütün bu deney nedir? İnsanlığın eşitlik ve özgürlük aramasında bence bir çıkmaz yol. Öyle bir yola girilmiş. Olur böyle şeyler. Fiyatı pahalıdır, kimilerine göre pahalıdır, ama olur böyle şeyler, ki-

mileri çeker, çekmez, böyle görmek lazımdır. Bir çıkmaz yoldur. Bir arayış içine girilmiş bir çıkmaz yoldur. Bu fatura belki daha kademeli, küçük olabilir; ama, geçmişle ilgili bu tip yargılar vermek zordur. İnsanlık neyi nasıl öğreniyor? Faturasını nasıl ödüyor?

20. yüzyılın sonlarının ve 21. yüzyılın sosyalizmi, demokrasi içinde sürekli küçüğü, yereli, doğrudan arayan, yerel idareleri güçlendiren, referandumları, yani siyasî düzeyde her aşamada bireyin hallarını zenginleştiren ve bireyin siyasî düzeydeki katılımını artıran, başta yerelleşme olmak üzere, diğer yandan da ekonomide de özyönetimvari, sermaye piyasası, bir şekilde mülkiyeti tabana yayan ve çalışılan mekânda, çalışan insanların hem sahip olma, hem de kararlara katılma anlamında çalıştıkları, mülkiyet türlerinin arayışından geçecektir. Bunu kim yapacak? Ben bunu bugün sosyal demokrasi diye nitelenen, o büyük ve geçtiğimiz yüz küsur yılın deneyimine bakınca tek başarılı sosyalist hareket tarafından yapılacağına inanıyorum. Bunun böyle olacağını da yine 1980'li yıllarda yazdım, bununla ilgili olarak efendim.

Burada büyük bir başarının potansiyelini de açıkça görüyorum. Sosyalizmin sonu mu? Demokratik sosyalizm ise, zaten sosyal demokratların hep kendilerine verdikleri ad idi, orada bir değişiklik de yok. Bir anlama evet, bir sosyalizm varyantının evet sonu. Yoksa demokratik sosyalizm midir? Demokratik sosyalizm yoksa değil, zaten hepti. Zaten hep hakim olan, hep başarılı olan oydu, onun bu başarısının süreceğine inanıyorum ve asemptotik olarak ulaşmayı arzuladığımız, daha özgürlükçü ve daha eşitlikçi topluma bugün dünya düzeyinde baktığımızda herhangi bir dünden çok daha yakın olduğumuzu bir sosyal demokrat olarak hissediyorum. Gönül ister ki, tabii Türkiye'de bu tren bu kez zamanında binip dünyada oluşmakta olan kardeşlik ve eşitlik dalgasını beraberinde yüksek verimli bir ekonomi de kurarak, piyasa ekonomisi içinde kurarak, bu treni zamanında yakalayabilsin.

Çok teşekkür ederim efendim. (Alkışlar)

BAŞKAN - Sayın Akat'a çok teşekkür ederiz.

Buyurun Sayın Savran.

SUNGUR SAVRAN - Teşekkür ederim efendim. Her şeyden önce İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne bu fırsatı verdiği için teşekkür ediyorum. Belki Aydın Yalçın ile Coşkun Kırca'ya da hayatımda ilk ve son defa teşekkür edip, buradan sadece sol kanadın konuşmasına olanak verdikleri için memnuniyetimi belirtiyim. (Alkışlar) Ayrıca, Aydın Yalçın ve Coşkun Kırca beklemedikleri bir iyilik yaptılar bize, çünkü şu anda YÖK Başkanı Doğramacı'nın epeyce rahatsız olması gerekiyor.

Şurada oturan iki insan konuşmacı olarak, biliyorsunuz YÖK sonrasında üniversiteden sürülmek zorunda bırakılan iki insandır. Sevgili arkadaşım Burhan'ın da aslında içeride kalıp, Doğaramacı'nın aslında çıkmasını istediklerinden olduğunu hepimiz gayet iyi biliyorsunuz. Biz Asaf ile aynı kürsüde çalıştık. Beni şaşırtan şu; benim çok sevdiğim iki hocam var. Birisi İdris Küçükömer ki, biliyorsunuz onu kaybettik ve diğer sevgili hocam Sayın Sencer Divitçioğlu, ne kadar farklı iki düşüncenin aynı kürsüde yer almasına olanak tanımışlar. Bunun için onları anmamak ve kutlamamak mümkün değildir; çünkü, tabii bu şu anda bir tartışma değil, ama Asaf'ın söylediklerinin tam karşı ucunda, ki eğer solda iki perspektif söz konusu ise, yer aldığı zaten fakülte yıllarından beri Asaf da dahil, herkes biliyor.

Size bir şey göstererek başlamak istiyorum. Şu nedir? Şu duvardır. Aramızda soğuk savaş ideologu galiba yok, çünkü aksi takdirde biliyorsunuz Marx meta için "Kapitalist toplumun hücre biçimi" demişti, onun için analiz oradan başlamalıdır. Soğuk savaş ideologlarına göre, bu da komünizmin hücre biçimi oluyor, çünkü soğuk savaş ideologları Berlin duvarı çöker çökmez komünizmin de çöktüğünü ilan etmeye başladılar. Onlara göre Berlin duvarının simgelediği her şey komünizmdir. Komünizm Berlin duvarıyla ve bürokratik despotlukla özdeşti, çünkü onlar için Marksizm iflas etti, çünkü Marksizm Stalinizm ile özdeşti.

Aslında soğuk savaş ideologları için komünizm tanımı; bir yandan demokratik despotluktu, bir yandan da yoksulluk içinde eşitlik idi. Bütün bir 70 yıl boyunca soğuk savaşın ideologları, burjuvanın Batı'daki ideologları, komünizmin kapitalizmden farklı olarak insanların bütün girişim ruhlarını öldürdüğünü ve dolayısıyla başarıya ulaşamayacağını söylediler, yani komünizm bir eşitlik dünyası idi, ama onlar eleştiriyorlardı; çünkü aynı zamanda totaliterdi, yani eşitlik adına özgürlükten vazgeçen bir sistemdi, bir totaliter rejimdi komünizm. Şimdi, hepimiz gazete okuyorsunuz, Allahtan gerçekler açık seçik ortadadır, kişiler açık seçik ortada ve biliyorsunuz Hegel'in bir lafı vardır, "Minevra'nın baykuşu akşam üstü uçar" diye, nihayet bazılarımızın dışında birşeyler iflas etmeye başladı da -o iflasın neler olduğunu biraz sonra konuşacağız- artık gerçekler açık seçik ortaya çıkmaktadır. Mesela Sovyetler Birliği'nin çok radikal reformcu önderi Boris Yeltsin'in anılarında yer alan bir pasajın geçen gün Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlandığını gördük. Yayının başlığı "Lüks Komünistler" idi. Yeltsin, burada kendisine Moskova'dan özel video gösterim odasına kadar birçok Batı'da ancak en büyük kapitalistlerin kavuşabilecekleri olanağı içeren bir özel

malikâne. Daçalarını, özel okullarını bir yana bırakıyoruz, özel sağlık kuruluşlarını ekliyoruz, özel dükkânlarını düşünüyoruz, söförlerini ve otomobillerini düşünüyoruz, vesaire, vesaire. Şimdi, buradan ne ortaya çıkıyor? Komünizm, her halde Sovyetler Birliği'nde, Doğu Avrupa'da ve Çin'de var olduğu gibi, eşitlik için özgürlüğü terk eden bir rejim olmadığı ortaya çıkıyor. Aslında, bunu başkaları daha evvel söylediler. Bürokratik ayrıcalıkların bu sistemin harcında olduğunu, bürokratik totalitarizmin veya despotizmin doğrudan doğruya bu ayrıcalıkların yeniden üretimi için varolduğunu çok daha evvel, üstelik de liberal olması gerekmeyen muhalifler söylediler. Wolf Biermann'ın adını belki çoğumuz duymamıştır, şimdi Doğu Almanya'ya döndü, Berlin'deki devrimden sonra döndü. Bu kişi, hem şair hem şarkıcı idi. Bir şiirinde şöyle yazmış, sizlere okumak istiyorum: "Büyük başlar evet tam da onlar, ahçıları, şoförleri ve bütün maiyetleriyle, işte onlar için komünizm gelmiş durumda. Hem de nasıl! Hem de ne zamandır muhteşem bir biçimde gerçekleşmiş durumdadır." Evet Doğu Avrupa'da olan buydu, yani bürokrasinin bu toplumların birtakım kazanımlarının üzerine yerleşerek, burjuvaziyi ve kapitalizmi bu toplumların dışında tutmakla, kendi çıkarlarını yeniden üreten bir sistem haline getirerek, bu toplumlarda asalak bir katman olarak hâkimiyetlerini sürdürdükleri bir rejimle karşı karşıyaydık.

İşte Doğu Avrupa'da duvarla birlikte çöken bu. Eğer şu duvar parçası, Berlin'den gelmiş olan şu duvar parçası, birşeyin parçacığı ise, o, o zaman, bugüne kadar, Ekim devriminden bir süre sonra Sovyetler Birliği'ni eline geçiren ve daha sonra sosyalist ve komünist denen toplumlarda siyasi hâkimiyeti aracılığı ile kendi ayrıcalıklarını yeniden üreten, bürokrasinin hâkimiyet sisteminin bir hücre biçimidir. İşte bununla birlikte bürokrasi de çöktü ve burjuva ideologlarının da bütün çelişkisi ortaya çıktı; çünkü onlar için bu toplum özgürlüğü feda eden bir eşitlik toplumuydu, bugün özgürlüğü feda edenin eşitliğin olmadığı bir toplum olduğu ortaya çıktı. Bütün dünya tarihinde ve bugün de olduğu gibi hâkimiyet ilişkileridir ki, eşitliğe düşmanlıktır ki, aynı zamanda özgürlüğün düşmanıdır.

Hiçbir zaman çalışan büyük kitlelerin taraftarı olan hareketler, özgürlüğün düşmanı değildir.

O zaman gerçekte olan nedir? Dar propaganda açılarını, polisiye yorumları, askeri birtakım fırsatçılıkları veya diplomatik açıları bir yana bırakırsak, uzun dönemli bir perspektif alırsak, tarihi bir perspektif alırsak, şunu söylemek mümkündür: Komünizm aslında bugün hala insanlığın özgürlüğe ve her bir bireyin özgür gelişiminin koşullarını yaratmaya ilişkin en ileri ideolojisidir. Hâlâ bu yakla-

şım doğrudur. İnsanlığın özgürleşmesinin ana uğrakları ise modern tarihte devrimler olmuştur. Bakın şimdi, kafamızdan uzun dönemli tarihsel birtakım olayları geçirelim ve bunlar arasındaki tarih boşluklarını alalım:

Modern tarihte, Asaf'ın libeeralizm bağlamında sözünü ettiği, İnsanlığın siyasî özgürlüğünü ve eşitliğini savunan devrimler esas olarak Amerikan ve Fransız devrimleridir. Birisi 1776'da başarıya kavuştu, öteki ise 1789 yılında başarıya kavuştu. Fransa'da devrimin ana amaçları bakımından sorunu; siyasî alanda ne idi; halkın veya milletin egemenliği kendi eline alması idi, soyut bir kavram olarak, yani cumhuriyetin kurulmasıydı. Fransa'da cumhuriyet kalıcı bir biçimde ne zaman kuruldu, bir işçi devriminin ardından üstelik bir taviz olarak, yani devrimden yüzyıl sonra. Fransız devriminin esas ideali, siyasî olarak 1771 yılını beklemek zorunda kaldı ki, bu da soyut ve siyasî düzeyde. Amerikan devrimini ele alalım: o ünlü Amerikan Anayasası'nın -çağ için çok ileri bir devrim idi- birinci maddesi çok açık seçik bir biçimde, "Bütün insanlar doğuştan özgürdür" der. 1776'dan 1865 yılına kadar Amerika'nın güneyinde insanlar köle olarak doğuyorlar ve köle olarak ölüyorlar ve bu ancak ve ancak 1865 yılında ve üstelik bir iç savaş bedeli ödenerek gerçekleşen doğuştan özgürlükle ikame edildi. Arada yüz yıla yakın süre vardır. 1917 Ekim Devrimi liberalizm, liberalizmin siyasî özgürlükler, burjuvazinin siyasî soyut eşitlikler anlayışına, toplumda gerçek eşitlikleri, insanların sömürülmediği ve kendi kaderlerini üretim alanı da dahil olmak üzere sahip oldukları bir toplumu geçiştirmek için yapıldı ve bütün bir işçi sınıfının, kendisiyle birlikte mücadele eden yoksul köylünün yaptığı bir devrimdir. Devrimi Bolşevizmin üzerine atamayız. Bolşevizm, işçi sınıfının amaçlarını gerçekleştirecek siyasî hattı uygulayan ve Rusya'da eğer o devrim olmasaydı, Brezilya'dan Güney Kore'ye yaşanacak tipten diktatörlükleri, gerici diktatörlükleri engelleyen siyasî harekettir.

Bu devrimin ortaya çıkardığı anayasa ne diyordu? Birinci maddesinde aynen Amerikan Anayasası gibi paralel yapalım, tabii Amerikan Anayasasından farklıydı- "Bütün siyasî iktidarın işçi, asker ve köylü sovyetlerinin elinde olduğunu" onların olduğunu söylüyordu, yani demokrasinin biçimini değiştiriyordu ve bir emekçiler demokrasisi kurmaya çalışıyordu. Evet aradan 70 yıl geçti ve hâlâ siyasî iktidar Sovyetler Birliği'nde ve diğer bürokratik işçi devletlerinde, işçi, asker ve köylünün elinde değil, aynen burjuva devrimlerinde olduğu gibi, devrim henüz kendisinin gerçekleşmesinden 70 yıl sonra amaçlarına kavuşamamış durumdadır.

Neden? Burjuva ideologlarının ikinci iddiasının yanlışlığının çok açık bir kanıtıdır. Burjuva ideologları diyorlar ki, "İşte bakınız, komünizm çöktü, Marksizm de iflas ediyor." Marksizm ne demişti? Stalinizmin komünizme getirdiği milliyetçi saptamadan önce Marksizm çok açık ve seçik bir biçimde, bütün klasiklerini Marx'ın, Engels'in, Lenin'in ve onların izleyicisi Trotskiy'in yapıtında çok açık birkaç şey söylemiştir. Birincisi, sosyalizm sınıfsız toplum ancak ve ancak dünya çapında gerçekleşebilir. Devrim en ileri ülkelere yayılmadığı sürece; bu geri ülkelerde eğer ortaya çıkarsa, yenilgiye mahkumdur" demişti. İkincisi, "Sınıfsız topluma giden devlet biçimi ancak ve ancak burjuva demokrasisine göre milyon kez daha demokratik bir rejim olabilir" demiştir. Sevgili arkadaşım Burhan'ın, Asaf'ın yazısına yazdığı eleştiride de zaten işaret ettiği bu nokta idi. Bence bu noktada özür dilemesi gerekmiyor diye düşünüyorum. Üçüncüsü, bu tür değişimin ancak devrimlerle gerçekleşeceği idi. İşte burada Asaf'la ayrılıyoruz. Çünkü, Asaf, komünizmin bugün yenilmiş olduğunu, sosyal demokrasinin hâlâ sosyalizmin ideallerini sürdürdüğünü söylüyor. Ben tek bir şey söyleyeceğim: eğer sosyal demokrasi, komünizmi yendiyse, kapitalizm de sosyalizmi yenmiştir. Çünkü; sosyal demokrasi ile komünizmin birbirinden ayrılış nedeni, esas olarak şu tartışma idi: Reformlarla kapitalizm ortadan kaldırılabilir mi, insanın insanı sömürmesi ortadan kaldırılabilir mi, yoksa devrimler gerekli midir? Devrimci Marksizm devrimlerin gerekli olduğunu iddia eder. Gerekli dedi, ama yeterli demedi, ancak dünya devrimiyle gerçekleşir dedi, henüz dünya devrimi gerçekleşmediği için de bu tür bir şeye inanmamıştır; ama, buna karşılık sosyal demokrasinin her geçen gün daha fazla kapitalist sistemle bütünleştiğini yadsımak için gözlerimizi dünyaya kapatmamız ve komünistleri genellikle suçladığımız dogmatizmle başbaşa kalmamız gerekir diye düşünüyorum.

Berlin duvarı çöktüğü zaman aslında bir devrim yaşıyorduk. İki büyük devrim dalgasından sonra 1989 yılında Doğu Avrupa'da bütün büyük devrimler gibi, üstelik ülkeden ülkeye sıçrayan ve her birini tutuşturan bir devrim yaşandı. Bu devrim işte bürokratik diktatörlüğün bütün yapılarını iskambil şatoları gibi deviren bir devrim dalgası idi ve aynı zamanda bu bürokratik diktatörlüklerin ideolojisi olan Stalinizmin çöküşü burada söz konusu idi. Bunun yerine ne geleceği sorusu, esas cevap verilmesi gereken sorudur ve bu panelin başlığındaki sosyalist sistemin sonu mu demokratik sosyalizm mi sorusuna ancak buradan hareketle cevap verebiliriz.

Asaf dostum 1977'den beri eleştirdiği bir sistemin nihai iflasının gözlerimizin önünde olduğunu söylüyor; ama, 1939 yılında da bir başkası, o bugün çok küçük görülen, devrimci gelenekten gelen Troçki, açık ve seçik bir biçimde, Sovyetler Birliği'nin karşısında bunlar beyaz üzerine siyah olarak yazılmış şeylerdir. Bunlar ya kapitalist restorasyon ya da bir politik devrim yoluyla işçi demokrasisinin sosyalist demokrasiye dönüş olduğunu yazmıştı. Dolayısıyla öngörülerimiz konusunda bir zaman dilimini ve birtakım tatmin araçlarını da değerlendirmekten ciddi bir şekilde - tarihin bütünüyle hesaplaşmadan- kaçınamayız.

Şimdi, evet bu ülkelerde bir kapitalist restorasyon tehlikesi açık seçik bir biçimde vardır; ama, bu kapitalist restorasyon tehlikesi, kimse kitlelere bunu mal etmesin, esas olarak hâkim durumda olan yönetici bürokrasiden ve artık onların birer siyasi organı haline gelmiş olan komünist partilerden geliyor.

Doğu Avrupa'daki kitle hareketlerini nasıl esas olarak birtakım kazanımlar üzerine yerleşmiş bir demokrasi istediği, bu kitle hareketini bütünsel bir program etrafında toplayan hareketler ortaya çıktıkça belli oluyor. İki örnek vereceğim: Dayanışma hareketi 1980'lerin başında sözde sosyalizmi savunmak için bu 10 milyonluk işçi hareketlerini bastırmadan önce yaptığı tek kongrede aldığı kararlarda bir tek şey söylüyordu; öz yönetime dayalı cumhuriyet, yani hem işyerinde özyönetim, hem ülke çapında özyönetim, hem de ekonomik açıdan demokrasi, hem de siyasî açıdan demokrasi. Bugün ise Polonya'da dayanışma hareketi bir darbenin travması altında darmadağın olmuş durumda ve sağcı önderliği komünist partisi önderliğiyle beraber bir kapitalist restorasyon programı uyguluyor. İkinci örnek Sovyet Madenciler grevindendir: 1989 yılında Sovyetler Birliği'nde 20 gün boyunca 1 milyon işçi 700 bini maden grevçisi olmak üzere grevin taleplerine çok dikkat etmek gerekiyor. Çünkü; Sovyet işçi sınıfının kapitalizm isteyip istemediğini orada açık ve seçik bir biçimde görmek mümkündür. Demokratik taleplerin dışında iki taleplerini söyleyeceğim: Birincisi, bugün Gorbaçov önderliği ve Komünist Partisi ideologlarınca savunulan, özel mülkiyet ve kooperatifçilere sonuna kadar karşı çıktılar ve kooperatiflerin kapatılmasını talep ettiler ve onunla da yetinmediler, yasaklanmasını talep ettiler. Bu Sovyet işçi sınıfının eşitlikçiliğini ve kolektif zihniyetinin, ideolojisinin çok açık bir göstergesidir. İkinci bir talepleri vardı ve bu işte kapitalist bir toplumda olmayacak bir şeydi; o da şu, Amerika'da aynı anda madenciler grevi vardı, İngiltere'de 1 yıl boyunca madenciler grevi yaptılar ve

Türkiye'de biliyorsunuz Yeniçelt'ek'de bir cinayet işlendi, medenciler bir saatlik uyarı grevi yaptılar, hiçbirinin aklından madenleri biz yöneteceğiz demek geçmedi. Sovyet madenciler grevinde 700 bin işçi madenleri işçiler yönetsin talebini yüksettiler. İşte devrimin getirdiği kazanım budur. Bürokrasinin henüz ortadan kaldıramadığı kazanım budur ve kolektif mülkiyet bütün emekçilerin ve işçilerin kendi kaderlerine müdahale edebilecek şekilde özyönetim talep etmesine olanak tanır. Özel mülkiyetin yapamadığı, kolektif mülkiyetin yaptığı budur. Eğer Sovyet bürokrasisi bu kolektif mülkiyeti içi boş bir şey haline getirdiyse; bu ne Ekim Devrimi'nin suçudur, ne de işçi sınıfının suçudur. Nasıl Fransız Devrimi'nden sonra 90 yıl boyunca Fransa monarşi altında yaşamışsa, bu Fransız Devrimi'nin suçu değilse, nasıl Güneydeki köle ticareti ve köle üretimi Amerikan Devrimi'nin suçu değilse, bugün Sovyet bürokrasisinin yarattığı tahribat da Ekim Devrimi'nin suçu olamaz.

Dolayısıyla iki eğilim iç içe geçmiş durumdadır. Bir yanda dünya çapında birtakım etkilerin de belirlenmesiyle bir kapitalist restorasyon, öte yanda kitlelerin kendi çıkarları temelinde, o çıkarları hiçbir biçimde feda etmeye hazır olmadan bir sosyalist demokrasi talebi. Kuşkusuz bu mücadeleden, bu ikili gelişmeden hangisinin galip çıkacağını şimdiden kestirmek mümkün değil. İbre üstelik bugün oldukça zor bir dönemde kapitalizmin restorasyonuna dönmüş bir durumdadır. Birkaç nedenle dönmüştür. Birincisi, bürokratik yönetim, planlamanın sorunları dolayısıyla ekonomilerin içine düşükleri krizler ve boşlukları dolayısıyla giderek emperyalist batının tutsağı haline gelmeleridir. İkincisi, bu ülkelerde komünizmin ve sosyalizmin, kolektif mülkiyetin ve planlamanın, Stalinizmin lekeliyle lekelenmiş olmaları, ikisinin kitlelerin gözünde büyük ölçüde özdeş görülmesidir. Buna rağmen kitleler yine de kazanımlarına sahip çıkıyorlar. Çok sevimli bir şaşkınlığı size aktarmadan geçemeyeceğim; Polonya'da Dayanışma'nın ana sözcülerinden birisi olan bir Katolik politikacısı şöyle diyor, "Bu Polonya'daki halk beni şaşırtıyor. Hepsisi feci komünizm düşmanı, ama hepsi de komünizmin genel olarak savunduğu ne kazanım varsa, onlardan bir milimini teslim etmek istemiyor. Bu işin içinden nasıl çıkacağız, ben de bilmiyorum." Sorun şudur; orada komünizm Stalinizm ile özleştirildiği içindir ki, bir politik hak ve siyasal hareket olarak komünizmin prestiji bitmiştir; ama, Marksizmin tarihsel olarak savunduğu kazanımlar hiçbir şekilde bu ülkelerin çalışanları tarafından terk edilmemiştir.

Nihayet, kapitalizmin restorasyonu konusundaki ibrenin ağır basmasındaki en önemli nedeni;

sınıfların kendilerini ancak ve ancak partiler aracılığıyla son tahlilde zafere ulaştırabilecekleridir. Bu ülkelerde işçi sınıflarının sosyalizm yönünde mücadele edecek partileri henüz yok. Stalinizmin komünist partilerini tarihsel olarak bürokratik aygıtlar haline getirmesi dolayısıyla, bugün bu ülkelerde, batı ülkelerinin de yardımıyla sosyal demokrasi ve diğer bu türden partiler de, bu arada burjuva partileri ve hatta Doğu Almanya'da Naziler güçlenirken, işçi sınıfının kendi çıkarlarını tutarlı bir program etrafında savunacak partileri yoktur.

Berlin'de duvarın yıkılmasından önce Wolf Biermann aynı şarkısında, aynı şiirinde bir başka kıta ya daha yer vermişti. Şöyle diyor: Bürokratların duvarı savunması karşısında komünist Biermann şöyle diyor: "İşte duvar, evet evet işte orada, başka çözüm yoktur diyorlar, olamazdı başka türlü diyorlar, ama duvarı icat edenler, tam da onlar kendilerini ikinci kez duvar içine alıyorlar, Vanblitzte iki kez duvar içine saklanıyorlar. Doğu Berlin'i biraz bilenler Vanblitz Doğu Berlin'de bürokratların lüks konutlarının yer aldığı bir bölgedir ve buranın etrafında aynen Doğu Berlin'in etrafında olduğu gibi bir duvar vardır. Doğu Berlin'de iki ayrı duvar yıkıldı. Bunlardan birisi Berlin'i dünyadan ayıran duvardı, ama aynı zamanda bürokrasinin kendisini işçi sınıfından ayırdığı Vanblitz duvarı da yıkıldı. Bu iki duvarın yıkılması sonucunda gelecekteki gelişme ne yönde olacaktır? Bunu önümüzdeki dönemde emekçilerin, işçilerin, çalışanların, Doğu Avrupa'da ve bütün dünyada ve Sovyetler Birliği'nde kendilerini ne kadar iyi örgütledikleri ve kendilerine bir sosyalist öncüyü oluşturup, oluşturamadıkları belirleyecektir. O zaman bu ülkelerde kapitalist restorasyon mu olacak, yoksa bir işçi demokrasisi mi yerleşecektir, bunu hep birlikte göreceğiz. (Alkışlar)

BAŞKAN- Sayın Savran'a çok teşekkür ediyorum. Fark ettiğiniz gibi ufak bir gecikme ile Sayın Aydın Yalçın geldiler. Şimdi ara verme aşamasına gelmiştik, bu durumda ara vermekten vazgeçiyoruz.

Şu anda sözü Sayın Yalçın'a veriyorum, buyurun efendim.

AYDIN YALÇIN - Efendim, geç kaldığım için hepinizde özür dilerim, yöneticilerden ve sebep olduğum kargaşalık dolayısıyla çok mağubum. Ankara'dan bu iş için geldim; fakat günü ve saati kafamda başka türlü programlamışım, o nedenle bu karışıklık oldu tekrar özür dilerim.

Şimdi, anladığım kadar, daha önceki konuşmacıları dinleyemediğim için, kendi görüşlerimi ifade etmek istiyorum. 20'nci yüzyılın sonuna doğru, çok önemli bir sosyal laboratuvar sonucunu bütün beşeriyetle birlikte olayları yakından izleyen herkes

görmüş olacaktır. Bu oluşumun niteliğini doğru teşhis etmedikçe bundan sonraki alınacak kararlar ve yapılacak değerlendirmeler isabetli olmaz kanaatindeyim. Şimdi birden Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde meydana gelen bu olayları değerlendiren, şunu aklımızda tutmamız gerekir ki, aslında 20'nci yüzyıl ünlü sosyal bilimci Brzezinski'nin de belirttiği gibi bir yanlışlığın, uzun bir süre tutan laboratuvar deneylerinden sonra köklü bir şekilde terk edildiğini bize ifade etmektedir. Bir kere Marksist sosyalizm gerek teorik düzeyde, gerekse uygulama alanında temelinden birtakım yanlışlarla malûldü. Bu yanlışların başında tarihin dinamiğinin sınıf mücadelesi olduğu yolundaki Marksist varsayım ve bu tarihi süreç içerisinde işçi sınıfının önderliğinde bir tarihi akımın sürükleyici bir gücün inisiyatifi alması doktrini eylem alanında Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin 1903 yılındaki meşhur kongresinde Martov'la Lenin arasındaki siyasi uzlaşmaz tartışmayla bir şekil aldı, buna biz Leninizm diyoruz.

Burada Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin niteliği tartışılırken, Martov'un bu açık ve demokratik bir parti olmalıdır, bu herkese açık olmalıdır ve propagandasını, ideolojisini açık bir şekilde mücadeleyle yapmalıdır doktrinine karşı, Lenin'in karşı çıkıp, böyle şey olamaz, bu bizim başarısızlığımızı temelden, başlangıçta kabul etmek anlamına gelir, sosyalist bir düzeni kurabilmek için işçi sınıfının önderliğini yapacak olan komünist partisi ufak, militan, iyi endoktrine edilmiş, dövüşçü bir siyasi eylem aracı olmalıdır şeklinde münakaşada, tartışmada Lenin'in çoğunluğu kazanarak Bolşevik Partisi'nin liderliğini ele geçirmesi ve bunun 1917'de aslında bir darbeyi hükümetle ve bu darbeyi hükümet Çarlık rejimine karşı değil, demokratik bir parlamento kurmak üzere geçici olarak işbaşına gelmiş bir hükümeti devirmesi ve arkasından Rusya'nın yeni siyasi şeklini tayin edecek olan yeni anayasayı yapacak Kurucu Meclis'in seçimlerinin yapılması ve bu seçimlerde Bolşevik Partisi'nin ufak bir azınlık olarak ortaya çıkması sonucunda Lenin'in ikinci darbeyi yaparak, bu sefer Rusya tarihinde ilk ve son defa yapılmış olan serbest seçimlerle ortaya çıkan sonucu kabul etmemesi suretiyle bu yanlışlar zinciri halka rağmen bir siyasi ideolojiyi empoze etme doktrini olarak iktidarı ele geçirmesi ve bunun 70 yıl gibi uzun bir süre bu yanlışlarla dolu teorik olarak ve eylem olarak yanlışlarla dolu bu hadisenin uzun süre 20'nci yüzyılda uygulama zemini bulması, 20'nci yüzyıla damgasını vuran en önemli olaylardan bir tanesidir.

Brzezinski'nin dediği gibi realite ile ilgisi olmayan bir Alman émigré'sinin British Museum'da kendi başına düşünüp, birtakım fantaziler, birtakım

utopiyaları sistematize etmesi, alman felsefi kafasıyla sistemleştirmesi ve onun arkasından bir avantür-ye Rus propagandacısının boşluktan yararlanarak Bolşevik ihtilalini gerçekleştirmesi, 20'nci yüzyıl içerisinde insanlığı epeyce uğraştıran bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Meseleye bu açıdan baktığımız takdirde ve Brzezinski'nin dediği gibi bu krizin ölümcül bir kriz, sosyalizm için ölümcül bir kriz olduğunu görmediğimiz takdirde kafalarımız bu yanılgıya saplanıp kalmaktan kendisini kurtaramayacaktır.

Bugün kendilerine sosyalist adı veren kişiler, tabii Sovyetler Birliği'nde başlamış olan bu hareketten son derece tedirgindirler. Çünkü eylem ve felsefe olarak bu bir iflasın sonucunu ilan etmekle beraber, bunu gerek Sovyetler Birliği içerisinde gerekse dış dünyada pek kabullenmek istemeyen grupların bulunduğunu görüyoruz ve buradan sosyalizmin, Marksizmin adeta ortaya çıkan yeni tecrübeler sonucu biraz revizyona tabi olacak, biraz reforme edilecek türden bir ufak tamirat meselesi olduğu görüşüne temayül edenleri görüyoruz ve bu kanımca yanılgının en önemli nedenlerinden bir tanesidir. Bugün kendilerine sosyal demokrat, batılı anlamda sosyal demokrat adı veren partilerin Marksist sosyalizmle ne teoride, ne de eylemde en ufak ilgileri yoktur. Kendilerine İsveç sosyalizmini model olarak almak isteyenler, İsveç'te kamu sektörünün milli gelirin aşağı yukarı yüzde 7'si nispetinde bir pay aldığını ve bugün İsveç sosyalizminin en kapitalist, batı dünyasında en kapitalist bir sistemi temsil ettiğini unutmaktadırlar. Alman ve İngiliz sosyalizminde de iktisadi faaliyeti, iktisadi üretimi kamu sektörünün dışına çıkarma programlarının bir parçasıdır. Başka bir deyimle piyasa ekonomisine dönük, özel mülkiyet esasına dayanan sistem bugün gerek Batı dünyasında, gerekse son değişimler karşısında Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde bu uzun tecrübenin sonucunda varılmış bir ortak karar olarak kendisini göstermektedir.

Tabii bu yeni bir olay değil. Bunun, bu fikir, bu eğilim toplumu yeni baştan bazı arzulara ve bazı hissi eğilimlere göre yeni baştan inşa etme fikri yeni bir şey değil. Eflatun'dan bu yana, 2400 yıldan bu yana bilinen bir olay, bildiğiniz gibi Eflatun ilk kolektivizmin, ilk sosyalizmin ve komünizmin yaratıcısı, peygamberi olan bir filozof ve yine herhalde bilirsiniz, Eflatun bu düşüncelerini eylem alanına koymak istediği zaman Sicilya Kralı'na fikirlerini anlattığı vakit Sicilya Kralı bu adam aklını kaçırmış bu deliyi en iyisi tevkif edeyim deyip, tevkif edip esir pazarında satmıştır; fakat işin garibi aynı nitelikte fikirleri Sicilya Kralı gibi 2400 sene evvel fark edip buna gerekli reaksiyonu göstermeyen uygarlığın bu derece ilerlemiş olmasına rağmen bu

derece ütopya ile, hayalle karışık bir düşünceyi insanlığa bu kadar zarar veren bu uygulamaya müncer olacağını zamanında keşfetmeyerek bunu önleyen kuvvetler çıkmamıştır. Bu kolektivizmi zorla, şiddet yoluyla insanlığa kabul ettirmek, bildiğiniz gibi Robert Conquest'in ünlü kitabında da belirttiği gibi, Büyük Tedhiş adlı kitabında da belirttiği gibi hiçbir dönemde insanlığın kabul edemeyeceği ağır bir maliyetin ödenmesine neden olmuştur. Fakat işin bir bakıma sevindirici yönü şudur ki, bu kitlesel bir şekilde bu işi bizzat uygulamaya başlayan ülkelerde Çekoslovakya, Macaristan, Polonya gibi ülkelerde gayet yumuşak ve uygar bir şekilde halkın aşağı yukarı ezici bir çoğunluğunun bir temayülü olarak ortaya çıkan bir tepki ile, barışçı bir tarzda, yumuşak bir tarzda, medeni bir tarzda transforme olma imkanına kavuşmuştur.

Sovyetler Birliği'nin ve dünya komünizminin insanlığa ödetmiş olduğu ağır maliyetin ancak bu şekilde bir transformasyonla sona eren bir tecrübe haline gelmesi, zannediyorum ki, insanlık bakımından en, teselli bulunabilirse, teselli noktası teşkil edebilecek bir olaydır.

Çek Parlamentosu Başkanlığı'na getirilmiş olan Dubček Ankara'daki sefirliği, büyükelçiliği sırasında ara sıra görüştüğümüz, ara sıra yemekte buluştuğumuz son derece ilginç bir insandı, bir konuşmasında bana şunu söyledi. Aydın Bey "Biz Çekoslovakya'da bu işi bir teori sonucunda başlatmadık. Ben mühendisim, pratik bir adamım, felsefe ile, ideoloji ile çok büyük bir ilgim yok, ama biz Çekler şunu gördük: Bolşevizm Çekoslovakya'ya gelmeden evvel biz Avrupa'nın en ileri, en müreffeh, sanayi alanında en başarılı ülkelerinden bir tanesi idik, fakat bugün gördük ki, biz geriledik ve buna tahammülü yok Çek halkının, bunun reaksiyonu ile biz hareket ettik" ve "endüstride, iktisadi hayatta kolektivizm, Stalinist biçimde bir düzen yürümüyor, bunu er geç Ruslar da fark edecekler" dedi. Hakikaten aşağı yukarı aradan 22 sene geçti ve verdiği bu hüküm zannediyorum ki, onun uzak görüşlülüğünü, pek büyük bir felsefi yenilik getirmediğini söylemiş olmasına rağmen, birçok felsefeciden çok daha ileri görüşlü, çok daha tutarlı bir düşünce tarzını ifade etmiş oldu. Şimdi bugün Doğu Avrupa'da meydana gelen olayların nedenlerini açıklamaya çalışan, tahlil etmeye çalışan kişilerden öğrendiğimiz şu ki, Dubček'in bu teşhisini bütün Avrupa ve Sovyetler Birliği dahil bu ortak düşünceye varmışlardır. Sovyetler Birliği, dünyanın en zengin ülkelerinden bir tanesidir, doğal kaynakları itibarıyla en zengin olan ülkelerden bir tanesidir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yine dünyada endüstri bakımından ileri ülkelerden bir tanesi idi. Fakat bugün Kore gibi, Singapur gibi, Tayvan

gibi, Hong Kong gibi koloni ülkelerinin Çekoslovakya, Polonya, Macaristan gibi endüstrileşmesini çok daha önceki dönemlerde tamamlamış olan ülkeleri fersah fersah geride bırakarak ileri gitmiş olmaları ve herhangi bir askeri zorlama olmadan, bir şiddet hareketine başvurmada Japonya'nın ve Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktisadi alanda elde ettikleri başarılar bütün dünyada olduğu gibi, herhalde akıllı insanların, izanını yitirmiş insanların bol bol mevcut bulunduğu Doğu Avrupa'da da herkesin dikkatini çekmiştir ve en çok etkilendikleri noktalardan bir tanesi de budur.

Sovyetler Birliği'nin bugün, çok tekrar edilmiş bir şeydir fakat çarpıcı bir örnek olması nedeniyle burada zikretmek istiyorum, bugün Singapur kadar dünyaya imalat sanayii alanında üretilen mal ihraç edemeyecek bir duruma gelmiştir. Bunun herhalde bir anlamı var. Binaenaleyh, sosyalizmin, demokratik sosyalizmin, sosyalizmin lugat manasında eğer Marx, Engels'in komünist beyannamesindeki tarife uygun olarak sosyalizmin tarifi mülkiyetin ortadan kaldırılmasıdır. Başka bir deyimle mülkiyetin topluma iade edilmesidir tarzında sosyalizmi tarif ediyorsak bu ölmüştür. Ama sosyalizmi ülkenin özgür girişimleriyle, özel mülkiyet sistemine dayanan bir üretim tarzıyla ortaya çıkarılan serveti, geliri bazı ahlaki kıstaslarla Hayek'in belirttiği gibi piyasa sistemi, üretimin sonucunda ortaya çıkan ürünün bunda en fazla katkısı olan insanlar tarafından elde edilmesi fakat bundan sonra bu ortak ürünün, bu milli gelirin bazı ahlaki ve siyasi kıstaslara, önceliklere, prioritelere göre en baştan devlet eliyle dağıtılması şeklinde tarif edilirse, ki bugün batı dünyasında sosyal demokrasi bunu yapıyor, işte en çarpıcı örneği İsveç'tir ve İsveç'e devamlı referans yapılmaktadır, İsveç devamlı örnek olarak gösterilmektedir. O takdirde sosyal demokrasinin, sosyalizm olmamak şartıyla sosyal demokrasinin bir anlamı vardır; ama sosyalizmi yani merkezi planlama ve istihsalin kolektif, kolektivist bir sistem içerisinde organize edilmesi şeklinde anlaşırsa, sosyalizmin günü tamamlanmıştır ve bu defter 20'nci yüzyılın sonunda kapanmıştır kanaatindeyim.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN- Sayın Aydın Yalçın'a çok teşekkür ediyoruz.

EKONOMİNİN GÜNDEMİNDE “TÜTÜNBANK” VAR,

B a n k a c ı l l ı k ' l a yakından ilgili bütün sektörlerde, hızla büyüyen, gelişen ve yenilenen Tütünbank'ın, böylesine sağlıklı bir atılımı kısa sürede nasıl gerçekleştirdiği konuşuluyor...

TÜTÜNBANK'IN GÜNDEMİNDE “SİZ” VARSINIZ...

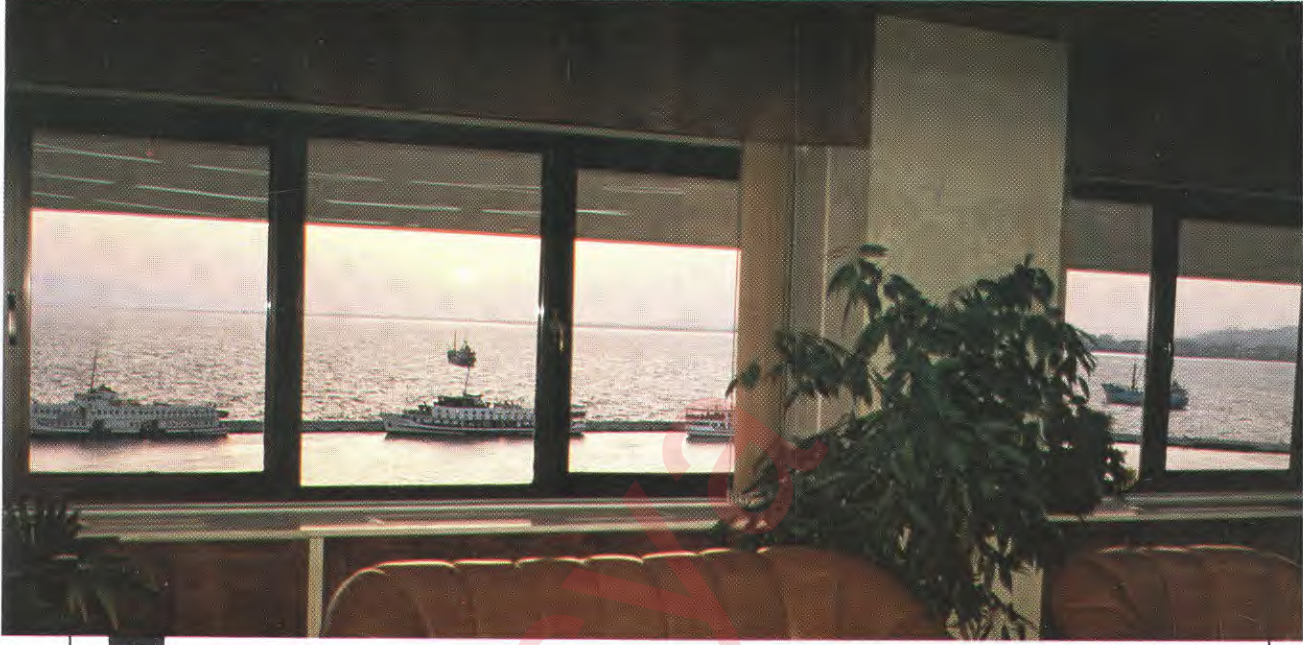
T ü t ü n b a n k ' t a ise, işadamlarımıza ve tasarruf sahiplerimize daha iyi hizmet sunmanın yolları araştırılıyor. Mevduatlara en yüksek faiz nasıl verilebilir, krediler çok daha işlevsel hale nasıl getirilebilir, işlemler nasıl kısaltılabilir, çağdaş bankacılığa yaraşan ve eşi olmayan ne tür hizmetler geliştirilebilir, bütün bunlar ayrıntılarıyla tartışılıyor ve uygulamaya konuluyor...

tütünbank

“Geleceğe Güven”

İzmir'i Belki de En Güzel Gören Pencere...

Tarihi zenginlikleri... doğal güzellikleri ve Türkiye ekonomisindeki önemli yeri ile İzmir Ege'nin merkezidir. Belki de İzmir'i en güzel gören pencereye sahip Egebank, şüphesiz Türkiye'nin 60 yıllık geçmişine açılan pencereye de sahiptir.

Nesilden nesile artarak süren dinamizmi ve dış ticarete uzman yapısı ile Egebank geleceği iyi gören bankadır.

EGEBANK

“Nesilden Nesile Bankacılık”